ACADEMIA DE ȘTIINȚE A URSS

O PIERSICA

RELAȚIILE AGRARE ÎN BIZANTIN

Secolele XIП-XIV.

EDITURA ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A URSS

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A URSS

INSTITUTUL DE ISTORIE

O PIERSICA

RELAȚII AGRICOLE

ÎN BIZANTIA

secolele XIII-XIV

EDITURA ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A URSS

Moscova -1952

MANAGER EDITOR Academician V. A. KOSMINSKII

INTRODUCERE

Această lucrare este dedicată studiului relațiilor sociale și a luptei de clasă în mediul rural bizantin în secolele XIII și XIV, în ultima perioadă a existenței Imperiului Bizantin.

Istoria agrară a Bizanțului a fost studiată în principal de savanții bizantini ruși, în timp ce studiile bizantine din Europa de Vest și America nu i-au acordat atenția cuvenită.

Deja în secolul al XIX-lea. interesele științifice ale bizantinilor ruși au fost îndreptate în primul rând spre clarificarea problemelor economice, sociale, administrative și de altă natură ale istoriei interne a Bizanțului. Istoricii autohtoni ai secolului trecut au acordat o atenție deosebită studiului situației țăranilor și proprietății pământului, formelor de dependență țărănească și dezvoltării comunității rurale. Întrebările din istoria agrară a Imperiului Bizantin nu au părăsit agenda1. Se poate spune fără exagerare că au fost istoricii ruși de la sfârșitul secolului al XIX-lea. a pus bazele dezvoltării istoriei agrare a Bizanțului și a făcut foarte mult pentru a rezolva o serie de probleme importante în acest domeniu. Într-un anumit sens, se poate susține că istoria agrară a Bizanțului, ca o secțiune majoră independentă a științei istorice, a fost creată de cercetătorii ruși din acea vreme.

Interesul bizantinilor ruși pentru problemele istoriei agrare nu este întâmplător; s-a datorat particularității dezvoltării socio-economice a Rusiei, realitatea reală a vieții rusești în perioada post-reformă,

când problema agrară din Rusia era neobișnuit de acută: „satul patriarhal, care abia ieri fusese eliberat de iobăgie, a fost literalmente predat curentului și jefuirii capitalului și fiscusului.

1 Vezi B.T. Goryanov. F. I. Uspensky și importanța sa în studiile bizantine. VizV, I (1947), p. 54-55. 3. V. Udaltsova. În problema evaluării lucrărilor Acad. F. I. Uspenski. Întrebări de istorie, 1949, nr. 6.

Vechile temelii ale economiei țărănești și ale vieții țărănești, fundații care au rezistat cu adevărat de secole, au fost demolate cu o viteză extraordinară. Acest lucru face de înțeles interesul excepțional al bizantinilor ruși pentru comună, pentru lupta ei împotriva proprietății mari de pământ, pentru destinele sale, pentru istoria țărănimii în ansamblul ei – interes extrem de caracteristic tuturor studiilor medievale rusești din acea vreme.

Baza unui studiu serios al relațiilor agrare din Bizanț a fost pusă de remarcabilul savant bizantin rus V. G. Vasilevsky. A studiat „Legea Agricolă” și toate izvoarele cunoscute la acea vreme despre istoria agrară a Bizanțului în secolele X-XV: nuvele despre împărații dinastiei macedonene, o colecție de hotărâri judecătorești - Pira, scrisorile lui Teofilact de Bulgaria, acte monahale. El a strâns informații valoroase care caracterizează poziția țărănimii bizantine, sistemul de impozitare și creșterea proprietății pământului monahal.

În același timp, V. G. Vasilyevsky a fost primul care a prezentat un concept original pentru dezvoltarea relațiilor terestre în Bizanț, care a fost un pas semnificativ înainte în general în înțelegerea istoriei bizantine.

Dezvoltarea istoriei agrare a Imperiului Bizantin este prezentată lui V. G. Vasilevsky după cum urmează. Ca moștenire de la Imperiul Roman, Bizanțul a primit „stăpânirea marilor proprietari de pământ și colonii, sau iobăgie”1 2. Dar în secolele VIII-IX. situația s-a schimbat radical: ca urmare a invaziei slave, numeroase comunități de țărani liberi și mici proprietari de pământ s-au răspândit în tot imperiul; se instituie şi libertatea de mişcare. Cu toate acestea, țărănimea liberă nu a supraviețuit până la sfârșitul imperiului; în secolul al X-lea. începe o ofensivă furioasă a marilor proprietari (dipats) împotriva comunității țărănești. Comunitatea țărănească liberă, potrivit lui V. G. Vasilevsky, nu a suportat lupta împotriva dinaților din secolul al XI-lea. a încetat să mai existe: țăranii liberi s-au transformat în peruci. Iobagii și cavalerii imperiali au primit treptat dreptul de a-și judeca țăranii și perucile, care, așa cum credea V. G. Vasilevsky, era „adevăratul germen al ordinii feudale”4.

Astfel, V. G. Vasilevsky a pus problema dezvoltării feudale a Imperiului Bizantin, provocând astfel

1 V. I. Lenin. Opere, vol. 15, p. 183.

2 V. G. Vasilievsky. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. JMNP, GGII (1879), p. 160.

8 V. G. Vasilevski. Legislație iconoclastă. JMNP, GG (1879), p. 127.

4 V. G. Vasilevski. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin, p. 415.

o lovitură decisivă pentru conceptul antiistoric al lui E. Gibbon despre degenerarea și dezintegrarea de o mie de ani a Bizanțului. Acesta este meritul fundamental al lui V. G. Vasilevsky, care a acordat științei ruse o prioritate în domeniul studierii istoriei agrare a Bizanțului.

Desigur, caracterizarea feudalismului dată de VG Vasil'evskii nu poate fi acceptabilă pentru un istoric marxist. VG Vasilyevsky interpretează feudalismul nu ca o formațiune socio-economică, el vede în el doar o formă de organizare politică a societății. În plus, el nu vede nici specificul iobăgiei, nici originalitatea rentei feudale, crezând că iobăgia perucilor bizantine a fost o renaștere a lipsei de libertate a coloanelor romane, că impozitele bizantine erau identice cu cele romane. Abordarea juridică formală a materialului i-a permis lui V. G. Vasilevsky să recunoască adevărata natură a proprietății bizantine; el căuta aici întreaga proprietate comunală a țăranilor și proprietatea privată completă a feudalilor, al căror pământ era cultivat de peruci deposedați, și nu putea înțelege dualismul comunității vecine și dualitatea proprietății feudale.

Toate acestea arată că V. G. Vasilyevsky a fost capabil să creeze o imagine integrală și cu adevărat științifică a istoriei agrare a Bizanțului și, în special, a Bizanțului din secolele XIII-XIV. Cu toată minuțiozitatea și acuratețea cercetărilor, lucrările lui V. G. Vasilevsky dau, în cuvintele lui V. I. Lepin, doar „cumularea de fapte brute, dactilografiate fragmentar, și imaginea anumitor aspecte ale procesului istoric”1. Potrivit unora dintre studiile sale, dedicate studiului problemelor specifice individuale, datorită analizei sale abile a surselor, acestea încă nu și-au pierdut semnificația.

Pentru opiniile politice ale lui V. G. Vasilevsky, nominalizarea comunității ca factor central în relațiile agrare din Bizanț este extrem de caracteristică. În același timp, pe de o parte, V. G. Vasilevsky idealizează comunitatea bizantină, ascunzând prezența contradicțiilor în ea, iar pe de altă parte, înfățișează statul (și, mai ales, împărații dinastiei macedonene) drept protector. a comunitatii.

„Înarmați cu vechi tradiții de stat, împărații bizantini au fost mult mai clari și mai stricti (decât cei franci. - L.K.) și-au înțeles obligațiile față de toți supușii și au proclamat direct că puterea monarhului este comună

1 V. I. Lepi i. Lucrări, vol. 21, p. 40.

binele tuturor și că apărarea celor slabi și a săracilor împotriva celor puternici și a celor bogați este datoria principală. Înfățișând împărații bizantini ca apărători ai „slabilor și săracilor”, V. G. Vasilevsky a ascuns rolul real al statului feudal bizantin.

El a căutat să prezinte guvernul țarist drept adevăratul apărător al țărănimii slave și, prin urmare, să „justifice” necesitatea subordonării de secole a țărănimii slave autorităților țariste. Dar, idealizând statul bizantin, V.G. Vasilevski a intrat în conflict cu propriile sale judecăți cu privire la asuprirea mașinii de stat bizantine, care a căzut asupra unor subiecte cu o povară grea de taxe și taxe extraordinare, i-a condamnat la nevoie și i-a forțat să caute mântuirea de la povara impozitelor pe terenurile proprietate privată1 2 .

Idealizarea comunității de către VG Vasilyevsky și idealizarea asociată a statului bizantin ca protector al comunității îl apropie pe acest istoric de ideologii de mai târziu ai filistinismului mic-burghez. V. I. Lenin a arătat că filistinismul reacționar a fost caracterizat de ideea statului ca un corp atotputernic aflat deasupra claselor, capabil să ofere „sprijin” oamenilor muncii și să creeze ordine „reale”, „corecte”3. Ideologii burgheziei au fost cei care au idealizat comunitatea în toate felurile posibile, văzând în ea baza ordinii „corecte”.

Părerile politice reacţionare ale lui V. G. Vasilevsky se manifestă şi în condamnarea sa a luptei de clasă şi în glorificarea unor reforme mici şi treptate (aceasta din urmă s-a manifestat în mod deosebit în mod clar în lucrarea sa de master „Reforma politică şi mişcarea socială în Grecia antică în timpul declinului ei”.); Caracterul reacționar al opiniilor sale politice s-a reflectat și în aprobarea sa față de politica agresivă a guvernului țarist asupra Bosforului, exprimată clar în necrologul lui Acad. Λ. A. Kulik, scris în ajunul morții lui V. G. Vasilevsky însuși (1899).

Și mai multă atenție studiului istoriei relațiilor agrare din Bizanț a fost acordată de tânărul contemporan al lui V. G. Vasilevsky F. I. Uspensky. A publicat o cantitate mare de material nou, necunoscut până acum, de o valoare extrem de mare: Hilandarian sârb

1 V. G. Vasilievski. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin, p. 168.

2 Ibid., p. 161-162.

3 Vezi V. I. Lenin. Opere, vol. 1, p. 241.

practicant1, tratate de topograf1 2, carta mănăstirească a Sf. Mamanta3, scrisori ale manastirii Maicii Domnului4, decrete ale consiliilor locale din Constantinopol cu privire la caristici5 6, acte ale manastirii Vaselon din Trebizond®. Studiul acestui material i-a permis lui F. I. Uspensky, într-o serie de cazuri, să ajungă la noi soluții la anumite probleme particulare. Luarea în considerare a charisticia, aerikon, zevgar și a multor alte fenomene ale istoriei

agrare bizantine este chiar și acum imposibilă fără utilizarea publicațiilor lui F. I. Uspensky.

În același timp, F. I. Uspensky a studiat cu atenție sursele publicate de alți cercetători și, pe baza acestor surse, a ridicat o serie de întrebări cardinale ale istoriei agrare a Imperiului Bizantin. El a fost primul care a pus problema ironia bizantine7, a cărților de scriitori bizantini8; a studiat corespondenţa lui Mihail Acominatus, conţinând informaţii valoroase despre poziţia ţărănimii în Imperiul Bizantin la sfârşitul secolului al XII-lea.9. F. I. Uspensky a acordat o atenție deosebită problemei slave din istoria Bizanțului și, în special, problemei influenței slavilor asupra sistemului agrar al imperiului10.

Cu toate acestea, observațiile specifice importante și valoroase făcute de F.I.Uspensky nu au putut fi generalizate în mod corespunzător din cauza limitărilor de clasă ale acestui istoric proeminent.

1 F. I. Uspenski. Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV. Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, XXXVIII (1883).

2 F. I. Uspenski. geodezi bizantini. Lucrările celui de-al VI-lea Congres arheologic, Odesa, II (1888).

8 F.I. Mamanta la Constantinopol. Cronica Societății Istorice și Filologice de la Universitatea Novorossiysk. II (1892), Bizant. otd., nr. 1.

4 F. I. Uspenski. Act de alocare a pământului mănăstirii Maicii Domnului. IRAN, I (1896).

δ F. I. Uspensky. Opinii și rezoluții ale consiliilor conacului Kopstantipopol din secolele XI-XII. privind repartizarea proprietății bisericești (charistaria). IRAI, V (1900).

6 F. I. Uspensky şi V. I. Bepeşevici. Actele vaseloniene. L., 1927.

7 F.I. Usspsky. Valoarea proniei bizantine și sud-slave. sat. articole despre studii slave, compilate și publicate de studenții lui V.I. Lamansky, Sankt Petersburg. (1883).

8 F.I. Uspensky. Urme de cărți de scriitori în Bizanț. JMNP, CCXXXI (1884) și CCXL (1885).

9 F. I. Uspensky. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț, ZHMNP, SSHKhV (1883), nr. 1.

10 F. I. Uspensky. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț*. ZhMNP, SSHKhV (1883), nr. 2. F.I. Cel mai vechi monument al dreptului slav. Buletinul Juridic, 1886, nr. 4. Vezi despre asta - B. T. Goryanov. F. I. Uspensky și importanța sa în studiile bizantine. VizV, I (1947), p. 39 și urm.

Idealizarea împăraților bizantini și „tradițiile străvechi ale regatului ortodox”1 apare în lucrările lui F. I. Uspensky chiar mai clar decât în lucrările lui V. G. Vasilevsky1 2.

Conceptul lui F.I. Uspensky se bazează pe ideea diferenței dintre destinele istorice ale Europei de Vest și ale Bizanțului: în timp ce în Occident, potrivit istoricului, puterea regală a permis în mod liber dezvoltarea proprietății feudale, guvernul bizantin sub dinastia macedoneană a apărat hotărât țărănimea. „Măsurile umane ale guvernului în apărarea micilor proprietăți funciare”3 au asigurat păstrarea în Imperiul Bizantin a altor relații sociale decât în Occident: „dominarea proprietății libere a micilor proprietari de pământ și subordonarea principiului statal a intereselor locale și clasa de serviciu”4. F. I. Uspensky nu este în mod fundamental de acord cu V. G. Vasilevsky în evaluarea soartei comunității slave la sfârșitul Bizanțului: „Romanele regilor dinastiei macedonene”, scria F. I. secolul al XI-lea a fost distrusă de marile proprietari de pământ și parcă populația țărănească liberă s-ar fi transformat într-una dependentă. Dimpotrivă, legislația secolelor X și XI. proprietatea comunală a fost pusă sub protecția statului și i s-a oferit posibilitatea de a duce o luptă reușită împotriva domnitorilor și împotriva marii proprietari de pământ. Pe baza acestui fapt, F.I.Uspensky ajunge la concluzia că proprietatea țărănească liberă și comunitatea slavă au rămas în locuri separate până la sfârșitul imperiului6.

Astfel, idealizarea statului bizantin, care a avut loc în scrierile lui V. G. Vasilevsky, devine și mai mare în studiile lui F. I. Uspensky; potrivit acestuia din urmă, împărații bizantini nu numai că au protejat țărănimea de atacul domnitorilor, ci au reușit și prin „măsurile lor umane” să păstreze comunitatea slavă, pe care se baza puterea Imperiului Bizantin. Această alianță între statul bizantin și comunitatea slavă, potrivit

1 F. I. Uspenski. Istoria Imperiului Bizantin. M.-L., III (1948), p. 539.

2 Vezi despre aceasta: 3. V. Udaltsova. În problema evaluării lucrărilor Acad. F. I. Uspenski. Întrebări de istorie, 1949, nr. 6.

8 F.I. Uspensky. Despre istoria proprietății țărănești în Bizanț, p. 33.

4 F. I. Uspenski. Istoria Imperiului Bizantin. SPb., 1 (1913), p. 33.

5 F. I. Uspenski. Semnificația dezbaterii bizantine și sud-slave, p. 30.

6 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț, p. 344.

F. I. Uspensky, a stat la baza faptului că Bizanțul era „idealul regatului slav”1. Astfel, vedem că F.I.Uspensky, care a făcut foarte mult pentru a studia comunitatea bizantină, a văzut în mod incorect în

ea o organizație care a servit în primul rând ca sprijin pentru puterea imperială. Ascunzând contradicțiile de clasă și lupta de clasă, care a fost unul dintre cele mai importante motoare ale progresului istoric, F. I. Uspensky aduce în prim-plan principiul pe care V. G. Vasilevsky îl conturase deja - lupta „naționalităților”, lupta dintre elenism și slavism. Această luptă, potrivit lui F. I. Uspensky, a constituit conținutul istoriei bizantine, iar „ghinionul fatal pentru acest imperiu a fost tocmai tendința de a da predominanță elenismului”1 2.

Astfel, conceptul politic al lui F. I. Uspensky are un caracter de clasă clar exprimat; în perioada decăderii vechilor relații sociale din Rusia, în perioada prăbușirii comunității și a crizei țarismului rus, F. I. Uspensky a ieșit cu apărarea principiului monarhic, cu apărarea Ortodoxiei, cu idealizarea comunității învechite3. Această limitare de clasă a lui F. I. Uspensky, desigur, a fost reflectată în interpretarea sa asupra problemelor specifice ale istoriei agrare bizantine.

În studiile sale despre relațiile agrare la sfârșitul Bizanțului, F. I. Uspensky a avut opinii apropiate de teoria patrimonială, care era larg răspândită la acea vreme, considerând patrimoniul ca o „celulă formatoare” a societății medievale. Susținătorii teoriei patrimoniale erau în esență străini de ideea genezei patrimoniului feudal; au operat cu un astfel de embrion al patrimoniului, în care erau deja cuprinse toate elementele sale principale; Astfel, procesul de geneză a fost înlocuit cu procesul de creștere cantitativă, de expansiune. Pentru susținătorii teoriei patrimoniale nu s-a pus problema de a crea o nouă proprietate (feudală); pur și simplu, cel care poseda mai mult pământ decât putea el însuși să cultive, a distribuit acest pământ în exces deținătorilor liberi și neliberi. F. I. Uspensky a formulat acest punct de vedere după cum urmează: „Cine deținea mai multe pământuri decât el însuși putea cultiva și folosi pentru nevoile economiei sale, de obicei a păstrat

1 F. I. Uspenski. Cel mai vechi monument de drept slav, p. 704.

2 F. Y. Uspenski. Istoria Imperiului Bizantin. T. Iu p. 216. Cf. 3. V. Udaltsova, nume. cit., p. 120.

3 Pentru detalii despre viziunile socio-politice ale lui F.I.Uspensky, vezi 3. V. Udaltsova, op. cit., p. 118 și urm.

a locuit doar o parte din proprietatea terenului pe care o avea la dispoziție... Restul pământului a fost fie împărțit în parcele de rentă, fie dat spre beneficii, acesta este teren de serviciu sau dependent. Era distribuit fie țăranilor liberi, fie litasilor, fie sclavilor.

Dependența țărănească, parikia, a apărut, potrivit lui F. I. Uspensky, ca urmare a așezării țăranilor liberi pe pământul stăpânului: prin urmare, el a considerat întotdeauna țăranul dependent bizantin, parikia, ca o persoană fără proprietate sau lipsit de proprietatea asupra pământ pe care l-a cultivat. F. I. Uspensky nu a văzut și nu a vrut să vadă specificul proprietății feudale, care se distingea printr-o dualitate particulară care asigura țăranului anumite drepturi asupra

pământului („Noi suntem ai tăi, iar pământul este al nostru”). De asemenea, nu a înțeles unicitatea formațiunii feudale în ansamblu, pentru că a găsit în urbaria medievală (adică în inventarele locale) „organizarea capitalistă a economiei”1 2.

Școala bizantinilor ruși fondată de V. G. Vasilyevsky și F. I. Uspensky a creat un număr mare de lucrări foarte interesante dedicate problemelor agrare. Astfel, P. V. Bezobrazov, după ce a analizat numeroase documente bizantine târzii și a comentat, în special, actele monahale, a evidențiat anumite probleme particulare ale relațiilor agrare în Bizanțul târziu. Cu toate acestea, spre deosebire de F. I. Uspensky, P. V. Bezobrazov nu s-a străduit să-și dezvolte propria viziune specifică asupra dezvoltării istorice a Imperiului Bizantin, iar lucrările sale, de regulă, nu se ridică peste nivelul simplei comentarii asupra documentelor. Lipsa ideilor integrale despre dezvoltarea istorică a Bizanțului i-a permis lui P. V. Bezobrazov să-și schimbe cu ușurință opiniile asupra anumitor probleme esențiale. Așa că, de exemplu, și-a schimbat constant părerile asupra naturii dependenței de parichi: la un moment dat (în urma lui F.I. Uspensky) a considerat peruci lipsite de dreptul de a deține pământ3, apoi a început să le considere iobagi4 și, în cele din urmă, a recunoscut dreptul la peruci proprietatea funciară, însă, teoretică, pe care nu au reușit adesea să le pună în practică5 6. Părerile lui P.V.

1 F. I. Uspenski. Urme de cărți de scriitori în Bizanț. JMNP, SXXXXI (1884), p. 31.

2 Ibid., p. 29.

3 P. V. Bezobrazov. Țărani - în cartea: G. F. Herzberg. Istoria Bizanțului. 1897, p. 646-647.

4 P. V. Bezobrazov. Cartea scribului Patmos. VizV, VII

(1900), p. 69.

6 P. V. Bezobrazov. Actele lui Athos. Revista Bizantină, I (1915), p. 6J.

chemare și alte probleme controversate ale istoriei agrare bizantine de natură mai particulară, de exemplu, în problema aerikoie etc. Tradițiile lui V. G. Vasilevsky au fost dezvoltate în lucrările sale de IL A. Yakovenko, care a scris un studiu special asupra istoriei a imunităţii bizantine1.

De la începutul secolului XX. Au loc schimbări semnificative în ideile bizantinilor ruși despre sistemul agrar al imperiului, asociate cu revizuirea vechilor idei despre comunitate, care a început la sfârșitul secolului al XIX-lea. V. I. Lenin a arătat că în acel moment „... ostilitatea necondiționată față de comunitate din punctul de vedere al unui pur burghez...” se răspândea.pe pământ: reprezentanții claselor conducătoare simțeau că „... revoluția. a legat victoria intereselor moșierilor cu victoria proprietății private asupra pământului în general, victoria intereselor țărănești cu desființarea proprietății

private asupra pământului în general, atât proprietarii de pământ, cât și țăranii”3. Astfel, răspândirea în literatura burghezo-mosiară de la începutul secolului al XX-lea. Idealizarea proprietății private a pământului, inclusiv a proprietății private țărănești, nu a fost altceva decât o expresie a temerii claselor conducătoare ale Rusiei țariste cu privire la viitoarea revoluție, care amenința să distrugă proprietatea privată a pământului.

Acest punct de vedere burghez-proprietar asupra comunității și proprietății private s-a reflectat și în lucrările unor savanți bizantini ruși din secolul al XX-lea. Pentru prima dată, opa a fost exprimată de B. A. Panchenko, care, parcă anticipând studiile lui A. Dopsh, începe să critice teoria patrimonială din dreapta, neagă existența proprietății comunale în Bizanț și susține că proprietatea privată a pământului dominat acolo.

B. A. Panchenko, argumentând aspru cu V. G. Vasilevsky și F. I. Uspensky, a declarat greșită încercarea lor de a prezenta istoria agrară a Bizanțului ca o luptă a „proprietății țărănești libere bazate pe comunalism împotriva proprietății mari pe baza muncii iobagilor perucilor fără pământ”4. . În cartea sa „Proprietatea țărănească în Bizanț” B. A. Panchenko a prezentat două prevederi principale.

1 P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț. Yuryev, 1908. Pentru o analiză a acestei lucrări, vezi mai jos, p. 95.

2 V. I. Lenin. Lucrări, vol. 2, p. 469.

3 Ibid., vol. 15, p. 280.

4 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț. IRAN, IX, 1904, p. 136--137.

<1

1. La baza relațiilor agrare bizantine se afla proprietatea privată a țăranului, care era obligat să îndeplinească anumite atribuții în raport cu statul. Statul putea transfera aceste îndatoriri (impozit) mănăstirii ca feud sau slujitorului ca ironie, dar această atribuire nu însemna transferul titlului de proprietate; după cum spune B. A. Panchenko, „nu a zdruncinat deloc proprietatea perucilor.” La și sub stăpânirea mănăstirii și sub stăpânirea proniarului, perucile au rămas proprietari de pământ, proprietari deplini ai lor.

2. După ce a stabilit existența proprietății private complete a unui țăran în Bizanț, B. A. Panchenko a negat existența proprietății comunale aici, deoarece credea că „proprietatea comunală a pământului este prin natura sa o formă excepțională și aparținând întregului teritoriu al comunitatea pe lângă proprietatea personală nu poate exista” 1 2. Cu alte cuvinte, B. A. Panchenko a susținut că, întrucât în Bizanț exista proprietate privată a țăranilor pe pământ, proprietatea comunală nu poate exista acolo; în același timp, a neglijat știrile directe ale surselor bizantine, indicând prezența proprietății comunale în Bizanț.

Chiar și un scurt rezumat al principalelor prevederi ale cărții lui B. A. Panchenko arată că aproape principalul prag al erei teoriei a fost abordarea juridică formală a autorului asupra principalelor probleme ale istoriei agrare: nu este interesat de realitatea istorică reală, ci de titlul de proprietate.

B. A. Panchenko înțelege legea în sine într-un mod extrem de simplificat: în opinia sa, proprietatea unui țăran nu poate fi combinată cu proprietatea unui feudal, iar proprietatea unui membru al comunității nu poate fi combinată cu proprietatea unei comunități ca colectiv. B. A. Panchenko nu vede că în condițiile dominației proprietății feudale, binecunoscutele drepturi de a dispune de bunuri imobile, pe care țăranul le are, nu exclud proprietatea supremă a domnului feudal, că deci subordonarea țăranilor. către domnii feudali bisericești și seculari însemna nu numai transferul impozitului țărănesc către ei, ci și sechestrarea proprietății țărănești; în același timp, sechestrarea proprietății țărănești (ca titlu) de către feudalii nu a fost decât o formalizare legală a raporturilor feudale de producție; aceasta înseamnă că crearea proprietății pământului de către domnii feudali a completat procesul de feudalizare și în niciun caz nu a servit drept început.

În același fel, el este incapabil să-l înțeleagă pe B. A. Panchenko și dualismul comunității rurale; proprietatea comunității nu este numai

1   P. A. Pancenko. Decret cit., p. 141. Cf. pp. 230 și mai ales 98..

2   Ibid., p. 62.

excepțional, așa cum credea B. A. Panchenko, dar, dimpotrivă, comunitatea rurală este întotdeauna caracterizată de dualitate, o combinație de elemente de proprietate comună și privată.

Abordarea juridică formală a lui B. A. Panchenko a problemei agrare îl face să abandoneze chiar și o astfel de idee de dezvoltare istorică, care s-a reflectat totuși în lucrările susținătorilor teoriei patrimoniale: proprietatea țărănească este atrasă de el neschimbată de-a lungul istoriei bizantine. ; exact la fel, în opinia sa, este cazul sistemului bizantin de impozitare.

În plus, teoria lui B. A. Panchenko suferă și de un alt defect caracteristic științei burgheze: modernizarea relațiilor sociale. „Nu există nimic mai caracteristic burgheziei”, scria V. I. Lenin, „cum să transfere trăsăturile ordinii moderne în toate timpurile și popoarele.”1 și Bizanțul medieval. Fireşte, B. A. Panchenko, pornind de la propoziţii incorecte metodologic, ajunge la negarea însăşi existenţei feudalismului bizantin3.

Teoria lui B. A. Panchenko a fost susținută și dezvoltată de un număr de bizantiniști ruși, în primul rând de K. I. Uspensky și A. P. Rudakov. Deși unii reprezentanți ai vechii școli (P.V. Bezobrazov) s-au opus aspru acestei teorii, totuși, șeful vechii școli F.I. Uspensky, al cărui elev era B.A. Panchenko, s-a abținut multă vreme de la polemici împotriva lui B.A. Panchenko și, vorbind, el sa limitat. la fleacuri,

concentrându-se pe disputa privind interpretarea termenilor „chorafion” și „epic”. Mai mult, în 1922, F. I. Uspensky, numind cartea lui B. A. Panchenko „ultima lucrare majoră” în domeniul istoriei agrare a Bizanțului, a susținut că încă de la începutul secolului al XX-lea. „a sosit momentul să verificăm concluziile, de la fund și să umflă în idee, și să reducem la un canal mai îngust pârâul care odată a străbătut și apoi s-a pierdut pe neașteptate”4. Astfel, F. I. Uspensky, parcă, a recunoscut necesitatea revizuirii concluziilor la care a ajuns la începutul activității sale.

F. I. Uspensky în lucrările sale ulterioare încă nu a acceptat

1 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 209, cca. 1.

2 V. I., L spin. Opere, vol. 1, p. 137.

3B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 220.

4 F. I. Uspenski. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț. Annaly, II (1922), p. 95. Subliniat de noi.- A. K,

concluziile extreme ale lui B. A. Panchenko, iar revizuirea vechilor concepții întreprinse de acesta s-a redus la recunoașterea unui rol mai însemnat al elementului patrimonial în istoria agrară a Bizanțului decât a făcut-o înainte. Dacă mai devreme F.I.Uspensky a negat absorbția comunității țărănești de către patrimoniu chiar și la sfârșitul Bizanțului, acum a subliniat că „Legea Agricolă” cunoștea deja existența unei țărănimii dependente și a relațiilor patrimoniale1 și, în același timp, vorbea despre existența în Bizanțul numai „urme” proprietății comunale1 2. Domnia Comnenos pe care o consideră acum perioada triumfului final al moșiei feudale.

Știința istorică reacționară vest-europeană a apreciat foarte mult opera lui B. A. Panchenko3.

Știința burgheză modernă vest-europeană și americană a făcut foarte puțin pentru a rezolva problemele cheie ale istoriei agrare a Imperiului Bizantin. Istoricii burghezi moderni, datorită naturii lor politice reacţionare, acordă din ce în ce mai puţină atenţie studiului poziţiei producătorilor direcţi: istoria bisericii, instituţiile politice individuale, războaiele şi, în sfârşit, istoria împăraţilor — acestea sunt întrebările aflate în centrul intereselor lor științifice.

Bizantiștii burghezi moderni își împrumută punctele de vedere principale despre istoria agrară bizantină în principal din arsenalul de idei al lui B. A. Panchenko și F. I. Uspensky.

G. Ostrogorsky a dezvoltat opiniile lui B. A. Panchenko în numeroasele sale articole. G. Ostrogorsky abordează istoria Bizanţului dintr-o poziţie idealistă. „Întrebarea principală pentru istoricul Bizanțului este, scria el, cum... spiritul greco-creștin a trăit și s-a dezvoltat în forma romană, în ce măsură i s-a supus și i s-a aplicat”4*. Purtătorii de cuvânt ai acestui spirit și cei care provoacă procesul

istoric în descrierea lui G. Ostrogorsky nu sunt nicidecum masele, nu clasele, ci „oameni mari”6.

Printre cei mai importanți factori care determină dezvoltarea istorică, el se referă și la interesele fiscale ale statului. G. Ostrogorsky consideră instaurarea iobăgiei în Imperiul Roman târziu ca rezultat al impozitului

1 F. I. Uspenski. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț. Analele, I (1922), p. 97.

şi F. Uspenski. Notes sur l'histoire des etudes byzantines en Russie. Byz., II (1925), p. 20.

3 G. Ostrogorsky. Seminarium Kondakovianum, XI (1940), p. 269 și urm. mier G. Vernadsky. Note despre comunitatea țărănească din Bizanț. Uchen. aplicația. Colegiul de învățământ rus din Praga, vol. 1 (1924), partea a 2-a.

4 G. Ostrogorsky. Relațiile dintre Biserică și Stat în Bizanț

ti. Seminarium Kondakovianum, IV (1931), p. 122.

3 Vezi M. V. Levchenko. VisV, II (1949), p. 323.

reformele lui Diocletian1; El atribuie reformei fiscale a lui Heraclius renașterea țărănimii libere1 2.

În conformitate cu aceasta, G. Ostrogorsky înfățișează comunitatea vecină ca un produs al activității fiscale, prin urmare neagă categoric comunitatea economică organică a acesteia și o consideră doar ca o unitate fiscală3. El neagă complet existența unei comunități de origine4. În descrierea sa, țăranul bizantin este în primul rând obligat să plătească impozite către trezorerie, prin urmare G. Ostrogorsky recunoaște doar existența dependenței fiscale5, așa cum a făcut B. A. Panchenko, dar nu iobăgie.

Spre deosebire de B. A. Panchenko, G. Ostrogorsky nu neagă feudalismul bizantin, folosește o terminologie precum dominium utile (peruci), etc., dar, în esență, teoria fiscală a lui G. Ostrogorsky este o teorie oarecum deghizată a lui B. A. Panchenko: negarea comunității și iobăgie.

În timp ce G. Ostrogorsky dezvoltă punctele de vedere ale lui B. A. Panchenko și subliniază în toate modurile posibile existența libertății și a drepturilor de proprietate în rândul țăranilor bizantini, bizantinistul german F. Dölger pornește de la liniile directoare cuprinse în conceptul lui F. I. Uspensky, deși încearcă să mascheze legătura sa cu opiniile lui F. I. Uspensky și artele vizuale rusești în general. În acest scop, el cade constant pe ipoteze individuale ale lui F. I. Uspensky, numindu-le uneori „raționamente pline de fantezie”®. În același timp, își atribuie și unele dintre descoperirile făcute de F.I.Uspensky și de alți bizantiniști ruși, profitând, aparent, de faptul că lucrările cercetătorilor ruși sunt puțin cunoscute în

străinătate. Deci, F. Dölger în 1930 a făcut un articol în care, pe material

1 g. Ostrogorski. Condițiile agrare în Imperiul Bizantin. Cambridge Economie History, v. I (1942), p. 194.

2 G. Ostrogorsky. Geschichte des byzantinischen Staates. Munchen, 1940, S. 89.

3 G. Ostrogorsky. Die landliche Steuergemeinde des byz. Staates im X. Jhdt. Vierteljahrschrift f. Social- u. Wirtschaftsgeschichte, 1927, S. 45. El a împrumutat această viziune de la UP. Mutafciev. Proprietatea terenului rural în Bizanț, Sat. pentru amăgirile oamenilor, știința și cărțile. XVII (1910), p. 54. Critica lui G. Ostrogorsky este dată de B. T. Goryanov. Ostrogorsky și lucrările sale despre istoria Bizanțului. Voprosy istorii, 1945, nr. 3-4, p. 134 si urm. mier M. V. Levcenko. VizV, II (1949), p. 325-326.

4 G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzanti-noslavica, IX (1948), p. 242.

în G. Ostrogorsky. Condițiile agrare în Imperiul Bizantin, p. 218.

• Recenzia cărții lui P. Mutafchiev. Războinicii Pământului și Războinicii, BZ, XXXVI (1926), p. 103.

actele vaseloniene au interpretat corect sensul termenului „aerikon"; totuși, tăce „rușinos" că interpretarea corectă a acestui termen a fost dată deja de F. I. Uspensky într-un comentariu la publicarea actelor vazeloniene, într-un comentariu pe care F. Dölger nu s-a putut abține să nu-l cunoască, de îndată ce construiește concluziile sale asupra materialului actelor vazeloniene . În 1927, publică un articol dedicat problemelor cronologice și prozo-pografice (pe baza scrisorilor codicei Mănăstirii Lemvi) „Materiale pentru istoria internă a statului bizantin". Începând din 1929, F. Dölger a apărut cu o serie de articole cărora el însuși le-a acordat o mare importanță. În aceste articole, el explorează problemele diplomației bizantine, stabilind diferențele dintre chrysovuli și prostagmas, natura clauzelor etc. Literele bizantine. Scrisori ale noii mănăstiri de la Chios", în care s-au dat hotărâri asupra tuturor problemelor tratate de F. Dölger, și care face „cercetări" suplimentare ale istoricului german redundante.

F. Dölger, permițându-și să ridiculizeze greșelile private individuale ale lui F. I. Uspensky, acceptă totuși conceptul său general, considerând starea feudală ca unitate principală a societății bizantine. Țăranii dependenți bizantini (peruci), după F. Dölger, nu numai că nu erau proprietari, ci reprezentau și „proprietatea pământului", „inventarul moșiei"1. Ei plăteau un impozit (kapnikon), care era fundamental diferit de impozitele populației libere (canon), iar perucile nu erau plătite direct la vistierie, ci prin stăpânii lor. tot pământul), care erau cultivate de muncă. de peruci3, că perucile nu puteau să se adreseze instanței generale și să acționeze în instanță ca martori4. Toate aceste afirmații, împrăștiate

1 F. Dõlger. Bei trage zur Gescliichte der byz. Finanzverwaltung. Münch., 1927, S. 57. Cp. Zur Textgestaltung dcr Lavra-Urkunden, BZ, XXXIX (1939), S. 60. Aceasta este însă contrazisă de propria sa afirmație că perucile au proces Eigentum - Die Frage des Crundeigentums in Byzanz, Bulletin of Intern. Comitetul de Științe Istorice”, V (1933), p. 13.

2 F. Dõlger. Beitrăge..., S. 53, și mai ales: BZ, XXXIV (1934), S. 371, A. 2.

3 F. Dõlger. Die Frage des Grundeigentums in Byzanz, S. 8-9.

4 F. Dõlger. Beitrage..., S. 67.

sanie în lucrări separate ale lui F. Dölger și nu reduse de acesta într-un sistem, reprezintă, de fapt, o dezvoltare extremă a teoriei patrimoniale și tocmai a celor ale tendințelor acesteia care au devenit deosebit de distincte în lucrările ulterioare ale lui F. I. Uspensky.

În lucrările altor istorici burghezi contemporani găsim judecăți și mai puțin independente. Așadar, J. Brătianu a venit cu un concept care este un amestec eclectic de teorii fiscale și patrimoniale. Asemenea lui G. Ostrogorsky, J. Bratiapu a denaturat realitatea, atribuind fiscusului bizantin o influență decisivă asupra întregului sistem economic și credea că această influență a dus la transformarea țăranilor bizantini din proprietari liberi în sclavi, aproape de poziția antici 1.

Teoria eclectică a lui J. Brătianu are, printre altele, un caracter eurocentric, din cauza pârâirii acestui istoric în faţa imperialiştilor europeni. Autorul contrastează puternic progresul istoric din Occident cu „dezvoltarea inversă” a Imperiului Bizantin și a Europei de Est, unde, în cursul Evului Mediu, după el, libertatea a lăsat locul sclaviei. Astfel, „teoria” lui ar trebui să servească drept „explicație” a presupusei întârzieri a Orientului față de Occident.

Cu toate acestea, aceste teorii se dovedesc a fi respinse și de savanții burghezi reacționari moderni ai lui Wizaptin. Bizantinistul american P. Harapis critică teoria fiscală, dar nu o critică în niciun caz din poziții materialiste. El nu exprimă îndoieli că teoria fiscală explică corect schimbarea anumitor fenomene; el neagă pur şi simplu existenţa unor schimbări semnificative atât în sistemul fiscal, cât şi în relaţiile sociale1 2. Negarea dezvoltării şi accentul pus pe stabilitate reprezintă nucleul principal al opiniilor lui P. Harapis. Cu toate acestea, el este gata să atribuie forța creatoare doi factori - război și religie. „În istoria Imperiului Roman târziu (în acest concept el include Bizanțul. - A. 7t.), - spune P. Harapis, - războiul și religia au fost cei doi factori principali care au modelat structura socială a imperiului și au determinat-o. situaţia politicii externe” 3 .

1 G. In ha ti anu. Servage de glèbe et regim fiscal. Annales d'histoire économique et sociale, V (1933), p. 445.

2 P. Chara nis. Despre structura socială a Imperiului Roman de mai târziu. Byz., XVII (1945), p. 47 și urm.

8 P. Chararanis. op. cit., p. 57. El dezvoltă aceleași idei în proprietățile monahale și în statul, D timbar ton-Oaks papers, 4, 1948, unde, în special, „demonstrează” că bizantinii nu erau „materialiști”, iar împărații erau evlavioși și profund religioși. .

2 a. P. La fiecare 17

Istoricul american II. Haranis extrage din arsenalul ideologic fascist vechea glorie a războiului și cântă rolul său creator imaginar; această teorie pseudo-științifică este destinată doar să asiste la pregătirea ideologică a unui nou război.

Istoricii burghezi contemporani sunt complet incapabili să pună problema genezei relațiilor feudale; feo-dalizatsija este înlocuită în lucrările lor de formarea unei mari proprietari de pământ în general; Creșterea hoo, conform lui A. Andreadis, este rezultatul reglementării meșteșugului urban, care s-a instituit încă de la sfârșitul secolului al IX-lea. Capitalul (!), care acum nu poate fi folosit în comerțul reglementat, este investit în teren. G. Ostrogorsky mai crede că dinații, constrânși de reglementarea meșteșugurilor și comerțului, găsesc în agricultură „singura cale de ieșire pentru dezvoltarea întreprinderii private”1 2. Astfel, A. Andreadis și G. Ostrogorsky transferă categoriile economice ale capitalismului. până în Evul Mediu, cu ajutorul căruia încercând să explice formarea instituțiilor feudale.

Cu atât mai puțin decât problema genezei relațiilor feudale, savanții burghezi pot înțelege lupta de clasă și rolul pe care l-a jucat în istoria formării feudalismului. În toate construcțiile istoricilor burghezi, un rol foarte important îl joacă puterea imperială, care se presupune că luptă împotriva forțelor feudale (prin acest termen cercetătorii burghezi înțeleg de obicei „descentralizarea”) și apără interesele „binelui comun”. Explicând inutilitatea acestei politici a împăraților bizantini, G. Ostrogorsky, un laprimer, scrie: „Guvernul, care a încercat să protejeze micii proprietari de pământ liberi, s-a confruntat tot timpul nu numai cu opoziția marilor proprietari, ci și cu opoziția țăranii înșiși” 3. G. Ostrogorsky, ca și alți istorici burghezi, nu înțeleg (sau nu vor să înțeleagă?!) că puterea în statul feudal aparține clasei domnilor feudali și, în ciuda contradicțiilor particulare dintre grupările individuale ale clasa conducătoare, toți reprezentanţii ei sunt adversari ai producătorilor direcţi, datorită surplusului de muncă de care există. Lupta politică în comunitatea feudală

1 A. Andreades. Floraison și decadență a micii proprietăți în imperiul bizantin. Mélanges offerts à E. Mahaim, Paris, 1935, V. I, p. 265. Voi observa, meledu altora, că această opinie a fost exprimată cu mult timp în urmă de J. Byori în anexele la ediția lui E. Gibbon: E. Gibbon. Istoria declinului și căderii Imperiului Roman. Londra, 1898, v. V, p. 532.

2 &. Ostrogorski. Condiţiile agrare în Byz. imperiu, p. 204.

8 Tam yase, p. 208. G. O s rogor k și y și-a dezvoltat părerile cu privire la această întrebare în articolul „Dreptul de preemțiune al țăranului”. Revista de Studii Romane, XXXVII (1947), p. 117 f.

<· De fapt, nu există nicio luptă între anumite categorii abstracte („puterea imperială”, „biserică”, „forțe descentralizate”, „mici proprietari liberi”, etc.), după cum pictează istoricii burghezi; opa este o ciocnire a forțelor de clasă concretă.

Vedem că studiile vizuale burgheze occidentale și americane nu au produs nimic nou în comparație cu munca oamenilor de știință ruși, cu excepția unor studii concrete separate, dedicate anumitor chestiuni particulare; a rămas, de fapt, pe aceleași poziții metodologice vicioase. Mai mult decât atât, studiile vizuale burgheze străine moderne, de fapt, au mers înapoi în comparație cu V. G. Vasilevsky și școala sa: negarea comunității, teoria „căii înapoi a dezvoltării”, idealismul în manifestarea sa extremă, subliniind rolul principal al religia și războiul ca forțe motrice ale dezvoltării istorice – acestea sunt principalele trăsături ale viziunii burgheze străine contemporane.

O atenție considerabilă este acordată istoriei agrare a Bizanțului de către savanții din democrațiile populare și, mai ales, din Bulgaria. Istoricul bulgar D. Angelov, atât în lucrările sale generale1, cât și în studiile speciale, nu numai că menține cele mai bune tradiții ale studiilor bizantine prerevoluționare rusești, dar încearcă, deși nu întotdeauna cu succes, să stăpânească metoda marxistă și să o aplice la studiul feudalismului bizantin.

Strâns legate de metodologia vicioasă a cercetătorilor burghezi sunt metodele lor de cercetare, în special metoda veche care a fost dezvoltată de bizantinii burghezi la sfârșitul secolului al XIX-lea. Descriindu-l, F. I. Uspensky a scris: „Când este vorba de noi observații referitoare la istoria internă a Bizanțului și legate direct sau indirect de relațiile administrative, economice, de proprietate și de clasă, aici fiecare fapt nou pur și simplu se alătură altora fără teama de a încălca sistemul conform pentru simplul motiv că ideea unui sistem și ordine în instituțiile din Bizanț este o valoare atât de mare încât cercetătorii încă caută „1 2. Într-adevăr, lucrările lui V. G. Vasilevsky,

1 D. Angelov. Feudalismul în Bizanț. Pregled istoric, III (1946-1947), carte. 2. În această lucrare, D. Angelov acordă o atenție primordială economiei și structurii sociale a societății, încearcă să clarifice natura de clasă a fenomenelor suprastructurale individuale, se oprește la luarea în considerare a luptei de clasă. El face însă greșeli care se manifestă în modernizare (legarea feudalizării de creșterea proletariatului – p. 62) și în binecunoscuta idealizare a autocrației bizantine (p. 38, 63).

2 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. ZhMNP, SSHKhV (1883), p. 30-31. Subliniat de noi. – A.K.

F. I. În Zionsky, B. A. Panchenko, P. V. Bezobrazov și alți bizantiniști ruși au construit aproape întotdeauna ca un comentariu asupra uneia sau altei surse, iar fiecare sursă comentată era pur și simplu atașată altora. Această metodă de cercetare apare cu precădere în cartea lui B. A. Panchenko, unde aceiași termeni și probleme sunt interpretate de mai multe ori în diferite părți ale cărții, de fiecare dată pe baza unui nou text sursă concret. O astfel de metodă, desigur, nu permitea să colecteze împreună toate datele despre una sau alta mare întrebare care nu putea fi rezolvată din punct de vedere al comentariului; această metodă a atras astfel atenția asupra detaliilor unor probleme particulare, care, trebuie spus, de foarte multe ori rezolvate cu brio de bizantiniștii ruși. Au „căutat” o idee comună în afara sursei. O astfel de tehnică a fost determinată de metodologia vicioasă a bizantinilor burghezi, ideea lor idealistă (conștientă sau inconștientă) că o regularitate istorică este o categorie logică introdusă de un cercetător într-o masă neordonată de fapte ale realității istorice.

Un alt defect al metodei de lucru a bizantiniştilor burghezi este că, în lucrările lor, aceștia pornesc de obicei dintr-o analiză formală a termenului, între timp, interpretarea juridică formală a termenilor medievali este, de regulă, un exercițiu inutil.

Nu termenii „epic”, „aerikon”, „voidat”, etc., ar trebui să fie subiectul principal de cercetare, ci cei reali în relație între ei, care sunt ascunși sub terminologia bizantină, purtând uneori livrești. în natură şi care nu reflectă realitatea concretă.

Mai mult, știința istorică burgheză, inclusiv bizantinii, se caracterizează prin obiceiul de a „oferi dovezi și exemple din toate epocile una lângă alta și intercalate”1. Acest defect metodologic provine din noțiunea inerentă majorității savanților burghezi că nu au existat schimbări istorice fundamentale de-a lungul istoriei bizantine. Acest viciu a fost pronunțat în special în lucrările lui F. Dölger și printre istoricii ruși - în cartea lui A.P. Rudakov „Eseuri despre cultura bizantină după hagiografia greacă”.

, același tip de social și economic. evoluţia se obţine în toate domeniile, despre relaţiile funciare.

1 K. Marx şi F. Engels. Sol., vol. XXIV, p. 599.

shonias despre care s-a păstrat vestea”1. Ei nu au înțeles semnificația faptului că imperiile din perioada medievală, inclusiv Imperiul Bizantin, „nu aveau șanțuri economice proprii și reprezentau asociații militare-administrative temporare și instabile. Aceste imperii nu numai că nu aveau, dar nu puteau avea o singură limbă pentru imperiu și de înțeles pentru toți membrii imperiului. Ei reprezentau un conglomerat de triburi și naționalități care își trăiau propria viață și aveau propriile limbi.* 2 În mod firesc, dezvoltarea economică și socială a regiunilor individuale ale Imperiului Bizantin ar fi trebuit să aibă propria ei specificitate și, în același timp, foarte semnificativă. Caracteristici.

Știința istorică marxistă a luat contur într-o luptă fără compromisuri cu metodologia și metodologia cercetătorilor burghezi. Cercetătorii marxişti sovietici îşi bazează munca pe materialismul dialectic şi istoric — filosofia marxism-leninismului. Pentru cercetătorul relațiilor agrare ale societății feudale din Bizanț, firul călăuzitor este doctrina marxistă a formării feudale, care pornește din faptul că surplusul de produs creat de producătorul direct, dotat cu mijloace de producție, este însușit. de către feudal sub forma rentei feudale.

Baza relațiilor de producție într-o societate feudală este proprietatea feudală asupra pământului. Un rol esențial, deși nu hotărâtor, în exploatarea producătorilor direcți l-a jucat „constrângerea non-economică”, cel mai important mijloc al căruia era iobăgia; istoricul relațiilor agrare din Bizanț trebuie să dezvăluie prezența proprietății feudale aici și să-i arate originalitatea; el trebuie, de asemenea, să urmărească formarea iobăgiei.

Relațiile agrare din Bizanț ar trebui studiate în dezvoltare, căci „mișcarea creșterii forțelor productive, distrugerea relațiilor sociale, apariția ideilor, are loc continuu, doar abstracția mișcării este imobilă”3. Dar procesul de dezvoltare istorică nu este un proces pașnic care decurge „liniște, fără conflicte, fără răsturnări”4. Dezvoltarea societății are loc într-o luptă de clasă acerbă, iar lupta de clasă este forța motrice din spatele dezvoltării societății. „Sala de clasă

HF. I. Uspensky şi V. Beneşevici. Vaselopskie acționează. L., 1927, pp. S. În esență, F. I. Uspensky nu urmărește nicio evoluție, deoarece, potrivit acestuia, reiese că peruca secolului al X-lea. identic cu „kuliga” din secolul al XIX-lea. (ibid., p. xviv).

2 I. Stalin. Marxismul și întrebările de lingvistică. Gospolitizdat, 1951, p. 12.

3 K. Marks şi F. Engels. Opere, vol. V, p. 364.

4 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. 11, p. 561.

lupta dintre exploatatori și exploatați este principala trăsătură a sistemului feudal. Studiul luptei de clasă din Bizanț este cea mai importantă sarcină a cercetării marxiste.

Doctrina marxist-leninistă a formării feudale a fost luată ca bază pentru lucrările istoricilor sovietici care studiau relațiile agrare1 2, inclusiv bizantiniştii sovietici. După ce au adunat materiale faptice semnificative, istoricii sovietici au arătat că lupta de clasă din Bizanț a fost forța motrice din spatele progresului istoric; au acordat o mare atenție luptei de clasă la momentul formării societății feudale, au indicat interacțiunea acesteia cu invazia popoarelor „barbare” și, mai ales, a slavilor3. Mișcarea țărănimii bizantine aservite 4 5 și, ceea ce este deosebit de important pentru tema

noastră, mișcarea maselor în perioada de criză și descompunere a feudalismului bizantin 6 au fost supuse studiului. Studiind cea mai mare răscoală a maselor de la mijlocul secolului al XIV-lea, răscoala zeloților, istoricii sovietici au considerat-o ca rezultat al creșterii contradicțiilor care se dezvoltaseră în societatea bizantină ca urmare a dezvoltării sale economice. În același timp, istoricii sovietici au subliniat că răscoala zeloților era legată de mișcarea țărănească6.

Istoricii sovietici au pus și au rezolvat practic problema formării în Bizanț a unor noi relații sociale — relații feudale. II. V. Pigulevskaya în numeroase lucrări care afectează istoria agrară a Bizanțului în V—

1 I. Oțel π. Questions of Leninism, ed. 11, p. 556.

2 B. D. Grekov. Ţărani în Rus'. M., 1947; E. A. K aproximativ cu m și n-s la și y. Studii în istoria agrară a Angliei în secolul al XIII-lea, M., 1947 și o serie de altele.

3 N. V. Pigulevskaya. Bizanțul și Iranul la cumpăna dintre secolele VI și VII. Proceedings of the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of URSS, vol. XLVI (1946), p. 135 and p. Oh și s. La problema relațiilor publice în Orientul Mijlociu înainte de cucerirea arabă. Buletinul Universității din Leningrad, 1948, nr. 4, p. 73 și urm. M. V. Levcenko. Bizanțul și slavii în secolele VI - VII. Buletin de istorie antică, 1938, nr. 4, p. 23 și urm. A. P. Dyakonov. Știrile despre Ioan din Efes și cronicile siriene despre slavii din secolele VI-VII. VDI, 1946, nr. 1, p. 34.

4 E. E. Lipshits. Răscoala lui Toma Slavul și țărănimea bizantină în pragul secolelor VIII-IX. Buletinul de istorie antică, 1939, nr. 1.

5 M. V. L e v ch e π ko. Istoria Bizanțului. M.-L., 1940, p. 245 urm.; B. T. G o r I π o v. Revolta zeloților din Bizanț (1342-1349). Proceedings of the Academy of Sciences of URSS, a series of history and philosophy, III (1946), p. 92 și urm. A. K. Berger Revoluția democratică în Bizanț în secolul al XIV-lea. Arhiva lui Marx și Engels, vol. V (1930).

6 B. T. G o r i a n o v. Principalele probleme ale feudalismului bizaptic târziu. Academia de Științe a URSS, Dep. ist.-fil. Fișă de invitație și rezumate ale rapoartelor ședinței Filialei din 27-28 noiembrie 1947, p. 13.

VJ cc. a arătat că „în medie, producătorii direcți de pe pământ au fost cel mai mare număr de coloane”1. Ea a analizat poziția perucilor episcopale și monahale, care în izvoarele siriene din secolele V-VI. se numesc tautcbe1 2. Totodată, ea a acordat o mare atenţie ţărănimii libere, printre care se păstrau la acea vreme relaţiile comunale3. Ea a studiat sistemul complex al impozitelor raipevisaptiene4, acordând o atenție deosebită taxelor naturale și a arătat cât de crud percepeau impozitele vameșii bizantini.

Relațiile agrare din Bizanțul timpuriu au făcut obiectul unui studiu special al lui M. V. Levchenko, care s-a ocupat în detaliu asupra istoriei interne a Imperiului Roman de Răsărit în secolele VII-VI. și a analizat motivele care explică criza economică profundă trăită de Imperiul Bizantin în prima jumătate a secolului al VII-lea. În același timp, M. V. Levchenko a scris prima istorie marxistă a Bizanțului, în care a subliniat problemele generale ale dezvoltării relațiilor agrare în imperiu. S-a oprit în această lucrare și asupra problemelor istoriei agrare a Bizanțului târziu, arătând cum contradicțiile societății feudale duc la secolul al XIV-lea. la o izbucnire violentă a luptei de clasă.

Dacă II. V. Pigulsvskaya și M. V. Levchenko au studiat relațiile predominant agrare în secolele V-XVII, apoi E.E. Lipshits a aruncat lumină asupra istoriei țărănimii bizantine din secolele VII-VIII în lucrările sale. Ea a studiat soarta comunității bizantine, pătrunderea slavilor în Bizanț, care a adus aici relații agrare deosebite; Opa a trasat calea descompunerii comunității slavo-bizantine și a dezvoltării relațiilor feudale în adâncul ei. Această perioadă este dedicată unora

1 L. V. P i g V l o v s k a y. Mesopotamia la începutul secolelor V-VI. Și. A. M.-L., 1940, p. 36.

2 Ibid., p. 39-40 p. 47.

3 NV Pigulsvskaya, Despre problema relațiilor sociale în Orientul Mijlociu înainte de cucerirea arabă. Buletinul Universității de Stat din Leningrad, 1948, nr. 4, p. 67.

4 N. V. P gulevskaya. Bizanțul în drum spre India. M.-L., 1951, p. 19-23.

5 M. V. Levcenko. Materiale pentru istoria internă a Imperiului Roman de Răsărit în secolele V-VI. colecția bizantină, M.-L., 1945, p. 12 și urm.

6 M. V. Levcenko. Proprietate bisericească din secolele V-VII. în Imperiul Roman de Răsărit. VisV, II (1949).

7 M. V. L evcenko. Istoria Bizanțului. M.-L., 1940, p. 237-238.

8 E. E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă. colecția bizantină, M.-L., 1945, p. 96 și urm.

secțiuni ale lucrării lui M. Ya. Syuzyumov, care a studiat problemele iconoclasmului, pe care le consideră destul de corect în legătură cu istoria relațiilor agrare1.

Toate aceste lucrări au permis bizantiniştilor sovietici să rezolve problemele genezei feudalismului bizantin.

Până de curând, istoricii sovietici au acordat relativ puțină atenție istoriei feudalismului bizantin târziu. A.F. Vishnyakova și I.I.

Sokolov au evidențiat câteva aspecte ale istoriei proprietății monahale pe pământ în secolele XIII-XIV.

O încercare de a acoperi în mod cuprinzător istoria feudalismului bizantin târziu dintr-o poziție marxistă a fost întreprinsă pentru prima dată de B. T. Goryanov4. În marea sa lucrare „Țărănimea bizantină sub Paleologo", B. T. Goryanov a studiat întrebări despre natura proprietății țărănești, formele dependenței feudale, impozitarea și soarta comunității rurale la sfârșitul Bizanțului. Cu toate acestea, articolul lui B. T. Goryanov are o serie de deficiențe semnificative și nu oferă o soluție corectă a problemei5.

Principalul dezavantaj al lucrării lui B. T. Goryanov este că nu a reușit să rupă complet tradițiile studiilor bizantine prerevoluționare ruse. Chiar și mai devreme, B. T. Goryanov a susținut că „principalele prevederi ale lui F. I. Uspensky au servit drept bază pentru bizantinii sovietici", care nu trebuiau să-și dezvolte opiniile decât pe baza învățăturilor marxiste6. Astfel, el a căutat să reducă sarcinile studiilor bizantine sovietice la continuarea uneia dintre cele burgheze.

1 M. Ya. Syuziumov. Probleme de iconoclasm în Bizanț. Om de știință, aplicație. Institutul Pedagogic Sverdlovsk, IV (1948).

2 A. F. Vishnyakova. Organizarea economică a mănăstirii Lemviotissa. VisV, XXV (1927). I. I. Sokolov. Materiale pe pământ și viața economică în Bizanț. Știri ale Academiei de Științe a URSS, ONU, 1931.

8 A.P. Fiecare. Aşezare rurală bizantină. VizV, II, (1949) și Două acte bizantine târzii din colecția de 11. I. Sevastyanov. VisV, II (1949).

4 Principalele concluzii au fost prezentate de acesta la sesiunea Catedrei de Istorie și Filosofie a Academiei de Științe a URSS din noiembrie 1947 de către BT Goryanov. Principalele probleme ale feudalismului bizantin târziu. AN, Dep. ist.-fil. Invitație, bilet și rezumate ale sesiunii Dep. 27 - 28/XI 1947.

5 Pentru această lucrare, vezi M. A. Zaborov. Întrebări de istorie, 1951, nr. 4, p. 117 și urm.

8 B. T. Goryanov. F. I. Uspensky și importanța sa în studiile bizantine. VisV, I (1947), p. 58.

ele școli, o direcție burgheză. Încercând să-i transforme pe bizantiniştii sovietici în adepţi ai lui F. I. Uspensky şi argumentând doar cu B. A. Panchenko, B. T. Goryanok vede că între aceştia din urmă există mult mai multe asemănări decât diferenţe, asemănări datorită limitărilor lor de clasă: unul şi celălalt nu înţeleg esenţa relațiile feudale, nu ridică problema rentei feudale; ideea de dezvoltare este străină de ambele; amândoi nu consideră masele populare ca o forță motrice activă a dezvoltării istorice etc.

Idealizarea lucrărilor lui F. I. Uspensky de către B. T. Goryaiov a fost criticată în literatura istorică sovietică1, dar în articolul „Țărănimea bizantină sub palsologi”, tradițiile lui F. I. Uspensky continuă să-l domine pe B. T. Goryaiov. Acest lucru se manifestă în primul rând în abordarea formal-juridică a materialului, care s-a reflectat deja în formularea însăși a întrebării, deoarece B. T. Goryanov consideră că „problema principală în analiza situației țărănimii bizantine în vremurile ulterioare este despre natura proprietății țărănești.”1 2. De fapt, aceasta este o întrebare secundară, căci proprietatea este expresia juridică a relațiilor de producție, iar istoricul marxist ar trebui să se concentreze asupra analizei relațiilor de producție înseși, a naturii însușirii produs excedentar, adică forma de chirie. Și această întrebare cardinală, în esență, a căzut din câmpul vizual al lui B. T. Goryanov: întrebarea naturii chiriei a fost înlocuită cu problema impozitării, chiriei, despre mișcarea (creșterea) chiriei, despre lupta pentru chirie. Prin urmare, clasificarea sa a tipurilor de țărani bizantini dependenți a fost construită nu pe baza unei analize a naturii chiriei, ci în conformitate cu terminologia bizantină, care reflecta în cel mai bun caz doar diferențele legale.

După F. I. Uspensky, B. T. Goryanov nu poate oferi o caracterizare corectă a proprietății țărănești din Bizanț. În opinia sa, proprietatea ereditară personală a perucilor nu există, iar țăranii sunt considerați de el drept fără pământ, oameni care locuiesc pe pământul moșierului. "Teorie

1 Vezi „Împotriva cosmopolitismului burghez în studiile bizantine sovietice”. VizV, II (1949), p. 8-9. 3. V. Udaltsova. În problema evaluării lucrărilor Acad. F. I. Uspenski. Întrebări de istorie, 1949, nr. 6.

2 B. T. Goryanov. Țărănimea bizantină sub Paleologi. VizV, III (1950), p. 19. (Descărcarea mea. - A.K.).

Proprietatea ereditară personală a perucilor”, spune B. T. Goryanov, „ar trebui respinsă”1. Totuși, această prevedere contrazice instrucțiunea călăuzitoare a lui I.V.Stalin că sub feudalism „există proprietatea unică a țăranului și meșterului pentru instrumentele de producție și pentru economia sa privată, bazată pe munca personală”1 2.

La fel ca F. I. Usnensky și B. A. Panchenko, B. T. Goryanov a abordat proprietatea țărănească la sfârșitul Bizanțului într-un mod unilateral și nu a putut să-și dezvăluie dualitatea.

În esență, B. T. Goryanov îl urmărește pe F. I. Uspensky (deși îl critică formal) în problema comunității, căci el se limitează doar la a afirma faptul existenței comunității, dar nu clarifică dualismul care a corodat comunitatea vecină . B. T. Goryanov îl urmează pe F. I. Uspensky în sensul că el se limitează la materialul vechi, care a fost mult timp publicat și studiat de V. G. Vasilevsky și F. I. Uspensky: de exemplu, prima și a patra secțiune ale lucrării sale au fost scrise de pe baza „Actele” vechi ale lui Mikloshich și Muller, care sunt sursa dominantă în restul articolului. Publicațiile Actelor lui Athos din

Anexele la Epoca Bizantină sunt folosite complet nesatisfăcător; nu există nicio urmă de folosire a actelor Vatopedi publicate de V. Regel, a publicațiilor lui Alexandru Athos, a actelor vaseloniene, a actelor mănăstirii Sf. Paul și Mănăstirea Kutlumush și o serie de alte publicații. Desigur, folosirea acestor acte, publicate după publicarea principalelor lucrări ale lui V. G. Vasilevsky și F. I. Uspensky, ar fi deosebit de interesantă și ar putea arunca o nouă lumină asupra istoriei agrare a Bizanțului târziu.

Astfel, apariția unui articol de B. T. Goryanov nu înlătură sarcina creării unei lucrări marxiste generalizatoare despre istoria relațiilor agrare din Bizanț în secolele XIII-XIV.

* t ❖

Studiul istoriei agrare a Bizanțului târziu prezintă dificultăți extrem de mari din cauza surselor limitate. Cea mai importantă sursă pentru studiul relațiilor agrare din Bizanțul secolelor XIII-XIV. sunt acte care pot fi împărțite practic în trei categorii: diplome imperiale, inventare și acte de vânzare. P. A. Yakovenko a dovedit că până la sfârșitul secolului al XIII-lea. se creează o formă stabilă a salariului imperial

1 B. T. Goryanov. Țărănimea bizantină sub Paleologi. Pagină 25.

2 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. 11, p. 556.

noah diploma1, iar aceasta sugerează că diplomele imperiale au fost realizate în biroul central după un anumit model; sunt, așadar, o sursă slabă care nu reflectă diversitatea terminologiei locale, condițiile locale.

O sursă mult mai semnificativă sunt inventarele nizantine (cărţi de scriitori) studiate de istoricii ruşi F.I.Uspensky1 2 3, P.V. Relativ recent, cea mai mare parte a inventarelor bizantine a fost supusă cercetării lui G. Ostrogorskyb, care, după ce a examinat o serie de cărți de scriitori, încă nu a oferit o analiză sursă a acestui tip de monumente.

Putem urmări prezența a două tipuri de inscripții în Bizanț. Inventarele de stat din secolele X-XI, după cum arată „Tratatul de impozitare”, au fost întocmite pe o bază teritorială, adică o bucată de pământ a fost înscrisă în inventar și apoi i s-a atribuit: „Plătit așa și așa. ” Conform acestui principiu, a fost întocmit inventarul Trebizond de la sfârșitul secolului al XIII-lea, care a scăpat atenției lui G. Ostrogorsky; în ea aceeași persoană este înregistrată de mai multe ori, deoarece are terenuri în locuri diferite, etape diferite 6.

Dar deja în acest moment au apărut inventare de alt tip, așa-numitele practici, care au primit o utilizare din ce în ce mai largă în viitor. Aici inventarul se bazează pe o persoană și toate bunurile unui țăran, deși se află în locuri diferite, sunt descrise împreună. Practicantul fixează chiria feudală; in el vom intalni atat cotizatii cat si corvee, pe care taranii le datorau domnilor lor feudali. Practicile sunt astfel

inventare private de tipul extinderilor și politicienilor vest-europeni.

Alături de inventarele-practicieni autohtone în secolele XIII-XIV.

1 P. A. Yakovenko. Studii în domeniul literelor bizantine. Scrisori de la Noua Mănăstire din Chios. Uchen. aplicația. Universitatea Yuryevsky, 1917, p. 103. După cum am indicat deja, cercetările lui F. Dölger în domeniul literelor bizantine repetă în mare măsură lucrarea lui P. A. Yakovenko, la care F. Dölger, însă, consideră necesar să se refere.

2 f. I. Uspensky y. Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV. Zap. Novoros. un-ta, XXXVIII (1883) și Urme de cărți de scriitori în Bizanț, ZHMNP, CCXXV (1883), GCXXXI (1884), CCXL (1885).

3 P. V. Bezobrazov. Cartea scribului Patmos. VizV, VII (1900). Despre Actele Mănăstirii Zograf, VizV, XVII (1910). Actele lui Athos. Revista Bizantină, I (1915).

4 B. A. Panchepko. Proprietatea țărănească în Bizanț. co-

fiya, 1904.

6 G. Ostrogorsky. Cărți de scriitori bizantini, Bizanti-noslavica, IX (1948), nr.2. Cf. de asemenea Vl. M despre pi și n. Practici zografice. sat. în contur na prof. P. Nikov, Sofia, 1940.

6 Vazel., nr. 106.

27

Au fost și inventare de stat. La scurt timp după restaurarea imperiului în Tema Tesalonic, a fost întocmită „Cartea Regală” a cărturarilor Fariseu și Pergamen, care consemna „mărimea fiecărui pământ în modia”1 2. Această „Carte Regală” a Fariseului și Pergamen, ca putem judeca după fragmentele care au supraviețuit din ea, a fost modelată după practica privată.

Practicile bizantine nu erau ele însele uniforme. Mitropolitul Manuel de Milet menționează următoarele descrieri ale Mănăstirii Maicii Domnului a Preacuratei:

1. Liste de peruci și chirii de metode monahale.

2. Liste cu toate posesiunile monahale3.

Iar printre Actele lui Athos găsim două tipuri de inventare. Uneori, inventarul este o listă de peruci, indică numărul de membri ai familiilor lor, numărul de animale, dimensiunea viei, livada și terenul arabil. În același timp, nu trebuie uitat că peruca ar putea avea pământ „neînregistrat în practică”4 *, și că inventarul, astfel, poate omite o parte din pământurile țărănești. În unele cazuri, inventarul nu indică deloc dimensiunea terenului arabil Parichi. Mai departe, inventarul stabilește chiria bănească a fiecărei familii de țărani și, uneori, se menționează obligația țăranilor de a aduce „daruri”

feudalului în zilele de sărbătoare și de a efectua corvee. În plus, într-un astfel de inventar sunt enumerate și alte venituri ale mănăstirii: din mori, pescuit, teren arendat etc. Inventarele de acest tip sunt o sursă valoroasă pentru istoricul relațiilor agrare.

Inventarele de alt tip trasează hotarul proprietății în detaliu, dau numele vecinilor, indică pietrele de hotar și alte semne de la hotar. In concluzie, inventarul vorbeste de marimea terenului in modia. Totodată, sunt menționați uneori și oamenii care locuiesc pe acest teren, dar fără a-și indica chiria. Aceste două tipuri de inscripții Athos corespund două tipuri de Milesian. Trebuie remarcat faptul că unele inscripții athonite combină caracteristici ale ambelor tipuri.

Al treilea tip de acte sunt actele de vânzare. Dacă, în studiul cartelor vest-europene, existența formelor locale b a fost stabilită cu mult timp în urmă, atunci până de curând, din câte știm, se pune problema dacă o singură formă de cambii a existat pe întreg teritoriul Imperiului Bizantin. sau dacă au existat forme de birouri individuale .

1   Cronica de la Mogea, ed. I. Schmitt, Londra. 1904, v. 1908.

2   Zogr., nr. 44. 44.

8 παροίκων ύπογραφαι και τελεσμάτων των μετοχίων αυτής ...περιορισμοί των δλων κτημάτω ναύ8,.ής ναύ8,.ής ναύ8,.ής.

4 MM, IV, 70. 19.

6 O.Pose. Die Lehre von den Privat urkunden, Lpz. 1887, S. 92.

Doar J. Ferrarp a susținut că bonurile de vânzare bizantine au o singură structură externă - la fel ca bonurile de vânzare grecești din sudul Italiei1.

Totuşi, analizând formulele textului, trebuie, spre deosebire de J. Ferrari, să admitem că în Bizanţul secolele XIII-XIV. existau birouri locale care aveau propria lor formă specifică de negustori. Fără să ne oprim asupra tuturor facturilor de vânzare nizantine care au supraviețuit, acum vom încerca să evidențiem patru birouri locale: în Salonic, Serra, Milet și Smirna.

Din scrisorile oficiului mitropolitan din Salonic, știm:

Khil., No. 12-1296 - compilat de tavularius John Nerdicarius

Khil., No. 25-1309 "- al doilea skevophylac și tavularius Vasily Veask All., No. 5-1309 "-cleric și tavulariy Dimitry Diavasimori Khil., No. 28-1314" ~ op același Khil., No. 29 -1314 "-pe același

Khil., Nr. 84-1322 ”-Skevophylak și Tavularius Dimitri Diavasi-mori

Khil., No. 106-1326 „-el este

Zogr., No. 25-1327 "- logothete and tavularius Nicholas Sinadip

Khil., No. 112-1327 » —Diavasimeri

Zogr., Nr. 28 - 1330 "- el este

Khil., nr. 123-1330 "-aka Khil., No. 125-1335" - alias

Înțeleptul V, vol. IX-1341 „- Diacon și Tavularius Ioan Lnastasiopul, p. 132.

Demetrius Diavasimeri, care a compus majoritatea actelor mitropoliei din Salonic, a fost menționat ultima dată în 1339, când a ocupat funcția de mare economist și tavularii1 2.

Pentru scrisorile oficiului metropolitan din Salonic, deși unele dintre ele au diferențe minore, următoarea formă este tipică:

Formula tranzacției este introdusă de cuvintele: „vândut și transferat cu adevărat” (πέπρακα καί σωματ".κώς παραδέδϊοκα). După ce s-a indicat în continuare cumpărătorul - întotdeauna la persoana a doua - și descriind subiectul tranzacției, actul procedează la stabilirea unui flail în clauza: „vândut pentru un flail... pe care l-am primit în prezența martorilor semnați” (πέπρακα επί τψχματι...

1 G. Ferrari. T documenti medioevali di diritto privato dell 'ltalia meridionale e loro attinenze con quelli bizantini d'Oriente. - Byzantinisclies Archiv, 1 (1910), S. 100; I. Ilorwitz (Thè Structure of a Coptic Donation Contract. Chicago, 1942, p. 13) a susținut că bonurile de vânzare copte au aceeași formă. G. V. Vernadsky a notat trăsăturile locale ale unor scrisori. Note despre facturile de vânzare bizantine din secolul al XIII-lea. ('n. în cinstea lui V. II. Zlatarsky. Sofia, 1925. Vezi A. P. K azhdan. Forme locale ale literelor bizantine târzii, VizV III (1950).

2 Hil., Nr. 129. 77. Cf. de asemenea Khil., nr. 117. 145 și 126. 49.

ένυπογραψάντων μαρτύρων ενώπιον). Ordinea este introdusă de clauza: „trebuie să dețină” (οφείλει ζατέχειν).

Clauzele de curățare și penalizare sunt extrem de detaliate, împărțite în mai multe părți. În primul rând, vânzătorul garantează că nu se va întoarce pentru a renegocia tranzacția (ημών μεταμέλε-σ&αι μη ίσχυόντων), uneori 1 el prevede în mod expres că nu va cere o creștere a prețului. Mai mult, repetând în esență același lucru, el promite să „aderă la conținutul acestui act” (στοιχείων τη περιληψει ταύτης).

A doua clauză subliniază obligația vânzătorului de a-și asuma creanțele care pot apărea din cauza imobilului înstrăinat (τον ζα&ολιζόν δεφενσί<«να ποιείν). Apoi această clauză se repetă cu alte cuvinte: Aceasta este urmată de o repetare din nou a primei clauze, atunci când vânzătorul vorbește despre refuzul său de a revizui, înșela, violență, constrângere, jaf etc.

A treia clauză prevede: dacă vânzătorul încearcă să încalce această scrisoare (πειρασώμεθα άνατρέψαι το πρατχριον έγγραφον), nimeni nu trebuie să-l asculte (ί'να μη ε'ισαζουώ), el este obligat să plătească, în plus, să dubleze și să plătească. prețul (διπλά-σιον) , cheltuielile de judecată (δόσις πασών έξόδων) și în conformitate cu legile penalităților (πρόστιμον) către cumpărător și trezorerie 1 2.

Din scrisorile biroului metropolitan al orașului Serra Lamas se cunosc:

Kutl., Ag 4-1287 - Protonotorim și Mrimikiriy Tavulyariev Theodore

Esf., Az 3-1301" - Tavularius John Falacre

Kutl., nr. 7-1305 „-el este

Khil., No. 89-1323 "- Tavularius Fyodor Logariast

Khil., No. 93-1323 "- aka Khil., No. 98-1324" - alias Khil., No. 105-1325 ?> - alias Khil., No. 107-1326 "-aka Khil., No. 108 -1326 „-el este

Forma acestor charte este apropiată de Solunekom, dar mult mai concisă. Spre deosebire de primele charter de la Serres, numele vânzătorului nu este menționat în text (ci doar în protocol); Cumpărătorul este menționat atât la a doua cât și la a treia persoană3. Formula acordului a fost scurtată; nu există nicio clauză în el: σωματιζώς πα-ραδέδωζα. Formulele de purificare sunt mult mai concise, deși au toate elementele literelor Solun. Numai în actul din 1301, deși conține toate elementele acestor formule, clauzele sunt într-o ordine diferită față de actele de vânzare ulterioare. Amenda, în cea mai mare parte, este doar προς το δημόσιον, către vistierie, sau nu există deloc.

1 Hil., nr. 12. 34.

2 Carta din 1097 (VisV, IX, 128-129) are o cu totul altă formă.

8 Nair., προς τούς τιμιωτάτους. - Khil., Kg 105. 7; πρός σέ - Khil., nr. 107. 7.

Despre negustorii milesieni știm:

MM, VI No. 47-1212 - ponik Konstantin Mirspiyot

MM, VI Nr 48-1213 > - el

MM, VI Nr 49-1213 „- el

MM, VI No. 50-1213 „—alias

MM, VI No. 51-1213 "- aka

MM, VI No. 71-1250 "-Nikolay Karantin

Comercianții din Miles cheamă vânzătorul în text, iar hokj sunt introduși la persoana a doua. Formula de tranzacție din ele este diferită de formulele Thessalonica și Serre. Aici vânzătorul vorbește mai întâi despre întocmirea unui document (τό παρόν πρατηριον ημών ένυπόγραφον έγγραφον τιθημεθα καί ποιούμεν), apoi introduce tranzacția în sine prin; clauza: „așa cum pare” 4

Și ordinea aici este deosebită. Indicând plata integrală a prețului (τελείως έπληρώθη τό όλον τίμημα), vânzătorul spune că obiectul tranzacției este „de fapt transferat” (πσραδόθη σωματική παραδόσνική παραδόσν ή παραδόσν ή παραδόσν ή παραδόσνι) (obstrucție de oricare parte) (αμόπόσει) ενος).

Deși formula de purificare spune în esență același lucru ca și formulele din Tesalonic, ea constă din alte clauze. În primul rând, vânzătorul constată obligația sa de a-și asuma tot felul de pretenții (έκδικεϊν σοι όφείλομεν από παντός δικαστηρίου), după care indică faptul că oricine îndrăznește să revizuiască (πρός ανατροπήνα) actul este supus amenzii. Amenzile sunt pictate aici în tonuri religioase: vom găsi aici atât o anatemă, cât și o promisiune a unei „parte a lui Iuda”, și un blestem al Părinților Evrei1 2; nu uita, însă, și o compensație dublă pentru cumpărător și o amendă pentru trezorerie.

Cel mai mare număr de scrisori ne-a venit de la oficiul mitropolitan din Smirna; acopera aproape tot wok-ul (1207-1283). Din păcate, ele nu au fost păstrate în original, ci sub forma unei codici, de altfel, prost publicată de Mikloshich și Muller. Prin urmare, anumite clauze lipsesc, sunt distorsionate sau scurtate în unele bonuri de vânzare3 * * * * 8.

1 Oarecum excelent într-un act din 1250.

2 Această clauză nu intervine numai în cazul înstrăinării bunurilor imobile

< gi. Astfel, patronul necunoscut al parohului Sf. Anthony, care a trăit, vi-

dimo, în secolele XIV-XV, a dat acestei mănăstiri o evanghelie, la început

căruia i-a făcut o inscripţie, ameninţându-l cu blestem de 318 părinţi pe cel care

va fura această carte.— Inscripție pe evanghelia manuscrisă a Bibliotecii

lor. V. I. Lenin, In. 460.

8 Această publicație a fost aspru criticată de VG Vasilevsky [Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. ZhMNP, 1880, iulie]. Fără a se referi la V. G. Vasil'evskii, remarcile sale au fost repetate de KD o 1 g o.

Suntem la curent cu următoarele acte emise de Mitropolia Smirnei:

Zh1, IV Yag 106 -1207 - nomist și skevophylak Konstantin Xapf

Yag 101-1208 "- el este. (Cunoscut ca Primikirium al Tavularii din MM, IV, 121.27 din 1210)

Nr. 54-1213 „- nomistul Theodore Kallistos

Nr. 109-1225 „- el este

Nr. 11-1231 "- nomist și arhon al mănăstirilor din Smirna Nikolay Siropul

Nr. 17-1231 „- Theodore Kallistos

Nr. 25-1232 „-el este. (Menționat în MM, IV, 81. 27 despre g 1251)

Nr. 66-1232 „-fără semnătură

Nr. 34-1237 "- nomistul Laodikin. (Se cunosc două nomice cu acest nume: Nicolae - MM, IV, 38. 15 din 1235, MM, IV, 81. 23 din 1251 - și Ioan - IV, 83. 33 din 1251, MM, IV , 133. 22 din 1259)

Nr. 85-1239 ”- domestik al Mitropoliei Smirnei John Kunalis Nr. 81-1254 ”- el, dar în grad de protector și tavularia

Nr. 89-1255 "- Marele Economist al Mitropoliei Smirnei Konstantin Kafara

Jag 64-1259" - Laodikin

Yag 54-1272 "- nomistul Michael

Ya® 38-1274" - nomistul Nikolay Filokinegit

Yag 68-1279 "- el, io în gradul de Primikiria Tavularii

Yag 67-1281 "- el este

Yag 56-1281 "- op același

Yag 61 -1282 "- el este

Yag 63-1283 "- el este

Yag 62-1283 "- op același

Yag 42-1283 "- el este. (Cunoscut încă din 1285—MM, IV, 138,6 și în 1291—MM, IV, 141,3)

Literele Smirnei dau numele vânzătorilor în text, îl prezintă pe cumpărător la persoana a doua și au o formulă de tranzacție apropiată de literele milesiene: Luarea în considerare a textului suplimentar ne permite să distingem două grupuri diferite de litere. Toate actele semnate de Philokinegit (1272-1283) au o formă foarte apropiată unele

de altele. În ele, prețul este stabilit în clauza: „vindem pentru... făptuitori” (πιπράσκομεν εις ύπέρπυρα...), apoi actul de vânzare notează faptul transmiterii terenului (& δέ λαβόντες... τοίνυν). παραδεδώκαμεν). Descrierea drepturilor cumpărătorului este introdusă printr-o clauză: „să-l dețină ca un stăpân...” (ως αν και εχη κυρίως...).

Formula de curățare constă din două părți: vânzătorul se obligă să protejeze cumpărătorul de terți (από παντός μέρους) și să nu revendice bunul vândut. Dacă vreuna dintre părți decide să schimbe înțelegerea (βουληθη άνατρέψαι), să nu-l asculte și să-l supună unei amenzi.

32

Al doilea grup de acte se încadrează în 1207-1237. și se caracterizează printr-o clauză detaliată de stabilire a prețului: „Ne-am convenit asupra unui preț și l-am fixat în atâtea nomisme” ν εις νομίσματα...). Vorbind despre transferul posesiei, aceste acte folosesc testatio vacuae possessionis, a cărei formulă este: „vă cedăm ca să posezi și să folosești” (έκχωρούμέν σοι έπιλαβε-σθαι καί χρασθαι). În ceea ce privește formulele de curățare și forfeit, acestea sunt diferite pentru diferite acte ale acestui grup. În Actele nr. 106, 104, 109, 25, 34, este detaliat și constă din două părți: a) obligația de a nu modifica condițiile și de a proteja față de terți (μη έναλλάζαι η προς τόν δεφενσίωνα άμεωνα άμελησ interdicția de a asculta pentru a fi vânzător în instanță (μή είσακουώμεθα) atunci când se încearcă revizuirea condițiilor. Penalitati: returnarea pretului, plata costurilor in dublu marime si penalitati catre vestiar. În Actele nr. 54, 17, 66, această formulă este foarte prescurtată și începe direct cu pedeapsa pentru încălcarea condițiilor de către ambele părți (οστις δέ έξ ημών βουληθη άνατρέψαι), τ. e. se apropie de ultima clauză a bonurilor de vânzare întocmite de Philokinegit.

În scrisorile datate între anii treizeci și șaptezeci, se poate observa formarea treptată a clauzelor actelor ulterioare (scrisorile lui Philokinegit). Deci, de exemplu, Actele nr. I, 80, 81 stabilesc prețul într-o clauză caracteristică hărților Philokinegit; πιπράσκω επί τιμηματι, πιπράσκομεν είς ύπέρπυρα, dar la nr. 89 vechea clauză revine la viață: την πρασιν διεφημίσαμεν είς ύπέρπυρα κ μαμενσης κ μαμενστ κ μαμενστα κ ρασκων ατα...

Rezumăm rezultatele clasificării noastre de litere într-un tabel de la paginile 34-35.

O analiză a formei scrisorilor emise de diferite oficii locale, rezumată pentru o mai mare claritate într-un tabel, arată că în Bizanț nu exista un plan unic de vânzări pentru întregul imperiu, că în Bizanț, ca și în Occident, fiecare mare biroul avea propria sa formă. În plus, după cum arată istoria biroului din Smirna, această formă s-ar putea schimba chiar și pe parcursul unui secol. Este interesant de observat, deși este posibil ca aceasta să fie o coincidență întâmplătoare, că o formă stabilă în oficiul metropolitan din Smirna ia contur abia în anii șaptezeci, adică după restaurarea imperiului.

Faptul că forma cambiilor de vânzare a Cancelariei Smirnei s-a schimbat în cursul secolului al XIII-lea dă motive pentru datarea unor acte ale

căror date nu au fost păstrate în cod. Deci, de exemplu, nota de vânzare MM, IV, nr. 19 are o formă a literelor timpurii Smirnei din grupa a 2-a și este deosebit de apropiată de nr. 17 din 1231. Este datată septembrie VIII din rechizitoriu, care corespunde până la 1219-1234-1249 .... Date anterioare, poate 3 A.P. Fiecare   33

Tabel de formulare local

Formula   Serra

Tesalonic

Vanzator

Cumpărător

Formula de acord

Setarea prețului

Dispoziţie

Fără nume Arbitrare

Vand

Nume .Vto

Vând și chiar transfer

Vândut pentru prețul pe care l-am primit

Trebuie să dețină

Formula de curățare

Garantez că nu mă voi întoarce să renegociez înțelegerea. Promit să mă țin de conținutul acestui act. Obligat să-și asume toate pretențiile care pot apărea din cauza bunurilor imobile înstrăinate

și nu revendica proprietatea vândută. Refuz să revizuiesc, să schimb etc.

Dacă încerc să încalc scrisoarea, lăsați-mă să nu fiu audiat în instanță

amenzi

La trezorerie

Pret dublu, costuri legale, dobanda cumparatorului si trezoreriei

sunt imposibile, întrucât John Mankafa, menționat în actul nostru, a fost numit în MM, IV, 133.1 din 1259. Confirmarea datării noastre este dată de inventarul stratopedarhului Phokas din 1236, în care este menționat un anume Kanti, care a donat 5 măsline la mănăstirea

Lemviotissa din Parakalam. El, aparent, este identic cu John Khanta, redactorul hărții nr. 19 privind vânzarea măslinelor către mănăstirea Lemviotissa din Parakalam, iar vânzarea lui se numește donație în inventarul Phocas. Prin urmare, această vânzare ar trebui să fie atribuită

MOVDiiiCartele bizantine

Smirna 1207-1237

Milet

Grupa I

Grupa II

1274-1283

Vânzător

A făcut un adevărat act de vânzare, așa cum apare mai jos

Complet primit| Preț

Predare cu adevărat în posesie fără obstacole din partea nimănui

Trebuie să protejeze cumpărătorul de orice instanță

Ne-am convenit asupra unui preț și l-am stabilit la atâtea nomisme.

Vă cedez ca să puteți poseda și folosi

Vând pentru pene

Vândut ca să deții ca un lord

Obligat să nu modifice condițiile și să protejeze de terți

Să nu mă aud

Obligat să protejeze împotriva terților. Nu ar trebui să revendice proprietatea vândută

Dacă vreuna dintre părți decide să schimbe înțelegerea, lăsați-l să nu asculte și să fie amendat

Cine va sparge va fi amendat

D sing noe remunerație cumpărătorului, o amendă la vistierie, anatema, „partea evreului”, etc.

Rambursarea prețului, costuri duble, dobândă la vestiar

Pret retur

Amenda pentru cumpărător și trezorerie

ico din vremea dinaintea întocmirii inventarului din Foki, adică până în 1234, așa cum ar trebui presupus din forma de hrisov.

Este mult mai dificil de datat factura de vânzare MM, IV nr. 65, care este construită în funcție de tipul de litere timpurii Smirnei din primul grup (cu modificări minore). Data are o lună, un rechizitoriu și un an: Iulie VI al rechizitoriului, anul de la întemeierea lumii 7σφω', dar nu există un astfel de număr în limba greacă. Actul nostru îl numește pe starețul Lomviotissa Klim, pe care V. G. Vasilevsky îl identifică 3 * 35

cu Clement1; acesta din urmă este ușor de datat conform unui act care îl menționează pe Clement și se referă în același timp la inventarul strato-pedarhului Phocas, întocmit „acum 59 de ani” (MM, IV, 179.10). Deoarece inventarul lui Foca a fost întocmit în 1236, timpul lui Clement (corect după lună și index) cade în 1293.

Martorii care au semnat hrisovul nr. 65 sunt cunoscuți și din actele anilor 80-90, iar redactorul hrisovului nr. 65 John Pardaleon este numit într-un document din 1293 (MM, IV, 229. 31). Pe baza tuturor acestora, putem atribui carta nr. 65, corectând conform rechizitoriului, la 1293.

Cu toate acestea, din moment ce știm că la sfârșitul secolului al XIII-lea. în biroul din Smirna, s-a dezvoltat o formă stabilă de bonuri de vânzare, ar trebui să presupunem că nota de vânzare nr. 65 este falsă. În legătură cu aceasta, există și o întâlnire inconsecventă. Cu toate acestea, poate, după Nicholas Philokinegit, nomiștii Cancelariei Smirnei au reînviat vechea formă.

În ciuda numărului mic de certificate de vânzare bizantine care au supraviețuit, în ciuda unor diferențe între statutele aceluiași birou, este posibil, cu anumite motive, să se admită existența diferitelor forme locale de bonuri de vânzare în Imperiul Bizantin. În Bizanț, literele nu erau construite după un model mort, dar forma lor s-a schimbat în timp și a variat în funcție de locul fabricării lor.

Relativ puține acte bizantine au supraviețuit. Este suficient să spunem că până și cea mai bogată mănăstire bizantină în acest sens, Lemviotissa (lângă Smirna), ne-a lăsat doar aproximativ o sută cincizeci de documente. Aproape niciodată nu putem urmări istoria unui sat timp de cel puțin o jumătate de secol. Inventarele continue, precum „Cartea Regală”, nu au supraviețuit până în vremea noastră și, prin urmare, suntem lipsiți de posibilitatea de a caracteriza întreaga regiune mai mult sau mai puțin detaliat.

Mai departe, inventarele posesiunilor monahale ne-au ajuns aproape exclusiv, așa că cu greu ne putem imagina proprietatea funciară feudală seculară, originalitatea ei, diferența sa față de biserică. În fine, actele bizantine târzii nu acoperă relațiile agrare pe întreg

teritoriul imperiului; afectează în principal regiunile Smirnei și râului. Strimon.

În sfârșit, actele se referă în principal la o perioadă de timp foarte îngustă, acoperind în principal mijlocul și sfârșitul

1 V. G. Vasilievsky. Materiale despre istoria internă a Imperiului Bizantin. ZHMIIP, 1880, iulie, p. 116.

secolul al XIII-lea iar prima jumătate a secolului al XIV-lea. (De data aceasta este subiectul studiului nostru).

O astfel de stare de fapt face ca cercetarea locală să fie aproape complet imposibilă; în același timp, forțează accesul la surse de alt tip. Istoricul relațiilor agrare din Bizanț nu poate neglija nici datele monumentelor narative, nici informațiile hagiografiei, nici orice alte surse.

Istoricii bizantini au însă foarte puține de spus despre relațiile agrare; își căutau poveștile pe câmpul de luptă și în intrigile palatului imperial, referindu-se la evenimentele din viața de zi cu zi doar în cazul oricăror fenomene neobișnuite. Atenția lor nu putea fi oprită decât de foamete și eșecul recoltelor, o revoltă majoră a țărănimii. Vom găsi foarte puține date de la istoricii bizantini care să caracterizeze tehnica agriculturii, formele de rentă, natura comunității bizantine. Puțin informații mai valoroase vom găsi în lucrările retoriștilor bizantini târzii, care, deși înfățișează contradicții sociale, le desenează după un șablon, precum violența bogaților asupra săracilor în general. Cu greu se poate extrage ceva care să caracterizeze relațiile agrare ale Bizanțului târziu din astfel de cuvinte ale unui retor din secolul al XIV-lea. Demetrius Kydonis: „Țara era considerată a noastră, dar era cultivată de cei puternici. Marea era închisă, iar orașele puteau respira doar dacă renunțau cu totul la libertate. Iar alți retori și teologi bizantini (Toma Maestrul, Grigorie Palama, Nicolae Cabasilas) pictează rareori un tablou concret, mulțumindu-se de obicei cu fraze abstracte și stereotipe. Retorica pătrunde și în corespondența bizantină; În același timp, trebuie menționat că cele mai bune monumente ale epistolografiei bizantine (scrisori din Teofilact al Bulgariei și Mihail Acominatus), examinate de istoricii ruși V. G. Vasilevsky și F. I. Uspensky, aparțin unei perioade ceva mai vechi.

Mult mai multe detalii pentru studiul culturii și vieții bizantine au fost păstrate de viețile sfinților, studiate în principal de istoricii ruși V. G. Vasilevsky, Chr. Loparev și A.P. Rudakov. Viețile ne duc în provincii, dezvăluie lucrurile mărunte ale vieții de zi cu zi care scăpa de atenția mândră a istoricilor. În viețile stratioților și călugărilor, artizanilor și țăranilor, cămătarilor și cerșetorilor. Cu toate acestea, înflorirea literaturii hagiografice aparține unei perioade mult mai timpurii a istoriei bizantine decât cea care ne interesează; doar foarte puține vieți

1 Migne PG, or. GLIX, col. 644.

37

monumentele au fost create mai târziu de secolul al X-lea și chiar și acestea sunt deja colorate de retorica inerentă literaturii bizantine târzii.

Dar pentru Bizanțul târziu, literatura seculară este foarte importantă: povești în versuri și fabule scrise în limba populară și care reflectă viața populară. Printre aceste monumente, de o importanță deosebită este „Povestea ciudată” a poetului cretan Stefan Sahlikis, care a trăit în prima jumătate a secolului al XV-lea, care este o autobiografie a unui mic feudal care a crescut în mediul rural și o cunoaște. bine.

De o importanță mai mare decât monumentele literare de tot felul sunt diversele tratate: un tratat de agricultură (Geoponică), tratate militare, celebrul „Tratat de fiscalitate”, tratate juridice. Cu toate acestea, majoritatea acestor monumente aparțin unei perioade anterioare, precum și lucrările avocaților din secolele XIII-XIV. aproape complet nu părăsesc sfera termenilor și conceptelor romane. Din colecția de hotărâri judecătorești a maestrului Eustathius Roman (așa-numitul Pira), s-a putut aduna material interesant, dar aparține și secolului al XI-lea.

Puțin adaugă lucrările canoniștilor bizantini din secolul al XII-lea. Balsamon și Zonara, deși sunt interesați nu numai de erezii și încălcarea posturilor, ci și de problemele legate de proprietatea pământului bisericesc.

Un monument mai important sunt hrisele monahale, care descriu în detaliu nu numai mănăstirea în sine, ci și posesiunile acesteia; ele conțin informații prețioase care caracterizează organizarea muncii în moșiile monahale, vorbesc despre caristikia etc. Cele mai multe hrisoave monahale datează din secolele XI-XII. și doar câteva - până la o perioadă ulterioară.

Această scurtă trecere în revistă a surselor pe care le-am citat mărturisește lipsa de material pentru caracterizarea relațiilor agrare la sfârșitul Bizanțului. Această împrejurare a cauzat în mare măsură incompletitudinea acestei lucrări, nepermițând să ridice o serie de întrebări, precum problema diferenței dintre soarta proprietății bisericești și laice a pământului sau soarta moșiilor mici și mari. Lipsa surselor a determinat în mare măsură natura ipotetică a anumitor concluzii, pe care autorul însuși o admite. În același timp, aiatorul a lăsat în mod deliberat deoparte problema rolului cuceririi latine, pentru că el consideră că dezvoltarea relațiilor feudale în Imperiul Bizantin ar trebui considerată în primul rând ca un proces intern. Fără îndoială, conținutul lucrării a fost afectat și de lipsa unor studii speciale despre istoria orașului bizantin târziu, comerț și meșteșuguri;

38

(Datele culese de autor bit cu bit pentru a caracteriza aceste fenomene nu pot pretinde în niciun fel a fi exhaustive.

* *

*

Autorul consideră că este de datoria sa să-și exprime profunda recunoștință față de toți cei care, cu criticile lor stricte și sfaturile lor de tovarăș, au contribuit la realizarea acestei cărți: A. V. Bank, L. K. Berger, N. A. Borovskoy, A. F. Vishnyakova, M. A. Zaborov, E. A. Kosminsky, Ya. A. Levitsky, M. V. Levchenko, E. E. Lipshits, A. I. Neusykhin, N. V. Pigulevskaya, E. Ch. Skrzhinskaya, P. A. Starodubts, A. V. Starostin, M. Ya. Syuzyumov, M. A. Tikhanova, M. V. M. Udalova, M. V. M. Udalova, M. V. M.

Capitolul 1

MAȘINI AGRICOLE

Una dintre principalele sarcini cu care se confruntă istoricul marxist în studiul relațiilor agrare în Bizanț este studiul forțelor productive și, în special, al tehnologiei agricole. Istoricii burghezi nu au acordat atenția cuvenită acestor probleme. Între timp, „prima afacere istorică este producerea mijloacelor necesare satisfacerii... nevoilor, producerea vieții materiale în sine” x. Forţele productive, conform învăţăturilor clasicilor marxismului, sunt „elementul determinant în dezvoltarea producţiei”1 2. Starea forţelor productive ale societăţii determină în cele din urmă relaţiile ei de producţie: „care sunt forțe productive, așa ar trebui să fie relațiile de producție” 3. După cum au subliniat K. Marx și F. Engels: „o moară de mână vă oferă o societate cu un stăpân în frunte, o moară cu abur vă oferă o societate cu o societate industrială. capitalist” 4.

Problema naturii tehnologiei agricole bizantine a fost pusă pentru prima dată de cercetătorul sovietic E.E. Lipshits, care a arătat în mod convingător, în principal pe baza „Legii agricole” și a datelor arheologice apropiate cronologic, că „în satul bizantin din secolul al VI-lea. -secolele VIII. economia agricolă s-a dezvoltat în diferitele sale forme (agricultura, viticultura, horticultura). Prezentul capitol se alătură studiului amintit al lui E. E. Lipshits. În același timp, autorul s-a bazat pe știrile surselor scrise, lăsând deoparte

1 LA. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. IV, p. 18.

2 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. 11, p. 553.

8 Ibid., p. 553.

4 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. V, p. 364.

5 E. E. Lipshitz. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă. Colecția bizantină, M.—L. (1945), p. 116.

Pe lângă materialul arheologic, care nu a fost încă prelucrat de specialiști.

Industria de frunte la sfârşitul Bizanţului a rămas agricultura arabilă. Care era caracterul ei, care era sistemul de agricultură în Bizanț la acea vreme? E. E. Lipshitz, care a ridicat prima dată această întrebare pe baza materialelor anterioare, a susținut că în Bizanț, în epoca „Legii Agricole”, a existat un sistem slash sau slash de agricultură pe câmp1. „Întâlnit constant în tot textul („Dreptul agricol.” - A. K.) termenul „nov” (cu derivate ale acestuia - νεώσειν, etc.), - a scris E. E. Lipshits, - numai în textul de mai târziu dă loc altor termeni pentru arat, arată clar că este vorba în principal despre dezvoltarea liadinei, desișuri de pădure, pământuri virgine”1 2. O astfel de interpretare a termenului „nou” a fost criticată în știința istorică sovietică3. S-a subliniat că acest termen apare într-un astfel de monument precum Geoponics4 *, care sunt o compilație a lucrărilor scriitorilor antici pe probleme agrare; dar tehnica agricolă străveche reflectată în geoponică nu poate fi în niciun fel combinată cu agricultura de tăiere și ardere. Aceasta înseamnă că acest termen nu poate fi interpretat ca desemnând dezvoltarea unui padoc. Termenul „nou” a continuat să fie folosit și mai târziu. Istoric de la începutul secolului al XIII-lea. Nikita Acominatus spune alegoric că împăratului Maniul Comnenos îi plăcea „să ridice câmpuri noi (νεώματα έν άρούραις) și să facă brazde cu propriul plug, din care i se ridica o ureche de înălțime umană” b. În actele secolului al XIV-lea. apare și termenul νεάΧειν6. Cu toate acestea, ar fi dificil de presupus că sistemul de tăieri și ardere a agriculturii a fost păstrat în Bizanț în secolele XIII-XIV. şi ce avea în vedere Nikita Acominatus.

Respingând interpretarea termenului νεώσειν propusă de E. E. Lipshitz, suntem totuși obligați să admitem că agricultura de tăiere ars ar putea exista încă în anumite zone ale Bizanțului. Pentru a rezolva această problemă, un pasaj din viața Sfintei Irene din Capadocian (secolul X) este de mare importanță, în

1 E. E. Lipshits, rev. cit., p. 111.

2 Ibid., p. 106. Cf. a ei. Comunitatea slavă și feudalismul bizantin, VizV, I (1947), p. 150.

8 A. P. Fiecare, Izvestia AN URSS, seria ist. şi Phil., V (1948). nr. 1, p. 116, M. Da. Suzyumov. Probleme de iconoclasm în Bizanț. Pentru. zap Institutul Pedagogic Sverdlovsk, IV (1948), p. 61.

4 νεανίζειν — Geoponica, ed. H. Beckh, Lpz., 1895, p. 59. 4.

6 Ni cet. Chon., p. 266. 1.

° Rusik, p. 94.

în care eroina este comparată (lăsăm valoarea artistică a acestei comparații în seama conștiinței hagiografului) cu „un pământ bun și gras, curățat de orice pădure”1. Dacă înțelegem corect acest loc, poate servi drept argument serios în favoarea recunoașterii celui din Bizanț în secolul al X-lea. pe alocuri (poate în Cappadocia) s-a păstrat sistemul agriculturii de tăiere cu ardere, deoarece în pasajul de mai

sus, defrișarea pădurii și cultivarea pământului sunt, parcă, puse pe aceeași linie, ca premise necesare unei recoltă bună.

Cu toate acestea, este posibil ca viața Irinei să nu însemne tăierea, ci doar defrișarea pădurii.

Despre defrișarea (άποκά&αρσις) pădurilor se vorbește uneori și alte hagiografii1 2. Deosebit de remarcată este mărturia hagiografiei grecești a lui Nil cel Tânăr (deși se referă la sudul Italiei), care povestește în detaliu modul în care călugării ard pădurea și aranjează. teren arabil in locul lui3. Aparent, în timpul secolelor X-XIII. un număr semnificativ de păduri au fost defrișate și ară; în monumentele secolelor XIII-XIV. sunt amintite mult mai rar decât în izvoarele secolelor X-XI.

În documentele bizantine târzii, nu găsim nicio dovadă în favoarea existenței agriculturii de tăiere și ardere. Aparent, în acest moment, sistemul cu trei câmpuri se răspândește peste tot; Nicephorus Grigora vorbește cu siguranță despre existența unei pane de primăvară și iarnă, când observă că pe câmpurile fermierilor bizantini se puteau vedea simultan atât pâine tânără, încă verde, cât și deja complet coaptă 4 5.

Țăranii bizantini cunoșteau o varietate de culturi: cele mai comune erau grâul și orzulб. Pâinea de orz era considerată de calitate scăzută; autorii hagiografiilor bizantine subliniază că asceţii l-au mâncat, refuzând cele mai bune preparate6. țăranii bizantini din secolul al XIII-lea. destul de des a trebuit să mănânce pâine,

1 pe măsură ce pământul este ruinat, am băut zeul, sunt curățit de câte necazuri materiale sunt în relație. AASS Juli, VI, 606 mp. Termenul улихос poate însemna и лесной, и плотский. Hagiograf, se pare, se joacă cu cuvintele, așa cum făceau adesea scriitorii bizantini.

2 Analecta Bollandiana, XIV, 150.8.

3 Migne PG, or. GXX, col. 81. G.

4 Gregoras, I, 346. 21.

5MM , VI, 6,17; Lavra, nr 37,45, Rusik, 56,25. cp. termenul βρωμοχρι-θάριν - S. Papadimitriou. Stefan Sahlikis și poemul său •Άφήγησυς παράξενος, Cronica ist.-fil. despre-va la Novoros. un-te, XI (1896), stk. 139 și 148.

6 Analecta Bollandiana, XIII, 84.10. Și Mihail Acominatus vorbește despre pâinea de orz ca fiind cea mai proastă.— F.I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. ZhMNP, SSHKhV (1883), p. 34-35. op. Theoph. Conțin., p. 10.13.

copt din orz amestecat cu tarate1. La sfârşitul Bizanţului s-a răspândit şi meiul1 2. Pe lângă cereale, se cultiva fasolea3 care, ca şi pâinea de orz, era considerată hrană proastă; fasolea fiartă fără ulei sunt menționate în hagiografii ca hrana obișnuită a unui pustnic care se lipsește de plăcerile lumești. Geoponia recomandă folosirea

asolamentului: o schimbare a leguminoaselor și a pâinii6, însă, nu avem nicio dovadă că o astfel de rotație a culturilor a avut cu adevărat loc în Bizanț. In fine, bizantinii cunosteau si cultura inului0.

Pentru arat se folosea de obicei un plug (ἄροτρον), la care era înhămată o pereche de boi (ζευγάριον). Plugul bizantin nu avea roți și era ușor; în viața lui Filaret cel Milostiv (secolul al IX-lea) se povestește cum eroul pleacă acasă de la câmp, strângând un jug și un plug pe singurul taur care i-a mai rămas. Prezența unui plug ușor este confirmată și de sistemul de ham: în Bizanț s-a păstrat sistemul antic de ham, în care animalele erau înhămate direct de gât, astfel încât nu puteau trage decât vagoane ușoare8 și, după cum am văzut, doar un plug ușor care zgâria pământul. Brăzdarul, aparent din fier, putea fi pus și scos. Un astfel de plug, care nu avea verioare, după spusele scriitorului roman Barron, doar „mușca" pământul; la arat, trebuiau să treacă peste câmp de mai multe ori: mai întâi de-a lungul, apoi peste câmp.

O astfel de reprezentare a plugului bizantin este confirmată și de reprezentarea acestuia în miniaturi, care au fost plasate sub cel de-al 44-lea „Lay" în primele liste ale „Cuvinte" de Grigore de Nazianz în secolele XI-XIII. Acest plug este înhămat de o pereche de boi și aparține tipului de pluguri cu talpă și bară de remorcare (cremă); în acelaşi timp, creasta este puternic curbată, trăsătură caracteristică plugului grecesc antic9.

1 Acropolitos, p. 130,7.

2 Hil., nr. 27.48.

8 φάβα - MM, XI, 6.17, κύαμοι -AASS Novembris, III, 520. A, χ.ουκία - Rusik, p. 56. 26. S. Papa cu ei trei y. Stefan Sahlikis, p. 148, όσπρια –Analecta Bollandiana XI (1892), 136.4. Într-una din literele Codicului Lemvi se disting două tipuri de leguminoase: όσπρια φάβατα (fasole) și βρεβινθια (mazăre) MM, IV, 202. 20-21.

4AASS Novembris. III, 523. E. și 534. B.

6 Geoponica, p. 52.10. mier ibid., r. 59,5.

6 λινοχόκχον - MM, VI, 6.17, λινάριον - Lavra, Nr. 41.53. S. P a p a-d i mitriu. Stefan Sahlikis, st. 139.

7 Viața lui Filaret cel Milostiv, ed. A. Vasiliev, IRAN, V (1900), < tr. 67,28.

8 Lefebvre de Noettes, Le système d'attélage du cheval et du boeuf à Byzance. Melange Ch. Diehl, v. I, Paris 1930. Critici ale lui L. Breh ier, La civilsation byzatine, Paris, 1950, p. 175 mp ni se pare neconvingator.

® Pentru mai multe despre această imagine plug, vezi A. Fiecare. Aşezare rurală bizantină. VisV, II (1949), p. 220.

Se pare că un plug de același tip a fost păstrat ulterior. Inventarul așezării de la Varis, întocmit în 1073, menționează două pluguri legate de un jug (ζυγάροτρα), și denumește și accesoriile acestora (μετά των έξοπλίσεων)1. Întâlnim în repetate rânduri mențiunea deschizătorului (υννιν) în actele bizantine târzii1 2. În secolele XIII-XIV. Țăranii bizantini încă înhămau la plug o pereche de boi. Chiar și într-un timp mult mai târziu, aici s-a păstrat un plug ușor similar, înhămat de o pereche de boi; imaginea acestui plug poate fi văzută în schițele călătorului rus din secolul al XVIII-lea. Grigorovici-Barsky3, iar printre plugurile moderne din Peloponez și Tesalie mai există pluguri „bunic" de acest tip4.

Păstrarea unui plug ușor în Bizanțul târziu, similar plugurilor grecești antice, se datorează în mare parte particularităților solului și climei țării.

Nu numai boii au fost înhămați la echipă; în inventarul mănăstirii Patmos, pe lângă ζευγάρια βοϊκά, sunt numite și ζευγάρια βουβαλικά5, adică echipe de bivoli. Uneori, la arat, se folosea munca unui șofer de boi, așa-numitul ζευγηλάτης6.

Bizantinii foloseau îngrășământ; este menţionat în inventarul latin din Mări7. Problema îngrășămintelor este tratată în detaliu în Geoponics8, dar este greu de spus dacă reflectă realitatea în acest caz sau transmit doar tradiții străvechi.

Instrumentul de recoltare se numea δρέπανον 9 (secera sau coasa?). După recoltarea snopilor, țăranii duceau vitele la câmp10 11. Vitele erau alungate la pășunat, se pare, în grădini și livezi11.

Treieratul se făcea prin călcarea cerealelor cu ajutorul vitelor: este caracteristic că bizantinii păstrau

1 MM, VI. 6.21.

2 MM, IV, 267,3 și Rusik, p. 56,3.

3 V. Grigorovici-Barski. Rătăciri. SPb., 1887,. vol. III, p. 250, 268; vol. IV, p. 156.

4 P. Leser. Entstehung und Verbreitungdes Pfluges. Münster, 1931,

S. 270-273. cp. E. E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă. Pagină 107 și urm.

6 MM, VI, 6,20. mier MM, IV, 267,2. I. Sokolov. Materiale asupra vieții funciare-economice a Bizanțului. Izvestiya AN SSSR, OOP, 1931, p. 689.

6 Callimachus și Chrysoroe, xv. 1501, 1511, 1530 (ed. Sp. Lambios, Collection de romans grecs vulgaires, Paris, 1880).

7 fimus, qui ibidem poni tur—Bucho n. II, 78,3.

8 Geoponica, p. 60,6; 62,7.

9 Legea Agricolă, § 22, Analecta Bollandiana, XIV (1895), 160.27, Rusik, 56.4, MM, IV, 202.13.

10 Legea agriculturii, § 76, A ASS Novembris, III, 531.

11 cm. ἐννόμιον κατ'έτος του κηπωρείου—Chil., nr. 92. 144. Cf. Legea agriculturii, § 79.

imaginea biblică a „taurului de treierat”. Autorul unei scrisori, amintind din Vechiul Testament, „nu blocați gura unui taur de treierat”, compară alegoric bisericile cu tauri de treierat, presupus că curăța sufletele omenești de „pleava impurităților raționale”, astfel încât acestea „să fie păstrate, demn, în pubele cele mai înalte”1. Sistemul de treierat cu ajutorul vitelor a continuat să existe de sute de ani: s-a păstrat în timpul dominației turcești. Treieratul cu ajutorul vitelor pe o treiera pavată cu piatră era văzută încă din secolul al XVIII-lea. Grigorovici-Barsky1 2. Călător de la începutul secolului al XIX-lea. descrie astfel treieratul pe o moșie de lângă Constantinopol: „Secerișul era deja cules; sătenii treierau pâinea pe curent. Pentru a face acest lucru, ei nu au folosit un bip, ci o scândură de lemn cu pietre zimțate înfipte ferm în partea inferioară pentru a măcina urechile. Doi cai legați la ochi au fost înhămați de această sanie de un fel deosebit, iar sătenul, stând în picioare, i-a condus cu viteză maximă și a tras spirale în tot spațiul curentului, acoperit cu un strat înalt de urechi.

Pentru depozitarea cerealelor, țăranii săpau gropi lângă casă, așa-numitele γούβαν; asemenea gropi sunt menționate în viețile lui Luca al Greciei4* și Euthymius din Maditsa6; ambele aceste monumente aparțin regiunilor balcanice ale imperiului.

Boabele erau măcinate în mori, menționate în Legea Agriculturii (§§ 78-80). Până în secolul X. s-au păstrat pietre de moară de mână. În viața lui Luca al Greciei se spune că eroul său avea o „moară de mână”6, care i-a fost furată de hoți, care ulterior au fost aspru pedepsiți pentru un atentat asupra proprietății „sfântului”. Aceleaşi „mori de mână” erau transportate de obicei în trenul de vagon al trupelor7. Mai târziu, se pare, ele dispar. În secolele X-XII. morile au fost puse in miscare de puterea animalelor.

1 V. Vasilievsky. Reînnoirea Patriarhiei Bulgare sub țarul Ioan Asen al II-lea în 1235. JMNP, SSXXXVI (1885), p. 236-237.

2 V. Grigorovici-Barski, rev. cit., IV, p. 138 și 168.

8 K. M. Basili. Bosfor și noi eseuri despre Constantinopol. SPb. 1836 Ch. P, p. 68-69.

4 Analecta Bollandiana, XIII, 113.32. Stefan Sahlikis spune:

ca țăranii să ia grânele din arie și să umple grămezile: τούς σωρούς τούς έγεμώναν (ed. S. Papa dimitr i u, titlu cit., rândul 137, p. 145). Poate ar trebui să citiți σιρούς, gropi?

6 σίτου ταμιεΐον ύπόγαιον. Ed. ro. Arsenie, Lecturi în general. fanatici spirituali. iluminare. 1889, nr. 3, p. 47, 30.

6 χειρόμυλον - Analecta Bollandiana, XIII. 103.31.

7 Leonis Tactica, V.6.

8 ζωοχίνητα - Bakur, 13.33; όνομύλοι - Cosm., 60.25. mier de asemenea Cartea Eparhului, XVIII. 1.

În actele ulterioare sunt amintite mai ales deseori morile de apă, care funcționau doar iarna (ύδρο-μύλωνες χειμερινοί), deoarece vara marea majoritate a râurilor se secase.

Au existat însă mori care funcționau tot timpul anului (μύλωνες όλοκαιρινοί)1, în care, poate, ar trebui văzute mori de vânt.

Bizantinii au cernut făina în secolul al XI-lea. printr-o sită. coceau pâine în cenuşă – la fel cum făceau ţăranii bulgari pe vremea aceea; Nikifor Grigora se plânge că în Bulgaria a trebuit să mănânce pâine coaptă în cenuşă (ταϊς σποδιαϊς)3.

Pe lângă agricultura arabilă, horticultură și viticultură au jucat și ele un rol important în Bizanț. Vietile si actele bizantine tarzii mentioneaza adesea pomi fructiferi: par4, smochin5 6, alun®, castani7; uneori simplu: „tot felul de pomi fructiferi” (όπωροφόρα δένδρα διάφορα)8. Măslinul era răspândit în tot Bizanțul; întâlnim măslini în Trebizond 9, și în regiunea Smirnei10 11, și în Balcani11. Uneori parcelele cu măslini erau mici, pitice: de exemplu, țăranii satului Mantea donau mănăstirii Lemvi parcele cu 5-10 măslini12. În același timp, sursele menționează și „plantații de petrol” întregi 13.

Viticultura era la fel de răspândită. Viile, contrar regulilor străvechi, erau adesea plantate în grădină, lângă copaci. „AmbelIonia”, se explică într-un inventar latin referitor la Morea, „sunt acele pământuri pe care cresc struguri și alte plante, inclusiv

1 Phil., nr. 6.42. Există însă și ύδρομυλικά όλοκαιρινά εργαστήρια - MM, IV, 7.7.

2 V. G. Vasilievsky. Lotul varangi-ruse și varangi-engleze la Constantinopol. Proceedings, vol. I, p. 313-316.

3 Gregoras, I, 379,7.

4 Viața lui Mihail Malein, ed. L. Petit. Revue de lOrient Chrétien,

1902, p. 563.

6 MM, IV, 395,9; V, 64,16; VI, 6.13.

„Hil., nr. 19,95; Vazel., nr. 10.6, 104.27, 143.59.

7 Hil., nr 19.101.

8 Kutl., nr. 11.31. mier δένδρα κάρπιμα—MM, VI, 6.12.

9 Vazel., nr. 153.5.

10 MM, IV, 7-8; IV, 130,8 etc.

11 Fil., nr.4,54; Xen., nr. 11.179 și altele.

12 MM, IV, 7.

13 έλαϊκός αγρός - Zogr., nr. 11.35.

inclusiv măsline”1. Viile au fost împrăștiate pe tot terenul muntos1 2.

Grădina și via au necesitat multă întreținere. Știm, de exemplu, că în regiunea Smirnei se iriga pământul pentru măslini3, în timp ce pe Athos călugării aveau nevoie de apă pentru a-și iriga viile și livezile4*. Nikita Akominat6 vorbește și despre terenul irigat. Pe alocuri, se pare că cisternele erau folosite pentru irigarea grădinilor: în basmul „Callimachus și Chrysoroea” se povestește despre un grădinar care angajează purtători speciali de apă, a cărui datorie era să umple rezervorul în fiecare zi.

Livezile și viile erau împrejmuite cu un gard7, iar uneori chiar și un zid de cărămidă8, pământul din ele era cultivat de țărani cu lopeți și sape9.

Este posibil ca și țăranii bizantini să fi arat câmpul după plug cu aceleași lopeți și sape. În efortul de a-și folosi loturile de pământ pitic cât mai intens posibil, țăranii bizantini au amenajat un „nivel inferior” în grădină, unde creșteau legume10 11. Grădina, via și alte câteva tipuri de pământ, despre care vor fi discutate mai jos, au fost combinate într-o singură categorie - αύτούργια11 și au fost considerate cea mai valoroasă parte a economiei 12.

Acestea sunt foarte puține date pe care le oferă sursele pentru a caracteriza tehnologia agricolă din Bizanțul târziu. Una peste alta, ea era la un pri' destul de

1 Buchon, II. 61,8. mier vie cu pomi - Esf., p. XVI.14. () viță de vie care avea voie să se cațere în copaci - vezi Nicet. Chon., p. 375,6. mier expresie: αμπελοκήπων - MM, VI, 6.11.

2 Cantac., II, 585.7.

8 MM, IV, 130. 13-14.

4 Hil., nr. 54.31.

frumos. Chon., p. 273,12.

0 sp. Lambros. Collection de romans grecs en langue vulgaire, Paris, 1880, vers. 1688. Despre tancuri - cm. frumos. Chon. p. 272.11.

7 Lavra, nr 52.13. Inventarul din 1073 menționează în mod expres prezența pomilor fructiferi ἄνευ φραγμού, fără gard - MM, VI, 6.12.

8 MM, IV, 13.10.

0 λωχάϋων, δίχελλα—Rusik, p. 56.3. mier MM, IV, 189,12; IV, 202 și 266. Σμινύη, δίκελλα și ρννις îl numește pe Isidor al Tesalonicului drept principalele unelte ale fermierului - Paris, gr. 1192 p. 316, cit. ap. O. T af g a 1 i; Thessa-lonique au XIV siècle, Paris. 1913, p. 32n. 8.

10 C. Sathas. Bibliotheca graeca, VI, 623.11. Practicantul Hilandar, St. 112 - vezi F. I. Uspensky. Materiale pentru istoria proprietății pământului în secolul al XIV-lea. Uh. aplicația. Novoros. un-ta, XXXVIII (1883).

11 El Valsuri - Migne PG, CXXXVII, col. 929. c. mier L. Petit. Lo monastere de Notre-Dame de Pitié. IRAN, VI, 29.26. F. I. Uspensky dă o interpretare diferită a termenului total. Opinii și rezoluții ale Sinoadelor de la Constantinopol. IRAI, vol. V (1900), p. 42 și urm.

12 F. I. Uspensky. Opinii și rezoluții ale Sinoadelor de la Constantinopol. IRAI, vol. V, p. 38.3.

47

nivel mitiv. Aceasta explică în mare măsură dependența economiei țăranilor bizantini de condițiile naturale și neputința lor în fața dezastrelor naturale. Cunoscuta expresie a lui Teofrast poate fi atribuită acestui timp, că vremea, într-o măsură mai mare decât calitatea pământului, determină recolta. Seceta a fost un dezastru deosebit de groaznic; Viața lui Pavel Latrsky spune cum, în timpul unei secete, locuitorii a 40 de sate, strânși împreună, au făcut ectenii, cerșind ploaie.

Ioan Cantacuzenus povestește despre o foamete teribilă care a izbucnit în Acarnania la mijlocul secolului al XIV-lea. Locuitorii acestei țări, neavând Hrană, s-au dus la malul mării, sperând că vor fi atacați de pirați și vânduți ca sclavi. Mai bine, credeau ei, să-și salveze viața în sclavie decât să piară imediat de foame4 5.

Creșterea animalelor a continuat să joace un rol semnificativ în viața agricolă a Bizanțului târziu; fiind cel mai important tip de economie chiar şi în epoca redactării „Legii Agriculturii”6, ea nu şi-a pierdut ulterior semnificaţia; în secolul al XI-lea Mănăstirile Athos posedau turme mari de tauri și oi6; la Mănăstirea Xenofon la sfârşitul secolului al XI-lea. erau 28 de tauri, 300 de cai de lucru (άλογα καματηρά), 100 de măgari, 130 de bivoli și 2.000 de capete de vite mici7. Turme uriașe erau în secolul al XIV-lea. de la puternicul feudal bizantin Kantakuzenos: înscriindu-și pierderile, numește 2.500 de iepe, 1.000 de perechi de boi de lucru, 5.000 de capete de vite, 70.000 de oi, 50.000 de porci, sute de cămile, catâri, măgari8.

În unele cazuri, în Bizanț, s-a observat un fel de specializare locală a creșterii animalelor. Astfel, Tesalia aproviziona cei mai buni cai9,

iar în Tracia au scos catâri10 11. Pe lângă râul Negru, lângă Adrianopol, pășunau turme de cai11.

1 Analecta Bollandiana, XI, 53.11.

2 Analecta Bollandiana, XVIII, 236.27.

8 Zonaras, ed. L. Dindorf, IV, 87,31.

4 Gantac., III, 147,20.

5 E. E. Lipshitz. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă, p. 114.

6 Ph. Meyer. Principalele documente fd istoric d. Mănăstirea Athos. Lpz., 1894, p. 157,7.

7 Ксен., № 1.225.

8 Gantac., II, 185.3-8.

9 Anna Gomnena, I, 27.22.

10 Anna Gomnena, I, 405.17.

11 Gantac., I, 90.1.

După cum știm deja, taurii erau folosiți pentru arat și, în plus, pentru transport. Documentele târzii ne permit să judecăm și producția de lapte a bizantinilor: la mănăstirea Lemvga, de exemplu, erau țarcuri speciale în care călugării mulgeau vacile și preparau brânză. a pregătit mantii grosiere (khleny)3.

Creșterea porcilor și a oilor era deosebit de răspândită. Viețile secolului al IX-lea spune-ne că porcii au fost alungați pe pășunile din apropiere. Ioanniki cel Mare, pe care părinții săi l-au trimis de la șapte ani la turmă de porci, îi alunga în fiecare dimineață, iar seara îi alunga iar4 *. O altă poveste spune că băieții din mai multe sate vecine își pășteau porcii în aceeași pășune6.

Izvoare secolele XIII-XIV. nu au păstrat informații despre modul în care erau pășunați porcii la acea vreme. În ele găsim doar date indirecte care ne permit să concluzionam că creșterea porcilor a fost foarte răspândită chiar și în vremurile de mai târziu. Astfel, de exemplu, actele notează cu atenție prezența stejarilor6 și chiar spun că în unele locuri cresc stejari pe horafia7. Se presupune că ghindele erau folosite pentru îngrășarea porcilor.

Viețile secolelor IX-XI. ei pictează și imagini cu creșterea oilor pentru noi. Pe insula Lesbos, băieții au condus oile la pășunile din apropiere, iar seara le-au dus acasă. În alte cazuri, oile și caprele erau alungate pe pășunile de munte, unde au rămas o perioadă mai îndelungată: viața lui Paul de Latrsky povestește despre un țăran care își îngrijea caprele în munți, întorcându-se doar la seceriș9. Lazăr din Galecia, rătăcind prin Capadocia, abia a scăpat de câinii care

vânau o turmă de oi10 11, iar în munții Galesiei natale a fost rănit de o săgeată a unui cioban care cutreiera aici cu o turmă11.

Creșterea pastorală a vitelor s-a păstrat și la sfârșitul Bizanțului. Actele menționează turmele care pasc pe dealuri

1 A. Papadopulos-Kerameus. λΑνάλεκτα τής Ηεροσολυμιτικής σταυχολογιαο, IV, 387. 6

2MM . IV, 257,28. mier Gregoras, I, 379,23.

3 Nicet. Chon., p. 858,15.

4AASS Novembris, II, col. 333-334.

b A. Papadopulos-Kerameus, op. cit., IV, 384,31.

β βαλανοφόρος τόπος - Kcen., nr. 3-31.

7 MM, IV, 113. 2 11 11.

B Analecta Bollandiana, XVIII, p. 214-215.

° Analecta Bollando.na, XI, 44-45. În același loc (p. 49.15) vorbim despre țărani care pășc turmele în munții de lângă Milet.

10 AASS Novembris, HI, 517D.

11 Tam Yase, p. 521. E.

4 l. P. Fiecare 49

iar la poalele dealurilor. Uneori, proprietarii de terenuri și proprietarii de vite au convenit să împartă niște pășuni; totodată, au stipulat că îl vor folosi doar iarna; primăvara, când iarba începea să crească, turmele trebuiau să o părăsească.

Pășunile de acest fel – colibe de iarnă (χειμαδεϊον) sunt menționate în actele bizantine târzii3. (Nikifor Grigora a putut observa un tablou asemănător în regiunea Strumitsa, din Bulgaria, unde ciobanii duceau vite pe creste și văile munților odată cu apariția primăverii4).

Pentru a ajunge de la coliba de iarnă la pășunea de vară, vitele au trebuit să facă tranziții semnificative. În acest sens, există faptul că, din moment ce oficialii imperiali percepeau taxe de la proprietarii de animale pentru treceri, mănăstirile au solicitat scrisori preferențiale de la împărat, care acordau scutire de la plata taxelor la conducerea și trecerea „oilor și alte animale". 5*.

Alături de pastoritul, creșterea vitelor a existat și la sfârșitul Bizanțului, dar posibilitățile de dezvoltare a acesteia au fost limitate din cauza lipsei de pajişti.

Pajiștile (λιβάδια) făceau parte din αυτουργία și erau considerate cel mai valoros tip de teren agricol®.

Pe teritoriul Imperiului Bizantin, chiar și în vremurile de mai târziu, s-a putut găsi un adevărat păstorit nomad printre acele triburi barbare care s-au infiltrat constant în Bizanț.

În secolul al XI-lea. teritoriul imperiului este invadat de vlahi, care, potrivit Annei Comnena, duceau o viață nomade (τόν νομάδα βίον)7. 300 de familii vlahi care s-au stabilit lângă Athos la sfârșitul secolului al XI-lea. s-a dovedit a fi dependent de călugării Athos. „Au păscut vitele”, spune o poveste Athos din secolul al XI-lea, „și slujeau mănăstirilor, aducându-le brânză și lapte.”8 Într-un inventar ulterior al mănăstirii Sf. Panteleimon, un anume Gregory Vlakh este menționat, toată proprietatea

1 Alexander Lavrsky. VizV, VI (1899), p. 450,11.

2 MM, IV, 181. 20-22.

8 Hil., nr 58.7, E. Kurtz. Nachtrãgliches zu den Akten des Xenophonklosters, VizV, XVIII (1911), nr.2.18.

4 Gregoras, I, 379,22.

6 Hil., Jag 65.11.

8 Migne PG, GXXXVII, col. 929 b.

7 Anna Gomnena, I, 395,3. Vezi mai multe despre ei Nice t. Chon., p.

472,5. Pachyme es, II, 106.4. mier mai multe date citate de E. E. L și p-sh și c. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă, p. 115-116.

8 Ph. Meyer, op. cit., S. 163.

care era alcătuit numai din oi1 şi care era, aparent, un crescător de vite nomad. Întâlnim țărani vlahi în Tesalia12 și în zona Janina3.

Mănăstirile Athos au avut de-a face și cu Polovtsy-comani; monahii Lavrei Sf. Atanasie din Athos, de exemplu, s-a plâns împăratului Alexei Comnenos că komanii care locuiau în Mogleni au venit în valea mănăstirii, au pus acolo țarcuri pentru vite și totuși nu voiau să plătească așa-numita zecime pentru folosință. a pășunei mănăstirii4 5.

În secolul al XIII-lea. Cumanii-Comanii au rătăcit chiar și în regiunea Smirnei, unde au fost invitați de John Doukas Vatatzes b. Într-unul dintre acte, citim că un anume Kutul, peruca Mănăstirii Lemvi, a fost lipsit de o horafie, care a fost ocupată și semănată de scribul (nomik) Keramari. Kutul a trebuit să fugă la coman; cu ajutorul lor, el a capturat o echipă de tauri Keramari și i-a forțat pe nomik să le dea Comanilor vin în valoare de două persoane – numai după aceea taurii lui Keramari au fost înapoiați. Această poveste reflectă în mod viu unele dintre trăsăturile relației dintre țăranii bizantini și Polovtsy: un țăran jefuit caută protecție de vecinii săi puternici din Polovtsy.

În secolul al XIV-lea. în munţii Tesaliei trăiau albanezi nomazi care nu recunoşteau autoritatea împăratului şi se supuneau filarhilor lor.

Datele de hagiografie ne permit să stabilim că țăranii bizantini, pe lângă creșterea vitelor, se ocupau cu creșterea păsărilor și apicultura8. Nicephorus Gregory9 menţionează şi creşterea păsărilor. Actele XIII - XIV. observați prezența albinelor. cultivare în regiunea Strymon10 11 și pe coasta Asiei Mici a Mării Ngay11. Este posibil ca apicultura să fi fost păstrată și în Paflagonia, unde era deja practicată în prima jumătate a

1 Rusik, p. 37. Cf. οι διαφέροντες τη είρημένη μονή βλάχοι.— . Iaira, Nr 47.22. Vlahii au fost și ei supuși episcopației lui Stagi-Irkh. Porfir. Călătorie la mănăstirile Meteora și Osoolympian din Tesalia în 1859. Sankt Petersburg, 1896, p. 406.16.

2 MM, IV, 414,20.

a MM, V, 87,6.

4 Lavra, nr 47.2.

5 Gregoras, I, 36,16 și I, 296,20.

e MM, IV, 165-166.

7 Can ta p., I. 474. 10. Cf. ibicl., I, 279. 23 și I, 450,16.

8 A. P. Rudakov. Eseuri despre cultura bizantină după hagiografia greacă. M., 1917, p. 182.

9 G eg sau ca, I, 432. 1.

10 Vezi G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzan-I irioslavica, IX (1948), nr. 2, p. 262 etc.

11 MM, IV, 67,31 și VI, 223,34.

4*

secolul al IX-lea CH Istoricul secolului al XIV-lea amintește și de apicultura. Pachimer 1 2.

Pescuitul a jucat un rol important în viața economică a Bizanțului. În secolul X. în zona Salonicului, peștele era unul dintre cele mai importante tipuri de hrană3. Cu toate acestea, călugării Athos nu doreau să se mulțumească numai cu hrana de pește, și deja în secolul al XI-lea. cere permisiunea de a creste animale. Dar chiar şi în actele ulterioare ale mănăstirilor Athos au fost menţionate constant bărci cu un singur copac folosite pentru pescuit, locuri convenabile pentru prinderea peştelui etc.. Golful Smyrna5.

În viețile secolelor IX - X. vânătoarea este adesea menționată. Astfel, viața lui Theoktista din Lesbos povestește despre vânători din insula

Eubea care vin în insula pustie Paros, plină de căprioare și capre sălbatice6. Totuși, nu avem de ce să presupunem că la momentul în care ne interesează, vânătoarea și-a păstrat încă importanță economică - cel mai probabil, era doar o distracție pentru feudalii.

Ar fi extrem de important să aflăm caracteristicile locale ale mașinilor agricole, dar starea surselor în prezent este de așa natură încât această sarcină pare imposibilă. Cu toate acestea, o analiză a unor inventare Athos și a codului Lemviotissa de lângă Smirna (secolul al XIII-lea) sugerează că aceste diferențe locale au existat. Astfel, analiza codului mănăstirii Lemvi arată că posesiunile acestei mănăstiri se aflau în două zone diferite ca tip de agricultură. O parte semnificativă a acestor posesiuni era situată într-o zonă muntoasă (satele Manteya și Vari), unde erau răspândite horticultura și viticultura pe cele mai mici loturi, precum și creșterea vitelor pastorale pe pășunile montane. La nord de satul Vari, în valea râului. Hermon, întâlnim un alt tip de agricultură: existau moșii mari, potrivite mai ales pentru agricultura arabilă. Inventarele satelor Evnukh și Lipsokhriy (prima jumătate a secolului al XIV-lea, stăpânirea mănăstirii Hilandar de-a lungul râului Strymon) arată că

1 Vezi E.E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă. Pagină 114.

2 Pachymeres, I, 138.

'Cameniatcs de exc. Tes., p. 494,16.

4Ph . Meyer, op. cit., S. 157,2.

6 MM, IV, 17,15; IV, 240,13 etc.

6 AASS hovembris, IV, 228. A. Cf. încă ibid., p. 229. E.

7 A. În fiecare zi. Aşezare rurală bizantină. VizV, II (1949), p. 236 urm.

că populația acestor sate se ocupa în principal de viticultura, horticultură și creșterea animalelor. Pământul arabil a fost inclus în inventarul de la Io – este posibil ca natura agriculturii din aceste sate să fie apropiată de cea pe care o găsim la Mantea și Wari. Este foarte probabil ca în regiunile interioare ale M. Asia creșterea animalelor să aibă un rol relativ mare1 2.

În ciuda lipsei acestor surse, putem face unele generalizări. În primul rând, reiese că în tehnologia agricolă bizantină se păstrează tradiții străvechi semnificative: plugul, sistemul de treierat, moara de mână etc. era în mâinile micilor țărani, zdrobiți de lipsă, umiliți de dependența personală și psihică. ignoranţă.

Totodată, am putut observa progresul treptat al agriculturii: introducerea a trei câmpuri, răspândirea morilor. Aparent, defrișarea pădurilor se efectuează pe scară largă. În unele cazuri, agricultura bizantină necesită folosirea unei forțe de muncă intensive, până la

fertilizarea solului și irigarea artificială.Totuși, nu există niciun motiv să se afirme că un astfel de sistem de agricultură a dominat întregul teritoriu al Imperiului Bizantin.

Starea scăzută și rutină a tehnologiei, care a dus la faptul că economia țărănească se reproduce în fiecare an sub aceleași forme, a determinat natura tradițională a relațiilor sociale, caracteristică feudalismului. Starea scăzută și rutină a tehnologiei, subdezvoltarea forțelor productive au contribuit la păstrarea economiei naturale a peisajului rural bizantin4.

1 Hil., nr. 38. Vezi G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzantinoslavica, IX, 2 (1948), p. 258. Dificultatea interpretării acestui inventar este că, fără a menționa pământul arabil deținut de țărani, se vorbește totuși despre prezența zovgarilor; este posibil ca acești țărani să fi închiriat pământ undeva prin cartier.

2 În secolul al XIII-lea. Paflagonia și Bitinia au furnizat cavaleria, iar Tracia și Macedonia infanteriei. — Gregoras, I, 111. 7.

8 V. I. Lenin. Opere, vol. 3, p. 159.

4 Vezi mai jos, p. 165.

capitolul 2

ASEZARE RURALA

Natura așezării rurale bizantine nu a fost subiectul de studiu al științei istorice burgheze. Doar în câteva lucrări ale bizantiniştilor burghezi individuali (K. E. Tzaharie von Lingenthal, V. G. Vasilevsky, F. I. Uspensky, M. Geltser, V. Eshberner, G. Ostrogorsky) există remarci ocazionale pe acest subiect, care se rezumă în principal la stabilirea faptului. a existenţei marilor sate şi ferme în Imperiul Bizantin. Deficiența fundamentală a punerii acestei probleme în studiile bizantine burgheze este ignorarea naturii sociale a așezării rurale: problema relației dintre sat și moșie, de fapt, nu este pusă în studiile bizantine burgheze.

Între timp, studiul acestei probleme este extrem de esențial; rezolvarea problemei relației dintre sat și moșia feudală ne va permite să ne imaginăm care anume, satul sau moșia, a fost celula principală a societății feudale bizantine. Explorând problema naturii așezării rurale bizantine, vom încerca, de asemenea, să aflăm trăsăturile locale ale tipurilor de așezări din diferite zone ale Bizanțului în secolele XIII-XIV.

În actele bizantine din secolele XI-XV, atât în Asia Mică, cât și în Balcani, termenul χωρίον1 este folosit pentru a desemna un sat. Asezarea rurala Asia Mica poate fi

1 Termenul χωρίον a fost găsit în M. Asia încă din cele mai vechi timpuri, Xenophontis Anabasis, V, 5.10-11 și 7.13. Vezi H. Swoboda, Pauly-Wissowa, RE Suppl., IV Sp. 969 și urm. În monumentele literare bizantine, alți termeni arhaici sunt uneori folosiți pentru a desemna o așezare rurală: χωμόπολις și χ<όμη. M. Gelzer, Studien zur

byzantinischen Verwaltung Aegyptens, 1909, S. 78, a urmărit utilizarea termenului χωμόπολις, cunoscut de Strabon (XII, 537 și 557), abia în secolul al VI-lea. n. e. De fapt, termenul a fost folosit în literatura bizantină cel puțin până în secolul al XIII-lea; cele mai recente cazuri de utilizare a acestui termen cunoscute de noi sunt în „Istoria” lui Nikita Acominatus

54

au fost deosebit de bine studiate pe baza datelor din codicul mănăstirii Lgmvi de lângă Smirna. Aceste date arată că satele din regiunea Smirnei (Mantea, Vari) erau aşezări mari, foarte complexe ca compoziţie, despărţite în părţi separate, care uneori poartă ele însele denumiri de sate1.

Și în Trebizond satul (χωρίον) s-a rupt în părți separate, așa-numita turmă (στάσεις); acestea din urmă ar trebui să se distingă de stasele - ferme ţărăneşti * 1 2; Într-adevăr, pentru fiecare proprietate țărănească și inventare de Trebizond s-a indicat în ce raion se află, în ce sat și în ce turmă. Întâlnim la Trebizond o economie țărănească, care este 1/6 parte dintr-o turmă, din care se vede că aici într-o turmă sunt posesiuni ale diferitelor persoane. În turma de Hulion6 la sfârşitul secolului al XIII-lea. Theodore Limpos6 și Ferian Omohorit7 aveau pământ ; in 1276 valenciacii si-au impartit posesiunile in aceasta turma8; iar la 1310 doi fraţi Kuropalat şi Nikita Markian au vândut pământul din Julion9 mănăstirii Vaselon. Călugărița Anisia Papagenacopula și-a predat pământul în 1344,

(Nicet. Chon., pp. 82.16 și 837.18) și în scrisorile mitropolitului Nafpakt John Apokavkas (A. Papadopulos-Kerameus, Δυρραχήνα, BZ, 1905, S. 572.25). Termenul χώμη a fost folosit constant în literatura hagiografică și istorică. Dintr-o poezie a lui Ioan Geometrul (sfârșitul secolului al X-lea) aflăm că termenii χώμη și χωρίον erau uneori opuși unul altuia; Ioan Geometrul, Carm. var. GXXV, 74 sqq. (Migne PG, CVI, 958 B) contrastează colibe și satele țărănești (κώμαι) cu moșii, temple și sate uriașe (μέγιστα χωρία). Aceeași întrebuințare a termenului χωρίον o găsim pentru a desemna o așezare mare în alte monumente ale acestui timp — în viața lui Ilie Spileot, AASS SepLembris, III, 884 E, și în Leo Diacon (Leo Diac., p. 68,5). Cu toate acestea, termenul de χώμη a fost folosit și pentru a desemna o așezare mare - Analecta Bollandiana, XIV, 134,21. Acești termeni, χωμόπολις și χώμη, nu apar în documentele de afaceri.

1 Vezi A. Fiecare. Aşezare rurală bizantină. VizV, II (1949), p. 237 urm.

2 G. Ostrogorsky a greșit complet, care, în recenzia sa asupra „actelor Vaselonsky” de F. Uspensky și V. Beneshevich, a susținut că Trebizond Stas era proprietatea familiei și nu face parte din sat - Byzantinisch-Neugriechische Jahrbb., 1929, S. 582. Corect F. I. Uspensky a dat deja soluția la întrebarea finală. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț, Analele, II (1922), p. 105 și urm.

8 MM, V, 278,17. mier Vazel., nr. 39.10.

4 ή πέμπτη μερις τής στάσεως—Vazel., nr. 64.17.

6 Ф. I. Uspensky („Actele Vaselon”, p. SHKhKP) introduce în mod eronat „Khulion” în „Lista persoanelor”.

8 Vazel., nr. 70.11.

7 Vazel., nr. 101.7.

8 Vazel., nr 62. Cf. nr. 44.14.

9 Vazel., nr. 35.5.

culcat acolo. Și totuși, în secolul al XV-lea, pe lângă mănăstire, mai existau și alți proprietari în Julion1 2. Alcătuirea turmei lui Epheris nu era mai puțin complexă. Toate aceste fapte indică faptul că mai multe gospodării făceau parte din turmă. De aici rezultă că satul Trebizond era un sat mare, o aşezare cu o structură complexă.

Un argument suplimentar în favoarea raționamentului de mai sus cu privire la dimensiunea relativ mare a satelor bizantine poate fi oferit printr-o comparație a unor date referitoare la încasarea taxelor de judecată (așa-numitul aerikon) la sfârșitul secolului al XI-lea și în secolul al XIV-lea. . Kedrin relatează culegerea în 1089 a aerikonului în cantitate de 4 până la 20 de nomisme din sat „după calitatea și puterea sa”3. În același timp, știm că în secolul al XIV-lea. din 36 de gospodării din satul Mami-tsona s-au acuzat doar 3 persoane4, din 27 de ferme din satele Khandak și Nisii - mai puțin de 2 persoane5 și din 126 de ferme din mai multe sate ale mănăstirii Hilandar - 18 persoane6 . Chiar și fără a ține cont de faptul că valoarea banilor la acest moment a scăzut, iar mărimea taxelor suplimentare cel mai probabil a crescut, putem presupune că mărimea medie a satului a fost prezentată legiuitorului secolului al XI-lea. în 50-150 de gospodării.

În Balcani, satele aveau destul de des o structură complet diferită. În hrisovul dat în 1321 Bisericii Ioanninei sunt enumerate un număr de χοφία. mai mult, putem fi siguri că termenul χωρίον din acest text înseamnă într-adevăr întregul sat, întrucât acele cazuri când se referă la o parte a satului sunt special stipulate7. Printre aceste sate mai sunt numite ca Velchitsa „cu oamenii care erau în ea: Luka și Politehnica, și rudele lor”8 sau Sostruni, unde locuiesc și câțiva oameni cu rudele lor9.

În regiunile de nord ale Peninsulei Balcanice, există nume de sate precum Monospitiya, adică Odno-domovka10.

1 Vazel., nr. 100.9.

2 Vazel., nr. 12.2; nr. 149.3.

» Gedren., II, 521.13.

4 Hil., nr. 92.148.

5 Zogr., Nr. 29.99.

6 Hilandar Practitioner, ed. F. I. Uspensky în „Materiale pentru istoria proprietății funciare a secolului XIV”. — Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, 1883, Stk. 325.

A 7-a jumătate a pasajului L.—MM, V, 85,3; fără L. ...fără aceeași poziție a lui X.— MM, V, 85.6.

8 MM, V, 84,31.

» MM, V, 85,4.

10 A. Соло вjes— В. Моши п. Гречке повелье српских владара. Belgrad, 1936, № 2,95.

Comparând crisovulul grecesc al lui Ioan al V-lea din 1354, dat mănăstirii rusești Sf. Panteleimon de pe Muntele Athos, și Carta sârbească a lui Stefan Dushan din 1349, putem observa că termenului grecesc χωρίον corespunde „așezământului” sârbesc (așezări), și doar foarte rar este tradus prin „sat”1.

Informații interesante despre așezările balcanice de nord sunt cuprinse în hrisovul mănăstirii Fecioarei Kosmosotira, situată în apropiere de Ain (sec. XII). Satele de aici erau atât de neînsemnate încât puteau fi mutate dintr-un loc în altul, iar hrisovul permite transferul satelor în locuri mai apropiate de mănăstire, cu condiția ca un asemenea transfer al satului să nu interfereze cu recoltarea1 2. Desigur. , nu se poate crede că acest tip de așezare în Balcani a fost singurul. Cunoaștem inventarul satului Mamitson, împărțit în trei părți egale, dintre care una a trecut ulterior la mănăstirea Hilandar. Judecând după faptul că în această parte erau 36 de gospodării, se poate presupune că întreaga populație a orașului Mamitsona era de 450-500 de persoane3. Satul Gradets, descris în practica Khilandar, era, de asemenea, o așezare mare. Astfel, se poate observa că o mică aşezare, dacă aici era predominantă, atunci, în orice caz, nu un tip excepţional.

O idee despre dimensiunea satului bizantin poate fi dată de tabelul de mai jos (vezi p. 58), care arată populația a 15 sate macedonene. Dificultatea studierii acestor date constă în faptul că nu este întotdeauna clar dacă inventarul se referă la întregul sat sau la o parte a acestuia. Prin urmare, valoarea acestui tabel, desigur, este relativă.

Informațiile pe care le-am adunat arată că în Bizanț s-a păstrat tipul de așezare rurală mare, caracteristic vremurilor romane. Această așezare mare părea neobișnuită pentru cruciații care au invadat imperiul, iar actele latine au păstrat termenul grecesc χωρίον6 fără traducere, aparent pentru că autorii lor nu aveau cu ce să identifice așezarea rurală bizantină. În același timp, pentru Peninsula Balcanică, tipul predominant de așezare, aparent,

1 Rusik, p. 172 și 354.

2 Cosm., p. 52.20.

8 Khil., nr 92. Vezi P. V. Bezobrazov. Actele lui Athos. Revista Bizantină, I (1915), p. 57-60.

4 În mediul rural: multitudo rusticanorum - Cod. Just., IX, 39.2. Livanius

vorbeşte şi de sate mari - M. Gel zer, op. cit., S. 78.

6 in chorio seu casali - Buchón, II, 61. 18. Cp. G.I.F. Tafel-GM Thomas, Urkunden z. alteren Handels u. Staatsgeschichte d. Republik Voncdig, II, SS. 146-147.

tabelul 1

Populația satelor macedonene

Numele satului OwnerNumber. numărul actului familiilor
Mamitson Hilandarenii i108?Kil., 92
Gradeți alții Mănăstirea Hilandar70 Practicant Khilandar
Mănăstirea Stomius Xenofon 21-23Xen., 6, 7 și 11
Eunuc Hilandar21Hil, 38
Khandak1 Mihail Monomakh20Zogr., 29
Kamenitsa Hilandar18Khilandar Practitioner
Kumica Hilandar15Khilandar Practitioner
Eris Zograf10-13 Zogr., 15 și 17
Lipsochory Mănăstirea HilandarIhil., 38 Hilandar TTL l tsttgtg
Manastirea Agrid Hilandar9
Mănăstirea Munzeni Hilandar911U cXJtv 1 xi Λ Hilandar Practitioner
Antigonia Zograf7 Zogr., 17
Nisiy Mikhail Monomakh7 Zogr., 29
Mănăstirea Kondogritsa Hilandar5 Practicant Khilandar
Volvon Zograf3 Zogr., 17

a existat un sat mic, deși aici nu dispare complet o așezare mare.

Izvoarele literare, desigur, oferă material suficient doar pentru a ridica problema naturii așezării rurale bizantine și a caracteristicilor locale, dar în niciun caz pentru a o rezolva complet; doar prelucrarea materialului arheologic de către specialişti care utilizează toponimia va pune în lumină această problemă importantă.

Actele bizantine ne dau ocazia sa ne imaginam structura unui sat mare. La periferia satului bizantin erau terenuri neîmpărțite, adesea acoperite cu păduri, care erau folosite de obicei pentru pășuni și, în același timp, reprezentau un fond funciar pentru alocarea alocate.

1 În Khandak sunt cunoscuți și alți proprietari mari.— Khil., „Ns 76.14. mier Khil., nr. 115.

dintr-o familie de fii mai mici Ch După împărțirea sau vânzarea unor astfel de pământuri, vecinii își mai puteau exercita drepturile pentru o vreme: cosi iarba, culege castani, tăie pădure1 2.

Proprietatea țărănească, care era în mâinile unei singure familii, se numea Stas 3. Stas era principala unitate economică a satului.

Includea diverse tipuri de teren. Astfel, în anul 1271, mănăstirii din Noua Petra i s-a oferit o „moșie ereditară”4 *, care cuprindea case, vii, grădină, câmpuri și plantații de arbori. Ferma Archontiței din satul Drianuvena cuprindea, pe lângă teren arabil, o vie și pomi fructiferi, pământ de pășune și o sursă de apă care punea în mișcare o moară6. Centrul unei astfel de proprietăți era o casă cu un etaj, acoperită cu paie, stuf sau țiglă; stătea într-o curte înconjurată de un gard și uneori de un zid de cărămidă. Uneori morile făceau parte și din turma țărănească. Chiar și locurile pline de păduri ar putea face parte dintr-o turmă7.

Pământul țărănesc era, de regulă, fragmentat în mici parcele.

Unele surse fac posibilă prezentarea mai mult sau mai puțin clară a modelului în dungi din satul bizantin.

În secolul al XIV-lea. Mănăstirii Hilandar au primit 10 ferme în satul Afet; mai mult, s-a realizat un inventar extrem de detaliat, cu indicarea tuturor alocațiilor. Acest inventar, deși acoperă doar 10 gospodării, este o sursă foarte valoroasă, deoarece conține singura descriere detaliată a pământurilor țărănești care a supraviețuit. Adevărat, calculele bazate pe acest inventar sunt destul de dificile, dar, în general, numărul obținut ca urmare a însumării dimensiunilor parcelelor individuale coincide cu rezultatele inventarului în sine: singura discrepanță puternică poate fi explicată printr-o greșeală.

1 Trakt., p. 115.36.

2 Vezi mai jos, p. 85.

8 Pe lângă termenul răspândit στάσις, mai există: ώκοστάσιον - F. I. Uspensky. Opinii și rezoluții ale consiliilor locale din Constantinopol în secolele XI și XII, IRAN, vol. V (1900), p. 39,11; ύπόστασις - L. Petit, Le monastère de Notre Dâme de Pitié, IRAI, T. VI (1901), p. 32,33; στασινόμιον - Trakt., p. 114.19. Tot în Cronica Latină Moroniană se menţionează stasie - Buchón П, 55,22.

4 MM, IV, 394,35.

6 MM, IV, 398.

• Khil., nr 92.101.

7 A. ConoBjeB - V. Moshin. Grechka era comandată de vladarii sârbi, Vograd, 1936, p. 31.85.

masa 2

Fragmentarea proprietății pământului țărănesc

(conform inventarului satului Afet-Khil., nr. 40)

Numele țăranilor   Dimensiunea totală a parcelei în modă1 Numărul de parceleDimensiunea medie a parcelei în modia
Andronik Turk   65144.5
Strategius Xiropsom   130-135255.5
Theodore Varyag   4659
George, cumnatul lui Fraskis 90337.5
Agapit şi cumnatul său George Tragap   125-130178
Giorgi Didimari   74164.5
John, cumnatul lui Catalact și cumnatul său George Bakalis. . .
      1601213
Theodore Fraskis, rudă cu George   110-120333.5
Leo Vrysiad   90156
John Cichli Fraskis   5896.5

1 Modiy a fost de aproximativ 0,084 ha.

În fața noastră este o imagine vie a fragmentării proprietății țărănești asupra pământului. Situația din satul Afet nu a făcut excepție. Testamentul lui Theodore Karava (1314) înfățișează și moșia, împărțită într-un număr de părți pitice, de data aceasta vii. Uneori există ogoare de un singur mod1 2. Se mai știe că viile ar putea fi împărțite în părți mici3. Este posibil ca parcelele din zona Trebizondului să fie deosebit de mici, dovadă fiind numeroasele documente Vazela.

Fragmentarea proprietății țărănești se reflectă chiar și în denumirile măsurilor funciare, cum ar fi, de exemplu, πινάκων - „tabletă” 4 * sau λωρίς - „brâu ” 6. Locurile de pământ sunt adesea numite κομμάτια6 (de la verbul κόπτω, toc, tai).

1   Hil., nr. 27.

2   MM, IV, 9,15. Adesea în acte există un discurs despre „pământul mic” (γή ¿λιγοστή) - MM, IV, 7.26, despre „horafia mică” - MM, IV, 13.11; IV, 398,27.

8   άμπέλιον έν διαφόροις τόποις - Chil., Nr. 38. 173. Cf. Xen., nr. 10.12.

4 MM, VI, 125. 14 и VI, 154. 27. Ср. table как мера сыпучих тел.

6   Vazel., № 58.7.

• Vazel., № 25. 6, № 143; MM, V, 39, 24; VI, 159. 8 și 174.31. Vezi mai ales: ta uk ischyaimi, modiologisai hommatia ls'—MM, V, 28.32.

60

În surse se întâlnește constant termenul horafie, cel mai adesea desemnând un câmp arabil. Sursele bizantine consideră horathia ca o anumită categorie de pământ, punându-le în contrast cu pământul cu

copaci1, o grădină și o curte2 și pășunile3. Poet cretan din secolul al XV-lea. Ştefan Sahlikis îi ridiculizează pe ţărani, care, după el, când se îmbată, încurcă totul în lume şi „începând cu chorathias, vorbesc de vii”4. Astfel, el pune în contrast chorathium cu via. Actele vorbesc uneori despre horafia, care poate fi transformată în grădină sau vie5, pe de altă parte, desișurile sau pășunile ar putea fi transformate în horafia6. Există, de asemenea, indicii directe că corafia este un câmp arabil. Ţăranii satului Prinovari au arat şi au semănat horafia Span7. Taranii satului Afet au arat si au semanat horafii8. În hrisovul privind închirierea horafiei, era indicat ca locatarul să o semene cu grâne proprii9.

Dar dacă sensul predominant al termenului horafie este un câmp arabil, atunci în unele cazuri poate căpăta și un alt înțeles: există pășune horaphia10 *, vie horaphia11, horaphia pe care cresc pomi și unde sunt capele12. Există uneori și termenul de „horafie arabilă”13, care ar fi o tautologie goală dacă horafia nu ar avea vreo semnificație specială diferită de conceptul simplu de „pământ arabil”.

Choraphius este întotdeauna conceput ca una dintre numeroasele părți ale întregului turmă. Choraphys legate în apă pot avea, parcă, o „horafie principală” centrală15 16. În inventarul de la Kefaloniki, termenul horafiy este intercalat constant cu termenul λαχίδιον - alocare, care ar trebui pus în legătură cu cuvântul grecesc. λάχος, împărtășește. Astfel, este posibilă utilizarea pe scară largă a termenului horafie pentru a desemna o alocare. Oricum ar fi, nu avem niciun motiv să acordăm o semnificație socială acestui termen și să-l vedem ca

1 MM, IV, 67.

2 Hil., nr. 147.7.

8 MM, IV, 181. 4-5.

4 S. P a p a d i m i t r i u, nam. op., stk. 206. Mier. Kutl., nr. 2.8 și 10.50.

5 MM, IV, 53,13 și IV, 85,3.

6 MM, IV, 181.14 și VI, 6-7.

7 MM, IV, 188. 26-27.

8 Hil., nr. 40. 152.

9 C. Sat are. Bibliotheca graeca. VI, 622,7.

10 χωραφιαία τόπια... νομαδιαια - MM, IV, 11.31-32, și IV, 30.19-20.

11 'αμπελοχωράφιον—MM, V, 17.7.

12 MM, V, 17,17.

13 câmpuri însămânțate — Лавра, № 1,14. Ср. там же, № 3.31 și № 4.18.

14 câmpul fertilităţii acestei staţii—MM, IV, 268.19-20.

16 hefali din câmpuri— MM, V, 25,16.

делать Ф. И. Успенский, ичане паричское, зависимое державие1.

Interpretarea termenului horafie ca alocare (în principal a câmpului arabil) își găsește o altă confirmare: în unele acte există termeni rari έσωχώραφα și έξωχωραφα, adică „horafii interne și externe”1 2 . Acești termeni ar trebui comparați cu termenii έσώθυρα și έξωθυρα întâlniți în Tratatul de impozitare, care sunt interpretați acolo, respectiv, ca terenuri în sat și posesiuni în afara satului. În mod similar, uneori sursele menționează grădini „interioare” (grădini de bucătărie) (έσωκχπιον), despre care se precizează în mod explicit că se află pe teritoriul satului4. Toate acestea ne permit să concluzionam că horafiile erau de două feluri: vechi loturi situate pe teritoriul principal al satului, și noi, care, se pare, erau căsuțe la marginea satului.

Chorafiile nu sunt acțiuni în câmp deschis. Documentele fixează în mod constant anumite limite ale uneia sau aceleia corafii. Inventarul satului Afet notează de fiecare dată cu al cui se învecinează cutare sau cutare horafie. Inventarul cefalonician din 1262 indică hotarele Chorafiei de-a lungul drumurilor5, a mării6, a râului7, a bisericii8, a dealurilor9. Chorafii, potrivit unor surse, ar putea avea granițe clar definite. Chorafii Span din satul Vari era înconjurat de stâlpi de hotar10 11. Se menționează horafii mărginite de șanțuri la litere11. Chorafia inconjurata de santuri

1 F. I. Uspenski. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț. Analele, II (1922), p. 97. Cf. F. Uspensky şi V. Beneşevici. Actele vaseloniene. L., 1927, p. XXXII.

2 Vazel., nr. 29, 6; Nr. 144, 12. Hil., Nr. 92, 123.

8 Trakt., 115.28. mier Xen., nr. 3.23. Έσώθυρα au fost considerați cea mai valoroasă parte a posesiei împreună cu αύτούργια - F. I. Uspensky. opinii şi hotărâri. IRAI, vol. V, 30.10-12. Vezi şi IRAI, vol. V, 38.6.

4 Έσωκήπιον εντός του χωρίου—Khil., nr. 92.28. mier alt termen

έσωπεριβόλοι — Khil., nr. cit., p. 432.

6 MM, V, 21,12 și 25; 22,22; 24.32. mier horathium (lângă Atena) πλησίον... τριών έκεΐσε οδών - Buchón, II, 291.1.

6 MM, V, 21,30; 22,15; 24.1

7 MM, V, 22,4 și 21; 26.32.

8 MM, V, 22,19; 24,19; 27.31.

9 MM, V, 23,1; 25,12; 27.16.

10 διά γνωρίμων γάρ ήν λαβράτων γύρωθεν περιοριζόμενον—MM, IV, 189.8. Vezi despre stâlpii de frontieră - П. Ruşinos. Despre Actele Mănăstirii Zograf. VizV, XVII (1910), p. 341-342. Pe termenul bizantin δρος, hotar - G. P. Begleri. Despre termenul δρος, opta și δρια. VisV, X (1903), p. 611-612.

11 MM, IV, 7,34.

sau pietre, aveau, desigur, anumite limite și nu pot fi considerate acțiuni în câmpuri deschise.

Ideea prezenței unui sistem de câmpuri deschise este contrazisă și de faptul că chorathia, după cum se poate observa din inventarul Kefalonikika, se află uneori în aceeași limită cu grădina, podgoria1 2, clădirile3, plantațiile de măslini4 * . În acte, găsim uneori o permisiune directă ca proprietarul să semene pe corafia lui ceea ce dorește6.

Cu toate acestea, este posibil ca ar fi grăbit să extindem concluzia despre absența unui sistem de câmpuri deschise la întregul teritoriu al Bizanțului: lipsa de material nu ne permite în prezent să tragem concluzii finale. Dar în acele locuri pentru care avem date sursă, corafia în secolele XIII-XIV. sunt considerate ca fiind la dispoziția deplină a proprietarilor lor; Viața economică a unui astfel de câmp decurge independent de vecinii săi, motiv pentru care este înconjurat de un șanț de șanț, motiv pentru care proprietarii horafiei pot planta vii pe ele, pot planta măslini7, chiar și biserici8.

Comunicarea cu astfel de câmpuri s-a realizat folosind un sistem de drumuri; de aceea, întâlnim constant în actele care menționează drumuri, mai ales drumuri de stat (ή δημοσία οδός), dar uneori și poteci sătești9, care servesc drept hotar uneia sau alteia corafii.

Problema corelării (coincidenței teritoriale) a satului și a posesiunilor feudale este extrem de dificilă și insuficient studiată în prezent . Sat bizantin dependent secolele XIII-XIV. nu coincide întotdeauna geografic cu posesiunile feudale.

Posesia feudala aici ar putea lua forma unei moșii conac, situată departe de așezările țărănești și constând în principal din pământ de domeniu. Datele codicei Mănăstirii Lemvi ne permit să urmărim existența, alături de un sat mare, complex ca compoziție, a posesiunilor feudalilor, aflate departe de sate și

1 MM, V, 18,10. mier MM, IV, 85, 1-2.

2 mm. V,19.I-22; V, 26,22 și V, 31,7. mier Alexander Lavrsky, VizV, IX (1902), p. 123, I și 124. 28.

3 MM, V, 19,15. mier MM, IV, 30,5.

4 MM, IV, 8,10.

6 Buchon, I, 291.4.

„MM, IV, 85,3; IV, 30.12-15.

7 MM, IV, 8,8; MM, V, 25,10.

8 MM, V, 17,17.

9 οδός τού χωρίου - MM, V, 30.21. mier de asemenea MM, IV, 8.10 și 11.10.

reprezentând moşii ale căror terenuri sunt cultivate prin pluguri de domeniu1.

Într-una din scrisorile arhivei Kutlumush este descrisă o posesie (ζευγηλατεϊον), situată în apropierea satului Kosna și formată din două secțiuni; pe lângă pământul arabil, în hrisovă se mai descrie și proprietatea stăpânului: două echipe de boi și 100 de capete de vite mici1 2. Întrucât hrisovul nu spune nimic despre țărani, avem dreptul să presupunem că zeugilații de lângă Kosna erau formați în întregime din pământ de domeniu. . Posesia lui George Tsausius Melis-sin, descrisă în codul mănăstirii Lemvi, avea un caracter asemănător. Această proprietate cuprindea o podgorie de 12 modi, 300 de modi de teren arabil, o grădină „situată în apropierea satului”, diverse clădiri; în inventar sunt trecute şi animale (două echipe, 100 de oi, doi cai de călărie), căruţe, pluguri, topoare etc.3. Inventarul, însă, nu spune un cuvânt despre loturile țărănești.

În alte cazuri, moșia feudalului era situată pe teritoriul satului, uneori coincizând complet cu teritoriul satului, alteori ocupând doar o parte din sat. În unele cazuri, pe teritoriul satului se aflau mai multe moșii feudale. Astfel, doar mănăstirea Sf. Panteleimon avea 3 zeugilatii in satul Venikia. În satul Krusovo, Mănăstirea Esfigmen deținea metohul și a treia parte a satului; restul satului era în mâna a trei arhonti6. În satul Pofolon de pe râu. Strymon în secolul al XIV-lea. Au trăit mai mulți arhonți. În satul Mamitson, Mănăstirea Hilandar deținea doar o treime din pământ și peruci, restul de două treimi erau în mâinile altor domni feudali.7 Mikhail Monomakh, care avea ironie în satul Khandak, nu era singurul feudal în acest sat Biserica Janina a acționat în unele cazuri ca proprietară a jumătate sau a unei părți a satului 9.

Avem informații mai detaliate despre satul Lozikiy, situat în valea râului. Strymon. În secolul al XIV-lea. existau posesiuni a cel putin trei feudali: Hilandar-

1 A. Fiecare. Aşezare rurală bizantină. VizV, II (1949), p. 241-243.

2 Kutl., nr. 18.46-47.

8 MM, IV, 266-267.

4 Rusik, p. 290. 7.

6 Esf., Nr. 13.16.

6 Hil., nr.150,8 urm.

7 Hil., nr. 92.

8 Zogr., nr. 29; Hil., nr. 76.14 și Hil., nr. 115.

9 MM, V, 85,3-6.

de la care si manastirile Zografsky si feudalul secular Peter Dukopula. Istoria exploatațiilor funciare din Lozikia la sfârșitul secolului al XIII-lea - începutul secolului al XIV-lea. desenate aproximativ astfel, lì 1265. Mănăstirea Hilandar a primit acolo 3 zevgari de la oficiali imperiali, aceste pământuri, se pare, au fost luate de la domnii feudali „latini” după restaurarea imperiului. În anul 1286, mănăstirea Zograf a primit în Losikia 4 zevgari, care aparținuseră anterior unui anumit oficial din Tesalonic1 2 - aceasta se ridica la 400 modii3. Dar până în 1320, mănăstirea și-a sporit semnificativ posesiunile din Lozikia, ducându-le la 1500 de modi4. În plus, în Lozikia existau metohi ale ambelor mănăstiri: metohul Sf. Dimitrie, care a aparținut Mănăstirii Hilandar5, și metohul Sf. Gheorghe în posesiunile Mănăstirii Zograf6. Averile lui Petru Duko-Pul au fost în cele din urmă confiscate de călugării acestor mănăstiri: în jurul anului 1324, 300 de modi din pământurile lui Petar Duko-Pul au fost transferate starețului Matvey, iar de la acesta la Mănăstirea Hilandar7, iar în 1342 pământul din pronia Duko-Pul era în posesia Mănăstirii Zograf8.

Găsim informații și mai interesante despre structura satului bizantin în practica lui Hilandar, compilate în octombrie 13009 și publicate pentru prima dată de F.I.Uspensky10. Conform acestei practici, la sfârșitul secolului al XIII-lea. în marele sat Gradets, existau posesiuni ale mai multor domni feudali: Georgy Vardan deținea 26 de gospodării țărănești, „copiii lui Kipriyanov” - 19, Gaziy Sirian - 8, Manuil Develtsin - 7, iar ceilalți trei lorzi feudali - un țăran gospodărie fiecare. Aceste moșii feudale diferă unele de altele nu numai prin numărul gospodăriilor țărănești, ci și prin prosperitatea lor: dacă țăranii din Vardan au, de regulă, pământ de 50-100 de modi și o pereche de boi, atunci țăranii din Vardan. „Copiii Kiprianov” sunt complet lipsiți de pământ. Este firesc să presupunem că structura posesiunii lui Vardan și posesiunea „copiilor Kiprianovilor” a fost complet diferită. Pe la 1300

1 Khil., nr. 6.

2 Zogr., Nr. 10.14.

8 Zogr., nr 15.45.

4 Zogr., nr. 17.68.

6 Hil., nr. 13.70.

6 Zogr., Nr. 23.23 și 26.17.

7 Hil., nr. 100.

8 Zogr., Nr. 34.23.

9 Pentru dată, vezi G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzantinoslavica, IX (1948), nr. 2, p. 215-216.

10 F. I. Uspensky. Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV, Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, XXXVIII (1883).

5 A.P. Fiecare05

toate aceste posesiuni și curți separate au fost absorbite de un mare moșier – mănăstirea Hilandar.

Satul de pe coasta Asiei Mici a Mării Egee era la fel de complex ca structură. Pe teritoriul satului Mantea de lângă Smirna în secolul al XIII-lea. erau posesiunile diverșilor feudali: Mitropolia Smirnei, Mănăstirea Lemvi, proniarul sir-Gari, sevast Alifin. În plus, pe teritoriul satului Mantea se aflau posesiunile proprietarilor mijlocii, micilor proprietari de pământ liberi și semiliberi.

Ceva mai simplă este structura satului vecin Vari. În Vari exista un însemnat complex de posesiuni, la începutul secolului al XIII-lea. a aparținut vestiarului Vasily Vlater, iar apoi a trecut la mănăstirea Lemvi, dar tot nu a cuprins întregul sat în ansamblu: sursele indică faptul că pe teritoriul Variilor locuiau dependenți! un țăran care aparținea unui mare proprietar, protovestiariss Irina, precum și unor moșieri liberi, care abia la sfârșitul secolului al XIII-lea. și-au vândut pământurile Mănăstirii Lemvi.

Materialele pe care le-am examinat mărturisesc faptul că în secolele XIII-XIV a avut loc, fără îndoială, un proces de concentrare a proprietății funciare în mâinile celor mai mari feudali, absorbind posesiunile micilor vecini de moșie. Drept urmare, aspectul unui număr de sate a trebuit să se uniformizeze: posesiunea feudală a început să coincidă geografic cu satul. O astfel de evoluție am putut observa în satele Vari și Hradec. Structura altor sate (Lozikiy, Manteya), deși simplificată treptat, a rămas totuși foarte complexă.

Centrul posesiunilor domnului feudal din sat era moșia sa. Termenul προάστειον, care desemna moșia, a fost folosit pe scară largă în secolele IX-XII, dar este rar folosit în actele din secolele XIII-XIV. Documentele referitoare la procesul Mănăstirii Lemvi cu vecinii săi asupra proastiumului Sfurn1 2 mărturisesc că acest proastium, de numai 10 modii, era alcătuit din minuscule horafii (χωράφια ¿λιγοστά), o grădină și o moară3. Într-un alt document din secolul al XIII-lea termenul proastium desemnează o livadă de măslini (Ύλαϊκόν προάστειον)4. În același timp, termenul

1 A. Fiecare. Aşezare rurală bizantină. VizV, II (1949), p. 237 urm.

2 mm. IV, 32 și urm. Despre dimensiunile sale -MM, IV, 34,5.

3 MM, IV, 23.18 și 33.12. Alte proatipuri din această zonă sunt MM, 1V^ 10.27 și 29.

4 MM, IV, 320,22.

proastii sunt desemnate în acte din secolele XII-XIII. și sate dependente.

În actele ulterioare, moșia conacului era desemnată mai des prin termenul ζευγηλατεϊον1 2. Zeugilatia cuprindea diverse terenuri: case, vii și grădini3, uneori o moară4; ar putea consta si din teren arabil5. De zeugilatiile stim si pe care feudalii i-au asezat in ele pe taranii veniti din alte locuri6. Sevgilatium este cunoscut a fi doar 10 modii în mărimea 7.

În fine, în actele secolului al XIII-lea. ne confruntăm cu „zeugilatii regali”, cărora le erau subordonate pământurile din jur.

Moșia conacului mănăstirii poartă adesea numele de metochah, termen care era recunoscut ca echivalent cu termenul zeugilatii9. Metokh era o mănăstire, care, împreună cu toate anexele sale, a devenit dependentă de o altă mănăstire, mai puternică.

Astfel de mănăstiri mici, care au existat într-o perioadă anterioară, au fost păstrate în diferite părți ale imperiului în secolele XIII-XIV. Manastiri asemanatoare ne sunt cunoscute din codul manastirii Lemvi; asadar, la sud de satul Mantea se aflau manastirile Sf. Panteleimon, care poseda 40 de modii de teren arabil (apropo, stătea pe diferite câmpuri), o vie de 1 modia, un număr semnificativ de măslini (mai mult de 150), smochini, stupi de albine 10 11; la fel de mica era manastirea lui George Asku sant lita, construita in aceleasi locuri.

Soarta uneia dintre aceste mici mănăstiri în prima jumătate a secolului al XIII-lea. descrisă în detaliu în documentul păstrat

1 Acest lucru poate fi judecat din faptul că este intercalat cu termenul χωρίου - vezi Cosm., pp. 52,17 și 22. Cf. A.II. Fiecare. Aşezare rurală bizantină, VizV, II (1949), p. 232, cca. 10.

2 H. Mounie g, I/'επιβολή, Nouvelle revue historique de droit fr. etr., XVI (1892), p. 513, η. 1 a explicat în mod eronat acest „termen ca „a se supune” (un redevence), probabil amestecând ζευγηλατεΐον și ζευγολογιον. Interpretarea corectă a termenului zeugilaty a fost dată de F. I. Uspensky, History of the Byzantine Empire, M.-L., 1948, vol. III, p. 578, care a văzut în ea o fermă cu moșie de conac.

3 Hil., nr. 69.34.

4 A. Solov jen— V. Mo shin, nam. cit., nr. 2. 119-121.

5 Kutl., nr. 18. 46-47. mier B. A. Panchenko, Proprietatea țărănească din Bizanț. Pagină 179.

6 Hil., nr.96.23, Vatop., p. 18.7.

7 MM, IV, 286,8.

8 MM, IV, 9,18.

9 F. I. Uspensky. Act de alocare a pământului mănăstirii Maicii Domnului. IRAN, I (1896), p. 28.18.

10 MM, IV, 58-59.

11 MM, IV, 107.

5*

în arhivele mănăstirii Kutlumush. Mica mănăstire, numită αγρός τοΰ €Αγιοπατίτου, era subordonată mănăstirii Ichthyophaga; monahii acestei mănăstiri au transferat mănăstirile Hagiopatita la mănăstirea Alypiysky în schimbul altor pământuri. Când, ceva timp mai târziu, a fost emis un ordin patriarhal „de eliberare a mănăstirilor subordonate mănăstirilor mari (πελευ-8ερούν τάς δουλω-Οείσας μονάς τοϊς μείζουσι)”1, protopopul Daniel Athos a fost declarat liber mănăstire de Athos. Dar mănăstirile eliberate nu și-au putut menține independența mult timp: au trecut câțiva ani, au căzut în sărăcia lor de odinioară (εις τήν άρχαϊαν έρήμωσιν) și s-au transformat din nou într-un αγρός1 2.

Deci, călugării unei mănăstiri mari au transformat de foarte multe ori mănăstirile dependente de ele în moșia lor. Aceste moșii-metokhi în unele cazuri ar putea fi complexe complexe de posesiuni, constând dintr-un domeniu și alocații țărănești. Așa a fost, de exemplu, metoda mănăstirii Xenofon din Stomius. Potrivit tradiției monahale, temelia acestei posesiuni a fost pusă în timpul împăratului Alexei Comnen3.

În secolul al XIII-lea. acest pământ a fost pus mâna pe locuitorii satului Avramiti, astfel că scribul temei a fost nevoit să aloce mănăstirii noi pământ45. La începutul secolului al XIV-lea. pe teritoriul metohului Stomii, cu o mărime de circa 3 mii modii7, locuiau circa 20 de familii de țărani, în mâinile cărora, însă, erau extrem de puține terenuri de alocare.

Metohul τοΰ Τίμτζοο al mănăstirii Fecioarei Spiliotissa avea probabil același caracter.

1 Kutl., nr. 2.13. Vezi A.F. Vishnyakova și A.P. Fiecare, Materiale noi despre istoria agrară a Bizanțului în secolele XIII-XIV. VizV IV (1951), p. 208-209.

2 Kutl., nr. 2.14-15. Într-o carte a secolului al XII-lea. întâlnim o interdicție de a transforma o mănăstire subordonată într-o simplă fermă (άγρός): trebuia să rămână mănăstire (παραμοναστήριον) și să aibă propriii călugări și ispravnic — Rusik, p. 34.

3 Xen., nr. 2.15.

4 Xen., nr. 2.32.

5 Xen., nr. 2.41.

β Xen., nr 7.350.

7 3042 modia, din care 2170 modia teren arabil, - Xen., Nr 6.93. Un calcul ușor diferit este dat de G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzantinoslavica, IX, 2 (1948), p. 272.

8 Alexandru Lavrski. VizV, VI (1899), p. 448-449.

*68

Vedem ca nici macar nucleul principal al posesiunilor feudale (proastii, zeugilatii, metoch) nu a reprezentat intotdeauna un complex integral si unitar de exploatatii funciare; de altfel, posesiunile feudalului pe teritoriul satului nu se limitau la metoch sau zeugilatie. feudalii au dobândit pământ în diferite părți ale satului.

Din codica Mănăstirii Lemvi aflăm nu numai despre fragmentarea extraordinară a posesiunilor monahale, aflate în mici parcele într-un număr de sate, ci și despre fragmentarea posesiunilor unui număr de dinați și stratioți seculari. Același lucru se poate observa și în Balcani. În 1348, Ioan Kantakuzenos a atribuit mănăstirii Peloponeziane a Fecioarei Mega-spiliotissa posesia metocilor și a altor imobile în diferite părți (τοποΑεσίαι) ale satului1. Testamentul lui Vasily Modin, întocmit în 1320, ne arată limpede fragmentarea proprietății pământului dinat: Vasily Modin a transferat la mănăstirea Hilandar circa 1000 de modi de pământ în satul Azzravikiy, care se întindea în 9 câmpuri; printre ele se aflau parcele de unu jumatate, 3, 5 si 8 modii. În plus, Modin a dat mănăstirii o moară în Jančice1 2.

Procesul de concentrare a proprietății pământului și de absorbție a proprietății mici de pământ a decurs inegal în diferite părți ale imperiului. Pentru a clarifica această denivelare, trebuie să analizăm componența donatorilor mănăstirilor din diferite regiuni ale Bizanțului.

Majoritatea contribuțiilor aduse de donatorii țărani se referă la regiunea Smirna, la posesiunile Mănăstirii Lemvi; în codul Mănăstirii Lemvi se notează nu numai numeroase contribuţii de mărime nesemnificativă (câteva modii de pământ, câteva măsline), dar unii donatori sunt numiţi direct ţărani (peruci).donatori feudali. Deci, mănăstirea Menikii din apropierea orașului Serra a primit moșii care au aparținut anterior domnilor feudali Nicefor Martin, Margareta, eteriarhul Panaret. Chiar și B. A. Panchenko, analizând actele Mănăstirii Menikiy, a trebuit să admită că aici „nu întâlnim nicăieri țărani liberi”4. În mod similar, el ajunge la concluzia că cea mai mare parte a bogăției pământului a mănăstirii Vatopeda

1 Jus III, 703,25.

2 Hil., nr. 53.

3 A.P. Fiecare. Aşezare rurală bizantină, p. 238-239.

4 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 190; cf. pagina 195.

formate din ţinuturile domnitoare 1. O analiză a actelor mănăstirilor Hilandar, Zograf, Rus şi altor mănăstiri de pe Muntele Athos ne permite să ajungem la o concluzie asemănătoare cu privire la originea proprietăţilor lor funciare.

Cea mai mare parte a donaţiilor primite de Mănăstirea Rusă în secolul al XIV-lea au fost făcute de nobilimea sârbă1 2. Avem informaţii mai detaliate despre istoria Mănăstirii Hilandar. Chrysovulus al împăratului Andronic al II-lea din 1299 enumeră în detaliu posesiunile monahale, permițându-ne astfel să ne imaginăm natura contribuțiilor făcute încă de la sfârșitul secolului al XIII-lea. Aici întâlnim, în primul rând, contribuția dromului logotet al lui Metritopoulos, care a reprezentat o bucată de pământ semnificativă (700 modi)3. În alt loc, pe râul Vardar, mănăstirea deținea și o cantitate însemnată de pământ (900 modi) 4, care reprezenta, se pare, și aportul unui domn donator-feudal. Chrysovul enumeră apoi o serie de metoci cu vii, măslini și mori. Așa este, de exemplu, metoda Maicii Domnului la Rudava, unde locuiau 4 peruci5, metoda Sf. Dimitrie cu peruci6, metoh al Sf. Nicolae pe râu Strymon cu peruci7 etc. Numai podgoriile situate în apropierea orașului Solun, a căror dimensiune nu este numită, pot fi considerate, și chiar și atunci probabil, ca cadouri de la micii investitori.

Contribuțiile târzii sunt documentate cu atenție în documentele monahale. În anul 1300 mănăstirea a dobândit satul Kastrion8. În 1313, Andronic al II-lea a acordat mănăstirii satul Kutsi de pe râu. Strymon 9. În 1314 s-au dobândit 2 mici podgorii de 2,5 și 3 modia lângă metoda mănăstirească a Sf. Julia, în satul Rupalia10. Dar întrucât mănăstirea era obligată să plătească chirie pentru aceste vii, se poate presupune că aceste pământuri nu au fost dobândite de la un țăran liber; este chiar posibil ca terenul pe care au fost plantate aceste podgorii odinioară să fi aparținut vreunui feudal „latin”, întrucât arenda se calcula în ducați.

1 B. A. Panchenko, intitulat cit., p. 205.

2 Rusik, nr. 47 și 52. Pentru istoria mănăstirii rusești de pe Muntele Athos, vezi A. Soloviev. Histoire du monastère Russe, du Mont-Athos. Byz VI (1933), p. 218.

3 Khil., nr. 13.75.

4 Khil., nr. 13.

5 Hil., nr. 13.68. mier nr. 19.78.

6 Hil., nr. 13.71.

7 Hil., nr. 13.66.

8 Hil., nr. 16.

9 Hil., nr. 26.85.

19 Hil., nr 28.32.

În 1316 mănăstirea a dobândit 100 de modi de pământ de stat în Salonic1.

În hrisovulul lui Andronic al II-lea din 1317, alături de mari achiziţii de 100-200 de modii, sunt numite câteva mici achiziţii2, dar natura socială a deponenţilor nu poate fi lămurită. În 1318, din ordinul împăratului, mănăstirea a primit de la Mihail Neokesaritus satele Maluka, Eunuch și Lipsochory3. El a predat și satul Azdravikiy, situat la gura Strymon4. Din descrierea hotarelor acestor sate, aflăm că vecinii Mănăstirii Hilandar erau mari proprietari: mănăstirile Athos Vatopedi, Iberică și Sf. Atanasie.

Până în 1319, la mănăstire a trecut și satul Georgila5 și, în plus, unele posesiuni și venituri (κτήματα διάφορα χαί προσο-δήματα)6, a căror natură nu este reflectată în documente.

În 1321, mănăstirea a primit o mare contribuție de la un anume Vasily Modin: 1000 de modi în satul Azdravikiy7. Totodată, 80 de moduri de pământ din Azdravia au fost transferate mănăstirii de către un anume Proveneang, se pare că era rudă cu Vasily Modin8. La cererea regelui sârbesc, mănăstirea a primit două sate: Kumutsul și Krițianu, și 500 de modi de pământ9. În același an, mănăstirea a primit 500 de modi de pământ și 20 de peruci în regiunea Erissa10.

Aceeași natură a contribuțiilor ne este revelată prin actele Mănăstirii Xenofon. Inventarul de 1300 enumeră, pe lângă imensul metoh Stomii, o serie de posesiuni monahale, de obicei câte 300 de modii fiecare11. Doar ocazional sunt depozite mici12. Inventarul posesiunilor Mănăstirii Esfigmenov13 menționează metohi cu peruci, horathie, mori, acțiuni la sate, posesiuni de 400 de modii, și o singură dată vorbește despre o mică contribuție - despre horafi lângă Iași14. Documentele din arhivele mănăstirii Koutlumush vorbesc în mod constant despre contribuții mari: în 1313, un anume Kosma Pankalos a donat semnificativ

1 Hil., nr. 31.14.

2 Hil., nr. 32.

3 Hil., nr. 37 și 38.

4 Khil., nr. 39.5.

5 Hil., nr. 41.

6 Hil., nr. 48.5 și a mâncat. nr. 49.6.

7 Hil., nr. 58.23.

8 Hil., nr. 59.13. .

9 Hil., Nr. 60.17 și a mâncat.

10 Hil., nr. 72.

11 Xen., nr. 3.

12 Xen., nr. 7.350.

13 Esf., nr. 12.

14 Esf., Nr. 12.34.

o arie solidă de pământ până la mănăstirea Pandokrator1; o mare contribuție a fost adusă lui Kutlumush de către Theodora Kantakuzina1 2. Rareori se găsesc contribuții mici, natura socială a donatorilor cărora, din păcate, rămâne neclară; astfel, în 1327, Mănăstirea Alypi a primit dreptul la 1/4 din moara3. Același lucru îl vedem și analizând inventarele mănăstirii Zograf și ale mănăstirii Pandokrator. Peste tot în regiune Strymon, putem observa predominanța covârșitoare a depozitelor mari - donații de la deponenții feudali.

Structura marelui sat bizantin, care este principala unitate economică a societății, era foarte complexă. Un astfel de sat era alcătuit dintr-o parte centrală, împărțită în horaphie intercalate, vii și livezi (grădini), și de obicei o periferie împădurită în care se făceau zaimkas. Totodată, numărul pământurilor comune, în măsura în care se poate judeca din izvoare rare, în secolele X-XIII. a scăzut brusc. Existența unui sistem de câmpuri deschise nu poate fi urmărită; țăranul lucra de obicei la lotiunile sale, pe care le putea înconjura cu șanț și pietre de hotar. Pământurile țărănești erau extrem de mici, iar uneori zeci de loturi de pitici erau în mâinile unui singur proprietar.

Structura socială a aşezării rurale bizantine din secolele XIII-XIV. era și complexă: satul bizantin era format din moșii Dinat, pământul țăranilor liberi și dependenți. Moșiile feudale nu au înghițit în niciun caz moșiile mici și mijlocii de pretutindeni; în plus, pe teritoriul unui sat se aflau uneori o serie de moșii feudale, iar fiecare moșie era împărțită într-un număr mare de câmpuri. Totuși, procesul de concentrare a proprietății funciare a contribuit la stabilirea uniformității posesiunii feudale bizantine, care și-a subordonat întregul sat.

Studiul structurii așezării rurale bizantine ne permite conturarea unor diferențe locale în istoria dezvoltării relațiilor agrare: în Asia Mică regiuni ale Imperiului Bizantin de-a lungul secolului al XIII-lea. un număr semnificativ de mici proprietari țărani rămân încă, în timp ce în Macedonia proprietatea mare și mijlocie era deja la începutul secolului al XIV-lea. era, fără îndoială, un tip aproape exclusiv de proprietate funciară.

1 Kutl., nr. 8.

2 Kutl., nr. 18.

3 Kutl., nr. 13.5-6.

capitolul 3

COMUNITATE

Fondatorii marxism-leninismului au acordat o atenție extraordinară problemei comunității. Ei au exprimat o serie de idei remarcabile despre natura proprietății comunale, care ar trebui să stea la baza studiului comunității bizantine.

Marx a subliniat că „proprietatea privată gratuită a pământului este un fapt de origine foarte recentă...”1. Potrivit lui Marx, în primele etape ale dezvoltării societății, când agricultura este baza producției, când pământul este principala condiție a muncii, există și alte forme de proprietate – există proprietate comună.producția agricolă numai de la progresul gigantic. a agriculturii în ultima sută de ani a transformat agricultura într-o disciplină științifică și a condus la forme cu totul noi de producție.

Marx a mai subliniat că proprietatea comună se conturează sub diferite forme4, iar aceste diferențe se explică în primul rând prin condițiile economice în care tribul își însușește roadele pământului obținute prin muncă. În plus, orice comunitate se schimbă în procesul de dezvoltare istorică: relațiile comunale sunt subminate de creșterea proprietății private, prin urmare dualismul, bifurcarea pătrund în întregul organism.

1 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 629, cca. 26.

2 Vezi K. Marx. Forme anterioare producţiei capitaliste. Revoluția Proletară, 1939, nr. 3, p. 159.

3 K. Marx iF. Engels. Opere, vol. XV, p. 638.

4 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XII, partea 1, p. 20, nota. mier K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XXVII, p. 693.

comunitatea rurală într-o societate de clasă1. Cu toate acestea, dezvoltarea proprietății private în măruntaiele comunității nu distruge sistemul comunal ca atare: „comunitatea de marcă, renunțând la dreptul de a redistribui periodic câmpuri și pajiști între membrii săi individuali, nu a cedat niciunul din toate celelalte. drepturi asupra acestor terenuri. Și aceste drepturi au fost foarte importante.

Astfel, fondatorii marxism-leninismului au ajuns la concluzia că, în epocile premergătoare producției capitaliste, a existat întotdeauna proprietatea comunală asupra pământului; comunitatea se putea contura într-o formă sau alta, dualismul care o corodea putea fi mai mult sau mai puțin acut, dar nu a fost distrusă până când, ca urmare a creșterii forțelor productive în agricultură, au apărut forme cu totul diferite de producție, deși în procesul dezvoltării sale comunitatea a pierdut treptat anumite drepturi individuale.

Forma de conducere a comunității medievale a fost comunitatea vecină, desemnată în literatura istorică prin vechiul termen german „marca”. Cu toate acestea, în Bizanț, ca și în alte state medievale, un tip mai arhaic de comunitate a fost păstrat într-o formă de supraviețuire: o comunitate domestică sau o familie numeroasă. În același timp, economia familiei numeroase a existat în cadrul comunității de brand.

În Bizanţ în secolele XIII-XIV. s-au păstrat rămășițele unei familii numeroase și ale proprietăților familiei. Proprietatea comună a rudelor este atestată în numeroase acte păstrate în codul Mănăstirii Lemvi3. Prezența proprietății familiei asupra pământului în rândul țăranilor de pe coasta Asiei Mici a secolului al XIII-lea. este confirmată de faptul că în actele de vânzare μέρος acționează ca persoană juridică, în spatele căreia se ascunde un întreg grup de rude 4.

Proprietatea familiei a existat și în Trebizond: într-unul din actele vaseloniene din secolul al XIII-lea. aflăm despre proprietatea comună a 5 rude (συγγονιζάρχιοι) de pământ din turma Hu lion 5.

Și în regiunile balcanice ale imperiului putem observa

1 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XXVII, p. 695.

2 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, p. 634-635.

3 Un mare număr de exemple sunt date de P. V. Bezobrazov. VizV, VII, (1900), p. 160-161.

4 G. Vernadsky. Note despre facturile de vânzare bizantine din secolul al XIII-lea. Culegere în cinstea lui V. Zlatarski, Sofia, 1925, p. 41 și urm.

5 Vazel., nr. 43 și 44.

întreținerea unei familii numeroase. Pentru secolul al XII-lea. este atestat de scrisoarea împăratului Manuel I Comnenos, acordată mănăstirii Fecioarei Îndurării: împăratul permite fiilor căsătoriți ai țăranilor mănăstirii să trăiască fără a se despărți de părinții lor1. Inventarul cefalonician (sec. XIII) consemna existenţa unor familii numeroase în număr de 19 şi chiar 30 de persoane1 2. În secolul XIV. în posesiunile mănăstirilor Athos nu a fost greu de găsit bunurile indivize ale fraților3, ginerele care s-a stabilit în familia socrului său4, fiii căsătoriți nedespărțiți5.

Și aici actele de vânzare sunt adesea numite în onoarea unei persoane juridice μέρος; în același timp, în scrisorile balcanice, natura acestui termen reiese deosebit de clar; Astfel, într-un act din Tesalia, vânzătorul „împreună cu familia sa și rudele cele mai apropiate” (συν παντί τω γένει καί μέρει ημών) este o persoană juridică. În actele Hilandar, μέρος este revelat ca un set de moștenitori și succesori 7.

Cu toate acestea, în secolele XIII-XIV. termenul μέρος își pierde sensul special și este adesea folosit în sensul de „latură” în general: se poate referi la „latura” vistieriei8 sau la „latura” mănăstirii9.

Distribuția relativ largă a proprietății familiei este confirmată și de faptul că forma exemplară a cartelor bizantine, publicată de K. Safa, acordă o atenție considerabilă proprietății comune a rudelor. Din această formă aflăm că proprietatea familiei era consemnată într-un singur vers (paragraf) al inventarului10 11, adică coproprietarii erau obligați să plătească în comun impozite; în cazul împărțirii terenului, impozitele se distribuiau și între rudele împărțitoare 11.

Toate aceste fapte arată inconsecvența completă a afirmației lui G. Ostrogorsky că „nu avem nimic ca un prieten sârb... într-un sat bizantin.

1 L. Petit. Le monastere de Notre-Dame de Pitié. J1PAH, VI, 32.22.

2MM , V. 43-44.

3 Khil., nr. 51.19; Zogr., nr. 15.

4 Zogr., nr. 29.

6 Khil., nr. 38,49; Zogr., nr. 15.

6 MM, IV, 396,30.

7 πρός ά'παν τό μέρος τούς κληρονόμους δηλαδή πάντας καί διαδόχους σου - Khil., nr. 12.9 și nr. 21.8.

8 Hil., № 6.13.

9 Hil., № 6.12.

10 C. Ai destul. Biblioteca Greacă, VI, 618.2

11 Там же, VI, 632.21.

observăm”1; de fapt familia extinsă și proprietatea familiei din Eusanthia erau larg răspândite. Dar, în același timp, se atrage atenția asupra menționării constante în actele de cazuri a împărțirii proprietății familiei, ceea ce indică degenerarea sa neîndoielnică. Adesea, proprietatea familiei apare nu sub forma unei reale folosiri comune a terenului, ci, parcă, în forme trunchiate, degenerate. Astfel, rudele ar putea avea drepturi la o anumită parte din veniturile din bunurile vândute ale rudelor lor. Cel mai izbitor exemplu al unui astfel de caz îl găsim în codul Mănăstirii Lemvi. În 1283, Teodor Gordata, moșier din clasa de mijloc, împreună cu soția sa, vinde Mănăstirii Lemvi „cladiri strămoșești și ereditare” (γονικά καί κληρονομικά οικήματα); Pentru aceste clădiri mănăstirea a plătit 20 de nomisme lui Teodor Gordate și soției sale, iar 5 nomisme au fost primite de cumnatul vânzătorilor, stratiotul George Petrits1 2.

În unele cazuri, coproprietarii au plătit dosarul separat. Un astfel de caz este notat într-un act Hilandar: țăranul din satul Mamitsona, George Mavr, deținea pământ împreună cu soțul surorii sale, Nikolai, dar plăteau taxe separat. Georgy Mavr a fost obligat să plătească 2 pe stilou, în timp ce Nikolai avea x/2 pe pix3.

Dar aceste rapoarte vorbesc doar despre procesul de dezintegrare a comunității de origine, totuși, de la ele nu aflăm nimic despre cât de departe a mers. Pentru a rezolva această problemă, unele materiale sunt furnizate de inventarele satelor macedonene din secolul al XIV-lea. Ele indică faptul că o familie numeroasă nu se întâlnea des în acest moment.

Datele oarecum subestimate4 despre populația satelor bizantine mărturisesc raritatea comparativă a fermelor cu familii mari. Deci, în satul Khan-dak, dimensiunea medie a familiei nu depășea 3 persoane și o singură familie avea 5 membri. În satul Yeriss, familia medie era formată din 4 persoane, iar din 12 gospodării, doar una poate fi clasificată ca familie numeroasă: vorbirea

1 G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzantino-slavica, IX (1948), p. 242. Prezența unei familii numeroase în secolul al XIV-lea. permite Vl. Mosh înăuntru. Practici zografice. Culegere în diagramă de prof. Petar Nikov, Sofia, 1940, p. 297.

2 MM, IV, 100.

3 Hil., nr. 92, 106-110.

4 G. Ostrogorsky, Cărți de scriitori bizantini. Byzantino-slavica, IX (1948), p. 212, a sugerat că inventarele nu includeau copii și doar membri apți de muncă ai familiilor țărănești. Totuși, această presupunere, deși plauzibilă, a lui G. Ostrogorsky nu poate fi extinsă necondiționat la toate inventarele, deoarece unele dintre ele spun direct că au luat în considerare chiar și sugari (παΐδες ύπομάζιοι) - Esf., p. XIV.3.

Este vorba despre o familie de 7 membri (adulti). O proportie ceva mai mare era alcatuita din familii numeroase aflate in posesiunile lui George Vardan din satul Gradets; aici, din 26 de familii, doua aveau cate 8 adulti si doua aveau cate 7 adulti.

La sfârșitul Bizanțului, principala formă a comunității era comunitatea de cartier (marka).

Nu există nicio îndoială cu privire la faptul existenței sale în secolele X-XI. În romanele secolului al X-lea. satul acționează ca o comunitate rurală (όμας, κοινότης), iar atunci când se înstrăinează pământul, este necesar, după expresia caracteristică nuvelei lui Roman al II-lea, „să tăiați un teren din comunitatea rurală” 1. „ Tratat de impozitare” 1 2, o colecție de hotărâri judecătorești din prima jumătate a secolului al XI-lea Pira (XXXVII, 2), actele mănăstirii Patmos a lui Ioan Teologul3 mărturisesc existența unor pământuri comune

în satul bizantin. Problema comunității din Bizanțul târziu este mai complicată. #

Înainte de a trece la analiza știrilor din sursele bizantine despre marca comunității bizantine târzii, este necesar să ne oprim asupra interpretării unui termen, căruia F. I. Uspensky i-a atribuit, din punctul nostru de vedere, în mod arbitrar, sensul de „liber". membrii comunității". Ne referim la termenul de epopee (εποικοι).

Contrastând puternic termenii epik și perucă, F. I. Uspensky a scris: „Vom accepta termenul epik (sătean) pentru un țăran comunal liber și termenul perucă pentru un dependent (priselnik)" 4. F. I. Uspensky a acordat o semnificație necondiționată acestei concluzii și a considerat că simplul fapt al folosirii termenului epik ne permite să afirmăm că avem în fața noastră o țărănime comunală liberă (în primul rând slavă). Astfel, de exemplu – și acest caz este foarte caracteristic – F. I. Uspensky, plecând doar de la faptul că în scrisoarea preferenţială a împăratului Andronic al II-lea către locuitorii oraşului Ioannina (1319), aceştia din urmă sunt numiţi epopee, a ajuns la concluzia că erau membri liberi ai comunităţii.

1 τόπον από τής όμάδος του χωρίου άποτεμεΐν—JJus, III, 283.20.

2 Tratatul de impozitare notează că unii țărani își transferă casele în „partea întregului sat" (έν μέρει tlvl τής δλης ύποταγής του χωρίου) (Tract., p. 115.36). G. Ostrogorsky, Die lăndliche Stouergemeinde des byz. Reiches im X. Jhdt., Vierteljahrschrift f. Soc.-u. Wirtschaftsgeschichte, 1927, S. 93, falsifică acest pasaj în favoarea teoriei fiscale, care neagă existența unei comunități economice a satului bizantin, și se traduce: „aparte (abseits) din cartierul satului..." Așa sunt metode ale studiilor burgheze bizantine.

8 Din cauza acestor pământuri, mănăstirea s-a luptat cu satele învecinate. MM, VI, 39.

4 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. JMNP, GGXXV (1883), p. 313.

π că Ioannina a fost o zhupu-komitura H Între timp, această carte, care conține material extrem de valoros pentru caracterizarea relațiilor sociale din Ioannina, ne dă de fapt o cu totul altă imagine. Din aceasta aflăm că unii locuitori ai Ioanninei aveau dispute și erau obligați să facă serviciul militar; cei care nu aveau ironii nu ar fi trebuit să facă serviciul militar în afara orașului * 2. Locuitorii Ioanninei aveau propriile peruci, și le era interzis să atragă perucile altora pe pământurile lor 3. Aceste fapte ne permit să facem ceva. cu totul altfel decât a făcut-o F. I. Uspensky, pentru a prezenta adevărata faţă socială a acelor locuitori ai Ioanninei, pe care îi are în vedere carta de la 1319; este evident că aceștia sunt reprezentanți ai clasei feudale care dețineau iobagi. Un număr de sate 4 au fost repartizate orașului Janina, pământurile în care aparțineau feudalii Janina.

Teoria lui F.I.Uspenskog cu privire la termenul epik a fost mult timp criticată în știința istorică rusă: deja N. Skabalanovich a susținut, pe baza unui studiu al unui număr mare de surse, că termenul epik nu înseamnă țărani comunali liberi.5. B.A.Pánchenko , argumentând cu F 6. Cu toate acestea, B. A. Panchenko nu a fost consecvent în critica sa la adresa ideilor lui F. I. Uspensky despre epopee și uneori a ezitat, acceptând opiniile din ultimele 7.

Remarcile critice ale lui N. Skabalanovich și B. A. Panchenko nu l-au forțat pe F. I. Uspensky să abandoneze punctul său de vedere anterior; a rămas pe ea în lucrările sale ulterioare. Interpretarea termenului de epopee propusă de F.I.Uspensky a fost acceptată și de unii istorici sovietici: un student al lui F.I.Uspensky—I. Sokolov 9 și B. T. Goryano-

HF. II. Uspensky, nume. cit., p. 345 şi urm. Același punct de vedere este susținut de B. T. Gorya, dar v. Țărănimea bizantină sub Paleologi. VizV, III (1950), p. 48-49.

2 MM, V, 81,17.

3 MM, V, 83,20.

4 MM, V, 82,33. și sl. Pentru epopeele Janinei, vezi și MM, I, 171. 11.

5 N. Skabalanovici. Statul și biserica bizantine în secolul al XI-lea. SPb., 1884, p. 243.

6 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească din Bizanț, p. 146, 149, 164, 167, 207 și mai ales p. 153.

7 Ibid., p. 168 și p. 179, pr. 2.

8 F. I. U cu pensky, VizV, 1926, p. 98-99. mier „Actele Vaselonului”. L., 1927, p. C și CXIX.

9 I. Sokolov. Materiale asupra vieții funciare-economice a Bizanțului. Pzv. AP URSS, ONU, 1931, p. 686.

vym \ deși nu au dat noi argumente pentru a dovedi valabilitatea acestei dispoziții.

Analizând termenul de epopee, nu putem în niciun caz să fim de acord cu opinia lui F. I. Uspensky că este întotdeauna folosit pentru a desemna un „țăran comunal liber”. Destul de des, acest termen are un sens mai larg și, în același timp, destul de vag: „colonist”, „rezident”. Într-unul din acte regăsim, de exemplu, următoarea expresie: „Toate epopeele acestui catepanism: preoți, războinici și toți oamenii de rând” 1 2 , ca și restul epopeilor3, adică carta le include și în alcătuirea epopeilor Ioanninei. Termenul de epopee se aplică locuitorilor unor astfel de orașe pe care nu le-am putea considera în niciun caz drept zhupu-komitura: locuitorilor din Constantinopol4, Redesto, Soluni și alte orașe mari5.

Astfel, vedem că termenul de epik a fost folosit destul de des în sensul de „rezident” în general și, prin urmare, este firesc să presupunem că Carta din 1319 nu înseamnă membri ai comunității (membri ai zhupa-comitura), ci rezidenți. a orasului Yanina si reprezinta o scrisoare preferentiala catre locuitori, asemanatoare scrisorilor preferentiale ale Monemvasiei.

Întrucât termenul epik ar putea însemna pur și simplu „rezident”, a fost folosit și în relație cu țărănimea dependentă. Epopeele satului Vari trebuiau să îndeplinească îndatoririle parohiale 6. În actele mănăstirilor Athos întâlnim epopeele în satul Avramity, unde dețin proprietatea parohială 7. Mănăstirile dispun de pământul epopeilor. 8, care a fost deja remarcat de P. Bezobrazov, care credea că acest fapt contrazice ideea lui F. I. Uspensky despre epopee ca proprietari liberi 9. O carte nedatată scutește mănăstirea de obligațiile funcționarilor.

1 B. T. Goryanov. F. И. Uspensky și semnificația sa în istoria bizantină. VizB, 1 (1947), p. 53 și următoarele.

2 toți morții toiotus hatepaniki, sfințiți, militari și porcul fiecărui popor. — G. S athas, op. cit, VI, 641. 20

3 ucide toți coloniștii de aici.—MM, V, 83.34.

4 Jus, III, 638. 7; Pacliymeres, I, 163.19.

d Хил., №9,58; Ksen., № 11.; 103; Vatoy., str. 12. 28; MM, I, 175. 9; S. Sathas, op. cit., Ví, 642.13 și 644.12. G. Баласчиев, ПРАИ, IV (1899), стр. 193. 34, At tal eia tes, p. 203.10.

6 MM, IV. 255. 29.

7 Xen., nr. 2. 33.

8 Hil., nr. 92. 108.

9 P. V. Bezobrazov. Actele lui Athos. perspectiva bizantină. 1 (1915), p. 61.

din cauza nevoii lui și din cauza sărăciei epopeilor sale, pentru ca aceștia din urmă să nu fugă (ἐκφεύγειν) din posesiunile monahale \

În același timp, termenul de epik a fost folosit și pentru a se referi la țăranii comunali. F. I. Uspensky are indiscutabil dreptate când crede că epopeele satului Drianuvena erau membri ai comunității 1 2; acest lucru este dovedit suficient de convingător de faptul că au dispărut în comun de pământul lor.

Vedem că termenul de epopee nu are exact sensul social pe care i l-a atribuit F. I. Uspensky; a fost folosit în unele cazuri pentru a se referi la țăranii comunali, dar desemna și locuitorii orașelor. Prin urmare, pe baza simplei utilizări a acestui termen, este imposibil de concluzionat că avem de-a face cu un sat-comunitate țărănească liberă.

Revenind la studiul acestor surse cu privire la comunitate, trebuie remarcat că problema existenței redistribuirilor periodice în satul bizantin este o problemă extrem de complexă. F. I. Uspensky a insistat cu tărie asupra faptului că au existat redistribuiri periodice în mediul rural bizantin 3. Ca dovadă, el s-a bazat pe binecunoscutul decret al „Legii agricole” (articolul 8) despre μερισμός și menționarea lui μερισμός în decretul maestrului Cosmas (X secolul)4 *. Oponenții lui F. I. Uspensky au subliniat însă că menționarea lui μβρισιμος nici în „Legea Agricolă”, nici în decretul maestrului Cosmas nu dă temei pentru o asemenea ipoteză, deoarece termenul μερισμός în ambele cazuri poate fi interpretat ca o împărțire. : credeau, deci, că ambele izvoare vorbesc numai despre împărțirea pământului încă neîmpărțit b. Cu toate acestea, până de curând, această întrebare a continuat să rămână deschisă.

Relativ recent, problema redistribuirii periodice a pământului în satul bizantin a devenit subiect de cercetare a lui E. E. Lipshitz, care a ajuns la concluzia convingătoare că „nici în Legea Agricolă, nici în alte izvoare contemporane, nu există indicii ale existenței redistribuirea periodică a terenurilor. Împotriva ipotezei existenței unei redistribuiri periodice a terenurilor, spune the

1 Esf., Nr. 11.24.

2 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț, p. 310 și urm.

8 F.I. Uspensky. Observații despre istoria agriculturii în Bizanț, JMNP, CCIX (1888), p. 248.

4 Ed. F. Uspenski –V. Beneşevici, Vazeloi Acte.

L. 1927, p. XXXVI.

6 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 70. P. Mutafchiev. Proprietatea rurală în Bizanț, p. 25. G. Platon. Observations sur le droit de προτίμησις dans le droit byzantin, 1906, p. 83, nr. 2.

puse în aplicare de lege în art. 5 posibilitatea schimbului de pământ între fermieri pentru totdeauna (είς το διηνεκές)” E.E. Lipshits interpretează altfel decretul maestrului Cosmas, în care dorește să vadă, deși cu unele rezerve, un indiciu că „a avut loc efectiv în practică... redistribuirea”. a întregului pământ comunal „12 .

Cu toate acestea, F. I. Uspensky și E. E. Lipshitz au omis un fapt care pune la îndoială corectitudinea interpretării lor a decretului maestrului Cosmas.

Un document întocmit la mijlocul secolului al X-lea s-a păstrat și a fost publicat de mult timp. și vorbind despre o despărțire între locuitorii orașului Eris și călugării din Athos; acest act se referă la „hotărârea vestitului maestru Cosmas” 3, adică tocmai la hotărârea, a

cărei analiză i-a condus pe cercetătorii numiți la concluzia că au existat redistribuiri de pământ comunal.

Și aceasta înseamnă că contemporanii înșiși au văzut în decretul maestrului Cosmas despre μερισμός o decizie privind nu redistribuirea sistematică, ci împărțirea, sau, mai corect, revizuirea împărțirii pământului între vecini.

Cel mai dificil loc din textul decretului maestrului Cosmas, care hotărăște în același timp problema interpretării sale, este definirea naturii alocațiilor de teren. Maestrul Cosmas folosește expresia: al μερίδες άνακεκοίνωνται. Potrivit lui E. E. Lipshits, această expresie ar trebui tradusă: „acțiunile aparțineau comunității”. În acest fel, E. E. Lipshits alătură vechea interpretare a termenului άνακοίνωσις, propusă de Zacharie von Lingenthal 4 * 6 drept „comunitate”. Totuși, o astfel de interpretare nu poate fi în niciun fel considerată convingătoare, întrucât în surse întâlnim constant expresia: „a avea άνακοίνωσις”. Deci, în Pirus (L. 1) găsim următoarea întâmplare: „ai o casă la care am άνακοίνωσις”. Într-un alt paragraf al aceluiași monument (Pyra, L. 3), este luat în considerare cazul când cineva are un „άνακοίνωσις mic” pentru o casă mare. În nuvela împăratului Manuel Comnenos din 1166, vorbim despre vânzarea de bunuri imobiliare, la care

1E. E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavonă, p. 119 8 „decrete privind redistribuirea terenurilor” (p. 121).

2 Ibid., p. 120.

8Alexander Lavrsky. VisV, V (1898), p. 485,29. mier Lavra, nr. 5.7-8 (943).

4 K. E. Zachariae von Lingenthal. Geschichte des griechisch-

rõmischen Rechts. Beri. 1892, S. 245.

6A.A. Fiecare 81

cineva are άνακοίνωσις În toate aceste cazuri, termenul άνακοί-νωσις nu poate fi tradus în niciun fel „comunitate”; expresia „a avea άνακοίνωσις” înseamnă: a fi aproape, a aproape. În același sens, Tratatul de impozitare folosește acest termen, care se referă la terenuri care nu se află în mici loturi (εις κατα-τομάς) și nu au vecinătate (άνακοίνωσις) cu restul teritoriului satului (μετά). της λοιπής ύποτ αγής τού χωρίου) 1 2. Foarte important pentru înțelegerea textului decretului maestrului Cosma este cazul mănăstirii Vlahna, expusă în Pir (XV. 10). Mănăstirea avea άνακοίνωσις până la satul Riakia, dar granițele posesiunilor s-au contopit (συνεχύθησαν οί όροι), și era imposibil să se separe posesiunile mănăstirii de posesiunile satului. Judecătorul care se ocupă de cauză a hotărât că mănăstirea poate să-și obțină posesia dacă ar putea produce vreo mărturie scrisă sau orală; dacă aceasta nu reușește, atunci el trebuie să primească, ca urmare a redistribuirii întregului teritoriu al satului ('εξ αναδασμού τού όλου ύποτεταγμένου τού χωρίου), pământul care i se cuvine proporțional cu valoarea impozitelor plătite de acesta.

Analizând cazul mănăstirii Vlahna, vedem, în primul rând, că termenul άνακοίνωσις nu putea însemna „comunitate”, deoarece mănăstirea nu putea în niciun caz „a avea o comunitate” cu satul Riakia 3. Hotărârea cu privire la aceasta proces ne arată că redistribuirea întregului teritoriu al satului a avut loc în cazul în care din anumite motive granițele dintre posesiunile învecinate s-au dovedit a fi neclare.

După aceste observații preliminare, putem trece la analiza însuși textului decretului maestrului Cosma, care este extrem de greu de înțeles. Maestrul Cosmas indică modul în care ar trebui să aibă loc redistribuirea: „Să se unească din nou întregul teritoriu și granițele să se îmbine ια), - folosește aceiași termeni ca Pira când descrie cazul mănăstirii Vlahna , - și atunci câmpul va fi împărțit. între ele (πρός έκαστον αυτών) proporțional cu alocațiile, ținând cont nu numai de cantitatea de teren alocată, ci și de calitatea acestuia. Această indicație este precedată de o definiție a condițiilor în care se poate face o împărțire: 1) dacă alocațiile aparțin aceluiași teritoriu, 2) dacă plătesc impozite.

1 Jus, III, 465,15.

2 Trakt., p. 116.22.

8 Mănăstirea lui Ioan Teologul a avut în secolul al XI-lea. pe insula Leroy άνακεκοινωμένη νομή cu peruci a două αγροί vecine. După multe dezbateri, s-a decis separarea: περιορίσου και λαβρατώσαι - MM, VI,. 39.' 1-5. Άνακοίνωσις a dat anumite drepturi parcelei vecine; terenurile libere de un asemenea drept se numeau ίδιοπεριόριστα.

conform unei singure împărţiri, 3) dacă sunt învecinate, 4) dacă nu au trecut încă 30 de ani de la împărţire.

O asemenea dezvoltare amănunţită a condiţiilor este complet de neînţeles dacă noi, împreună cu F.I. mai ales de neînţeles este interdicţia^ de a efectua o redistribuire după 30 de ani din momentul redistribuirii anterioare. Dar dacă interpretăm hotărârea maestrului Cosmas în conformitate cu Actul Lavrei de la mijlocul secolului al X-lea. iar hotărârea lui Pira în cazul mănăstirii Vlahna ca hotărâre privind o a doua redistribuire în cazul granițelor neclare, atunci va deveni complet clară necesitatea de a stipula cu strictețe condițiile în care este posibilă o despărțire secundară, și mai ales necesitatea de a interzice deținerea acesteia mai târziu de 30 de ani de la prima împărțire. , timp de 30 de ani a fost termenul obișnuit de prescripție în dreptul roman și bizantin, după care nu a mai fost posibil să se revină la revizuirea drepturilor de proprietate.

Toate acestea arată că nu avem de ce să găsim în decretul maestrului Cosmas, contrar normelor „Legii Agricole”, un indiciu al existenței unor redistribuiri sistematice; în decretul maestrului Cosmas se spune că în caz de nemulțumire față de împărțirea între doi (sau mai mulți) proprietari se poate efectua o nouă împărțire.

Dar dacă redistribuirea sistematică nu a existat în satul bizantin din secolele VIII-X. x, atunci nu avem motive să credem că o astfel de

redistribuire ar fi putut avea loc în și în jurul satului bizantin. Acest lucru este contrazis de întreaga înfățișare a satului bizantin din secolele XIII-XIV, unde nu numai livezile și viile, ci și coratiile sunt incluse în turmă, înconjurate de gard sau șanț și exploatate independent de restul satului. .

Cu toate acestea, absența redistribuirii sistematice în mediul rural bizantin nu ne permite deloc să considerăm mediul rural bizantin ca un sat de proprietari privați. Am citat deja indicația lui F. Engels că marca, renunțând la dreptul de a redistribui periodic câmpuri între membrii individuali, nu încetează să fie o comunitate 1 2.

Relațiile comunale s-au păstrat inegal în diferite părți ale Imperiului Bizantin. Pentru o perioadă deosebit de lungă, relațiile comunale au fost menținute în regiunile muntoase ale Bizanțului. În secolul al XIV-lea.

1 În Bizanț au fost redistribuiri efectuate de funcționarii fiscali pentru a menține o anumită corespondență între dimensiunea terenului și impozite.

2 Vezi Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, p. 634.

în munții Tesaliei trăiau albanezi nomazi, care au păstrat sistemul tribal: triburile erau conduse de lideri tribali, filarhi. În Peloponez, în munții Drunga, în secolul al XIII-lea. au trăit triburi slave care au opus rezistență încăpățânată domnilor feudali occidentali care au invadat Peloponezul; Slavii secolului al XIII-lea, ca și Yredk-ii lor, erau obligați doar să îndeplinească serviciul militar și nu slujeau corvée care era efectuat de populația care trăia în văi deschise 1 2. Ca și strămoșii lor, slavii Drung, se pare, în secolul al XIII-lea. secol. trăit în comunități. Comunitatea Drianuvena (aparent slavă) din Tesalia în secolul al XIII-lea. nu numai că poseda pământul propriu, pe care sătenii îl puteau înstrăina prin hotărâre comună, dar şi împărţeau între ţărani impozitele atribuite comunităţii4*.

Comunitatea de cartier a supraviețuit și în unele regiuni muntoase din M. Asia. Din codul Mănăstirii Lemvi aflăm despre existența unei comunități rurale din Prinovari în munții de lângă Smirna. Unitatea obștii s-a manifestat în mod deosebit în mod clar în timpul litigiului țăranilor cu Mănăstirea Lemvi asupra corifionului escheat al lui Span, care, după ei, aparținea unuia dintre prinovari care a murit fără moștenitori. Când călugării mănăstirii Lemvi au pus mâna pe horaphium, prinovariții au venit pe câmpul disputat cu armele în mână și l-au arat cu toate echipele satului într-o singură zi b. Acest caz ar fi putut avea loc doar pentru că satul Prinovari a păstrat vestigii de coproducție comunală. Se poate presupune că țăranii liberi din regiunile muntoase ale Bitiniei, despre a căror răscoală povestește Pachymer 6, trăiau în comunități; acest lucru poate explica parțial persistența rezistenței lor.

Dar nu numai în regiunile muntoase ale Bizanțului sa păstrat în

1 C anta p., I, 474,10. mier ibid., I, 279,23 și I, 450,16. D. Angelov, Bringing nationality and land relations to Macedonia, (Izv. Sofia on Kamarata narodnatakultura, 1948), a arătat că Epirul în prima jumătate a secolului al XIII-lea. a fost locuit de țărani liberi; este foarte probabil ca între ele să se fi păstrat relaţiile comunale şi, în special, dreptul de preferinţă.

2 Cronica de la Mogea, ed. I. Schmitt, Londra, 1904, vers. 3015 sqq.

8 Am primit un număr mare de dovezi ale existenței comunităților slave în Grecia secolele IX-X. Despre comunitatea (όμάς) slavilor peloponeziani care locuiau lângă Patras, povestește Konstantin Porfirorodny, de adm. imp.—Migne PG, SHSH, 372 C. Comunitățile (κώμαι) au plătit tribut prietenului Bites și Sagudat tesalonicenilor — Cameniates, de exc. Tes., p. 496,5. Despre comunitățile teritoriale ale slavilor din acea vreme, vezi E. E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă. colecția bizantină, M.-L., 1945, p. 138 și urm.

4 MM, IV, 392. 15-27.

6 MM, IV, 188,25.

8 Pachymeres II, 193 sqq.

secolele XIII-XIV comunitate rurala. În temele din Asia Mică ale imperiului, comunitatea rurală în secolul al XIII-lea. acționează adesea în timpul litigiilor funciare împotriva feudalilor care avansează asupra acestuia.

Chiar și în regiunea Solun, unde proprietatea feudală pe scară largă era predominantă, proprietatea comunală a persistat până în secolul al XIV-lea. De obicei, însă, întâlnim proprietate comunală în momentul înstrăinării acesteia, dar formele acestei înstrăinări sunt extrem de curioase: cel care a cumpărat proprietatea comună era obligat să acorde anumite drepturi asupra acestui teren vecinilor. Din actele Lavrei Athos a Sf. Atanasie, aflăm că în 941 pământul pustiu a fost vândut locuitorilor Tesalonicului pe părți la un preț extrem de mic (50 modi pentru 1 nomisma); totodată, actele de vânzare prevăd ca niciunul dintre cumpărători să nu se amestece pe celălalt nici la tăierea lemnului de foc, nici la păşunatul animalelor pe pământul pe care l-a cumpărat1 2. Într-un alt hrisov al Lavrei Sf. Atanasie afirmă că un anume călugăr „ar trebui să aibă dreptul să taie lemne și să culeagă castane în țara Kravvat, întrucât este vecinul [lui]”3: se pare că pământul Kravvat făcea parte din fostele pământuri comunale.

Existența unor astfel de pământuri comunale chiar la sfârșitul secolului al XII-lea. consemnată printr-un act Hilandar, care mărturisește că întemeietorul mănăstirii Hilandar Savva, după ce a cumpărat în 1193 un teren copacit de copaci, le-a acordat vecinilor săi dreptul de „a tăia copaci pentru clădiri sau pentru lemn de foc, a strânge fân și castane”4.

Prezența unor drepturi comunitare asupra acestor terenuri nu poate fi explicată decât prin faptul că în trecut erau terenuri comune.

Vedem că înstrăinarea terenurilor comunale, care au trecut în mâini private, s-a dovedit inițial a fi constrânsă de supremația comunității; stabilirea drepturilor vecinilor asupra

1 MM, IV, 293-294; MM, VI, 212-214 etc.

2 Alexander Lavrsky. VisV, V (1898), p. 485,6. mier Lavra, nr 3.28. G. Ostrogorsky, Dreptul de preempțiune al țăranului. Revista de Studii Romane, XXXVII (1947), p. 122-125, subliniind că la mijlocul secolului al X-lea. în zona Salonicului s-a vândut o mare cantitate de teren de acest tip, altfel interpretează natura acestor exploatații funciare. În opinia sa, acestea erau pământuri care anterior erau proprietate privată, dar părăsite după raidul arab din 904 asupra Tesalonicului. După 30 de ani, epopții au început să vândă aceste terenuri în conformitate cu normele Tratatului de impozitare. Fără a spune că această explicație este complet arbitrară, G. Ostrogorsky lasă deoparte lucrul cel mai esențial: existența unor drepturi comunitare care au continuat să existe în raport cu aceste pământuri. Nici măcar nu-i pune la îndoială.

3 Lavra, Nr 19.31.

* Khil., nr. 2.53.

4} Mestec pământul, comunitatea, aparent, a limitat și dreptul de a dispune de aceste parcele. Pentru a asigura vecinilor dreptul de a culege castane și cosi fân pe parcela învecinată, care a fost cândva proprietate comunală, a fost necesar să se interzică proprietarului acestuia să transforme acest teren în orice alt tip de teren: „comunitatea și-a cedat câmpurile către indivizii numai pentru folosirea lor ca teren arabil și pajiști, dar nu în orice alt scop.

În ciuda faptului că în secolele X-XII. în regiunea Solun, după cum vedem, a avut loc împărțirea pământurilor comune, acestea s-au păstrat aici și în secolul al XIV-lea. De obicei, acestea erau terenuri situate între posesiunile a doi proprietari de pământ. În unele cazuri, vecinilor li se permitea să folosească terenurile comune (nimănui); de exemplu, dacă era un alun, atunci ambii vecini aveau voie să culeagă nuci1 2. În alte cazuri, știm că vecinilor le era strict interzis să arate aceste terenuri de frontieră3. În proprietatea comună a țăranilor se aflau în secolul al XIV-lea. zone precum locurile potrivite pentru pescuit4.

Actele secolului al XIV-lea în satele din această regiune se remarcă existența unor pământuri în afara stazelor țărănești - „un individ din stațiile Parichi”, după cum se spune în practica Hilandar. Primul editor al practicantului hilandarian, F. I. Uspensky, nu a ezitat să afirme că acest pământ era pământ comunal5, dar această afirmație a fost oarecum pripită. Publicarea unor noi inventare bizantine a arătat că, în unele cazuri, aceste pământuri erau cultivate de feudal cu ajutorul corveei parohiale, iar în altele au primit rentă feudală, care

era oarecum diferită de arendă țărănească obișnuită plătită din stasey. Vom vedea că aceste pământuri sunt considerate mai corect terenuri de domeniu, dar este foarte probabil ca aceste pământuri domopiale să fi apărut ca urmare a sechestrării pământurilor comunale de către feudali.

Acolo unde proprietatea comunală nu mai exista în forma sa pură, vestigiile ei persistau sub forma unor drepturi foarte dezvoltate asupra pământului străin. Acestea din urmă se manifestă în mod clar în primul rând sub forma dreptului de a deține clădiri și plantații pe teren străin. Documentele bizantine din regiunea Smirnei menționează în mod repetat cazuri când pe pământul care aparținea unuia, erau arbori care aparțineau lui.

1 K. Marx şi F. Engels. Op., vol. XV, p. 635.

2 Hil., nr. 19.94.

• Rusik, p. 92-94. mier pentru regiunea Smirnei - MM, IV, 181. 10-11.

4 Hil., nr. 62.16.

6 F. I. Uspenski. Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV. Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, XXXVIII (1883), p. 24.

altcuiva. În 1283 soția lui Gordata a vândut terenul Mănăstirii Lemvi; casa care stătea pe ea și unii copaci au aparținut Levuninei, iar alți arbori au aparținut lui Georgy Petritsu Ch. Trecând stejari ca contribuție la aceeași mănăstire, Marfa Frakisina nota: „Terenul pe care stau stejarii este al Vranei”1 2.

Mai departe, aceste vestigii de proprietate comunală s-au manifestat sub forma așa-numitului drept de proximitate, care dădea preferință vecinilor (προτίμησις) la cumpărarea unui teren învecinat. Dreptul de preemțiune, care a fost larg răspândit în secolele X-XI, s-a păstrat și la sfârșitul Bizanțului: în secolul al XIII-lea. Stareţul mănăstirii Lemvi a adus o plângere împăratului că un anume Katsivarin a vândut corafia, „aproape” de bunurile mănăstirii, stratiotului Varikhir, fără să-i informeze măcar pe călugări despre aceasta. După o lungă luptă cu Varihir, mănăstirea a reuşit totuși să obțină terenul în litigiu3. Când în 1392 una dintre mănăstirile sărace Athos a vândut o parte din pământul său lui Demetrius Laskar, Mănăstirea Hilandar, care avea dreptul de apropiere de acest pământ, s-a asigurat că pământul i-a fost transferat.

Legea bizantină prevedea ca atunci când vinde terenul, vânzătorul să se aplice subiectului dreptului de proximitate cu o ofertă oficială de cumpărare a acestui teren; dacă vecinul nu avea de gând să-l cumpere, trebuia să renunțe la dreptul său. În actul din 1193, se spune că doi proprietari de pământ care au vândut via au primit o renunțare formală la toate πλησιασταί lor și, prin urmare, pot vinde via unui anume potar Leo Oreste6. În 1270, Mănăstirea Vatopedi a cerut Mitropoliei Tesalonicului să-i acorde renunțarea la dreptul de intimitate6. Refuzul subiectului dreptului de proximitate față de pretențiile sale a fost

uneori consemnat în actul de vânzare: alături de amenda care amenința vânzătorul pentru încălcarea condițiilor tranzacției, a fost înscrisă și o amendă care amenința „cel mai apropiat”7. . Când în 1305 a fost vândută o podgorie apropiată (πλησίον) de posesiunile a patru persoane, unul dintre ei, Mihail Vrikhon, a pus un semn pe hrisov ca semn al renunțării sale la dreptul de proximitate (δίκαιον τού πλησιασμού) 8.

Unitatea economică a zonei rurale bizantine a dat naștere unității sale administrative. M. Ya. Syuziumov foarte convingător

1 MM, IV, 100,30 urm.

2 MM, IV, 113,10.

3 MM, IV, 153-155.

4 Hil., nr. 160.15.

6 MM, VI, 125. 16-17.

6 Zogr., nr. 8.11. mier MM, VI, 125,15.

7 Hil., nr.12.53 și urm.

8 Kutl., nr. 7.31.

a arătat că locuitorii satului Fokid din secolul al X-lea. ar putea împiedica străinii să se stabilească pe teritoriul lor 1.

Până în secolul al XIII-lea. unele sate aveau proprii lor oficiali. Praktorul obștii Prinovari (τψάκτωρ χωρίου τού Ilpτνοβάρεο>ζ) a vorbit cu țăranii în procesul lor împotriva Mănăstirii Lemvi1 2. În multe sate întâlnim notari din sat3.

Membrii comunității erau legați împreună prin responsabilitate reciprocă. În hrisovul mănăstirii tracice a Fecioarei Kosmosotira (1152), se stipula că, în caz de incendiere a clădirilor mănăstirii, locuitorii satului de care aparținea piromanul trebuiau să reconstruiască clădirile arse pe cheltuială publică, dacă numai incendiarul ar rămâne necunoscut4.

Responsabilitatea reciprocă a comunității bizantine era folosită de stat pentru a colecta impozite: țăranii trebuiau să răspundă unul pentru altul în fața vameșilor. Existența responsabilității fiscale reciproce este bine atestată pentru secolul al X-lea, dar problema păstrării acesteia într-o perioadă ulterioară rămâne extrem de complexă și controversată5. Cu toate acestea, avem dreptul să vorbim despre conservarea lui, cel puțin în secolele XI-XII. Actul din 1097 se referă la transmiterea bunurilor imobile cu păstrarea dreptului de moștenire reciprocă și obligația de a îndeplini cerințele răspunderii reciproce (άλληλολεγγύως hai άλληλοδιαδοχως)6. Știri și mai interesante despre garanția fiscală reciprocă găsim într-o lucrare a arhiepiscopului cipriot Nicholas Mouzalon (c. 1110); el pictează un tablou îngrozitor al apariției vameșilor în sat: îi leagă cu mâinile și cu picioarele pe

cei care nu pot plăti taxe, iar cu ei leagă câinii flămânzi care îi mușcă și îi sfâșie. Dacă nici în acest caz, continuă Mouzalon, vameșii nu reușesc să recupereze restanțele, ei pun mâna pe un alt țăran prin garanție reciprocă ('αλληλεγγύως) 7.

1 M. Ya. Syuzyu mo v. Probleme de iconoclasm în Bizanț. Om de știință, aplicație. Institutul Pedagogic Sverdlovsk, IV (1948), p. 63. El compară acest obicei cu binecunoscutul articol din Salic Pravda, tit. XLV, §1.

2 MM, IV, 173,27 și 159,1.

8 MM, IV, 173. 31; 198,26; 232.11.

4 Cosm., p. 66.38.

5 G. Ostrogorsky. Carta fiscală bizantină. sat. contribuie H. II. Kondakova, Praga, 1926, p. 115-116. F. Dõlger, Beitrage z. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung. Munch. 1927 și BZ, XXXVI (1936), S. 158. G. R oui Hard. L'épibolé au temps d'Aléxis Comnène, Byz., X (1935), pp. 81-85.

6 Alexander Lavrsky. VizV, IX (1902), p. 129,21.

7 F. Dõlger. Zu dem Abdankungsgedicht des Nicolaos Muzalon. BZ, XXXV (1935), S. 14.

Comunitatea bizantină a avut și o independență judiciară semnificativă, care a rămas până în secolele XIII-XIV. Litigiile funciare au fost soluționate într-o instanță formată din localnici. Din actele Mănăstirii Lemvi aflăm, de pildă, că în 1280 au fost convocați stratioții și gospodarii locali (οικοδεσπόται) din satul Mantea, pe care actul îi numește judecători (κριταί) x. În 1235, locuitorii locali au fost chemați pentru a rezolva o dispută și au discutat cazul împreună cu oficialii din Smirna. Deci, la începutul secolului al XIII-lea. Mitropolitul Manuel a ținut judecata în prezența „aproapei întregului pământ”3. În același mod, „oamenii de pace” (εϊρηνοποιοί άνθρωποι) au participat la procedurile de la Trebizond.

Curtea rurală făcea dreptate după forme primitive, străvechi de procedură judiciară: se întruna într-un loc disputat5, mărturia bătrânilor și bătrânilor sau a unor oameni cunoscători6 a jucat un rol decisiv. La începutul Bizanțului, s-au păstrat elemente ale „judecății lui Dumnezeu”: de exemplu, denunțarea de către voraiut de a mânca pâine sfântă7. Unele elemente ale „judecății lui Dumnezeu” au supraviețuit până mai târziu: de exemplu, în secolele XIII-XIV. Adesea, în cazul unui litigiu funciar, se folosea așa-numita staurodiabasia, adică ocolirea martorilor cu cruce de-a lungul vechilor hotare8.

Studiul naturii proprietății bizantine asupra pământului nu ne permite să fim de acord cu concluziile lui B. A. Panchenko despre dominația proprietății private asupra pământului în Bizanț. Nici nu putem accepta opinia lui G. Ostrogorsky și a altor susținători ai teoriei fiscale: izvoarele relevă comunitatea stabilită istoric a țărănimii bizantine.

Comunitatea bizantină a existat ca unitate economică și administrativă, iar comunitatea economică a fost baza ei.

1 MM, IV, 128. 15-20.

2 MM, IV, 38. 11.

3 prezenţa... aproape a întregii ţări — MM, VI, 155.6. Сходные формулы встречаются и в актах из балканских областье империи: toți s-au adunat de la mic la mare — aceștia despre Lavra, злеЄ Жя166№ тебя уличила) — L. С о л о в j ө в — В. М o-shin, назв. соч., № 4. 5.

4 Vazel., № 81.7.

5 în locul în care îl traversați — MM, IV, 229, Cp. Vazel., № 120. 6.

• MM, IV, 180, 187, 240 și altele.

7 M. Ya. Syuziumov. Probleme de iconoclasm în Bizanț. Om de știință, aplicație. Institutul Pedagogic Sverdlovsk, IV (1948), p. 63. Ph. Koukolòs - İL Gui 1 land, Voleurs et prisons à Buzance. Revue des Etudes Grecques, 61 (1948).

8MM , IV, 42,4; MM, VI, 10,28. mier mai mult Rusik, p. 34-35.

8$

capitolul 4

COMUNITATE ȘI FEODAL

Bizantiștii ruși, și mai ales F. I. Uspensky, au subliniat corect că comunitatea bizantină a persistat până la sfârșitul existenței imperiului și a supraviețuit chiar căderii Constantinopolului. Cu toate acestea, V. G. Vasilyevsky și F. I. Uspensky au idealizat comunitatea bizantină, pentru că au văzut în ea sprijinul „regatului ortodox”; V. G. Vasilyevsky și F. I. Uspensky nu au văzut o diferență fundamentală între comunitatea preclasă și comunitate în condițiile societății feudale, considerând comunitatea bizantină ca fiind în esență o comunitate liberă. Înrobirea țăranilor era, în ochii lor, identică cu încetarea comunității.

De fapt, o parte semnificativă a comunităților bizantine erau subordonate domnilor feudali, care și-au însușit drepturile comunale și au pus mâna pe pământuri comunale. Și în mediul rural bizantin avea loc același proces, despre care vorbește Engels în Marcu: „... noii moșieri au devenit membri ai mărcii și, inițial, în limitele mărcii, nu erau decât egali în drepturi cu restul membrilor comunității liberi și dependenți, chiar și cu proprii iobagi. Dar în curând, în ciuda rezistenței încăpățânate a țăranilor, în multe locuri au dobândit privilegii în marcă și uneori chiar au reușit să o subordoneze puterii stăpânului lor. Și totuși vechea comună-marka a continuat să existe, deși sub tutela stăpânului.

Am reţinut însă faptele care mărturisesc concentrarea proprietăţii funciare în mâinile feudalilor. Să luăm acum în considerare metodele folosite de marii proprietari pentru a dobândi pământuri țărănești și pământurile proprietarilor din clasa de mijloc. Luminos, deși nu foarte bogat,

1 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, p. 639. Ό0

Materialul pentru studierea acestei probleme este cuprins în actele secolelor XIII-XIV. Ele arată că înșelăciunea și violența directă au constituit cea mai importantă „armă” din arsenalul mijloacelor folosite de feudalii pentru a se ocupa de pământurile țărănești.

Actele Mănăstirii Lemvi mărturisesc că donatorii „cuvioși” își lipseau destul de des moștenitorii prin transferul proprietății la o mănăstire bogată. Codul Lemvi cuprinde un ansamblu de acte referitoare la testamentul moșierului satului Mantea, Maximus Planiță, care și-a transferat toate averile la mănăstirea Lemvi, lăsându-și fratele și rudele îndepărtate, care lipseau atunci în sat. , fara teren1.

Bizantiștii ruși au subliniat în repetate rânduri că călugării, în lupta lor pentru pământ, nu au disprețuit să întocmească hârte falsificate și s-au certat pentru petice de pământ1 2. Proprietarii seculari nu au rămas în urmă în acest sens. La începutul secolului al XIV-lea. John Vatatzes a făcut o înțelegere cu mănăstirea Khilaidar, dar apoi, hotărând să schimbe condițiile, a întocmit o carte falsă; după aceea s-a dus la episcopul Cezareei și, după ce a depus un jurământ pe cruce, l-a convins pe episcop să aplice această scrisoare falsă. În 1366, în timpul analizei testamentului marelui primikiriy Isari, s-a constatat că era scrisă în diferite cerneluri și era recunoscut ca fals4. Un fals similar a pus bazele unui proces îndelungat, despre care povestește scrisoarea mitropolitului milesian Manuil (începutul secolului al XIII-lea). Întemeietorul și proprietarul mănăstirii lui Ioan din Bath, Kutsumanik, a intrat în țara familiei de țărani Lambop în inventarul posesiunilor mănăstirii pe care a întemeiat-o, iar apoi i-a obligat pentru mult timp să facă o donație în favoarea sa5.

În timpul litigiilor funciare, feudalii bizantini au folosit în mod constant violența. Din hrisovul patriarhului Ioan (1315), aflăm că monahii Mănăstirii Vatopedi, în timpul unui proces cu Mănăstirea Esphighmspov, au pătruns în posesiunile adversarilor lor, au tăiat măslini și au dat foc la clădiri6. Desigur, chiar mai mult

1 MM, IV, 73-75, 80, 87. Slt. despre asta - V. G. Vasilevski. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. JMPN, CGX (1880), p. 145.

2 P. V. Bezobrazov. Despre Actele Mănăstirii Zograf. VizV, XVII (1910), 405, F. I. Uspensky. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț. Analele, II (1922), I. I. Sokolov. Materiale asupra vieții funciare-economice a Bizanțului. Izv. Academia de Științe a URSS, ONU, 1931.

8 Hil., nr. 118.

4 Hil., nr 151.100.

6 MM, VI, 153-156.

6 Esf., nr. 5.51.

91

feudalii au acționat nepoliticos și cu impunitate în timpul ciocnirilor cu țăranii.

O oarecare lumină în acest sens este aruncată de un mesaj al lui Teofilact al Bulgariei, care, totuși, se referă la un timp ceva mai devreme (secolul al XII-lea).

Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, mare moșier și om bogat, s-a plâns că dușmanii săi l-au acuzat de diverse crime și, în special, de răpirea oamenilor în pământ arabil și vii νους)1. Aparent, Teofilact al Bulgariei, ca și alți feudali, nu numai că a pus mâna pe pământurile țărănești, ci i-a transformat și pe țărani înșiși în oameni dependenți.

Stăpânii feudali bizantini au pus mâna pe pământ nu numai în proprietate privată, ci și pe terenurile comunale. În secolul al XI-lea. pe insula Leroy, călugării se litigeau cu perucile a două sate învecinate din cauza pășunilor lui Parthenius proaștian: perucile pretindeau că au dreptul să conducă vitele la această pășune - acesta era pământul lor comunal1 2 * 4. După o lungă luptă, călugării au reuşit ca o parte din această păşune să le fie dată3.

În 1293 Leo Koteanitsis a primit pământul numit Preyasnitsa în Macedonia; a fost luat de la vlahi și, se pare, era pășunea lor comună4. La mijlocul secolului al XIV-lea. monahii mănăstirii Pandokrator, cu ajutorul marelui stratopedarh Alexei, au ocupat pământ liber pe insula Thasos (τόπος άβατος), în ciuda protestelor țăranilor locali, care probabil l-au folosit ca pământ comunal s.

Concomitent cu „introducerea” feudalilor în comunitate, care s-a petrecut astfel, s-a schimbat și poziția lor în comunitate. Inițial, acești feudali din cadrul comunității erau egali în drepturi cu restul membrilor comunității liberi și dependenți, chiar și cu proprii iobagi. În prima jumătate a secolului al X-lea. ţăranii şi-au păstrat chiar unele privilegii. Astfel, aceștia se bucurau de dreptul de preempțiune de a cumpăra terenuri dinațene învecinate®, în timp ce dinații nu puteau cumpăra terenuri țărănești învecinate. În hrisovul mănăstirii Sf. Andrew din 952, a fost înregistrat un caz când judecătorul Samona a interzis drogurii John și alți proprietari ale căror terenuri se învecinau

1 Migne PG, CXXVf, col. 445. A. Vezi mai jos pentru cazul Kutul.

2 MM, VI, 38,19.

8 MM, VI, 43,7.

4 Khil., nr. 11.7.

6 Pandokr., nr. 4, 1-23.

• Jus, III, 297.17.

cu parcela înstrăinată, să-și exercite orice drepturi asupra pământului vândut pe singurul motiv că toți erau dinați și își cultivau pământurile cu ajutorul persoanelor dependente. Numai în nuvela împăratului Nicefor al II-lea Phocas din 967 s-a stabilit că dinatenii ar trebui să beneficieze de drepturi prioritare la cumpărarea pământului dinatului învecinat, iar țăranii – în raport cu pământurile țărănești învecinate. Această novelă a reprezentat primul pas în legalizarea distincției stabilite istoric între proprietatea pământului țărănească și cea dinat.

feudalii, care au pus mâna pe pământurile țăranilor, s-au opus firesc și proprietății comunale. Acest lucru s-a reflectat viu în basmul „Kallimachus și Chrysoroea”, care a apărut în cercurile feudale. Se povestește despre un anume „rege barbar”, care avea trei fii vrednici și la fel de iubiți și s-a trezit într-o situație dificilă, neștiind care dintre fiii săi să moștenească regatul. Era un singur lucru pe care nu-l dorea: să transfere împărăția la toți trei: „Postenia comună (έπίκοινον καλόν),” a spus el, „aduce confuzie. Așa cum nimeni nu dorește să aibă un pământ comun, tot așa este exact [nu ar trebui să aibă o împărăție comună]”1 2.

feudalii își aroga drepturile comunităților. Acţionează ca subiecte ale dreptului de proprietate comună3 şi ale dreptului de proximitate4. Ei vin cu pretenții asupra pământului țărănesc evadat. În secolele X - XI. dinaţii încă nu aveau dreptul de a moşteni pe ţărani. Numai în cazul în care țăranii refuzau să dețină pământul gol și să plătească taxe pentru el, un funcționar fiscal special, epopt, după 30 de ani putea arendă pământurile evadate sau le putea vinde5. Uneori în secolul al XI-lea împăratul a dat permisiunea specială de a transfera pământuri scăpate la una sau alta mănăstire6. Dar până în secolul al XIV-lea feudalii, cel putin manastirile, au reusit sa formuleze principiul conform caruia pamanturile escheate ale taranilor sunt transferate la manastire. în posesie

1 Lavra, № 2. O data см. G. Ostrogorsky. Dreptul de preempțiune al țăranului, p. 119 f.

2 Când aduce dezordine și frământare în țară, la fel face și autocrația în primul rând -

– vers. 54–56, ed. S. Lambros, op. cit.

3 Phil., № 4,80; Хил., № 112,35; Pandokr., № 5.

4 Pirá, XV. 10? Хил., № 69,36 și № 109,5; Zogr. nr. 8,12; MM, IV,

408,26.

6 Tract. 116.15.

6 M. Goudas. Documente bizantine, Anuarul Societăţii de Studii Bizantine, III, 133—134, N 7.7.

7 MM, V. 280,6.

mănăstiri, vedem deseori loturi scăpate1, care uneori în secolul al XIV-lea. poartă vechiul nume - alilegie1 2. Pământurile scăpate stăpânite de domnul feudal sunt uneori apoi predate țăranilor3. Actele bizantine târzii mărturisesc lupta care a avut loc între țăran și feudal pentru pământuri evadate; de exemplu, din cauza horathiei evadate din Span, s-a desfășurat o luptă încăpățânată între țărani-prinovariți și mănăstirea Lemvi.

Lordii feudali acaparează în continuare dreptul la o anumită cotă din proprietatea perucii decedate. Această lege, corespunzătoare într-o anumită măsură legii vest-europene a mâinii moarte, a fost numită Aviotiki (άβιωτίκιον).

Termenul Aviotiki se regăsește deja în Chrysovulul împăratului Andronic al II-lea, acordat în 1294 mănăstirii Karakal4*. Acest termen a fost interpretat în mod eronat de VG Vasilevsky ca o taxă electorală6. Sensul corect al acestui termen ne permite să stabilim nuvela împăratului Andronic al II-lea și a patriarhului Atanasie din 1306, care afirmă că după moartea perucii, soția acestuia, chiar dacă rămâne fără copii, nu trebuie să fie lipsită de întreaga moștenire. și rămâne αβίωτος, dar primește o treime parte din această moștenire. Biserica și stăpânul perucii împart celelalte două treimi între ei. Datele novelei din 1306 sunt confirmate de hotărârea patriarhului Matei din 1400, unde se precizează clar că soția plătește Aviotiki după moartea soțului ei7. În sfârșit, datoria perucilor de a plăti aviotiki este remarcată și de chrisovulul lui Stefan Dušan din 13468 (Remarcăm în trecere că, în ciuda faptului că interpretarea de mai sus a termenului aviotiki a fost acceptată și de unii un alt sens, lipsindu-l de un anumite caracteristici de clasă; el a susținut că aviotiki era dreptul de proprietate al fiscusului

1 έξαλειμματικά στάσια—Khil., nr. 40; Khpl., nr. 38.149; Zogr., Nr. 18. 13. Cf. excadancia stasia - Buchon, II, 64.

2 αλληλέγγυα δίκαια - MM, V, 279,5; τά βασιλικά και νέα άλελέγκια Vazel., Nr. 105.65.

3 În inventarul satului Mamitson găsim în mâinile unor ţărani pământul από έξαλείμματος— Khil., No. 92.59.

4 P. Lemerle. Un chrysobulle d'Andronic II pour le monastère de

Caracalla. Bulletin de correspondance hellénique, LX (1936), p. 440 mp

6 V. G. Vasilievsky. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. JMNP, SSH (1880), p. 369.

6 Jus, III, 630. 3-14.

7 MM, II, 342. 27-29.

8 Phil., nr. 9.77.

9 A. Solovyov - V. Mosh și n. Comanda de hrișcă a vladarilor sârbi. Beograd, 1936, p. 377-378.

fără copii1. În realitate, fisk putea doar în unele cazuri să revendice aviotiki, care de obicei mergea la stăpânul perucii.)

Ofensiva feudalilor asupra comunității țărănești a dus, în primul rând, la faptul că „... pământul țărănesc a fost prefăcut în pământ gosiodă și, cel mult, a fost din nou transferat țăranilor pentru a fi folosit pentru quitrent și corvee. „ 1 2. Procesul de acaparare a pământurilor ţărăneşti de către secolele XIII-XIV. nu a fost încă finalizat peste tot, deși în unele zone micile proprietăți funciare au încetat de fapt să mai existe. În același timp, însușindu-și drepturile comunității, feudalii au dobândit un temei legal pentru dominația lor asupra membrilor comunității, care de acum s-au transformat în țărani dependenți.

V. I. Lenin scria că una dintre condițiile sistemului feudal al economiei „... este dependența personală a țăranului de proprietarul pământului. Dacă proprietarul nu avea putere directă asupra personalității țăranului, atunci nu putea forța o persoană care era înzestrată cu pământ și care își conducea propria gospodărie să lucreze pentru el. Prin urmare, „coerciția non-economică” este necesară, așa cum spune Marx, care caracterizează acest regim economic... „3.

Cele mai importante mijloace de constrângere non-economică au fost imunitatea și interzicerea libertății de tranziție a țăranilor, adică atașamentul lor.

Problema imunității bizantine a fost până acum rezolvată în literatura istorică într-un mod complet greșit. Cercetătorii burghezi care s-au ocupat de această problemă au abordat-o dintr-o poziție juridică formală, clarificând nu atât esența socială și politică a acestei instituții, cât și îndatoririle funcționarilor cărora li s-a interzis accesul la bunurile imunistului, precum și formulele de retragere a acestor posesiuni. din sfera de activitate a funcţionarilor imperiali. Cu o asemenea abordare a soluționării problemei, scutirea de la „invazia” funcționarilor de stat a ieșit în prim-plan și a fost considerată drept esența imunității4. Chiar și în literatura sovietică, imunitatea bizantină era de obicei privită doar ca

1 F. Dõlger. BZ, XXXVIII (1938), S. 208.

2 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, p. 639.

3 V.I. Lenip. Opere, vol. 3, p. 159.

4 P. A. Yakovenko, Despre istoria imunității în Bizanț, Iuriev, 1908, a văzut esența imunității bizantine în faptul că „puterea supremă dorea în acest fel să protejeze o persoană sau o instituție cunoscută

de asuprirea propriilor agenți. ” (pag. 4). La pagina 51 și următoarele. el atribuie instaurarea imunitatii cruzimii metodelor practicate de vameşii bizantini. Desigur, așa

95

o instituție care ar fi reglementat relația dintre stat și feudal și ar fi oficializat eximizarea moșiei feudale. În același timp, conceptele de scutire de taxe (excursie) și imunitate autentică au fost amestecate împreună.

De fapt, conținutul imunității îl reprezintă drepturile judiciare și administrative ale feudalului în raport cu populația dependentă, semiliberă și liberă. Prin imunitate are loc fie consolidarea juridică a „puterii directe” (Lenin) a feudalului asupra personalității țăranului — puterea care s-a conturat efectiv în procesul dezvoltării socio-economice anterioare — fie subordonarea producători direcți către domnul feudal, care nu au fost încă atrași sau sunt atrași într-o mică măsură în procesul de feudalizare. De fapt, de îndată ce stăpânul feudal încasează rentă feudală de la producătorii direcți, adică, de fapt, efectuează deja exploatarea feudală a producătorilor direcți pe baza constrângerii non-economice, el trebuie să aibă o bază reală pentru constrângerea non-economică - și înainte de toate, justiția și drepturile administrative .

Esența imunității constă, așadar, nu atât în îndepărtarea moșiei feudale din sistemul administrației statului, cât în subordonarea țărănimii față de domnul feudal * 1 2.

un fel de raționament nu poate dezvălui rădăcinile de clasă ale imunității bizantine. Același lucru ar trebui spus despre părerile lui B. A. Panchenko, potrivit căruia „rădăcina imunității monahale” se afla în „acordarea impozitului pe teren” (Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 105). Apropo, rămâne neclar de ce B. A. Panchenko a văzut baza imunității în acordarea doar a impozitului pe teren.

1 B. T. Goryanov. Principalele probleme ale feudalismului bizantin târziu. Academia de Științe a URSS, Dep. ist. și filozofie. Fișă de invitație și rezumate ale rapoartelor ședinței Filialei din 27-28 noiembrie 1947, p. 12.

2 Așa rezolvă medievaliștii sovietici chestiunea naturii imunității, care au arătat că constrângerea non-economică s-a manifestat în Evul Mediu timpuriu mai ales sub forma imunității, care a consolidat actele de violență privată ale feudalilor împotriva țărănimii. [Vezi, de exemplu, D. S. Gramenitsky. Cu privire la problema originii și conținutului imunității franceze. sat. „Evul Mediu”, vol. II (1946), p. 135]. Rezumând studiul imunității germane de către istoricii sovietici, A.I. Danilov a scris: „Împărtășind definiția lui Neusykhin a imunității ca formalizare legală a constrângerii non-economice în epoca formării modului de producție feudal, nu considerăm că este posibil să reduce imunitatea doar la separarea de la guvernul central a funcțiilor care i-au aparținut anterior, la trecerea lor din mâinile funcționarilor regali în mâinile imuniștilor” [A. I. Danilov. Principalele caracteristici ale imunității și vogtstvo pe terenurile bisericești din Germania în secolele 10-12. Universitatea de Stat din

Moscova. Rapoarte și mesaje ale faptului istoric, VII (1948), p. 88-89].

96

Imunitatea acționează nu ca o instituție care completează dezvoltarea moșiei feudale prin crearea independenței sale politice, ci ca unul dintre cele mai importante mijloace ale procesului de feudalizare. De aceea, Marx și Engels subliniază că imunitatea feudală este un atribut inalienabil al proprietății feudale și care crește din ea.

Imunitatea, care este un fenomen suprastructural, se aplică pe deplin indicației strălucitoare a lui I.V. Stalin că suprastructura, după ce a luat ființă, „devine cea mai mare forță activă, contribuie activ la baza ei să se contureze și să se consolideze, ia toate măsurile pentru a se asigura că ajuta noul sistem să termine și să lichideze vechea bază și vechile clase.

Monumentele bizantine ale perioadei studiate fac posibilă, într-o oarecare măsură, urmărirea formării imunității în Bizanț și clarificarea rolului acesteia în procesul de feudalizare tocmai din acest unghi.

În primul rând, observăm că, deși documentele bizantine târzii menționează adesea acordarea uneia sau aceleia mănăstiri, eliberarea de povara fiscală (έξκουσσεία και δεφένδευσις) 3, dar această eliberare, de fapt, nu creează nicio eximație: așa cum JP destul de pe bună dreptate a subliniat. A. Yakovenko, mănăstirea Lemvi, deși a primit în repetate rânduri scrisori care îi acordau lui și perucilor sale scutire de tot felul de taxe4 *, totuși „a fost responsabil în fața curții Mitropolitului Smirnei, Doukas-ul Temei Tracice, κριτής τού φοασάτου. iar curtea ţărănească”6. Cu alte cuvinte, transferul impozitului funciar și al altor taxe de stat către domnii feudali nu creează imunitate.

Numărul faptelor care mărturisesc existența imunității judiciare și administrative la sfârșitul Bizanțului este extrem de mic6. Stim, de exemplu, acel proniar sir-Gari in secolul al XIII-lea. (regiunea Smirna) ar putea convoca o curte a „poporului țării sale”7. În secolul al XIV-lea. Biserica Ioannina avea dreptul de a judeca nu numai clerul, ci și alte persoane subordonate8. Perucile mănăstirii Sumela (în Trebizond)

1 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XIX, partea 2, p. 353.

2 I. Stalin. Marxismul și întrebările de lingvistică. Gospolitizdat 1951, p. 7.

3 Zogr., Nr. 31.33; Esf., nr. 14.57. T. Florinsky. Athos acționează și fotografii din ei. SPb., 1880, p. 94,26.

4 MM, IV, 17,28 și IV, 253,26 etc.

8 P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț, p. 30.

• P. A. Yakovenko, nume. cit., p. 68.

7 MM, IV, 81. 20-21.

8 MM, V, 85,23.

7 A.P. Fiecare97

milă de curtea monahală1; în plus, călugării aveau dreptul să creeze din perucile lor detașamente înarmate pentru a lupta împotriva turcilor.

Actele mărturisesc, în continuare, că anumiți feudali bizantini aveau drepturi de imunitate în raport cu populația liberă și semiliberă. Satul de munte Prinovari din regiunea Smirnei era într-o anumită dependență de Comneni Vranov la mijlocul secolului al XIII-lea. Irina Comnena Vranina a predat mănăstirii Lemviotissa disputata corafie a lui Span, din cauza căreia a avut loc o lungă luptă între călugării lembieni și prinovariți, pe care Irina îi numește peruci1 2. dreptatea „nobilei sale doamne Comnena Vranina”3. Din aceasta se vede că și ea a ținut tribunal în acel sat, ai cărui locuitori nu erau în dependență feudală de ea.

Iar satul Prinovari însuși cu greu poate fi considerat drept stăpânire a comnenilor vranov. Dacă ar fi așa, ar fi dificil de explicat de ce lupta pentru orafia eșuată a lui Span este între prinovariți și călugări, și nu între călugări și vrani. Tot comportamentul țăranilor din Prinovari în acest proces, chiar până în punctul în care apar pe terenul în litigiu cu armele în mână, nu ne permite să-i vedem ca niște iobagi: vă rog, e mai corect să vorbim despre Prinovari doar ca un teritoriu imunitar. La sfârşitul secolului al XIII-lea. se pare că prinvariții aparțineau teritoriului imunitar al Marelui Sigiliu adormit al lui Nestong 4*.

Mult mai des decât o indicație directă a existenței imunității, în scrisori se menționează acordarea unui aericon domnului feudal, adică taxe de judecată; fapte de acest fel se regăsesc) în unele scrisori din secolul al XI-lea. Kedrin6, așa-numita „Tactica Leului”6 și inventarul Lampsak7 ne permit să vedem că în Bizanț se percepeau taxe judiciare într-o anumită sumă din fiecare sat8; Poate că această prevedere ar trebui explicată prin activitățile instanțelor locale: comunități

1 MM, V, 279,13.

2 MM, IV, 225,23.

8 MM, IV, 82,9.

4 MM, IV, 257,26.

6 Gedrenos, II, 521.13.

6 Leonis Tactica, XX, 71.

7 GLF Tafel – GM Thomas. Urkunden zu alteren Handels– u. Staatsgeschichte d. Repuhlik Venedig. II, 208.18.

8   Gp. aerul acestui sat — MM, IV, 17.31.

Instanța a aplicat amenzi în favoarea comunității, iar comunitatea a fost nevoită să plătească o anumită sumă la trezorerie.Totuși, această ipoteză nu este încă posibil să se dovedească cu un grad suficient de persuasiune, totuși, fără a o accepta, este dificil să se demonstreze. imaginați-vă cum ar putea statul să colecteze aericon într-o anumită dimensiune.

Unele articole erau de obicei excluse din componența aerikonului acordat domnului feudal, care constituia, ca să spunem așa, sfera de acțiune a celei mai înalte jurisdicții: o amendă pentru omor, bani adulteri și o taxă pentru găsirea unei comori pentru crimă. și bani adulteri) trebuie încasați din toate posesiunile la trezorerie; numai ca o favoare deosebita imparatul acorda aceste indatoriri manastirii Zograf.

Pentru a dovedi existența imunității judecătorești în Bizanțul secolului XIV. poate fi citată, deși cu anumite rezerve, existența aici la acea vreme a diferențelor fundamentale de drepturi judiciare între diferite categorii de populație. Este posibil ca la sfârșitul Bizanțului să se fi format o regulă conform căreia un membru al unui sinclit nu putea fi judecat decât de o curte de membri ai sinclitului4; se ştie, de pildă, că în 1397 un anume Grigorie a declarat că curtea spirituală nu avea dreptul să-l judece, întrucât era membru al sinclitului5. Împăratul Andronic al II-lea, căutând să limiteze privilegiile feudalilor, a promis că va efectua o reformă judiciară; a vrut să creeze o curte de 12 arhiepiscopi, preoți și membri ai sinclitului, care să aibă jurisdicție asupra tuturor, de la împărăteasa până la poporul de rând6; încercările de o astfel de reformă arată că unele categorii ale populației imperiului (peruci) la acea vreme nu mai puteau conta pe faptul că cazurile lor ar fi luate în considerare la curtea imperială; se aflau, aparent, sub jurisdicția curții imunistei.

1   G. Ostrogorsky. Cărţi de scriitori bizantini. Byzanti-noslavica IX (1948), p. 300, sugerează că acest principiu s-a dezvoltat „sub influența dreptului slav”; acest punct de vedere este persuasiv.

2   Hil., Nr. 92.147.

8 G. Ostrogorsky, pazv. cit., p. 301. Despre acest act — A. Bur-mov. Vezi documentul nr. XXVI din Actes de Zographou. Știri despre Valgar. istorie prietenie, XXII (1947).

4 Despre absența acestui privilegiu la începutul Bizanțului - GH C o β-

d. Judicium Quinquevirale din Constantinopol. BZ, XXXVIII (1938).

6 MM, И, 174; см. O. Ellissen. Senatul în Regatul de Vest. 1881, S.

6 Jus III, 660 sqq. Pachym., II, 136. Cm. O. Elissen, op. cit., S. 52 f. L. P și t. Reforma judiciară a Paleologului Andronic. Ecourile lui Golden-iont, IX (1906).

Ț*

În urma dezvoltării imunității în Bizanț, există o interdicție a libertății de trecere. Interzicerea libertății de trecere a existat în Bizanț încă din secolul al X-lea, când fiecare țăran era considerat ca fiind obligat să îndeplinească anumite îndatoriri de stat, iar un întreg personal de funcționari monitoriza îndeplinirea corectă a acestor îndatoriri; în cazul plecării unui țăran, funcționarii fiscali, folosindu-se de existența răspunderii reciproce, au căutat să pună povara impozitelor asupra vecinilor săi. Pe de altă parte, statul a interzis mănăstirilor și, se pare, și moșierilor seculari, să accepte peruci peste numărul indicat în chrisovuli monahale. Cu toate acestea, interzicerea libertății de tranziție a țăranilor de stat în secolul al XIX-lea. avea un caracter aparte: într-adevăr, din moment ce interdicția de a părăsi pământul s-a extins concomitent asupra stratioților, atunci nu se poate deduce de aici că perucile în secolul al X-lea. erau iobagi înlănțuiți la pământ, așa cum susțin istoricii burghezi1, altfel stratioții ar trebui să fie considerați iobagi.

În același timp, avem indicii directe că perucile bizantine deținute în mod privat din această perioadă se bucurau de libertate de tranziție. În hotărârile maestrului Cosma (sec. X) se indică faptul că maestrul este obligat să dea perucii părăsind terenul bisericii, materialul clădirilor acesteia1 2 - însuși faptul posibilității de a părăsi peruca este fără îndoială.

Acest lucru este dovedit și de o scrisoare a lui Mihail Psellos (sec. XI), în care a apelat la un judecător cu o cerere de a împiedica strămutarea perucilor unui anumit patrician3. Acest fapt, pe de o parte, arată existența libertății de a muta peruci pe vremea lui Michael Psellos, dar, pe de altă parte, indică faptul că feudalii au cerut deja guvernului central să interzică libertatea de a muta peruci, deși acestea cererile erau încă limitate la incidente specifice. În același mod, chiar și în secolul al XIII-lea. călugării mănăstirii Lemvi trebuiau să-i ceară în mod expres împăratului să-și întoarcă perucile, care se stabiliseră în Nymphea și Murmunty4.

Cu toate acestea, în secolul al XIII-lea. interzicerea libertăţii de trecere în Balcani fusese deja oficializată ca principiu. inventar

1 Sh. Diehl. Principalele probleme ale istoriei bizantine. M., 1947, p. 114.

2 F. I. Uspensky - V. Beneşevici. Actele vaseloniene. L., 1927, p. XXVI.

3 C. Sat are. Bibliotheca graeca, V (1876), p. 381, 4-5. Vezi despre asta I. Skabalanovich. Statul și biserica bizantine în secolul al XI-lea, p. 249.

4 MM, IV, 262.

posesiunile Bisericii Kefalonician notează că perucile ar trebui să-i aparțină „până la ultima suflare”1. Arhontii greci din Peloponez, în acordul lor cu francii, notau în mod expres că țăranii ar trebui să rămână în satele în care locuiesc1 2. În scrisoarea de privilegii către orășenii din Ioannina (începutul secolului al XIV-lea), se indica ca nimeni să nu accepte peruca altcuiva pe pământul lor3. În fine, la începutul secolului al XV-lea. numai în virtutea unor privilegii speciale o perucă fugară putea să se stabilească într-un loc nou: o carte acordată orașului Monemvasia permite oricui dorește să-și părăsească locul de reședință și să se stabilească în acest oraș, indiferent dacă el sau o perucă este liberă.

Vedem că la sfârșitul Bizanțului nu mai există „atașament față de taxă”, așa cum susținea B. A. Panchenko6, ci o adevărată iobăgie. Alături, era un binecunoscut principiu medieval: „aerul orașului te face liber”.

Guvernul bizantin a contribuit la acest proces de aservire prin distribuirea de peruci oficiale domnilor feudali, deoarece, așa cum a subliniat V. I. Lenin, „guvernul asiatic are nevoie de sprijin în proprietatea mare a pământului asiatic, în sistemul feudal de „distribuție a moșiilor”6.

Nikita Acominatus pictează o imagine vie a „așa-numitei distribuții a perucilor” (τάΙ,'ς λεγομένους των παροικούν δωρεαΐς). Cei care până de curând erau locuitori ai provinciilor și considerau vistieria (δημόσιον) stăpânul lor, Manuel Comnenus în secolul al XII-lea. transformat în oameni obligați să plătească taxe (φορολόγοϋντες) războinicilor semi-barbari, forțați să-i slujească sub chip de sclavi (ύπηρετεϊν 3εν σχηματι δούλ<ον). Domnii cruzi nu numai că au luat totul de la peruci până la ultimul obol, ci chiar și-au rupt hainele7.

Împăratul Constantin Monomachus a donat mănăstirii Chios din Nea Moni 24 de peruci. Mănăstirea Sfântul Ioan Teologul (sec. XIII) a primit 23 de peruci oficiale pe insula Lemnos, care a plătit vistierie 34 perpere; acum călugării urmau să primească această rentă; în plus, se cerea peruci pentru a efectua anumite corvée pentru călugări9. La început

1 MM, V, 44,15.

2 Thè Cronici© din Morea, vers. 1648.

3MM , V, 83,20.

4MM , V, 172,17.

6 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 102, 230.

6 V. I. Len și n. Lucrări, vol. 5, p. 82.

7 Nicet. Chon. R. 272,10—273,18

8MM , V.7.

9 MM, VI, 255.

101

Uneori, statul a considerat un astfel de premiu doar ca o atribuire a taxelor plătite de peruci, în timp ce perucile în sine au continuat să fie considerate proprietate de stat. În aceste condiții, renta feudală nu se distinge în exterior de impozitul de stat, iar dependența feudală este similară ca formă cu cetățenia. „În asemenea împrejurări”, subliniază Marx, „relația de dependență poate lua o formă nu mai severă din punct de vedere politic și economic decât cea care caracterizează poziția tuturor subiecților în raport cu acest stat”. Statul și-a rezervat dreptul de a revizui temeiurile lorzilor feudali individuali pentru a deține peruci. În 1176, un funcționar fiscal a primit un ordin de la Ducele Tema de Milassa și Melanudius de a investiga proprietatea asupra mănăstirii Latre. „Dacă stabiliți”, i-a scris duka, „că mănăstirea deține atâtea peruci câte trebuie conform documentelor sale, lăsați-o să le dețină ca înainte. Dacă nu, predați [în plus] vistieriei”1 2. Și acest funcționar, într-adevăr, a dat o mulțime de peruci vistieriei, notându-le în practicile statului3.

Conform teoriei juridice în secolele X-XII, statul transfera domnului feudal doar impozitul pe rentă a unui anumit număr de peruci: πόσον sau αριθμός των παροίκων, care trebuia să rămână neschimbat. Mănăstirea Sf. Andrei lângă Tesalonic, chiar Constantin Porphyrogenitus a acordat „cantitatea” (αριθμός) de o sută de peruci4. O altă mănăstire din aceeași zonă avea o anumită αριθμός de peruci, care era completată pe cheltuiala urmașilor țăranilor mănăstirii 5. peruci; [acest număr] trebuie să fie completat după moartea lor dintre copiii lor”6. Împăratul Manuel Comnenos a ordonat ca donațiile de peruci să nu fie făcute fără a indica numărul acestora7, prin urmare, dacă proprietarii de pământ aveau mai multe peruci decât cele indicate în documentele sale, oficialii trebuiau să le ducă la trezorerie.

1 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 804.

2 MM, VI. 317.30.

8 MM, IV. 318,9. Vezi V. G. Vasilevsky. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. JMNP, SSH (1880), 105 urm.

4 Lavra, Nr 28.103. mier tot în acelaşi loc nr 52.79 şi V. G. Vasilevsky. Chrysovul Alexei Comnenos 1084 VizV, III (1896), p. 297.3.

(Lavra, nr. 39).

6 Lavra, Nr 31.24.

6 L. Petit, IRAI, VI, 32.19.

7 Jus, III, 444,39.

102

În lumina acestor fapte, se explică și obiceiul aparent ciudat care a fost remarcat de B. A. Panchenko: încă din secolul al XIII-lea. dintre

cei doi frați, doar unul s-a dovedit a fi o perucă privată, iar al doilea a devenit în mod natural țăran de stat.

Asemenea perucilor, stratioții erau priviți ca atașați taxei, iar funcționarii trebuiau să cerceteze dacă vreunul dintre ei s-a ascuns pe pământul arhoților sau al bisericilor1 2. În scrisoarea către mănăstirea Sf. Andrei, care i-a permis să dețină 100 de peruci, i-a fost în același timp interzis să accepte stratiotes3.

I Dreptul statului de a reglementa numărul de peruci aparținând unuia sau altuia proprietar a fost păstrat încă din secolele XIII-XIV. Se știe, de exemplu, că vameșii din Trebizond, după ce au luat perucile de la mănăstirea Sumela, le-au predat arhonților și dinaților4 5. Peruca mănăstirii Lemvi Kakava a fost transferată de vameș în alt loc6. . Recunoscând statul drept proprietar al perucilor, proprietarii privați s-au adresat trezoreriei cu o cerere de schimb de peruci între ei6.

Acordarea perucilor unuia sau altuia feudal nu a însemnat încă o ruptură completă a relațiilor economice dintre perucă și vistierie. Din păcate, lipsa de informații privind perucile din secolele XI-XII. nu ne permite să clarificăm suficient de complet tabloul relației dintre stat și perucile proprietate privată, totuși, sursele ulterioare indică faptul că încă din secolul al XIV-lea. perucile proprietate privată plăteau taxe de stat la trezorerie. Deci, în satul Georgila (pe râul Strymon), perucile foloseau un loc pentru pescuit (άλει'α) și trebuiau să plătească impozit pentru aceasta (τέλος); au apelat la împărat cu o cerere de a le scoate acest impozit. Pachymer mărturisește și că perucile plăteau taxe de stat. Un inventar oarecum deteriorat al satului Esfigmenov Mănăstirea Portarea ne permite să stabilim că perucile acestui

1 MM, IV.94. Vezi B. A. Panchenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 100.

2 Alexander Lavrsky, VizV, V (1898), p. 488.2.

8 Lavra, Nr 28.29.

8 MM, V, 278,31.

5 MM, IV, 86,9. Și, aparent, atunci când Phsophylact of Bulgaria (Migne PG, CXXVI, 316. B) se plânge că πάροδοι δέ άριΌ μούμενοι και εξονυχιζόμενοι, el vrea să nu perceapă impozite universale, ci de obicei pentru verificarea dreptului de proprietate.

6 Khil., nr. 30.9.

7 Hil., nr 62.16.

8 Ras h y sh., II, 209.12.

satele plăteau mănăstirii 123 perper din gospodărie și diverse taxe suplimentare, dar înainte (πρότερον) decât să plătească mănăstirea, trebuiau să contribuie cu 18 perper-șanț, se pare, la visterie (în

inventar - lacună)x. Nu ar trebui să presupunem că se găsește în crisovulele secolelor XI-XII. taxa παροικιάτα1 2 reprezintă taxa pe care perucile proprietate privată trebuiau să o plătească la trezorerie?

Totuși, treptat, statul bizantin își pierde drepturile asupra perucilor transferate în mâini private: feudalul primește drepturi nu numai la taxele parichilor, ci și la perucile în sine. Dacă în secolele X - XII. statul a acordat un anumit număr de peruci, al căror număr trebuia să rămână neschimbat, apoi inventarul 5 Kefaloniki din 1262 vorbește despre „perucile veșnice” ('αρχαιοπάροικοι) ale bisericii, care ar fi trebuit să-i aparțină cu toți urmașii3. La sfârşitul secolului al XIV-lea. Mănăstirea Athos Sf. Pavel i s-au acordat peruci și, în același timp, numărul acestora, încălcând decretul menționat mai sus al împăratului Manuel Comnenos, nu a fost indicat, dar donatorul a scris pur și simplu că transferă toate perucile acestui sat la mănăstire. . Da, iar perucile în sine sunt numite în carte πάροικοι φυσικοί, peruci născute4. Alături de termenul „perucă născută” a venit și termenul „stăpân născut”5. Acești termeni arată că relațiile reflectate în ei s-au conturat cu mult înainte de secolul al XIV-lea. și până atunci erau destul de puternici.

Totodată, în actele ulterioare, la acordarea perucilor, nu se virează doar taxele acestor țărani, ci se stabilește și obligația acestora de a efectua corvées pentru stăpânii lor6.

În acest sens, în documentele secolului XIV. taxele de perucă (παροικία) sunt opuse impozitelor de stat (δημοσιακόν τέλος)7, deși, așa cum am spus, perucile în secolul al XIV-lea. în unele cazuri, impozitele erau plătite la trezorerie.

Patronajul era apropiat și de parikia privată, adică intrarea, de obicei nu voluntară, a satului sub „protecția” vreunui patron, prin care plătea impozite de stat. Uneori, satele își puteau alege propriul patron. Teofilact al Bulgariei spune

1 Esf. pp. XIV. 11-12.

2 MM, VI, 47,19. mier άπαίτησις παροικιατικοό - M. Goudas. Έπετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, III, 122; MM, VI, 121,31.

3MM , V, 44,14.

4 A. Fiecare, Două acte bizantine târzii din colecția lui P. I. Se-

Vastyanova. VisV, I (1949), 318,28.

6 φυσικός αφέντης - Cronica din Morea, vers. 1465.

MM, VI, 255,6.

7 Hil., nr. 14.13 și nr. 15.6.

despre intrigile unui vameș care i-a intimidat pe țărani cu o creștere a sarcinii fiscale, de-ar fi ales protopopiatul (bulgar) drept patron.

Într-o scrisoare a lui Mihail Acominatul către Patriarhul Leontius (1190), arhiepiscopul atenian relatează că a fost instruit să gestioneze „insula bisericească” Eghina și să colecteze taxe acolo; cu toate acestea, el nu a putut colecta taxe în cantitatea potrivită, deoarece majoritatea populației era pe fugă. Chiar în anul următor, arhiepiscopul a început să ceară eliberarea lui din această „sclavie (δουλεία)”1 2. Acest episod arată că vechea formă de patronaj li se părea domnilor feudali înșiși la sfârșitul secolului al XII-lea. dezavantajos și împovărător. Ei se străduiau acum pentru subjugarea completă a țărănimii dependente.

Procesul de dezvoltare a patronajului și de transformare a subiecților statului în țărani proprietate privată s-a manifestat clar în evoluția termenului όμοτελείς.

În nuvela lui Roman Lekapinus din 922, acest termen desemnează toți cei înregistrați sub un singur ύποτεταγμένος, chiar dacă își plătesc cotizațiile în locuri diferite3. Pentru a înțelege această indicație, trebuie să înțelegem mai întâi sensul termenului ύποτεταγμένος. Tzacharie von Lingenthal credea că acest termen denotă un maestru, dar acest lucru nu este adevărat: în Pirus (XV.10) citim despre o biserică care a primit pământ „în timpul redistribuirii întregului ύποτεταγμένος al satului”, din care rezultă că ύποτεταγμένος nu este în niciun caz un stăpân, ci întregul teritoriu al satului, adică la fel ca ύποταγη în maestrul Cosmas și în Tratatul de impozitare.

Astfel, în secolul al X-lea. termenul όμοτελεϊς desemna locuitorii unui sat, chiar dacă își plăteau impozitele în locuri diferite. Prin urmare, este firesc ca printre όμοτελείς să fie atât țărani, cât și dinați, dacă ar avea pământ într-un singur sat4 5.

Dar compilat în secolul al XIII-lea. Sinopsis minor definește όμοτελεϊς ca fiind cei care sunt sub un singur maestru și își plătesc impozitele aceluiași. Acest termen este explicat și de regretatul comentator bizantin al nuvelei 922 g L Acum nu mai este plata către vistierie, ci prezența unui patron.

1 Migne PG, CXXVI, 449. p.

2 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. JMNP, CGXXV (1883), p. 42.

8 Ioan, III, 238,25.

4 O novelă a lui Nikephoros Focas din 967 indică faptul că până acum țăranii aveau dreptul la cumpărarea preferențială a pământurilor dipatilor, nu numai prin dreptul de proximitate, ci și έξ όμοτελεΐας— Jus, III, 297.17.

5 Sinopsis minor, nr.42.

6 Jus, IH, 236. 14. Cf. de asemenea: παροιχοι ύποταγάται - A. Dar eu? da I, Două acte bizantine târzii, 318.28.

105

pare decisiv pentru avocați. Astfel, dezvoltarea patronajului a fost și una dintre căile care duceau la iobăgie feudală.

Sechestrarea pământurilor țărănești și subordonarea comunității față de feudalii au dat naștere rezistenței țăranilor. Inventarele bizantine târzii ne dezvăluie uneori un tablou al rezistenței pasive a țăranilor, plecați „la fugă” de asuprirea feudalilor. Asa de,

de exemplu, în inventarul metodei mănăstirii Fecioarei Spiliotissa (sec. XIV), găsim un număr mare de tarabe goale1: proprietarii lor, se pare, erau în fugă. Pământurile țăranilor erau goale și în Mănăstirea Alipia (sec. XIV) 1 2. În inventarul posesiunilor bisericii Kefaloniki sunt pur și simplu consemnați țărani fugari (άποδράσαντες), printre care, printre altele, preotul, fiul și fratele sunt numiți. John Kantakuzin povestește și despre fuga țăranilor. Printre actele Lemvi mo

1 Alexander Lavrsky. VizV, VI (1899), 448-449.

2 Kutl., № 11.33.

3 MM, V, 67,9.

4 Gantac., I, 136,24.

106

cu încăpăţânare, găsim o hotărâre asupra plângerii călugărilor din 1244, unde vorbim şi despre fuga ţăranilor; Se dovedește că multe dintre perucile mănăstirii, plecând din satele mănăstirii, au fugit, unele în satul de munte Murmunta, altele în orașul Nymphaeum, altele în alte locuri. Călugării i-au cerut împăratului să readucă la locul lor perucile fugitive și să încaseze de la ei chiria pe care erau obligați să o plătească mănăstirii. O scrisoare din arhivele Mănăstirii Esfigmenov vorbește despre fuga țăranilor din sărăcia exorbitantă și opresiunea1 2.

Totodată, izvoarele bizantine ne vorbesc despre lupta activă a țăranilor împotriva feudalilor. Carta manastirii Fecioarei Kosmosotira (sec. XII) cunoaste cazuri de incendiere de catre taranii din cladirile manastirii si impune ca cladirile arse sa fie restaurate pe cheltuiala publica de catre taranii satului de care a apartinut incendiarul, cu exceptia cazului in care acesta este capturat. . În „minunile lui Cosma și Damian” de mai târziu, datând cel mai probabil din secolul al XII-lea, există o poveste despre un țăran mănăstiresc care a fost bătut și alungat de un călugăr; în disperare vrea să ardă grânarele mănăstirii. Hagiograful, reflectând interesele clasei feudale, exprimă următoarea maximă: „Cum poate să se certe un astfel de mujic, un iobag în toate sentimentele lui, care nu este mai bun decât vitele nerezonabile”4 *.

Istoria luptei pentru pământ dintre perucă și vecinul său, un mic feudal, s-a reflectat viu în actele Mănăstirii Lemvi. Peruca mănăstirii Lemvi numită Kutul a cumpărat corafia de la un anume Nicolae Criticul și a deținut-o timp de 6 ani. Acest horathion i-a plăcut lui nome

Keramari, care era un vasal (άνθρωπος) al marii Drungaria din Gavala. Keramari ia oferit lui Kutul să vândă corafia pentru 1 persoană; când Kutul a refuzat, a ocupat această corafie cu forța și a semănat-o. Lipsiți de horafie, parik Kutul a fugit la comanii care hoinăreau în apropiere și cu ajutorul lor a capturat o echipă de tauri care i-a aparținut lui Keramari. Pentru a-și recupera taurii, Keramari a trebuit să le dea comanilor 2 pe fiecare vin. Curios este că Kutul nu s-a mai întors după aceasta și, se pare, a rămas la Comani.

În lupta țărănimii împotriva domnilor feudali înaintate, un rol uriaș l-a jucat comunitatea, care a dat țăranilor medievali „mijloace de a rezista, care în

1 MM, VI, 262.

2 Esf., Nr. 11.24.

8 Cosm., p. 66.38.

4 A.P. Rudakov, rev. cit., p. 189.

6 MM, 165-168.

nici sclavii din vechime, nici proletarii moderni nu au găsit o formă gata făcută...”1. Sursele arată că, destul de des, comunitatea țărănească conduce litigii, apărând unitar interesele sale1 2. Uneori, astfel de litigii se dezvoltă într-o luptă armată. S-a menționat deja mai sus că, atunci când călugării Mănăstirii Lemvi au vrut să pună mâna pe corafia Span, care mai înainte aparținuse unui țăran decedat din satul de munte Prinovari, toți prinovarii au venit pe acest câmp cu armele în mână și au arat. ea intr-o zi cu toate echipele satului3. Însă, lupta nu s-a încheiat nici când călugării au reușit să atașeze corafia Span de bunurile lor. Locuitorii din Prinovari, care au devenit la sfârșitul secolului al XIII-lea. perucile, așa cum am menționat deja, ale Marelui Sigiliu adormit al lui Konstantin Duka Nestong, și-au păstrat comunitatea sub conducerea acestui feudal și s-au adunat împotriva mănăstirii Lemvi. Poate că a trebuit să devină dependenți de Nestong pentru a găsi un patron în lupta împotriva călugărilor lacomi. Faptele Mănăstirii Lemvi ne-au lăsat imagini vii ale luptei obștei (acum dependentă) a Prinorilor împotriva Mănăstirii Lemvi. Odată, prinvariții au spart gardul de vite amenajat de călugări și au început să ia brânza de la călugărul care se afla acolo; când refuza să le dea ceva, prinovarii l-au bătut până la moarte. Altă dată, prinovariții și-au condus vitele noaptea la horaphia mănăstirii Lemvi, care, după cum se poate presupune, au fost amenajate pe un loc care servise anterior ca pășune pentru prinovari. Prinovari furau pâinea și uleiul de măsline de la călugări.

Alte acte povestesc despre refuzul țăranilor de a-și îndeplini îndatoririle ce le-au fost atribuite de feudalii. Când la începutul secolului al XIV-lea. 23 de peruci oficiale, care locuiau pe insula Lemnos, au fost transferate la mănăstirea lui Ioan Teologul de pe insula Patmos, corvee a fost atribuit acestor peruci. Țăranii au refuzat însă să îndeplinească corvee5 6. Țăranii satului Vari, care

aparținea mănăstirii Lemvi, au crescut în secolul al XIII-lea. răzvrătire, refuzând să plătească mănăstirii chiria datorată de ei. Dar acest lucru nu este suficient: au împiedicat post-

1 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea 1, pp. 132-133.

2 MM, IV, 293-294; MM, VI, 212 urm.

8 MM, IV, 188. 25-28.

4 MM, IV, 257-259. Vezi B. T. Gorinov. Țărănimea bizantină sub Paleologi. VizV, III (1950), p. 39-40. F. Dõlger, Chronologisches u. prosopographisches z. Gesch. d. 13. Jhdts, BZ, XXVII (1927), S. 310, A. 3, datează aceste evenimente în 1277. Pentru ducele Nestong, vezi Pachymeres, II, 428-429: a fost un mare etariarh care a trăit

în regiunea râului Hermon.

6 MM, VI, 255,10.

Țăranii mănăstirii Lemvi, care fuseseră de curând înrobiți în acest sat, își slujeau îndatoririle. Această împrejurare este extrem de importantă, deoarece arată că inițiatorii indignării au fost vechii locuitori ai satului Vari, uniți, după cum ați putea ghici, într-o comunitate; rezistența țăranilor așezați a fost mult mai puțin energică, iar bătrânii din Vari au fost nevoiți să facă presiuni asupra lor pentru a-i obliga să nu-și mai îndeplinească îndatoririle. Aflând despre această indignare, împăratul a dat un decret special în care poruncea ca „locuitorii (epopeile) satului Vari să se supună mănăstirii Lemvi și să îndeplinească, ca și până acum, corvéea încredințată lor și tot ce urmează. mănăstire, în mod corect și cu toată disponibilitatea. Altfel, vameșul Temei Tracezie trebuie să aplice o pedeapsă vrednică împotriva acestor țărani și, împotriva voinței lor, să-i oblige să se supună călugărilor și să-și îndeplinească îndatoririle. Soarta ulterioară a țăranilor indignați din Vari rămâne, din păcate, necunoscută nouă.

Uneori, indignarea țăranilor creștea într-o răscoală deschisă. Retor al secolului al XIV-lea Toma Magistru, într-o scrisoare către Patriarhul Nifon, se plângea că săracii (πένητες) erau predispuși la revoltă1 2. Pachymer povestește despre o revoltă formidabilă a țăranilor care a izbucnit în regiunea Niceea în 1262. Montanii liberi s-au revoltat, trăind pe granițele imperiului și angajați în agricultură (γεωργία); au îndrăznit, după cum ne spune Pachymer, să facă ce le-a plăcut, mizând pe arcurile lor și pe impracticabilitatea terenului. Această răscoală avea un caracter țarist: țăranii răzvrătiți reprezentau un „țar bun”3. Un oarecare băiat sub numele de Ioan, fiul împăratului Teodor Laskar, moștenitorul „legitim” al tronului bizantin, capturat de Mihai Paleolog, a fost proclamat împărat de rebeli. Când a început răscoala, Mihail Paleologo s-a deplasat împotriva trupelor insurgente. Țăranii au așezat o tabără pentru femei și copii într-un desiș dens, întărit cu o palisadă și, după modelul „barbarului” Wagenburg, cu căruțe, în timp ce ei înșiși, semănând în chei, trăgeau din arc; în haine simple, fără armură, atacau inamicii. Atacatorii au fost nevoiți să incendieze

pădurea și să învingă rezistența încăpățânată a țăranilor, care, potrivit lui Pachimera, aveau o singură decizie comună: fie să câștige, fie să cadă toți în luptă. Trupele lui Paleologos transportau uriașe

1 MM, IV, 255-256.

2 Manuscris Paris, gr. 2629 f. 130v - op. după O. T af g şi 1 i. Thessa Ionique au XIVe siècle, Paris, 1913, p. 32, nr. 6.

3 Vezi I. V. Stalin. Opere, vol. 13, p. 113.

pierderi, iar Michael a decis să-i despartă pe Rebeli: li s-a promis iertare și chiar cadouri de la rege. Atunci o parte din țăranii insurgenți au decis să depună armele. Falsul Ioan, conducătorii răscoalei, văzând deznădejdea rezistenței, au fost duși la turci. O mână mică de recalcitranți nu a mai putut reține asaltul trupelor imperiale - revolta a fost zdrobită și au început imediat represaliile.

Răscoala țăranilor din regiunea Niceea a avut un efect foarte greu asupra întregului stat al Imperiului Bizantin: înainte de răscoală, acești țărani purtau pe umerii lor povara apărării imperiului de turci; după înfrângerea și represaliile lor împotriva lor, această sarcină a fost încredințată armatei regulate, care s-a dovedit a fi extrem de împovărătoare pentru vistieria Constantinopolului. În cele din urmă, răscoala din 1262 a făcut mai ușor pentru turci să cucerească Wi-Finia 1 2.

Rezistența încăpățânată a țăranilor, deși nu i-a putut opri pe feudali să jefuiască pământul și să-și însuşească drepturile comunităţii, cu toate acestea, a contribuit la formarea obiceiului feudal, care a protejat într-o oarecare măsură libertatea şi proprietatea ţăranilor de lăcomie. a proprietarilor de pământ. După cum se știe, baza tradiției feudale a fost economia de subzistență care a predominat în Evul Mediu; această tradiție era susținută de rutina celui din urmă, care se reproducea în fiecare zi sub aceleași forme. „... Este clar”, spune Marx, „că în starea primitivă și nedezvoltată pe care se sprijină această relație de producție socială și modul de producție care îi corespunde, tradiția trebuie să joace un rol predominant.”3 Și, în același timp, lupta de clasă a țărănimii înrobite a jucat, la rândul său, un rol important în procesul de formare a obiceiului feudal.

„... Orice formă medievală de drept”, spune K. Marx, „și, în consecință, proprietatea era în toate privințele intermediară, dualistă, duală...”4.

Într-adevăr, tradiția feudală a privit proprietatea funciară drept proprietatea beneficiarului rentei, proprietatea domnului feudal, dar în același timp nu a negat nici drepturile de proprietate ale țăranului. În societatea feudală, subliniază Engels, „întrebarea cui ar trebui să aparțină produsele muncii nici nu se putea pune. Acestea au fost făcute de fiecare producător individual din propriul material, adesea

1 Pachym., II, 193 sqq.

2 M. V. Levcenko. Istoria Bizanțului. M.-L., 1940, p. 240.

8 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 806.

4 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. I, p. 216.

făcut de el însuși, cu uneltele sale și cu propriile mâini sau cu mâinile familiei. Un astfel de producător nu avea niciun motiv să-și însușească produsele, acestea îi aparțineau prin însăși esența problemei. În consecință, dreptul de proprietate asupra produselor se baza pe munca personală.

I. V. Stalin mai subliniază că „sub sistemul feudal... alături de proprietatea feudală se află și proprietatea individuală a țăranului, ... bazată pe munca personală” 1 2.

Rezistența țărănească a contribuit cu siguranță la recunoașterea acestei ultime forme de proprietate de către feudalii.

Tot pământul moșiei bizantine a fost împărțit în stăpân și țăran (Paris). În documentele secolului al XI-lea. există un termen special pentru pământul Parisului — παροιχοτόπια3. Sursele nu ne permit să urmărim existența acestui termen într-o perioadă ulterioară, totuși, opoziția dintre parichi și pământul stăpânului persistă în secolele XIII-XV. Pe lângă loturile țărănești, inventarul zograf din 1294 a numit „o vie pe pământul mănăstirii”4, care se afla în posesia uneia dintre peruci (aparent închiriată). Inventarul Mănăstirii Xenofon indică faptul că posesiunile monahale se învecinează cu „viile lui Cladis și Cosmas George, perucile Lavrei”5. Actul din 1436 vorbește despre „țara perucii lui Euridabegue”6. Actele numesc chiar peruca stăpânul (κύριος) pământului7.

Pariki se bucura de anumite drepturi de a dispune de pământul lor. pământul Parichi ar putea fi moștenit; a existat chiar un termen special: παροικογονικόν8, desemnând, aparent, pământul Parisului, moștenit. Perucile Mănăstirii Sumela din Trebizond moșteniseră pământ9. Informații detaliate despre eliminarea perucilor cu terenul lor găsim în inventarul satului Mamitson. Din acest inventar aflăm, de exemplu, că peruca Manuel Pud i-a cumpărat o vie de 2 modui de la un anume John Vatatzes10. Se pare că și acest Vatatz era

1 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XIV, p. 273.

2 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. 11, p. 556.

8 Bakur, p. 51. 16; MM, VI, 1,3. mier τής παροικίας αυτών τοπία - Pyra, XV, 2.

4 Zogr., K" 53. 13.

6 Xen., nr. 2.98. mier ibid., nr 3.56.

6 T. Florinsky. Acte afopie și fotografii din ele. M. 1880, p. 48, nr. 3.

7 MM, IV, 168,4.

8 Hil., nr. 109.43.

9 MM, V, 280,7.

10 Hil., K2 92,49.

o perucă, deoarece o parte din pământul Vatatsei a fost transferată (de către mănăstire) unui alt țăran, Manuil Tsamadur1. Țăranul Teofilac a primit o vie ca zestre de la prima soție1 2 3. Unii țărani aveau „pământ ereditar (γονική γή)”8; în același timp, lotul țărănesc putea fi împărțit la moștenire: de exemplu, peruca Michael Turkodiokt a primit jumătate din „pământul ereditar”, deoarece trebuia să-l împartă cu fratele său Nikolai4; Anfis, fiul lui Tsankariya, a primit o treime din pământul ereditar5. Pământul Narich putea fi păstrat în mâinile unei familii timp de mai multe generații: astfel, Leo, fiul lui Kaloioann, avea pământ care aparținuse anterior tatălui și bunicului său6.

Uneori, feudalii cumpărau chiar pământ din perucile lor: acest lucru făceau, de exemplu, călugării Mănăstirii Lemvi. Numele perucilor lor sunt binecunoscute, ele fiind trecute în inventarul stratopedarhului Michael Foki din 1236.7 În acest inventar se menţionează o perucă a lui Xen Lega, care vindea măsline mănăstirii de la Mantea8. Întrucât atât inventarul, cât și actul de vânzare dau numele soției și copiilor lui, putem concluziona cu siguranță că vorbim despre același țăran. În inventar o regăsim și pe Maria, văduva lui Gunaropul, cu fiii săi Gheorghe și Ioan, care în 1240 au vândut pământul mănăstirii9; George Ponira împreună cu soția sa Kali și fiul Nikita, care în 1232 au vândut pământul de lângă St. Gheorghe in Vari, care a apartinut manastirii Lemvi10 11; Ioan Vlater împreună cu fiii săi Ștefan și Konstantin, care în 1246 au vândut moara mănăstirii satului

Cu toate acestea, proprietatea funciară țărănească nu a fost recunoscută ca drept, ci doar ca tradiție. Această împrejurare poate fi extrem de clar ilustrată prin exemplul poveștii cumpărării unui teren de către Maliasin, mare proprietar și funcționar, care a cumpărat pământ în satul Drianuvena, în turma țăranului Archontitsa, pentru întemeierea manastirea din Noua Petra.ca ar putea lua fara nici o rasplata pamantul Arhontresei, caci el este stapanul Drianuvenei, insa.

1 Hil., nr 92.46.

2 Hil., nr. 92.122.

3 Hil., nr. 92.89 și 99.

4 Hil., nr 92.20.

5 Hil., nr 92.35.

6 Hil., nr. 92.115.

7 MM, IV, 13.

8 MM, IV, 60-61.

9 MM, IV, 195.

10 MM, IV, 198.

11 MM, IV, 196-197.

a preferat să-l cumpere și a plătit pentru ea 12 perper.În această tranzacție ne apar clar drepturi feudale: proprietatea aparținând feudalului, proprietatea țăranului, protejată doar de tradiție, prețul pământului fixat arbitrar, determinat nu atât. de valoarea reală a parcelei, ci de relațiile personale ale ambelor părți.

Același inventar al satului Mamitson mărturisește că domnul feudal de foarte multe ori putea dispune în mod arbitrar de pământul Parichi. Pământul din Potamia a fost luat de la țăranul Leo, fiul lui Kaloioann, și înlocuit cu un alt pământ1 2. Mulți țărani din Mamitsona aveau pământ transferat de către domnul feudal (ἀπό παραδόσεως), adică deținut anterior de alți țărani, și doar foarte rar inventarul stipulează că terenul transferat a fost o alocare escheat.

Când vindea pământ cu o perucă, se pare că trebuia să obțină acordul stăpânului său. Când, în anul 1301, trei peruci ale lui Alexei Amnop au vândut corafia Mănăstirii Esfigmene, ei au indicat în hrisov că fac acest lucru cu acordul stăpânului lor4. Doi țărani din satul Sillam din Creta, dorind să-și vândă podgoriile, s-au adresat stăpânului lor, care le-a eliberat o scrisoare specială cu permisiunea.

În unele cazuri, perucile aveau o anumită libertate de mișcare. Ei puteau părăsi pământurile pe care trăiau, ceea ce nu a dus însă la o ruptură a dependenței feudale. Perucile Episcopului Moglen au cultivat pământul Lavrei Sf. Afanasia®. Călugării Mănăstirii Zograf au primit permisiunea ca perucile lor să nu fie supuse sitarkia atunci când își părăsesc satul și cultivă pământul în altă parte7. Trei peruci ale manastirii Lemvi din satul Vari locuiau in Smirna8. Perucile lui Petru Paleolog, după ce au apărut în satul Lozikiy, au semănat pământul mănăstirii Khalandar, iar călugării au cerut ca aceste peruci să le plătească chirie.satul Akrotiriy, care a construit moara, a părăsit-o11 și a devenit călugăr, deși el nu a fugit din locurile natale: el

1 MM, IV, 397,31 și urm.

2 Hil., Nr. 92.117.

3 Hil., nr.92.60 și 104.

4 Esf., nr. 4.3-7.

6 MM, VI, 125 . 18.

• Lavra, nr 45.9.

7 Zogr., nr. 26.51 și nr. 32.51.

8 MM, IV, 3,4.

9 Khil., nr. 30.13.

10 MM, IV, 37 și urm.

11 Hil., Nr. 114.24 (1327) Cf. Khil., nr. 102.12 și nr. 116.62.

menționat ca martor în timpul unuia dintre procesele lui Ch

O astfel de libertate de mișcare a dus la faptul că perucile puteau avea terenuri în sate diferite: o perucă sârbă, de exemplu, înregistrată în satul Nisiy, avea o vie în satul Handak1 2. Perucile puteau avea doi stăpâni: de exemplu, peruci ale Lavrei Sf. Atanasie a plătit chiria morii mănăstirii Hilandar 3. Parik Xen Lega deținea pământ în satul Vari de la mănăstirea Lemvi și în satul Manteya de la proniar sir-Gari4 5.

Cercetătorii relaţiilor agrare din Bizanţ au atras de multă vreme atenţia asupra fluidităţii relative a populaţiei rurale bizantine6; comparaţie a cărţilor de scribi ale mănăstirii Zograf din anii 1300 şi 1320. arata ca din 15 familii care locuiau in posesiunile manastirii in anul 1300, dupa 20 de ani au ramas doar 6 familii vechi, urma celorlalte se pierde®. Totuşi, această fluiditate nu poate fi interpretată ca dovadă a libertăţii de mişcare a perucilor bizantine, după cum crede, de exemplu, V. Moshin7; pe de o parte, aceste mișcări s-au explicat printr-o tradiție care încălca legea feudală, pe de altă parte, alte familii parohiale au plecat „la fugă”. Dar nu trebuie să uităm că domnii feudali înșiși își puteau transfera perucile în alte locuri. În timpul unuia dintre litigiile funciare, călugării Lavrei Sf. Atanasie, după ce a pus mâna pe o țară străină, a fost adus acolo și și-a așezat propriile peruci. Domnii feudali puteau da chiar și peruci9, care în acest caz treceau noului proprietar împreună cu bunurile lor (μετά καί πάντων των δικαίων καί προνομίων)10 11.

Au păstrat peruci și drepturi personale cunoscute.

Unii cercetători cred că numai țăranii liberi aveau dreptul de a participa la tribunal și văd în aceasta una dintre cele mai semnificative diferențe între poziția lor și poziția perucilor p. De fapt, ne întâlnim constant în bancă.

1 Hil., nr. 130.41 (1339).

2 Zogr., Nr. 29.74.

8 Hil., nr. 19.118.

* MM, IV, 13,26 și IV, 60,5.

5F. I. Uspenski. Urme de cărți de scriitori în Bizanț. ZHMNP, SXXXXI (1884), p. 312, cca. 2.

6 G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Bizantino-slavica, IX (1948); pagina 267.

7 V. Moshin. Practici Zograph, Sat. P. Nikov, Sofia, 1940, p. 300.

8 Hil., nr. 19.37.

9 Alexander Lavrsky. VizV, VI (1899), p. 448.1.

10 Kutl., nr. 14.7.

11 A. Vishnyakova. Organizarea economică a mănăstirii Lemviotissa. VizV, XXV (1927), p. 45, F. Dõlger, Beitrãge z. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung. Münch., 1927, S. 67. Cu toate acestea, într-o mai târziu

mențiuni care indică faptul că perucile au voie să participe^ la procedurile judiciare atât ca părți1, cât și ca martori* 1 2; depun mărturie împotriva stăpânilor lor3 și pot semna scrisori în calitate de martori4. În cele din urmă, o perucă ar putea deveni. călugăr5.

Materialul pe care l-am adunat arată că în secolele X-XIV în Imperiul Bizantin a avut loc un proces de deposedare de pământ: țărănimea: feudalii au pus mâna pe pământurile țărănești și * pământurile comunale, și-au însușit drepturile comunității și au subminat. țărănimea. În același timp, se poate presupune că procesul de subjugare a țărănimii bizantine a decurs mai intens în regiunile balcanice ale imperiului decât în Bitinia și pe coasta Asiei Mici a Mării Egee. Fără pământ a țărănimii s-a făcut cu forța: feudalii i-au ucis pe țărani, i-au alungat de pe pământ; deseori au falsificat certificate și au mituit funcționari.

Atacul feudalilor asupra țărănimii a întâmpinat rezistență din partea acesteia, atât pasivă (fuga), cât și activă; țăranii au dat foc clădirilor mănăstirii, au bătut călugării; au dus pâinea, au aranjat iotrave noaptea, au refuzat să împlinească corvee și plateste chirie. În această luptă împotriva feudalilor, comunitatea țărănească a jucat un rol enorm, fiind un mijloc puternic de unire a țărănimii.

Indignații locale individuale ale țărănimii uneori? a escaladat în revolte, dintre care cea mai mare a fost răscoala din regiunea Niceea din 1262.

Lupta de clasă a țărănimii bizantine nu numai că a reținut atacul feudalilor asupra drepturilor țărănești, asupra pământurilor țărănești, nu numai că a contribuit la crearea unui obicei feudal, ci a slăbit și statul feudal: revoltele țărănești au adus căderea Imperiul bizantin feudal mai aproape.

lucrare: Die Frage d. Grundeigentums in Byzanz, Buletinul Inter”; Comitetul de Științe Istorice, V (1933), S. 14, ați exprimat o opinie diferită.

1 MM, IV, 279-280 și VI, 38,19.

„MM, VI, 10.26.

3 Khil., Yag 19.45.

4 MM, IV, 129,1. Perucile sunt numite aici οίχοδεσπόται.

3 Parik Kritz (Hil., nr. 102.13 și 114.24) a devenit călugăr câțiva ani mai târziu (Hil., nr. 130.41) și a vorbit la Curte ca μάρτυς'αξιόπιστος καί Αναντίρρητος.

8*

Glaea 5

CATEGORII DE ȚĂRĂNIMI FEUDALĂ

Procesul de feudalizare în Bizanț, ca și în alte țări, se finalizează în diferite regiuni, iar uneori chiar în cadrul aceluiași sat, în momente diferite, și aici întâlnim constant diferite categorii de țărănimii dependente de feudal, chiar și în cadrul unui singur feudal. moșie, dar vorbind despre țară în ansamblu. Descriind constrângerea non-economică drept una dintre principalele condiții ale exploatării feudale, V. I. Lenin a subliniat că „formele și gradele acestei constrângeri pot fi foarte diferite, începând cu iobăgie și terminând cu inferioritatea de clasă a țăranului”

V. I. Lenin scrie într-un alt loc de la TV: „Fiind uniți de comunitate în minuscule uniuni administrativ-fiscale și latifundiere, țăranii sunt fragmentați de o masă de diverse împărțiri pe categorii, pe categorii după mărimea lotului, conform mărimea plăților etc. ... Toate aceste categorii diferă în istoria relațiilor agrare, mărimea alocațiilor și plăților etc., etc. ... Toată această diversitate era firească și necesară în Evul Mediu... " 1 2.

Astfel, structura socială a moșiei feudale era foarte complexă: existau diverse categorii de țărănimii dependente. Această complexitate a fost agravată de faptul că în cadrul moșiei feudale, pe de o parte, s-au păstrat elemente ale vechilor structuri sociale, iar pe de altă parte, se maturizau noi relații socio-economice.

Poziția țărănimii dependente din Bizanț nu era uniformă, nici forma rentei feudale: ei înșiși.

1 V. I. Lenin. Opere, vol. 3, p. 159.

2 Ibid., p. 332.

Actele bizantine vorbesc despre „datorii obișnuite pentru acest * loc”1. Actele ne permit să ne imaginăm diferitele forme de dependență feudală a țărănimii bizantine.

Întâlnim în Bizanț o formă de dependență, care se formează ca urmare a dezvoltării patronajului, analizată în capitolul anterior. Vestea patronajului este cuprinsă într-o scrisoare a marelui primikirius Ioan, care în 1384 a transferat patronajul asupra poporului său la mănăstirea Pandokrator de pe insula Thasos 1 2 3. „Dacă după moartea mea”, a scris el, „ei vor fi jignit sau hărțuit de altcineva, mănăstirea să aibă grijă de ei și să-i ocrotească”. Acești oameni; trebuia să plătească mănăstirii câte 2 ducați din fiecare șuviță a viei; părăsindu-și exploatația, puteau vinde clădirile pe care le-au ridicat pe terenul mănăstirii. Marele pri-Mikyrius John subliniază că dependența lor nu trebuie identificată cu parikia.

Mult mai frecvente în surse sunt referirile la țărani, care pot fi asemănați cu oamenii de rând din Europa de Vest. Acești țărani, pe lângă plata chiriei în numerar, trebuiau să îndeplinească o serie de îndatoriri specifice legate de întreținerea pământului (domeniului) domnului, așa-numitele angars, adică taxele corvée.

Termenul αγγαρεία se găsește adesea în literele bizantine într-un sens oarecum vag, iar cercetătorii dau acestui cuvânt același sens vechi pe care îl avea la Vasile: datoria de igname. Cu toate acestea, deja în carta Lavrei Sf. Atanasie de Athos, întocmit sub împăratul Ioan Tzimiskes (969-976), acest termen este folosit într-un sens complet diferit: împăratul indică acolo că acele hangare pe care Kellioți le fac pentru stareți ar trebui desființate. Aici, acest cuvânt nu înseamnă nimic. mai mult decât corvee.

Exact așa trebuie înțeles acest termen atunci când actele se referă la „hangarul obișnuit” al perucilor4 * 6. În unele documente, acest sens al termenului este exprimat destul de clar^ Astfel, în inventarul satului Mamitson, acesta se spune despre pământul care se cultivă cu ajutorul hangarelor parih δ. Călugării mănăstirii Sfântul Ioan Teologul aveau peruci, care făceau hangare la semănat. Pe lângă corvee arabil, în

1 έχεΐσε τοπιχώς συνήθων απαιτήσεων - Jus, III, 694.

2 Pandokr., nr. 6.

3 ro. Porfir. Istoria lui Athos, III. 272,31.

4 ή συνήθης αγγαρεία - MM, IV, 256. 1. Cf. MM, 255. 7.

6 Hil., Nr. 92.149.

6 MM, VI, 255. 6. Uneori termenii δουλεία sau δεσποτικά sunt folosiți pentru a desemna corvée (MM, IV, 182.17. The Cronicle of Morea, vers. 2670, 3015 și 4578).

Sursele menţionează o datorie, care consta în faptul că ţăranul era obligat, din ordinul feudalului sau al reprezentantului acestuia, să transporte sau să transporte produse dintr-un loc în altul. Așadar, din viața lui Atanasie de Trebizond, aflăm despre cum un anume călugăr, după ce a adunat un quitrent natural într-un proastium, a instruit să livreze mâncare la mănăstire „ unei femei însărcinate \ În fața noastră, astfel, un fenomen de intrare cu așa-numitul service cărucior.

În ceea ce privește mărimea corveei în economia feudală bizantină târzie1 2 avem date extrem de rare din surse. Așa-numita fișă de salariu a orașului Lampsak (sec. XIII) mărturisește dimensiunea foarte neînsemnată a îndatoririlor de corvee ale țăranilor cu unul sau doi boi: acești țărani erau obligați să slujească pe corvee timp de 7 zile într-un an 3. Monahal. inventarele aferente primei jumătăţi a secolului al XIV-lea, vorbesc şi despre o cantitate neînsemnată de corvée, care se ridica la 12 zile într-un an 4*, dar ajungea uneori la o zi pe săptămână b. Multe inventare ale vremii nu definesc dimensiunea corvéei și spun doar că țăranii trebuie să îndeplinească îndatoririle corvee stabilite și obișnuite în funcție de forța fiecărui 6. O astfel de formulare lăsa mai multă libertate domnului feudal de a crește corvee. Aparent, creșterea corvee a avut loc la mijlocul secolului al XIV-lea. Hrisovul Stefan Dushan din 1353 indică faptul că oamenii bisericii care aparțineau bisericii grecești Sf. Nicholas, a trebuit să lucreze în corvée 2 zile pe săptămână 7.

În același timp, cunoaștem și asemenea ferme feudale în care țăranii nu purtau deloc corvée; astfel, de exemplu, sunt posesiunile lui Mihail Monomakh din Khandak (1333). Cu toate acestea, absența chiriei muncii în acest caz poate fi explicată prin faptul că posesiunile lui Monomakh au reprezentat o dezbatere. Lavra carte de scriitori din 1420 de asemenea

1 A.I. VisV. XII (1906), p. 140,13.

2 Această problemă a fost rezolvată complet incorect de F. Dölger, care a susținut că corvee „alcătuia o parte deosebit de semnificativă din îndatoririle perucilor”. El a plecat nu de la orice date directe ale surselor, ci de la unele raționamente referitoare la dimensiunea domeniului. Cu toate acestea, dimensiunea terenului dominator găsește o altă explicație. Vezi mai jos, p. 127-128 [F. Dõlger. Die Frage d. Grundeigentums din Byzanz. Buletinul Internului. Comitetul de Istoric. Științe, V (1933), S. 8.]

3 G. Taf el-G. Thomas, op. cit., II, 209.

4 Zogr. K2 17,90; Esf., p. XVII. 16.

0 Esf., p. XV.19.

6 Hil., Nr. 92.168.

7 Rusik, p. 367.

constată că țăranii din metohul Gomat Lavra de pe Kassandra nu efectuează deloc corvées.

Obligația de a purta corvee era considerată la sfârșitul Bizanțului ca un semn de lipsă de libertate. Cronica moreană spune că atunci când slavii, care locuiau în Peloponez, în munții Drung, au fost înfrânți de William al II-lea, i-au cerut să salveze onoarea de a nu efectua corvée, care este săvârșită de satele întinse în văi deschise; la fel ca strămoșii lor, ei doreau doar să facă serviciul militar 1 2.

În Bizanțul târziu, a existat și chirie în produse. Perucile mănăstirii Lemvi, pe lângă angaria, îndeplineau o datorie numită οικομοδοπαράσπορον 3; în actele secolului al XI-lea. găsim un termen apropiat de acest οίκομόδιον 4. Acești termeni obscuri au atras de multă vreme atenția cercetătorilor5 6. Înțelesul lor nu a fost însă clarificat; relativ recent s-au încercat să fie interpretate ca o plată către un oficial pentru cântărirea cerealelor ®. Pentru a determina semnificația acestor termeni, este necesar să ne bazăm pe o indicație din una dintre cărțile scribalilor esfigmenieni, care spune: „Ca οϊκομοδισμός pentru 3 perper - 1 modius de cereale”, faptul că οίκομό-διον era o taxă care era plătită unui funcționar pentru cântărirea grânelor: cel mai probabil, ar trebui privită ca chirie în natură, care era plătită de țăran feudalului proporțional cu chiria bănească - gospodărie: pentru 3 perper gospodărie - 1 modius de cereale.

Un tip similar de chirie a fost, aparent, οΐνομέτριον (în care cercetătorii au vrut să vadă și plata pentru măsurarea

1 G. Ostrogorsky, Cărți de scriitori bizantini, Byzantino-slavica, IX (1948), 304, crede că aici se comuta corvée.

2 Gronicul din Morea, vers. 3015 sqq.

3MM , IV, 182.

4MM . VI, 22.29 și 47.18. M. Goudas Έπετηρις "Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, III, 122, N 2.

5 V. G. Vasilievsky. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. ZhMNP, GGX (1880), p. 367. F. I. Uspensky. Materiale pentru istoria proprietății pământului în secolul al XIV-lea. Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, 1883, p. 44. P. V. Bezobrazov. Cartea scribului Patmos. VizV, VII (1900), p. 87, proiectul 2. P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț, p. 21.

6 A. Solov]ev - V. Moshin. Comanda de hrișcă a vladarilor sârbi. Beograd, 1936, p. 473. F. Dõlger, Zur Textgestaltung der Lavra-Urkun-den, BZ XXXIX (1939), S. 56, considera acest termen ca o desemnare a contribuțiilor unui funcționar pentru măsurarea terenului.

7. ρικόν εν - Esf. pagina XVII. 14. În acest context, σιθόκριθον nu poate fi depusă, așa cum cred A. Solovyov și V. Moshin. cit., 473, ci un fel de bob. mier σιτόκριθον του σπόρου - MM, VI, 134,20.

vin): de la 1 perper al gospodăriei au plătit 1 măsură de vin. Οινομέτριον Stefan Dushan în 1346 a numit o nouă datorie

Într-o serie de inventare monahale se menționează obligația țăranilor de a aduce domnului feudal așa-numitele κανίσκια (coșuri), care în practica slavă hilandară sunt numite „arcuri”. Aceste kaniskias urmau să fie prezentate domnului feudal pentru trei sărbători bisericești: de Crăciun, de brânză și de Paști1 2. Într-un act al mănăstirii Athos Sf. Panteleimon (sec. XI) este indicat ca un astfel de Cannes să fie format din pâine, pui, orz modia și jumătăți de vin 3. În unele acte ale secolului XIV. există un indiciu că Cannes este schimbat și în loc de trei oferte, se percep 6 keratii din fiecare pdrik în anul 4, adică x/4 perpera.

Dar dacă, astfel, în secolul al XIV-lea. Din anii 1990, de la transferul parțial al chiriei în natură în bani, în același timp au apărut și unele noi tipuri de plăți în natură. Am văzut deja că Stefan Dušan vorbește despre οίνομέτριον ca pe o nouă îndatorire. Pachymer spune că în 1306 a fost introdusă o nouă taxă pe cereale în regiunile europene ale imperiului - σιτόκριθον 5 6. La sfârșitul secolului al XIV-lea. a apărut o nouă slujbă de pâine: κοιλόν σιτάριν β. În hrisovul împăratului Manuel al II-lea din 1405, există un discurs despre impozitul pe cereale, care a fost perceput în valoare de 2 modii de la zevgar 7.

Prezența unei anumite tendințe spre dezvoltarea chiriei în natură este confirmată de curiosul proiect al Gemista Plython de înlocuire a chiriei în natură.

Astfel, tendințele de dezvoltare economică din secolul al XIV-lea. nu se poate reduce doar la comutare, așa cum fac G. Ostrogorsky și, într-o măsură și mai mare, V. Moshin; de fapt, acest proces a fost mai complex: se pare că, odată cu apariția unor noi tipuri de corvée și cotizații, a avut loc o comutare parțială a altor tipuri de muncă și chirie în natură.

Forma predominantă de chirie la acea vreme era numerarul.

1 A. Solov jes —V. Moshin, nume cit., nr. 6.42.

2 Zogr., Nr. 29,89; Khil., nr. 92.171; Esf., p. XVII. 17.

3 Rusik, nr 19.158.

4 Esph., p. xiv. Pe această bază, A. Solovyov și V. Moshin

Se crede că în secolul al XIV-lea. Cannes a fost tradus complet în bani, în timp ce G. Ostrogorsky vorbește despre o comutare parțială a lui Canis (A. SolovjeB-V. Moshin, cit., p. 450. G. Ostrogorsky. Cărți de scriitori bizantini, p. 299).

6 Pa^ch in mer es, II, 492.

6 Actul Vatopedi din 1408 - vezi V. Moshin. Seminarium Kondakovianum, X (1938), p. 130.

7 F. Dõlger. Beitrage z. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung. S. 59.

8 A. Elissen. Analecten d. mittel-u. Neugriechischen Literatură. IV (1860), 2. S. 47,30 urm.

chiria, din care o parte semnificativă era gospodărie/ferme, a variat în principal în intervalul de la g/2 la 4 perper, în timp ce kaniskii au fost estimate la numai g/4 perper, iar corvee, de regulă, nu depășea 1 zi a săptămână.

Tradiția a limitat mărimea chiriei pariziene. Împăratul Constantin Monomakh (1042-1054) a interzis creșterea chiriei perucilor în mănăstirea Chios 1 2. O interdicție asemănătoare o găsim în hrisovul mănăstirii Maicii Domnului (sec. XII)3. Deosebit de interesant este hrisovul monahal de la Attaliata, care stabileste imuabilitatea nu numai a marimii, ci si a naturii atributiilor parohiale.

Dar, deși tradiția menține imuabilitatea mărimii și naturii îndatoririlor parohiale, feudalii le-ar putea schimba totuși. Când Grigori Bakuriani a construit mănăstirea Petrissa în 1083, el a numit o perucă pentru a sluji ca fecior de altar în ospicionul acestei mănăstiri; această perucă trebuia să pregătească lemne de foc, să transporte apă și, în general, să efectueze tot felul de lucrări pentru ospiciu b.

Este imposibil de observat că toate știrile despre tradiția care interzice creșterea mărimii atribuțiilor parohiale datează din secolele XI-XII; posibil în secolul al XIV-lea. ea nu mai putea opri creșterea rentei feudale; dar nu ar trebui să presupunem că la acea vreme creșterea chiriei feudale nu s-a datorat atât unei creșteri a chiriei gospodăriei, cât din cauza instituirii unor noi tipuri de chirie - atât chirii pentru muncă, cât și pentru alimente, precum și bani suplimentari. chirii?

Într-adevăr, în actele bizantine târzii, găsim menționarea unui număr mare de diferite taxe și taxe suplimentare percepute în bani. Analiza acestor tipuri de chirie este foarte dificilă: însăși definiția semnificației unui termen sau al unuia este aproape întotdeauna foarte dificilă. Uneori, cercetătorii nu au putut determina imediat dacă termenul însemna un fel de chirie sau altceva. Deci, F. I. Uspensky, cunoscând termenul lu dimodeo în inventarul Lampsak, l-a considerat drept un nume geografic - Dimotika6, deși, de fapt, corespunde numelui grecesc al impozitului διμοδα'çον7, al cărui sens

1 Despre natura gospodăriei, vezi cap. 6.

2 M. Gedeon. Βυζαντινά χρυσόβουλλα καί πιττάκια, Εκκλησιαστική ' Αλήθεια, IV, 406. 1. 42.

3 Kosm., p. 58-59.

4 G. Sathas. Bibliotheca graeca, I, 39-40.

6 Bakur., 48.11.

vF. I. Uspenski. Urme de cărți de scriitori în Bizanț. JMNP> GGXXXI (1884), 334.

7 Zogr., nr 23.53. Phil., nr. 9.75. Acest termen se găsește deja în acte din colecția lui P. Sevastyanov, publicată de T. Florinsky în 1880.

nu a fost încă determinată cu suficientă precizie. O altă dificultate care apare în analiza diferitelor tipuri de rentă obișnuită bizantină târzie este aceea că multe dintre ele ne apar încă în coaja impozitelor de stat, trădându-și originea ca impozit delegat domnului feudal.

Una dintre cele mai importante îndatoriri suplimentare a fost zeugaratikiy. În inventarul proastium Varis din 1073, zeugaratikiy este colectat în sume destul de nesemnificative1, în timp ce în cartea de scriituri a lui Mihail Monomakh se ridică la aproape 20% din suma totală a chiriei transferate acestuia (ποσότης). Într-un alt act, ceva mai târziu, găsim o mențiune de zevgara-tikia, ajungând la o sumă uriașă de 200 perperes1 2.

Dintr-un act al Mănăstirii Ruse Panteleimon de pe Athos, putem vedea că zeugaratiki corespunde sitarkiya3, care, la rândul său, corespunde unui tribut rar άλωνιάτικον4. În 1325, din satul Mănăstirii Zograph, Prevista sitarkia a fost strânsă de la zevgari în sumă de 45 perper 5 6.

Cu toate acestea, problema identității zeugaratiki și sitarkia nu poate fi rezolvată definitiv: adevărul este că în unele acte zeugaratiki și sitarkia sunt enumerate în paralel, ca două tipuri diferite de chirie®.

Există și alte dificultăți în înțelegerea naturii zeugaratikia. În special, se găsește constant în surse să desemneze nu chiria „obișnuită" feudală, ci impozitul plătit statului. De asemenea, nu este clar în ce relație este zeugaratium cu zeugologie - impozit,

1 MM, VI 7,31 urm. 6, p. 142-143. Există și o istoriografie a problemei.

2T. Florinsky. Acte ale lui Athos și fotografii din ele din colecția lui P. Sevastyanov. SPb., 1880, p. 95. 16.

8 Rusik, p. 174.

4 Rusik, p. 166. F. Dõlger, BZ, XXXVIII (1938), S. 497, se îndoiește de identitatea aloniaticului și a sitarkia.

B Zogr., nr. 26.36.

6 Zogr., nr. 26.56. Complicații inutile au fost introduse în chestiunea zeugaratiki de către G. Ostrogorsky, care a susținut că „locul pe care în practica lui M. Monomakh îi aparține zeugaratiki este ocupat de ωφέλεια în cărțile scriburilor mănăstirii" (G. Ostrogorskyi. Cărțile scriitorilor bizantini, p. 297). Cu alte cuvinte, G. Ostrogorsky crede

că Zevgaratiy era o taxă specifică percepută în posesiunile seculare, în timp ce în realitate este menționată constant, dacă nu în cărțile cărturarilor monahale, atunci în scrisorile monahale (Fil., nr. 9.69; Esf., nr. . 12.54 și 13.44; Zogr., nr. 50.10; Vatop., p. 23.18 etc.). În plus, o comparație între zeugaratiki și ophelia (aceasta din urmă a fost taxată în sume de la -10 la x/20 gospodărie) nu ne aduce cu un pas mai aproape de înțelegerea unuia sau altul tip de chirie.

122

care ne este cunoscută din izvoarele secolelor XI-XII1 şi al cărui sens nu este încă suficient de clar.

Astfel, problema zeugaratiki, relația sa cu sitarkia, cu zeugologia etc., este încă departe de a fi pe deplin rezolvată în prezent: în orice caz, zeugaratiki era una dintre rechizițiile suplimentare percepute în formă bănească. Este posibil ca sensul inițial al acestui termen să fi fost „zecimea din zevgari”1 2, adică din echipe de boi, totuși, în secolele XIII-XIV. nu exista o legătură clar palpabilă între numărul de boi și mărimea zeugaratikiei. În fine, pare foarte probabil ca în perioada dintre secolele XI-XIV. dimensiunea zeugaratikiei a crescut semnificativ.

Alte vite erau supuse zecimii: până și Theo-phylactus al Bulgariei vorbește despre scutirea de zecimi de la toate vitele3. Faptele amintesc de o zecime de porci 4 și o zecime de oi și porci5 6. Din această taxă, aparent luată din cap, ar trebui, poate, să distingem taxe pentru folosirea pășunilor, așa-numita ἐννόμιον®. Pira mărturisește (XXXVII. 2) că în secolul XI. se plăteau enomiile după numărul capetelor de vite alungate la pășune; după plată, cuantumul dusmaniei era împărțit între toți țăranii proporțional cu suma impozitului de stat plătit de fiecare dintre ei, iar destinatarii erau chiar acei țărani care nu aveau animale, „pentru că”, se spune în decretul Pira. , „pășunea lor este folosită de altul”. Astfel, Pira reflectă acea etapă din istoria ennomului, când acest impozit nu era încă o rentă feudală și când toți țăranii îl plăteau comunității, apoi se împarte între ei proporțional cu suma impozitului de stat plătit de fiecare.

Actele ulterioare arată că ennomiul, care a devenit rentă feudală, era perceput nu pe capul vitelor, ci pe pășune: dintr-un act Hilandar aflăm că ennomiul trebuie plătit de oricine duce vitele la pășune, fie că sunt. arhonti, stratioti sau oricine altcineva.sau else7; alt act

1 Migne PG, CXXVI, 536.A; Jus, III, 432,13; F. I. Uspenski. Act de alocare a pământului mănăstirii Maicii Domnului. IRAN I, 1894, p. 27.15. Zeugologia se găsește uneori în actele ulterioare: MM, VI, 105,12 și MM, V, 83,24.

2 G. Ostrogorsky, rev. cit., p. 297.

3 Migne PG, CXXVI, 448. B.

4 χοιροδεχατία - Khil., nr.4 5,17; Esph., p. xv.30.

δ προβατοχοιροδεχατία - C. Sath a s, op. cit., I, 235.27 și χοιροπρόβατον—Esph., p. XVI. 6.

6 Termenul de ennomium este cunoscut nu încă din secolul al X-lea, așa cum susțin A. Solovyov și V. Moshin (A. Solovyov - V. Moshin, cit., p. 431), ci încă din perioada elenistică (Sandro Avogadro. Alcune osservazioni). sulle tasse del bestiame nel Egitto greco-romano, Aegyptus, 1934, p. 235).

7 Hil., nr. 41.77.

menţionează ennomiul „pe munţi şi pe vale”1. Pariki a trebuit să plătească înnomii pentru vite, oi și porci la pășune1 2.

Metamorfoza dușmaniei arată că feudalul stăpânește pe pășunile satului și acum adună în favoarea sa acele exigențe care înainte mergeau în folosul întregii „lumi”. În această privință, nu ar trebui să presupunem că acordarea unei ennomii atât de des întâlnite în scrisorile împăraților bizantini către una sau alta mănăstire nu a fost o atribuire a unui impozit de stat, ci doar o oficializare a sechestrului terenurilor comunale? de un lord feudal? Din păcate, din lipsa surselor, această problemă cea mai interesantă nu poate fi încă pe deplin elucidată3.

În continuare, din surse reiese că s-au perceput taxe speciale pentru folosirea pășunilor montane4 *, pentru folosirea pădurilor de stejar6. Foarte curioasa este mentionarea unei ennomii in cuantum de 4 per-pere pe an dintr-o gradina de 8 modii6; aceasta arată, în primul rând, că vitele erau alungate la pășunat chiar și în grădină (grădină) și, în al doilea rând, că enomiile puteau fi plătite nu numai din capul vitelor7, ci și din mărimea parcelei pe care se aflau vitele. alungat.

În sfârşit, existau taxe speciale care se percepeau pentru conducerea vitelor în timpul creşterii vitelor pastorale8, totuşi, ele rămâneau de obicei impozite de stat, deşi mănăstirile primeau uneori scutire (excursie) de aceste taxe.

Pe lângă taxele asupra animalelor, feudalii bizantini percepeau taxe de pescuit de la țărani, așa-numita „a treia parte” sau οψώνιον9.

1 Zogr., Nr. 23.43.

2 Fil., nr. 9.76, Cf. χοιρονομία - L. Solov jeu - V. Moshin, nume. cit., nr. 11.69.

8 Înțelegerea noastră a dușmaniei ca o taxă pentru folosirea pășunilor nu contrazice „enomia albinelor” specială menționată în surse (έννόμιον των μελισσών) - Fil., nr. 9. 76, sau mai des simplu μελισσοεννόμιον—Chil., nr.45.16, MM, IV, 352. 9. A. Fiecare. Două acte bizantine târzii. VizV, II (1949), p. 315. 23. Bineînțeles, „enomia albinelor” nu era taxată pentru folosirea pășunilor — probabil corespundea celor „zece albine” ale practicii slave Hilandar. Pe lângă „enomia albinelor”, mai exista o „taxă pe albine” - χουβελιάτιχον.

Vatop, p. 23.22. Vezi despre el - F. Dõlger, BZ, XXXI (1931), S. 173, A. Solov j ev - V. Moshin, naming. cit., p. 415-416.

4 όρειχή - Khil., No. 45,6; Phil., nr. 9.75.

6 βαλανιστριον - Khil., nr.45,16 și 69,43; πρινοχόκχιον - A. Solo în j e in - V. Moshin, nume. cit., nr. 32.67.

6 Hil., Nr. 92.144.

7 Pe lângă mărturia lui Pira (vezi mai sus, p. 123), aceasta este confirmată și de inventarul Patmos 1073-MM, VI, 15.12.

8 πoριατιχόν - Zogr., nr. 26.73. Vezi F. Dõlger. BZ XL (1940), S. 247 L » Zogr., Nr. 32.37 și Nr. 37.36,

d24

Aparent, în secolul al XIV-lea. semnificația anterioară a multor îndatoriri a fost deja uitată. Acest lucru este evidențiat de faptul că în unele inventare sunt incluse într-o coloană extorcări de origini cele mai diverse; de exemplu, în inventarul posesiunilor lui Mihail Monomakh, se indică faptul că proprietarul ar trebui să primească „în contul kaniskia, taxe judiciare și zecimi de la porci” 2 perper1. Includerea într-o coloană a unor taxe de origini diferite, faptul că același termen are un înțeles diferit și invers - termeni diferiți - un înțeles similar - toate acestea indică faptul că originea multora dintre aceste taxe a fost uitată, legătura lor cu dimensiunea reală a proprietății s-a pierdut și s-au transformat în chirii tipice feudale „obișnuite”. O varietate semnificativă de taxe suplimentare bizantine târzii, precum și o creștere a sumelor percepute sub forma uneia sau acelea taxe, care poate fi urmărită în unele cazuri, ne permit să presupunem, așa cum sa menționat deja, că creșterea chiriei feudale. a procedat în mare măsură datorită stabilirii unor noi taxe suplimentare, apoi ca impozit principal - gospodărie - a rămas fără modificări semnificative: mărimea gospodăriei conform inventarelor secolului XIV. corespunde gospodăriei, care, în special, a fost rambursată în secolul al XI-lea. țărani cu drepturi depline din proastia Varis (de la 2x / 2 până la 4 pers).

Creșterea rentei feudale a avut loc și din cauza dezvoltării „obiceiurilor proaste”. Problema existenței banalităților în Bizanț este foarte dificilă. În Principatul Morea ele, în orice caz, au existat: inventarele au în vedere taxele de folosire a teascului maestru de măsline1 2 și a morii de in a maestrului 3. Dar analiza inventarelor moreene este deosebit de dificilă; deși se referă la practici grecești4, cu toate acestea, ele conțin concepte care sunt caracteristice feudalismului vest-european: chiria sub forma unei perechi de pinteni5 6, vasali®, exploatația 7 etc. De aceea, este greu de spus dacă banalitățile moreene. s-au dezvoltat pe pământ bizantin chiar înainte de invazia „francilor” în Grecia, sau au fost înființați de feudalii „latini”. Adevărat, în inventarele grecești găsim constant mori printre alte elemente de venit8.

1 Zogr., № 29,90.

2 Jus unius sagresi..., unde se parcelă măsline - Buchón, II, 60,21,

3 Jus linòbrosii (=grec. λινοβροχεΐον?) în care se aruncă inul - Buchón, II, 78.13.

4 După aceasta și alte lucruri scrise într-o anumită practică în scripturile grecești -

Buchon, II, 96,31.

6 Buchón, II, 79,28; 80,8; 83.19.

„Buchon, II, 74,27; 90.15.

7 Buchón, II, 86,29; 90,8.

8 Esph., str. 15 35; Hil., № 92.143.

Cu toate acestea, nu este clar dacă utilizarea lor era obligatorie pentru țărani. Pentru folosirea morilor stăpânului, țăranii trebuiau să plătească o taxă specială, așa-zisul exagium (ἑξάγιον); într-un act al mănăstirii Xenofon, datând din anul 1083, citim că ktitorul acestei mănăstiri a hotărât ca toată lumea să poată măcina făină la moara mănăstirii fără să plătească taxă și fără exagiu.

Domnul feudal își obținea venitul binecunoscut din taxele de judecată (aerikon); în acelaşi timp, este curios, de exemplu, că „banii adulteri” se găsesc doar în actele secolului al XIV-lea 1 2; aparent, apare și în ultima etapă a dezvoltării feudalismului bizantin. Venituri foarte însemnate au fost date domnului feudal prin folosirea dreptului la proprietatea evadată a țăranului și a avotiki, care era, de fapt, dreptul unei mâini moarte.

feudalii bizantini au perceput și taxe de piață în favoarea lor; astfel, biserica Yanina primea jumătate din venitul din târgul de cincisprezece zile, a doua jumătate mergea către clerul bisericii3.

Faptele pe care le-am adunat arată că țăranii bizantini au fost nevoiți să îndeplinească diverse îndatoriri feudale: corvée (arabil și transport), diverse tipuri de chirie în natură, menaj, plăți extraordinare în numerar, taxe judiciare și de piață, poate chiar banalități. Pe lângă aceste diverse tipuri de rentă feudală, sarcina impozitelor și taxelor de stat revine țăranului, cum ar fi obligația de a construi fortificații și nave de război și diferite rechiziții în favoarea bisericii (de exemplu, canonicons). La analiza rentei feudale, se atrage atenția asupra predominanței rentei monetare și asupra dezvoltării relativ slabe a corvée. Cu anumite temeiuri, se poate vorbi de creșterea rentei feudale, care se datorează aparent apariției unor tipuri noi, suplimentare de chirie, atât în numerar, cât și în natură și salarii; în același timp, anumite tipuri de chirie în natură și chiria muncii sunt comutate și convertite în bani.

Descrierea sistemului economic feudal. V. I. Lenin a subliniat: „Esența sistemului economic de atunci era că tot pământul unei anumite unități de economie funciară, adică o moșie dată, era împărțit în domnești.

1 είς τόν μύλωνα μή ζητειν τι, άλλ'άνευ έξαγίου άλέφειν - Xen., No. 1.236.

2N . Albine, Υπήρχε jus primae noctisπαρά Βυζαντίοις; BC, XXI (1912), S. 185.

8MM , V, 85,27.

și țăran... „Alocația” țăranului a servit astfel în această economie de parcă salariile în natură... „Ch

Nesemnificația relativă a corvee la sfârșitul Bizanțului ne obligă să punem problema naturii și întinderii pământului dominat și problema conexă a disponibilității forței de muncă pentru economia dominantă. Această problemă este foarte complexă; dificultatea de a-l studia este că inventarele, cea mai bună sursă a noastră, nu spun aproape nimic despre domeniu. Inventarele care au ajuns până la noi sunt, de regulă, acte de acordare de către împărat unui sau aceluia feudal arendă și îndatoriri ale satelor, astfel încât domeniul (moșia), prin însăși sarcina inventarelor, aproape că nu este afectată de ele. Și totuși, inventarele opune unele șiruri de pământ alocațiilor care se află în posesia țăranilor; în satul Mamitson, de exemplu, existau aproximativ 1750 de moduri de teren în mâinile perucilor și mai mult de 2100 de modi în plus față de acesta1 2, în satele Khandak și Nisii - aproximativ 735 de moduri de alocare și 575 de moduri de alte teren3. Episcopatul Staghilor a primit în dar 1.000 de modi de pământ și 19 parichi zev de incendii - loturi4. Întinderi mari de pământ se aflau în mâna feudalului și în moșia lui Varis, unde, aproximativ, din 7000 (7500) modii, aproximativ 4/5 pot fi considerate de stăpân5. Conform calculelor lui G. Ostrogorsky6, în posesiunile mănăstirii Hilandar din domeniu era de 5 ori mai mult pământ decât țăranii, iar în posesiunile mănăstirii Zograf în 1320 de aproape 12 ori.

Podgorii ar putea fi, de asemenea, astfel de terenuri domeniale; Astfel, într-una din posesiunile mănăstirii Zograf se aflau în domeniu 30 de podgorii de modi7.

În unele cazuri, predominanța pământului dominator asupra Parichi este pur și simplu uimitoare: de exemplu, din inventarul metohului Stomius, care a aparținut Mănăstirii Xenofon, este clar că din 2170 de modii de pământ care se aflau în metoh, doar 70 de modii erau în mâna țăranilor8.

Chiar și din aceste date slabe, se poate observa că feudalii bizantini posedau terenuri de domeniu de dimensiuni considerabile. Întrucât, după cum am văzut, îndatoririle corvee ale țăranilor de rând erau nesemnificative, este firesc să presupunem că domeniul feudalului bizantin nu a fost procesat.

1 V. I. Lenin. Lucrări, vol. 3, p. 157-158.

» Hil., nr. 92.

8 Zogr., nr. 29.

4 MM, V, 270,31.

6 MM, VI, 6 și urm. Calcul după F. Dõlger. Die Fraged. Grundeigentums în Byzanz., S. 9.

βΓ. Ostrogorski. Cărți de scriitori bizantini, p. 239.

7 Zogr., nr 15.44.

• Xen., nr. 6.94.

numai cu ajutorul muncii corvee; marii proprietari de pământ au fost nevoiți să atragă pentru cultivarea domeniului o altă forță de muncă, pe lângă țăranii corvee. Parțial, terenurile domeniale au fost concesionate pe termen scurt; moșierul cretan Stefan Sahlikis, care a trăit în prima jumătate a secolului al XV-lea, spune că toate veniturile sale constau din așa-numita „a treia parte”1, adică chiria obișnuită, și chiria de la mori - toate acestea, însă , a mers la câini de vânătoare. Forma exemplară a chartelor stabilește cota de chirie: x/2 din recoltă la închirierea unei podgorii și g/3 la închirierea unui câmp de cereale, de altfel, arendașul trebuia să-și semene singur grâne1 2.

Înființând o vie pe pământul unui mare proprietar, țăranii erau obligați să plătească chirie, al cărei cuantum era de obicei determinat în avans în cifre absolute3. Un astfel de contract de închiriere tindea să devină fief. Ţăranul se bucura de anumite drepturi reale asupra acestui pământ: îl putea transmite prin moştenire4*, îl putea înstrăina. Cu toate acestea, atunci când pământul a fost înstrăinat în favoarea feudalului, o parte din veniturile din vânzări, așa-numita δεκατημόριον (a zecea parte) b. Actele indică adesea că acești bani trebuie să fie primiți de perceptorul chiriei proprietarului terenului (διενεργών) 6.

Așa-numita δεκατεία, adică zecimea, este diferită de chiria, care reprezintă 1/2~1/din recoltă, termen care este folosit în alte cazuri și pentru a desemna diferite taxe percepute, de exemplu, asupra animalelor sau asupra animalelor. mărfurile aduse în port. Metropolă ateniană la sfârșitul secolului al XI-lea. a închiriat vii lângă Dekeley, primind pentru ei o zecime din vin7; laur de sf. Athanasia a închiriat niște pământ stratioților și perucilor pentru plata zecimii. În secolul al XIV-lea. Călugării Mănăstirii Hilandar căutau să primească jumătate din zecime9 de la țăranii care semănau pământurile mănăstirii din satul Lozikiy. Zeciuiala secerișului este menționată și în hrisov

1 έντριτιά - S. Papadimitriou. Stefan Sahlikis și poemul său Ἀφήγησις παράξενος. Cronica East-phil. despre-va la Novorossiysk un-cele, VI (1896). Bizant. otd. Nr. 3, linia 155.

2 C. Sat are. Bibliotheca graeca. VI, 621-622.

8 Hil., nr. 28.23.

4 Un anume Teodoropul vinde vinul pe care l-a moștenit

piatra de grindină, care a fost spartă pe pământul lui Theodore Tsiring - Khil., 28.

6 Xen., nr. 5,35; Khil., nr. 28.39, nr. 29.31, nr. 25.86.

„Hil., nr. 28.40, nr. 29.85, nr. 12.22.

7 F. I. Uspensky. Opinii și hotărâri ale consiliilor locale din Constantinopol. IRAI, V, 39.2.

8 Lavra, No. 45,8; cf. Khil., nr. 10.31.

9 τήν ημίση δεκατίαν—Hil., nr. 30.17.

Împăratul Ioan al VII-lea Paleolog din 1407, acordat Mănăstirii Vatopedi.

Termenul δεχατεία, din câte ne permit să judecăm sursele foarte rare, era răspândit doar pe Peninsula Balcanică, în timp ce pe coasta Asiei Mici îi găsim „echivalentul" - μόρτη. Termenul morta apare o singură dată într-un act din sudul Tesaliei, dar aici se explică imediat ca zecime1 2; în plus, ύπομόρτος γη3 este menționat în inventarul satului Mamitson. Dar, practic, termenul de morta se găsește în actele originare din regiunea Smirna - Milet. Când vecinii Mănăstirii Lemvi au semănat pământul mănăstirii din Kukul, împăratul le-a ordonat să plătească morta datorată. Locuitorii din Neochoria, care foloseau ilegal chorathia mănăstirii Lemvi, au fost nevoiți să plătească o morgă6, care însă a fost „iertată" de ei din cauza sărăciei. Morta este menționată și în alte documente din zonă6.

Inventarul posesiunilor mănăstirii Hilandar din Mamitsen dă o idee despre mărimea terenului arendat pentru plata unei zecimi de morta, unde s-au cultivat 600 de modi cu ajutorul lui Perichi angarii, adică erau un domeniu. în sensul literal al cuvântului, iar 1500 modi S-a închiriat, aducând mănăstirii 30 perpers de venit7.

Țăranii care dețineau pământ pentru o zecime de mort, de multe ori se dovedesc a fi chiriași ereditari. Din pro-astia Sfurn de lângă Smirna, care era cultivată de țăranii din satele vecine, morta a mers mai întâi la mănăstirea rufinienilor din Constantinopol, apoi la doamna Kastomonitissa, acest pământ a trecut de la o generație de țărani la alta8. Posesiunea pentru morta, în care pământul a trecut din generație în generație de deținători, avea tendința să devină proprietate (desigur, feudală). Deci, locuitorii satului Maleahi de lângă Milet dețineau pământ, care a fost moștenit și transmis ca zestre. În 1262, a apărut un proces în care țăranii au căutat să demonstreze că acest

pământ este proprietatea lor și că plătesc impozite de stat pentru el. Cu toate acestea, ancheta a relevat că aceștia

1 Vatop., p. 44.

2 MM, IV, 419,22 și 420,16.

3 Hil., Nr. 92.162. P. V. Bezobrazov, Acts of Athos, Byzantine Review, I (1915), p. 60, credea în mod eronat că în spatele acestui termen se ascunde pământ de calitate inferioară.

4 MM, IV, 145. 16. Cf. MM, IV, 220,1 și 254,29.

6 MM IV 231__232.

6 MM,' IV,' 35,15; IV, 39,6; IV, 293,34; VI, 211-213.

7 Hil., nr. 92.

8 MM, IV, 35,14.

9 a. P. Fiecare 129

nu plăteau impozite, ci „au contribuit la visterie morga acestui pământ”. Proprietatea asupra unui astfel de teren, a subliniat judecătorul, aparține beneficiarului mortii, adică, în speță, trezoreriei. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea. locuitorii comitatului Sampson susțineau că sunt proprietarii unei anumite proastii, dar adversarii lor au putut dovedi că au plătit doar morta pentru aceasta1 2.

În acest moment, morta nu mai era „al zecelea snop”, așa cum este definit în Legea Agricolă, v. 8-9; în inventarul mamitsonian, morta apare ca chirie în numerar, percepută în cuantum de 2 perper din 100 modii de teren. La fel, hrisovul din 1407, acordat de împăratul Ioan Paleologul Mănăstirii Vatopedi, nu permite în niciun caz să se vadă chirie în zecime; împăratul confirmă drepturile mănăstirii la zecimea secerișului unui număr de sate și promite că după moartea sa mănăstirea va primi atât taurii, cât și chiar satele unde ară acești tauri, cât și impozitele de stat ale acestor țărani. Aici zecimea apare clar ca o rentă feudală: nu este legată de un termen și nu este condiționată de dreptul de proprietate asupra pământului al beneficiarului rentei - țăranii înșiși sunt considerați în cartă drept proprietari. În fine, dacă morta rămânea totuși chirie dintr-o cotă din recoltă, cum s-ar putea explica posibilitatea unui litigiu care decurge din neclaritatea diferențelor dintre impozitele de stat și morta?

Termenul de pact (πάκτον) a fost, de asemenea, folosit într-un sens similar cu morta. Pactul putea fi strâns pentru folosirea unui câmp (χωροπάκτον)3, pentru închirierea unei mori (μυλοπάκτον)4, pentru folosirea unei grădini de pești - un vivarium5. Se plătea uneori dintr-o cotă din recoltă, de obicei în cuantum de o a treia cotă de 6, iar uneori era determinat în termeni monetari 7. „Tratatul de impozitare” indică faptul că pactul urma să fie perceput în valoare de 1 perper din 10 modii de teren 8, iar, intr-adevar, inventar 1073 Domnul calculeaza pactul exact in aceasta suma 9.

Natura pactului rămâne neclară. Potrivit Tratatului de Fiscalitate, pactul includea statul

1 MM, VI, 211-213.

2 MM, IV, 293-294.

8 MM, VI, 7,4 și VI, 178,18.

4 MM, IV, 35,20.

6 MM, IV, 243,5.

6 C. Sat are. Bibliotheca graeca. VI, 622. 18.

7 V. Beneşevici. Testamentul boierului bizantin secolul XI. ZhMNP, 1907, mai, p. 224. 26; MM, IV, 324,30.

8 Trakt., p. 123. 5.,

9 MM, VI, 7. 12 și 15*15.

impozite împreună cu chiriile obișnuite.Totuși, unele acte contrastează plata pactului și plata impozitelor de stat 1 2. Este posibil ca pactul, care a fost în secolul al X-lea. una dintre varietățile impozitelor de stat, prin secolul al XIII-lea. se transformă într-o bărbie obișnuită, asemănătoare cu o morta.

Astfel, feudalii bizantini nu numai că au arendat terenuri dominatoare pentru o arendă pe termen scurt pentru 1¡2-x/3 din recoltă, dar le-au putut transforma (parțial) în loturi de țărani chinșevici; aceştia din urmă au devenit proprietari condiţionali şi puteau moşteni acest pământ. Aici, în cuvintele lui V.I.Lenin, „...renda țărănească a pământului se apropie de chiria în numerar...”3. Această împrejurare ne obligă să facem ajustări la raportul dintre pământul dominat și alocațiile țărănești; astfel, în satul Mamitson, domeniul în esență nu era 2100 modi, ci doar 600 modi 4 *; terenul de sub chinsh a ajuns la 1500 de modi, iar terenul de alocare - aproximativ 1750 de modi; în total, astfel, pământul țărănesc a însumat 3250 de modi, adică de 5x / 2 ori dimensiunea domeniului.

În cel mai adevărat sens al cuvântului, feudalii bizantini și-au folosit propriile vite și echipamente pentru a cultiva pământul stăpânului. Moșia Varis avea 3 echipe și 2 pluguri. Mănăstirea Lemvi trebuia să lucreze pământul din zona râului Hermon cu propriile echipe, în timp ce în satele Mantea și Vari avea loturi de parichi6. Carta monahală a lui Grigory Bakuriani vorbește și despre echipele pre-meniale 7.

Pentru a lucra pe domeniu, pe lângă țăranii de rând, au fost implicate și diverse alte categorii de muncitori. În gospodăriile monahale, cunoscute din surse mai bune decât ale feudalilor seculari, o anumită parte a muncii era atribuită anumitor călugări. Împăratul Mihai

Paleolog a stabilit, de exemplu, că în mănăstirea Sf. Se presupunea că Dimitrie avea 36 de călugări; dintre aceștia, 15 oameni care știau să citească și să scrie și știau să cânte au ținut slujbe bisericești, în timp ce restul le-a slujit ca beciuri, bucătari etc. Carta lui Mihail Paleolog le numește διακονηταί. În unele mănăstiri διακονηταί pescuiau, lucrau în grădini și

1 Trakt., p. 123.1.

2 M. Gedeon, op. cit., IV, 405, col. 2.31 și 51 și p. 406, st. 1,37; MM, VI, 178. 17.

3 V. I. Lepin. Lucrări, vol. 3, p. 143, cca. 1.

4 mier. mai sus, p. 129.

6 MM, VI, 6. 20.

6 A. În fiecare zi. Aşezare rurală bizantină. VizV, 11 (1949), p. 243.

7 Bakur., p. 13. 19.

9*

vii1, îngrijit animale1 2. Dar, desigur, munca călugărilor nu era cea principală în domeniu.

Stăpânii feudali bizantini târzii, inclusiv domnii bisericești, foloseau munca unei categorii speciale de țărani pe pământurile de domeniu, a căror poziție seamănă cu vechii iobagi ruși. Diplomele din această perioadă menționează uneori αὐλῖται, adică curți3. După unele acte, putem judeca existența așa-numitelor δουλικά ζευγάρια, adică echipe servile, care se află într-o legătură economică mult mai strânsă cu domeniul decât echipele Parichi: astfel, din actele Hilandar, aflăm că Parichi. echipele unuia dintre metohienii mănăstirii erau supuși sitarhiei, în timp ce iobagii erau scutiți de aceasta 4. În posesiunile bisericești se aflau, în plus, și oameni dependenti, numiți ἁγιοδούλοι 5.

Totodată, trebuie remarcat că δουλοπάροικοι 6 sau δουλευταί 7 găsite în actele bizantine, începând din secolul al XI-lea, nu pot fi identificate necondiționat cu iobagi, și cu atât mai mult cu sclavi 8. pământ de la mitropolitul Smirnei, pentru care a plătit o chirie mică și a făcut un mic serviciu: copiii lui au vândut o parte din averea tatălui lor Mănăstirii Lemvi9. Duloparicii mai sunt numiți izvoare și crescători de vite vlahi, care erau într-o anumită dependență de mănăstirile Athos și le plăteau chirie în natură 10 11, dar, desigur, nu erau obligați să lucreze pe domeniul monahal.

Munca sclavilor, care era încă de o oarecare importanță în secolul al X-lea, se găsește cu greu în Bizanțul târziu. Deja acele câteva referiri la sclavi care au ajuns până la noi din secolul al XI-lea

descriu declinul sclaviei. În inventarul Varisului proastian (1073), este indicat că aici au murit toți sclavii11. Despre libertate

1 A. Dmitrievski. Τυπικά, vol. I. Kiev, 1895, p. 737.9.

2 MM, IV, 257,28.

3 Jus, III, 693,7 = MM, VI, 253. 3.

4 Khil., nr IZ. 27. mier. V. Moshin, Δουλικόν ζευγάριον, Seminarium

Kondakovianum, X (1938), p. 130.

6 O. Tafrali, Thessalonique au XIYθ siècle. Paris, 1913, p. 38.

6 Lavra, nr. 28. 31 și nr. 31. 26.

7 MM, IV, 215.1 și IV, 288.23 (în ambele cazuri, dulevturile sunt opuse perucilor), V, 259.14, VI, 200.6 și 237.14. Identificarea dublelor și perucilor - vezi MM, VI, 214.

8 B. T. Goryanov, Țărănimea bizantină sub paleologi. VizV, III (1950), p. 30, tinde să considere duloparicii drept sclavi pe baza dovezilor capacității lor de a vinde (MM, V, I).

9 MM, IV, 131-132.

10 Ph. Meyer. Principalele documente fdGesch. adică Mănăstirea Athos. Lpz., 1894, p. 163.

11MM , VI, 6,22.

Viețile secolului al X-lea 1 și Pyra (XXIV, 7) vorbesc și ele despre sclavi, iar testamentul moșierului capadocian Eustathius Voila (1059) descrie chiar procesul de eliberare a sclavilor. Sclavii eliberați au primit pământ „ca alocație și legat”1 2 pentru totdeauna și au devenit cetățeni romani „în funcție de plata lor de vacanță”. Libertatea acestor slobozi era limitată însă de faptul că copiii lor urmau să fie predați templului Maicii Domnului construit de Voila și să slujească ca duhovnici3. de aici se poate observa că sclavii eliberaţi au devenit ţărani dependenţi.

Procesul de transformare a sclavilor într-o țărănime dependentă este martor și în nuvela a 30-a a împăratului Leon al VI-lea, care declară că consideră că este nedrept ca sclavii să nu aibă dreptul de a deține proprietate și o acordă sclavilor imperiali. Alexei Comnenos în nuvela din 1095, referindu-se la decizia lui Vasile al II-lea în favoarea țăranilor, a ușurat oarecum poziția sclavilor și, mai ales, depunerea lor de pretenții de libertate. El a mai subliniat, în conformitate cu dogmele bisericești, că „stăpânul și sclavul au un singur zeu, o singură credință și un singur botez”, și pe baza acestuia a stabilit un act solemn de căsătorie pentru sclavi, adică a permis sclavi să aibă o familie. Despre dispariția sclaviei în secolul al XIII-lea. mărturisește faptul că chiar și oamenii cumpărați de la pirați se

numesc acum peruci 6: se pare că există o convergență a ambelor categorii, adică înrobirea perucilor și emanciparea parțială a sclavilor. Termenul „sclav” (δούλος, οίκέτης), deși continuă să apară în monumentele ulterioare 7, nu mai are același sens; denotă o persoană dependentă în general și se opune cuvântului: „stăpân”8. Este posibil, însă, ca sclavii

1 L. Petit. Revue de ¡Orient Chrétien. VII (1902), p. 557,31. Migne PG, CXX, col. 100.d.

2 X. Loparev, VizV, 1910, p. 94, vorbind despre emanciparea sclavilor de către Feofan Sigriansky, traduce greșit λεγάτα ca „litere”. Eliberarea unui sclav cu un teren în calitate de legat este dovedită printr-un hrisov din 897 - Lavra, nr. 1. 19.

8 V. Beneşevici. Testamentul unui boier bizantin în secolul al XI-lea ZhMNP, 1907, mai, p. 224, 228,9. P. Bezobrazov, VizV, XVIII, 1911, p. 114, din anumite motive crede că sclavii lui Voila au primit libertate deplină.

4 MM, V, 273,2.

6 Jus, III, 402-407.

• MM, VI, 221,20. Despre degenerarea sclaviei în secolul al XI-lea. Mărturisește și Eustathius al Tesalonicului – vezi A. H a djini c o 1 a o u-M a g a v a, Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Buzantin. Atena, 1950, p. 57.

7 Cantac., I, 59,14; I, 61,2; I, 144,19; I, 151,20, I, 190,1 etc.

8 ένταύθα δούλος μέν τον δεσπότην ώφει, - Demetrius Cydonis: Migne PG, CLIX, col. 648.

Au fost ținuți pe alocuri ca slujitori; poet al secolului al XII-lea Prodrom, în cele mai bune vremuri ale vieții sale, a ținut șase sclavi (ψυχάρια)x în casa lui. Găsim un indiciu al păstrării sclavilor în Cantacuzenus, care spune că romanii nu convertesc prizonierii de război în sclavi, decât dacă sunt barbari.

Termenul obscur προσκαθημενοι, găsit deja în actele de la mijlocul secolului al X-lea, a fost uneori folosit pentru a desemna țărănimea dependentă bizantină.3 Adesea, acest termen a fost opus termenului de perucă; de exemplu, în crizovul împăratului Andronic al III-lea din 1331, προσκαθχμενοι, locuind în Metokhi, și peruci, care trăiesc în sate diferite, sunt contrastate 4. Constatând această opoziție, B. A. Panchenko a scris: autor) categorii țărănimii dependente”5, iar în προ-σκαθ/μενοι B.A. Panchenko a vrut să vadă „țărani străini”. Această poziție a lui B. A. Panchenko este inexactă: nu întâlnim doar în actele bizantine πάροικοι προσκαθημενοι 6, ci și un act al mănăstirii Athos Sf. Pavel împarte perucile în προσκαθημενοι și προσήλυτοι7, care poate ar trebui interpretate ca peruci locale și, respectiv, extratereștri. Deși, astfel, termenul προσκαθημενοι nu are o semnificație complet determinată, putem presupune că în satul bizantin existau țărani care

trăiau de mult în sate, și „coloniști” care veneau la moșie și s-au stabilit în moșie; cu toate acestea, denumirile perucă și προσκαθημενος ar putea fi aplicate ambelor.

Inventarul oamenilor străini și scrisorile din secolul al XIV-lea. mai des numiți străini (ξένοι) și liberi (ελεύθεροι). Acest ultim termen ar trebui să primească o semnificație specială: în terminologia bizantină, „liberi” erau cei care nu erau obligați să plătească impozite; prin urmare, eleutheras sunt caracterizate în monumentele bizantine ca fiind necunoscute de trezorerie (τω δημοσίφ ανεπίγνωστοι) și neînregistrate în nicio practică (μή κα-

1 D. Shestakov. Trei poeți ai Renașterii bizantine, Uchen. aplicația. Universitatea din Kazan, 73 (1906), nr. 7-8, p. 6, cca. 4.

2 Gantac., I, 497,13.

8 Lavra, Ks 2,22. S. Diehl, Principalele probleme ale istoriei bizantine, M., 1947, p. IZ, fără niciun motiv i-au considerat „barbari” care s-au stabilit în imperiu după invazie și au primit loturi de pământ pentru cultivare.

4 MM, VI, 252-253. Aici προσκα&ήμενοι abordare αύλΐται.

5 B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 191. Același punct de vedere, fără a ne referi la BA Panchenko, este dezvoltat de BT Goryanov, denumind cit., p. 27.

6 Esf., nr.12.32 și nr.14.14: Zogr., nr.11.39.

7 A. Fiecare. Două acte bizantine târzii. VizV, II (1949), 318,28.

ταγεγραμμένοι εν τισι πρακτικούς)1. Găsim date interesante despre poziția eleuterilor într-o carte din 1348; această carte conține o hotărâre cu privire la plângerea călugărilor mănăstirii Alypius conform căreia arhontopulele orașului Serra au luat ilegal în stăpânire eleuterii lor „așezați” (ελεύθεροι προσκαθη-μενοι), luându-i din metocul mănăstirii și eliminându-i de ei. ca ale lor. În timpul procesului, călugării și-au dovedit drepturile nu numai făcând referire la mărturiile martorilor, ci au prezentat o serie de „documente antice (παλαιγενών δικαιοψά-των)”, inclusiv decrete imperiale 1 2. Acest document arată în mod convingător că atât numiți „liberi” de fapt, erau țărani dependenți, iar disputa nu putea fi decât despre care dintre feudalii era stăpânul acestor eleuteri; Mai departe, vedem că eleuterienii nu locuiesc în sat, ci în metohul mănăstirii, iar aici locuiesc destul de mult, de îndată ce mănăstirea le poate dovedi drepturile prin referire la „documente antice”.

Date foarte curioase despre eleutheras conțin și inventare ale metohului Stomius, care a aparținut Mănăstirii Xenofon. În inventarul metohului Stomius din 1300 sunt numite 6 familii de țărani, care sunt desemnate aici ca mystia așezată (προσκαθχμενοι μίσθαρνοι); în 1318 erau deja 17 familii în Stomia; în inventar, ele se numesc peruci, iar în crisovulul împăratului Andronic al II-lea προσκαθημενοι și eleuteri

3. Putem presupune că acei mystias care s-au stabilit pe moșie, au primit o mică alocație ca „salariu natural” și s-au transformat treptat în dependenți feudali. țăranii au devenit eleuteri... Printre acești eleuteri s-ar putea număra atât țărani liberi, cât și iobagi fugiți care s-au stabilit în posesiunile altor domni feudali și, după cum am văzut în carta din 1348, oameni care au fost luați cu forța de către un feudal de la altul. În cele din urmă, printre eleuterieni s-au numărat mulți țărani bizantini care au fugit din ofensiva turcă, așa cum spune în mod direct despre aceasta chrisovulul lui Stefan Dușan din 1353: „Și dacă robia Turței Anatoliei, atunci vine libertatea oamenilor de la Grk la pământul bisericii. ” 4.

G. Ostrogorsky, care a acordat multă atenție eleuterilor, crede că eleuterii au fost întotdeauna cei mai săraci țărani care plăteau o chirie nesemnificativă; el se bazează pe

1 Kutl., nr. 10. 82-83 şi alţii.

2 Kutl., nr. 21. 1-9.

3 G. Ostrogorsky. Cărți de scriitori bizantini, p. 272 și urm.

4 Rusik, p. 365-366.

date culese din inventarele metodei lui Xenofon de Stomia1. Actele mănăstirii Kutlumush vorbesc și despre săraci - eleu-terah1 2. Cu toate acestea, de fapt, această problemă este mult mai complicată. Acest lucru este dovedit de inventarul unei metode a mănăstirii Fecioarei Spiliotissa3, nefolosită de G. Ostrogorsky. În această metodă, ca și în Stomia, a existat un domeniu foarte însemnat - 2000 de modi de pământ și o vie de 30 de modi. Perucile, printre care erau bogate, plăteau chirie de la 1 la 41/2 perper. Printre peruci este numit Teodosie Sârbul, donat mănăstirii de către un stratiot. Aceste peruci sunt în contrast cu Eleuther Theodore Semiak, care a plătit o chirie uriașă de 10 perperes. Acest fapt arată că problema ridicării lifturilor nu este rezolvată atât de simplu și uniform pe cât credea G. Ostrogorsky; printre eleuteri puteau fi și țărani înstăriți.

Stabilindu-se în posesiunile feudalilor, străinii și eleuterii s-au transformat adesea în mystias. Acest termen, care a fost larg răspândit până în secolul al XI-lea, desemna la acea vreme săracii, care trebuiau să lucreze în economia unei mănăstiri sau a unei persoane particulare. Potrivit hrisovului lui Christodoulos pentru Mănăstirea Patmos (1091), mystias urmau să slujească acolo unde îi îndrumă starețul, timp de 5 zile pe săptămână, și să se întoarcă la casa lor sâmbăta b. Considerând mystii ca oameni liberi, carta lui Christodoulus indica că mistii care au comis o infracțiune ar trebui expulzați din insulă - o pedeapsă care, desigur, nu putea fi aplicată iobagilor.

Cu toate acestea, în secolele XIII-XIV. Miștii erau mai degrabă muncitori de fermă cu loturi, apropiati în poziție de țărănimea „obișnuită”. Astfel, de exemplu, pe insula Kos întâlnim mystii care dețineau alocații ereditare, plăteau chirie bănească (τέλος) și îndeplineau angarii și îndatoririle „obișnuite” 6.

În cele din urmă, pentru a desemna țăranii bizantini au fost folosite și alte denumiri, dintre care unele, poate, nici măcar nu aveau un sens anume: „plătitori”7,

1 G. Ostrogorsky, intitulat cit., p. 274.

2 Kutl., nr. 11.24.

8 Alexandru Lavrski. VizV, VI (1899), 448-449.

4 μίσθιοι ξένοι - MM, VI, 179,32, προσχαθήμενοι μίσθιοι - MM, VI, 216,17. mier Xen., nr. 3.11. Vezi A.P. Fiecare pentru detalii. Sclavi și Mystia în Bizanț în secolele IX-XI. Uchen. aplicația. Statul Tula

Institutul Pedagogic, voi. 2, 1951.

6 MM, VI, 67-68. Pentru mistere, vezi B. T. Goryanov, intitulat cit., p. 36-37.

6 MM, VI, 209,16-30.

7 ύποτελεται - MM, VI, 215,5; ύποτελεΐς—MM, VI, 217,31.

uneori „săraci”, deși printre acești „săraci” poți chiar să-l întâlnești pe proprietarul zevgarilor; uneori, dimpotrivă, subliniind că ei sunt proprietarii colibei, se numesc καλυβιώ-ται 1 2. Pentru a desemna unele forme obscure de dependență, se întâlnesc și cuvântul άνθρωποι 3 și termenul γονικάριοι 4.

Toate acestea arată că moșia feudală bizantină era o organizare foarte complexă, care cuprindea diverse categorii de țărănimii dependente: de la țăranii sub patronaj la iobagii casnici. Țăranii obișnuiți, ca să nu mai vorbim de chinșevicii și țăranii sub patronaj, erau într-o legătură destul de slabă cu economia stăpânului propriu-zis; plăteau în principal chirie bănească, în timp ce corvée era destul de nesemnificativă. Pământurile autohtone atingeau dimensiuni mari și erau cultivate în principal prin munca iobagilor și a misților, sau erau închiriate.

1 πτωχοί - MM, IV, 177 și VI, 257,26

2 Zogr., nr. 5.83.

3 MM, IV, 167. 13.

4 MM, V, 278,23.

Capitolul 6

CHIRIA FEUDALA

În capitolul anterior, am caracterizat situația țărănimii bizantine și am stabilit că în Bizanț existau toate cele trei tipuri principale de

rentă feudală: renta muncii, renta alimentară și renta bănească. Să încercăm acum să luăm în considerare principiile pe baza cărora a fost construită colectarea chiriei în Bizanț în secolele XIII-XIV.

Marx a aflat diferența fundamentală dintre renta feudală și renta capitalistă, care constă în faptul că renta feudală nu este determinată de venitul (profitul) real al țăranului. „Profitul”, spune Marx, „dacă noi, recurgând la o anticipare falsă, numim astfel acea părticică a lui (a țăranului feudal — A.K.) exces de muncă față de munca necesară, pe care și-o însușește — nu are un efect determinant asupra unui astfel de lucru. o măsură.influenţa asupra chiriei... că aceasta apare mai degrabă pe spatele acesteia din urmă şi îşi găseşte limita firească în cuantumul chiriei...” x. Renda feudală servește drept „limită normală... a profiturilor embrionare...” 2. Ea este determinată într-o măsură mai mare de relațiile personale dintre stăpânul feudal și iobag, fixate într-o anumită măsură de tradiția feudală, decât de mărimea lotului și proprietății iobagului.

Problema existenței rentei feudale în Bizanț nu a fost și nu a putut fi pusă în istoriografia burgheză.

Istoricii burghezi consideră chiria bizantină - atât în cazul în care este încasată de stat, cât și în cazul în care este înscrisă de un feudal individual - ca un impozit, a cărui colectare a fost construită pe principii

1 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 809.

8 Ibid., p. 811.

Sistemul fiscal al lui Diocletian. Cu alte cuvinte, ei susțin că renta și impozitul bizantin târziu au fost determinate de mărimea pământului impozitat (sau de mărimea pământului și de numărul de suflete țărănești). În istoriografia sovietică acest punct de vedere a fost apărat de B. T. Goryanov1 2 * * * * *.

Pentru a clarifica problema dacă renta feudală a existat la sfârșitul Bizanțului sau dacă, de fapt, putem vorbi doar despre sistemul de impozitare al lui Diocleţian, trebuie să stabilim ce a determinat cuantumul chiriei în Bizanț în secolele XIII-XIV - mărimea reală a proprietății sau a relațiilor personale și obiceiul feudal.

Totodată, starea izvoarelor ne obligă să analizăm fie adevăratele impozite de stat, fie impozitele de stat la momentul transferării lor către feudal. Nu avem însă niciun motiv să credem că în secolele XIII-XIV. impozitele de stat erau colectate pe baza altor principii decât rentea proprietății private și, prin urmare, dacă putem arăta că impozitele de stat erau de natură feudală, atunci această concluzie poate fi extinsă pe bună dreptate și asupra rentei proprietății private.

Esența sistemului fiscal diocleţian era o anumită corespondență între mărimea terenului și chiria (impozitul); această corespondenţă s-a

realizat prin clasificarea terenurilor în funcţie de calitatea lor în mai multe categorii8.

1K.E. Zachariae von Lingenthal. ZurKenntnisdesrõmischen Steuerwesens, Zap. SPb. Academia de Științe, 1863, pp. 12-13, a susținut că în Bizanț a existat o capitatio humana romană. V. G. Vasilevsky, Materiale pentru istoria internă a statului bizantin, ZhMNP, SSH (1880), pp. 366 și urm., credea că în Bizanț s-au păstrat sondajul roman și impozitele funciare. P. V. Bezobrazov, Țăranii (în cartea: Gertsberg, G. F. History of Byzantium, 1897), p. 657, considera că sistemul fiscal bizantin este complet identic cu cel roman. B. A. Panchenko, Proprietatea țărănească în Bizanț, p. 209, cca. 1, credea că τέλος bizantin consta din capitado și annona romane. Același punct de vedere a fost susținut de P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț, Iuriev, 1908, p. 22, cca. 44. Aceste opinii sunt împărtășite de A. Solov jev și V. Moshin. Comanda de hrișcă a vladarilor sârbi. Beograd, 1936, p. 398. Nici bizantiniştii burghezi moderni nu pun problema schimbării naturii chiriei bizantine, deşi vorbesc mult despre evoluţia aparatului de colectare a impozitelor.

O poziție specială în această problemă a luat-o F. I. Uspensky, care credea că sistemul fiscal bizantin a fost împrumutat de la romani, dar oarecum modificat sub influența slavilor [Urme de cărți de scriitori, în Bizanț, ZhMNP, SXXXXI (1888)] .

2 B. T. Goryanov. Țărănimea bizantină sub Paleologi.

VizV, vol. III (1950), p. 44.

8 O caracterizare detaliată a acestui sistem a fost dată de mai mulți

cercetători, recent - omul de știință sovietic N. V. Pigu-

Levskaya (Mesopotamia la începutul secolelor V-VI d.Hr. M.-L., 1940,

p. 50 și urm.).

La sfârşitul Bizanţului, împărţirea pământului în anumite categorii în conformitate cu calitatea sa s-a păstrat doar teoretic; deci, în tratatele topografilor, valoarea modului de pământ din fiecare categorie era precis determinată; au stabilit că un anumit impozit trebuia plătit din terenuri de o anumită valoare.

Totuși, această clasificare teoretică a terenurilor pe categorii de impozite în funcție de calitatea solului nu mai avea semnificație practică. Împărțirea terenului în categorii este foarte rară în surse, în timp ce diverse documente împart terenul în categorii în moduri diferite. Astfel, manualele de topografie împart toate terenurile în trei categorii: terenuri fertile, din care 1 modiu este evaluat la 1 perper, terenuri nisipoase - la x/2 perper la 1 modium, și pășuni - la x/3 perper la 1 modium3. Inventarul posesiunilor mănăstirii Patmos de pe insula Lipso (1087) evidențiază numai trei categorii de teren arabil 4 * și, în plus, denumește separat „munte, pășune, stâncă și desișuri” 6. Actele Lavrei din Sf. Atanasie pe Muntele Athos, uneori se vorbește

despre trei categorii de pământ6, alteori doar două, referindu-se la prima categorie câmp și luncă, iar la a doua - pășune și munți7. Un inventar latin ulterior al posesiunilor din Principatul Morea distinge, în funcție de mărimea chiriei, patru categorii de teren arabil: pentru unele terenuri se plătește 1 perper cu 15 modii8, pentru altele - 1 perper cu 20 modii 9, pentru al treilea - 1 perper cu 25 modii 10 11 și, în cele din urmă, pentru „pământurile câmpului și stăpâni cu crâng” - 1 perper de la 30 modii11.

De obicei, însă, actele bizantine nu vorbesc deloc despre descărcare.

1 F. I. Uspenski. geodezi bizantini. Lucrările celui de-al VI-lea Congres arheologic, Odesa, II (1888), p. 278.

2 Ibid., p. 306.6.

3 F. I. Uspenski. geodezi bizantini. Lucrările celui de-al VI-lea Congres arheologic, Odesa, II (1888), p. 278-279. mier p. 305. O clasificare mai detaliată a terenurilor în Geoponică nu este impozabilă.

4 MM, VI, 41,6. mier P. V. Bezobrazov. Scribul Patmos

carte. VizV, VII (1900), p. 68-69.

6 MM, VI, 41,7. G. Ostrogorsky susține în mod eronat că acest inventar și tratatele topografilor vorbesc despre același lucru - vezi cărțile scriitorilor bizantini. Byzantinoslavica, IX (1948), p. 240, cca. 118.

6 Lavra, nr 51.45.

7 Lavra, nr 51.29.

8 Buchon, II, 81.3.

9 Buchon, II, 81.17 și 89.6.

10 Buchon, I, 81,23.

11 terra acreste et macrose cum nemore - Buchón, II, 81.10.

dakh: în ele se disting doar teren arabil și de luncă, vii și livezi.

Odată cu degenerarea încadrării terenurilor pe categorii impozabile, dispare și unitatea impozabilă a sistemului fiscal roman, jugum (includea o anumită cantitate de teren din fiecare categorie pe unitate de impozit), deși cuvântul grecesc corespunzător jugum. este zev-gar (ζευγάριον), adică echipa de boi a continuat să fie folosită în Bizanț atât ca măsură a pământului1 2, cât și pentru a desemna obiectul impozitării3.

De pe vremea lui F. I. Uspensky, punctul de vedere a prins rădăcini în știință, conform căreia conceptul de zevgar ca unitate economică și

fiscală a fost în centrul sistemului fiscal bizantin. F. I. Uspensky credea, deși cu o oarecare ezitare4, că un zevgar este o alocație evaluată la 60 perpers și care conține 105-420 modii, în funcție de calitatea terenului5 6. Totuși, înainte de a vorbi despre un zevgar ca unitate fiscală, ar trebui să aflați ce anume, adică care „zevgar”, a fost supus impozitării - o adevărată echipă sau alocare de teren - și care era natura acestui tribut perceput de la zevgari. Cert este că posesia unei echipe nu a fost asociată cu deținerea unui lot de o anumită dimensiune. Deci, în satul Mamitson, proprietarii zevgarului aveau

1 Jus., III, 447,6. Vezi F. Dõlger. Beitragez. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung, S. 54. f.

2 γή ζευγαρίων εξ—MM, IV, 147,15. mier MM, VI, 222,9; Phil., nr. 3,50; Vatop., p. 47.15. în Dalmaţia în secolul al XV-lea. au fost aplicate măsuri similare: quantum possunt arare paria sex bovum - vezi V. M a to at sh e in. Despre ironie în Serbia antică. ZhMNP, 1874, septembrie, p. 14. Ocazional, termenul βοίδιον a fost folosit și în sensul măsurării pământului, taur - Khil., No. 27.48.

3 Hil., nr. 113.27, decretul împăratului Manuel al II-lea (1405) - F. Dõlger, op. cit., S. 59, scrisorile lui Theophylact of Bulgaria—Migne, PG, CXXVI, 448. C.

4 Să observăm că în lucrarea timpurie a evreului „Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul al XVI-lea”, Zap. Novoross. un-ta, XXXVIII (1883), p. 25—

26, F. I. Uspensky a avut un punct de vedere mai corect asupra acestei probleme.

6 F. I. Uspenski. Observații despre istoria agriculturii în Bizanț. JMNP, CLIX (1888), 251-2. mier P. V. Bezobrazov, nume. cit., 652-3; A. Solov]ev - V. Moshin, nume. cit., 399. G. Ostrogorsky, Cambridge Economie History, v. I (1942), 221, consideră că zevgarul este format din 100-200 de modii, în funcție de calitatea pământului. În lucrarea „Cărți de scriitori bizantini”, p. 251, G. Ostrogorsky, deși se opune punctului de vedere al lui F. I. Uspensky, neagă totuși „că conceptul de zevgar și-a pierdut complet semnificația ca unitate economică și fiscală”. În acest caz, avem un singur exemplu al faptului că știința burgheză modernă nu este capabilă să reflecte adevărul obiectiv: G. Ostrogorsky vede că faptele nu se potrivesc cu viziunea tradițională, dar nu o poate refuza.

loturi de teren în 110, 104, 85, 81, 74, 55, 50, 30, 20 modi, în timp ce proprietarii unui taur - teren în 120, 94, 80, 60, 27 modi; în satul Khandak, proprietarii unui zevgar aveau alocații de la 15 la 36 de modii, iar proprietarii unui taur - de la 11 la 30 de modii. În ironia copiilor Kipriyanov din satul Gradets, niciunul dintre țăranii care dețineau o pereche de tauri nu avea un teren. În consecință, deținerea unei echipe de tauri (zevgarem) nu însemna deținerea unui anumit teren.

În plus, dimensiunea zevgarului, ca alocare de teren, variază atât de puternic încât este dificil să vedem în el o unitate de impozitare. Pe insula Lemnos, mănăstirea rusească Sf. Panteleimon a primit 3 zevgar, care s-au ridicat la 748 de moduri x, adică aproximativ 250 de moduri pe zevgar (conform calculului lui F. I. Uspensky, chiar 277 de mods1 2). Aceeași mănăstire din Kassandra, lângă Athos, a primit 30 de zevgari, ceea ce se ridica la 40391/2 modii3, adică aproximativ 135 de modii pe zevgar. Mănăstirea Zograph a primit 4 zevgari în satul Lozikiy, care se ridicau la 400 modi4 *, adică 100 modi pe zevgar. În posesiunile mănăstirii Maicii Domnului cel Milostiv, erau 80 de modi la 1 zevgar. În sfârşit, în tratatele topografilor, publicate de F. I. Uspensky, îl întâlnim pe zevgar în 40 de modi6.

Astfel de fluctuații puternice ale mărimii zevgarului ne fac să ne îndoim că alocația zevgar ar putea fi un obiect de impozitare. Pe de altă parte, sursele conțin indicii directe că catarama Zevgar-u a făcut obiectul impozitării. Călugării Mănăstirii Patmos au cerut în 1196 ca pe pământurile lor din Creta „să nu fie percepute impozite de la zevgari și alte animale”7. Mănăstirea Zograf trebuia să plătească 45 perpers pe an „pentru zevgarii care sunt și ara în numitul sat Prevista”8. Acest tribut se numește sitar-kiya9. Mănăstirea Hilandar a primit zevgari parohiei, care erau supuși sitarkia10 11.

1 Rusik, p. 190 și 198.

2 F. I. Uspenski. Supraveghetori bizantini, p. 309.

8 Rusik, p. 202 și 206.

4 Zogr., nr. 10.14 și 27.

6 F. I. Uspenski. Act de retragere. IRAI, I, 29.20.

6 F. I. Uspenski. Geodezi bizantini, p. 305,5.

7 MM, VI, 131,32.

8 Zogr., nr 26.33.

9 σιταρχία - Zogr., nr. 26.35. mier Khil., nr. 45,15; σιταρχία - Zogr., nr 32.35. Uneori îi corespunde άλωνιατιχόν - Rusik, p. 166.

10 Hil., Nr. 113.32.

11 Vezi mai sus, p. 122. Acest fapt a fost subliniat și de V. G. Vasilevsky, Materials for the Internal History of the Byzantine State, ZhMNP, SSH (1880), p. 366, pe baza formulei: ύ ζευγαρατιχείου– Rusik, p. .174.

garatiky este taxat de la zevgari - echipe, de exemplu, de la zevgari care au lucrat în satul Khandak1. Cartea cărturarilor Lavrei Sf. Atanasie (1420) menţionează şi zeciuiala zeugari (τό δέχατον των ζευγαρίων)1 2.

Toate aceste fapte nu ne permit să fim de acord cu V. G. Vasil'evskii, care a afirmat că impozitul pe teren este „ușor de recunoscut” în sitarkia și zevgaratiki3. V. G. Vasilevsky a ajuns la această concluzie, pe baza datelor unui număr mic de surse care i-au fost la dispoziție. De fapt, zeugaratikiy era o taxă suplimentară4 *, percepută inițial asupra echipelor de boi3.

Mai departe: în documentele bizantine târzii, continuăm să întâlnim împărțirea țăranilor în grupuri care plătesc chirii diferite și, la prima vedere, această împărțire pare să fie asociată cu deținerea zevgarilor sau a părților sale. Astfel, inventarul din 1073 împarte țăranii în dvzevgaratov, zevgaratov, voidatov6 (proprietari ai unui taur) și oameni săraci care dețin și nu dețin măgari. Toate aceste categorii plătesc taxe diferite7. Tratatele topografilor F. I. Uspensky vorbesc despre zevgarații cu părul unic și pe picior, care plătesc 40, 30 și, respectiv, 20 de pereți. În 1234, duca Temei Tracice a primit ordin de a separa satele Vari de perucile Zevgaraţilor şi Voidaţilor şi de a le impune un impozit corespunzător9. Zevgarații și voidații sunt menționate și în foaia de salariu a orașului Lampsak: 21 zevgarați plătiți 20&

1 Zogr., Nr. 32.51.

2 G. Ostrogorsky. Cărți de scriitori bizantini, p. 246.

8 V. G. Vasilievsky, intitulat cit., p. 366. Cf. P. V. Bezobrazov. Țăranii (în cartea lui G. F. Herzberg. Istoria Bizanțului), p. 657.

4 B. A. Pancenko. Proprietatea taraneasca. Pagină 162, aprox. 2. F. Dõlger, Beitrãge z. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung, S. 53, considerat zeugaratic capi ta tio animalium. G. Ostrogorsky, Seminarium Kondakovianum, V, 320, a văzut impozitul pe teren în zeugaratikia, dar în ultima sa lucrare „Cărți de scriitori bizantini”, p. 246, el îl numește deja „un mic impozit suplimentar”. Există și termenul ζευγολόγιον, cu care povestea împăratului Manuel Comnenos opune δημόσιον - Jus, III, 432.

δ Despre mărimea zeugaratikiei, vezi mai sus, cap. 5, p. 122.

6 MM, VI, 15,6. mier Lavra, nr 51.30, A. Dmitrievsky. Τυπιχά. Kiev, vol. I (1895), p. 655.12. Ζευγητόπη și βοιδοτδπη - V. Beneşevici, ZhMNP, 1907, mai, p. 228,30 și urm.

7 F. I. Uspensky, Traces of scribe books in Byzantium, ZHMNP, SSXXXI, 1884, considerând în mod greșit termenul „voidat” ca fiind slav, credea că acest termen desemnează pământul pe care stau coloniștii slavi, furnizând războinici („voi-dat”. ”) - așa a explicat mărimea mai mică a anuității de nulitate; de fapt, termenul „voidat” provine din cuvântul grecesc βo ίδιον, taur.

8 F.I. Uspensky. Geodezi bizantini, p. 305.5 și 307.14.

9 MM, IV, 182,13.

perpers, si 52 voida - 206 perpers1. Împărțirea țăranilor în zevgarați și voidați se găsește și în cărțile cadastrale din secolul al XV-lea 1 2.

Dar, din nou, conceptul de zevgarat nu este chiar același cu conceptul de proprietar al unui teren în 1 zevgar: zevgarats nu ar putea deține teren deloc. Astfel, Mănăstirea Patmos a cerut să i se acorde zevgarați, care nu aveau pământ propriu și nu plăteau impozite la visterie. când s-au transformat în zevgarați, mănăstirea s-a adresat împăratului cu o cerere de a le da pământ. Oficialul imperial, după ce a stabilit mărimea zevgarului în teme bulgare, a găsit un pământ părăsit, pe care l-a predat acestor zevgar-șobolani4 *.

Astfel, țăranul Zevgarat nu era nicidecum proprietarul unui pământ în valoare de 1 Zevgar; Aparent, țăranii au fost incluși în rândurile Zevgarats și Voidats nu numai în funcție de cantitatea de pământ, ci în funcție de dimensiunea tuturor proprietăților6.

Deci, nu putem urmări existența unei unități impozabile în Bizanțul târziu, asemănătoare jugum-ului roman. Un alt zevgar a fost supus impozitării - o echipă arabilă, iar impozitul cerut de la zevgari nu era un impozit pe teren; era o taxă suplimentară (zecimea) percepută, împreună cu alte taxe, asupra animalelor.

Conformitatea strictă dintre pământ și impozit, care a stat la baza sistemului roman de impozitare, nu a putut fi realizată decât ca urmare a unei măsurări atente a pământului. „Tratatul de impozitare” elaborează metoda de măsurare a terenului în părţi mici6. Teofilact al Bulgariei și Mihail Acominatus se plâng de minuțiozitatea excesivă a vameșilor, care măsurau pământul cu „picior de purici”7; această expresie pare să fi devenit tradițională.

Cu toate acestea, la sfârșitul Bizanțului, o măsurare atât de atentă

1 G. Tafel—G. Thomas, op. cit. II, 208.

2 G. Ostrogorsky. Cărți de scriitori bizantini, p. 251.

3 MM, VI, 104,22.

4 F. I. Uspenski. Actul de alocare a pământului mănăstirii Fecioarei

Milos. IRAI, I, p. 26-29.

6 κατά τήν έκαστου εύπορίαν και δύναμιν—MM, IV, 182.15. Cu toate acestea, uneori zevgarații și voidații puteau plăti același impozit; deci, în unele posesiuni ale mănăstirii rusești Sf. Panteleimon în secolul al XV-lea. atât zevgaraţii cât şi voidaţii plăteau câte 2 perper - Rusik, p. 210-212.

6 Trakt., 115.11.

7 γή διαμετρουμένη τοΐς τής φολλης πηδήμασι - Migne PG, GXXVI, 316 B.

nu s-a produs pământ. În primul rând, cea mai mare măsură de teren (modius) aparent variată: se cunosc modii mari, regali, mari, mari regali, modii pentru annona și altele \ În plus, au existat măsuri de teren local, precum, de exemplu, psomiari în Trebizond1. 2.

În plus, este caracteristic că scribii și actele de vânzare descriu uneori dimensiunea terenului doar aproximativ. De exemplu, în anul 1300, la Mănăstirea Xenofon au fost transferate 2 parcele: unul circa 280 de modii, celălalt circa 200. Mărimea totală este indicată și în acest act: circa 400 de modii3.

Inventarul cefalonician uneori nu numește deloc dimensiunile pământului în modia4; include, de asemenea, horathia nemăsurată în modii, adică un teren este descris nu ca suma unui număr de modii, ci ca un întreg, ca un teren dat5.

Absența unei unități de teren impozabile și clasificarea terenului pe categorii, refuzul de a măsura cu exactitate terenul în modia - toate acestea arată că principiile romane de colectare pune; impozitul funciar la sfârşitul Bizanţului erau în stare de decădere, că din impozitul funciar roman, de fapt, au mai rămas doar câteva nume.

În acest sens, este foarte remarcabilă declarația recensământului Smirna din secolul al XIII-lea, păstrată în acte. Ioann Kostomir că eliberează Mănăstirea Lemvi de plata chiriei pentru un anumit teren, întrucât țăranul Kanava, care stătea pe ea, a fost mutat de un cărturar în alt loc, unde este supus impozitării și poartă împreună cu datorii militare. alte peruci6. În motivarea lui John Kostomir, se dezvăluie clar înțelegerea că nu mai era pământul care face obiectul impozitării.

La sfârşitul Bizanţului, taxa romană nu mai exista. La un moment dat, V. G. Vasilevsky credea că taxa electorală a fost păstrată până la sfârșitul imperiului și a fost purtată în secolele XIII-XV. nume άερικόν, βιολογιον, χάραγμα, κεφάλαιον7. Din vremea când scria V. G. Vasiliev

1 θαλάσσιοι—MM, IV, 286: βασιλικοί-MM, III, 237; Khil, No. 27.35, Rusik, p. 206. μεγάλοι - MM, IV, 232; βασιλικοί μεγάλοι - Alexander Lavrsky, VizV, IX (1902), p. 132,30; άννονίκοί - MM, IV, 232; εγχώριοι - MM, IV, 21. Acest lucru a fost deja remarcat corect de F. I. Uspensky. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. JMNP, CXXV (1883), 40. Cf. de asemenea χερσονομιος—Lavra, No. 3. 18.

2 Vazel., nr. 26.4 și 143.3.

8 Xen., nr. 2.42-45.

4 Xen., nr. 2.42-45.

b ούκ ισχύσαιμι μοδιολογήσαι - MM, V, 28,32.

8 MM, IV 86,9.

7 V. G. Vasilievsky. Materiale. JMNP, SSH (1880), 367.

cer, au fost publicate doar un număr mic de acte bizantine, el a trebuit să se bazeze în principal pe interpretarea filologică a termenilor, așa că nu este de mirare că aceste presupuneri ale lui V. G. Vasilevsky nu erau justificate.

Într-adevăr, aerikon, în care IL V. Bezobrazov, spre deosebire de V. G. Vasilevsky, a văzut un impozit pe teren1, reprezenta de fapt o taxă judiciară1 2.

Relativ recent, A. Solovyov și V. Moshin și-au exprimat unele îndoieli cu privire la această interpretare a acestui termen. Ei au susținut că termenul aerikon avea mai multe sensuri: unul dintre ele era „taxa judiciară”; în alte cazuri, aerikon, în opinia lor, avea semnificația unui impozit suplimentar perceput asupra populației rurale. Autorii numiți se bazează pe faptul că unele surse vorbesc despre aerikon ca pe un impozit perceput într-o anumită sumă3. Totuși, ei nu țin cont de faptul că taxa judiciară ar putea fi încasată și de funcționarii fiscali în anumite sume: fișa de salariu a lui Lampsak, de exemplu, indică faptul că taxele judiciare (le forfacte et jura et justiciae) ar trebui încasate în sumă de 36 perper pe an4. O atenție suplimentară ar trebui acordată faptului că aericonul, chiar și în cazurile în care dimensiunile sale sunt indicate cu exactitate, includea articole precum amenzi pentru crimă și bani adulteri. [Această originalitate a taxelor de judecată bizantine poate fi explicată cu greu prin altceva decât prin prezența instanțelor sătești (comunității) (vezi p. 89), care nu doar luau hotărâri, ci și percepeau amenzi (aerikon); vistieria cerea de la fiecare sat o anumită sumă de bani pe seama aerikonului: după cum a subliniat Kedrin, de la 4 la 20 de nomisme, în funcție de mărimea satului6]. Astfel, contradicția semnalată de A. Solovyov și V. Moshin se dovedește a fi imaginară,

1 P. V. Bezobrazov. 'Λερικόν, Colecție în onoarea lui Kareev. SPb., „1914, p. 93-94.

2 Această presupunere a fost exprimată pentru prima dată de B. A. Panchenko. Despre istoria secretă a lui Procopius, VizV, III (1896). În sfârșit, a fost posibil să se stabilească acest sens al termenului aericop abia după publicarea actelor Vazelon - Vazel. , Nr. 55,9; 58,17; 126,7; 128,20; 129,8. Interpretarea corectă a fost deja dată de editorii: F. Uspensky - V. Bepeshevich. Actele vaseloniene. L., 1927, p. LII și urm. mier Recenzie de G. Ostr o-gorsky. Byzantinisch-neugriecliisclie Jbb, 1929, S. 584-585. Cu toate acestea, F. Dölger [F. Dõlger. Das άερικόν, BZ, XXX (1929-30), S. 452] s-a creditat cu onoarea acestei descoperiri. Cea mai recentă literatură pe această temă este dată de G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byza-ntinoslavica, IX (1948), p. 299, cca. 284.

3 A. Deci l despre în j e în - V. Mo spike, denumire. cit., p. 383-384.

4 G. Taf el—G. Tliomas, op. cit., II, 208.

5 Khil., nr. 92.146; Zogr., nr. 29,90.

6 Cedr., П, 521.13.

și putem considera pe bună dreptate aericonul ca pe o taxă judiciară.

Sunt insuportabile încercările de a interpreta o serie de termeni fiscali ca taxă de sondaj.

Termenul de βιολογίαν apare în sensul unui impozit pe termen nedeterminat în regiunea Ioannina-Arta1, dar numai de două ori, iar aceasta nu este suficientă pentru a trage concluzii decisive. Pornind de la faptul că acest termen desemna cadastrul fiscal1 2, A. Solovyov și V. Moshin sugerează că op ar putea dobândi un sens local: impozit pe bunuri imobiliare3, totuși, această ipoteză, care diferă puternic de ipoteza lui V. G. Vasilevsky, nu poate fi dovedit cu suficientă credibilitate.

V. G. Vasilyevsky a apropiat acest termen de βιωτίκιον4, dar, interpretându-l în acest fel, s-a dovedit a fi o victimă a raționamentului filologic: βκοτίκιαν sau, mai corect, άβιυτίκιον 5, avea de fapt un cu totul alt sens decât impozitul pe suflet, ea denota dreptul domnului, dar asupra proprietății țăranului evadat, așa cum se vede destul de clar din nuvela împăratului Andronic al II-lea și a patriarhului Atanasie din 13066.

Termenul rar /άραγμα7 a fost identificat de V. G. Vasilevsky cu kharajul turc, dar studiile din ultimii ani au arătat că nu poate fi privit ca un impozit de bază - op era un impozit suplimentar8.

Întrebarea semnificației termenului κεφάλαιον și a termenilor înrudiți este mult mai complicată. Sprijinirea asumării lui VG Vasilevsky, II. V. Bezobrazov a identificat κεφαλατίκιον cu impozitul de vot roman, cap il alio humana, întemeiat, pe lângă asemănarea filologică a termenilor, și pe faptul că în actul de enumerare a taxelor, acest impozit este numit printre principalele impozite 9. Totuși, P. V. Bezobrazov citează un citat distorsionat: de fapt, κεφαλατίκιον este numit în acest

1 MM, V, 83,28. L. Solov]ev—Ik Moshiv, denumire. cit., nr. 32.66.

2 MM, VI, 212,19.

3 L. Solov] ev— V. Moship, nume. cit., p. 413.

4 V. G. Vasil'evskii, numirea. cit., p. 369.

5 Fil., nr 9,77; MM, V, 170,16; MM, VI, 253,35.

6 Vezi mai sus, pp. 94-95.

7 Zogr., Nr. 23,44, 26,90, 37,43; Esf. XIV. 14.

8 G. Rouillard, Le mot χάραγμα dans les actes de Palóologues, Εις μνήμην Σπ. Λάμπρου, 1933-1934, se referă la Khrn-sovul nepublicat al

Lavrei Sf. Athanasius (1298), în care κεφάλαιον este 240 perperes, iar χάραγμα este 20. cit., p. 503.

9 11. V. Bezobrazov. Cartea scriitorilor Patmos Kaya. VizV, VII, (1900), p. 95.

document printre taxele suplimentare, lângă κάτεργων κτίσις1. În plus, locul pe care acest sau altul impozit îl ocupă în act, dar poate servi drept dovadă în favoarea semnificației sale mai mari sau mai mici, întrucât ordinea în care au fost transferate impozitele nu corespundea întotdeauna semnificației acestora; de exemplu, în actul mănăstirii Athos Sf. Paul (1405), transferul taxelor începe cu o taxă asupra albinelor1 2. Cercetătorii unei epoci ulterioare nu sunt, de asemenea, de acord între ei în determinarea sensului kefaleonului3.

Toate acestea sugerează că problema κεφάλαιον este foarte complexă. La rezolvarea acesteia, trebuie acordată atenție în primul rând faptului că acest termen este utilizat în mod constant pentru a desemna impozitul în general: putem vorbi despre cephaleon sitarkii4, despre „un alt chefaleon”5 etc. Prin urmare, este firesc ca acest termen (sau înrudit) este folosit pentru a se referi la întreaga cotă de impozite din raion6.

De asemenea, poate dobândi semnificația impozitului principal; de exemplu, într-un hrisov al Mănăstirii Philotheev, găsim o indicație că țăranii trebuie să plătească la vistierie ca un cephaleon i5g / 2 perper; restul taxelor au fost primite de mănăstire7. Prin urmare, în acte, kefaleonul se opune constant rechizițiilor suplimentare: aericop8, kharagme9, zeugaratikiyu10 etc. Astfel, deși toate aceste acte,

1 MM, VI, 121,31.

2 A. Fiecare. Două acte bizantine târzii, VizV II (1919), p. 315.23.

8 Recent, ideea că κεφάλαιον și termenii derivați din acesta înseamnă o taxă universală a fost susținută de G. Ostrogorsky, Seminarium Kondakovianum, V, 320, și cărți de scriitori bizantini, Byzantinoslavica, IX (1948), nr. 2. F. Dõlger, Die Frage des Judensteuers în Byzanz, Viertcljahrschrift f. Soc.-u. Wirtschafts-geschichte, 1933, credea că κεφαλητίον este un impozit specific plătit de evrei, în timp ce termenul κεφάλαιον nu are o semnificație specială și este folosit pentru a se referi la impozite în general (Compară cu F. Dõlger. Beitrage z. Gesch. d. byzverwaltung. S. 49 f.). A. Andréadès, Deux livres récents sur les finances byzantines, BZ, XXVIII (1928) considera κεφαλατίκιων un impozit colectat în favoarea lui κεφαλή, un înalt funcționar.

4 Zogr., № 37.30.

6 nici un document legal, sau literă majusculă sau orice alt capital - MM, IV, 318.19.

b toate drepturile capitalei acestei țări — MM, III, 173.14.

7 Fil., № 6.12—15.

8 A. Со л о в j е в— В. М о ш ин, пазв. соч., стр. 385.

9 Sm. выше, стр., 147, прим. 8.

10 T. Florinsky. Actele lui Athos din colecția lui P. Sevastyanov, Sankt Petersburg. 1880, p. 95.16. mier ibid., p. 93.31. F. Dõlger, Die Frage dos Judensteuers în Byzanz, Vierteljahrschrift f. Soc.-u. Wirtschaftsgeschichte, 1933, S. 21, consideră că acest pasaj este o eroare a editorului.4 În caz contrar, A. Solo în j e in - V. Moshin, pazv. cit., p. 456.

menționând cefaleonul și termenii derivați din acesta, arată că kefaleonul ar putea fi uneori folosit pentru a desemna impozitele de bază, dar tot nu dezvăluie natura impozitului principal. Prin urmare, nu există niciun motiv să susțină punctul de vedere al lui V. G. Vasilevsky - G. Ostrogorsky pa kefaleon ca impozit pe sufletul roman.

G. Ostrogorsky, după cum am văzut deja, credea că pământul roman și taxele electorale au fost păstrate în Bizanț sub numele de zeugaratiki și kephaleon. În altă parte, el spune că aceste taxe romane sunt păstrate sub termenii συνωνή și καπνικόν anionul bizantin timpuriu, care s-a transformat acum într-un impozit funciar1 2. Καπνικόν, podymnoe, era perceput, după G. Ostrogorsky, de la țărani, indiferent dacă aveau sau nu pământ. Problema vulturrurilor și a capniconilor este, de asemenea, destul de complicată, în principal datorită faptului că numărul surselor pe această temă este foarte mic. Faptul că vatra, καπνός, slujea în Bizanț ca obiect de impozitare, este evidențiat și de Ioan Malala3, care povestește despre slujba care se strângea în Antiohia proporțional cu numărul vetrelor; aceasta a fost cu mult înainte de secolul al IX-lea, care este de obicei datat pentru apariția kapnikonului în Bizanț4. Îl menționează și cronicile de mai târziu: Kedrin povestește că în secolul al IX-lea. peruci monahale platit un drip-kop5. În timpul revoltei lui Toma Slavul, împăratul i-a răsplătit pe strategii temelor Opsiky și Armepiak pentru loialitatea lor, acordându-le o taxă percepută de trezorerie, așa-numitul kapnikon 6. Împăratul Ioan Tzimiskes „a iertat” kapnikon-ul supușilor. dintre toate temele

Scriitorul arab Ibn Khordabde mai spune că în Bizanț se adună anual un tribut de la toți oamenii. Dar această majorare a taxei era o taxă suplimentară, care era percepută pentru nevoi militare8.

1 G. Ostrogorsky. Deutschclie Literaturzeilung, 1927, IL 41. Sp. 2021; al lui. Cărți de scriitori bizantini, Byzan tinoslavi ca, IX (1948), 244.

2 G. Ostrogorsky. Die landliclie Steuergemeinde des byz. Reiches im X. Jhdt, Vierteljahrschrift f. Soc.-u. Wirtschaftsgeschichte, 1927, S. 49 f., al lui. Cărți de scriitori bizantini, Byzantinoslavica, IX

(1948) p. 296, cca. 272. Totuși, în actele ulterioare, εισαγωγή συνωνής se regăsește și în sensul aprovizionării cu cereale - MM, VI, 100.6.

3 Mal a las, r. 246,18.

4 A. Solov J e in – V. M o sh ir ir, nazv. cit., p. 451.

6 C e d e n o s, II, 37.19.

6 Idem II, 77.16.

7 Ibid., II, 413.23.

8 W. R. Rosen. Împăratul Vasily Ucigașul de Bulgari. Zap. Acad. Nauk, 44 (1883), 278-280.

Cronicile dau dimensiunea capnicoiei; se percepea în sumă de 2 miliari, adică 1/6 nomisme1: întrucât cronicarul nu vorbește despre obiectul impozitării, se poate presupune că acești 2 miliari se plăteau din fiecare vatră, adică din fiecare gospodărie.

Vatra ca obiect de impozitare s-a pastrat ulterior. La mijlocul secolului al XI-lea. canoane, adică a depune în favoarea episcopului, se percepea în funcție de numărul vetrelor din sat. menţionează pe Mihail Acominatus3. În zona Yanina-A rts în secolul al XIV-lea. întâlnim termenul καπνολόγιον, desemnând un fel de impozit4. În 1421 în Dalmația plăteau un impozit în valoare de 1 ducat pe vatră (pro foco) 5 *.

Dar ar fi greșit să vedem în capnicon doar o taxă suplimentară, percepută proporțional cu numărul de focare, așa cum fac unii cercetători. Valoarea capnicoiei se schimbă treptat. Însuși termenul καπνός, vatră, devine sinonim cu termenul στίχος, care desemna o fermă ca unitate impozabilă7. În inventarul din 1073, kapnikonul (împreună cu sinopa) este impozitul principal de la țărani; op variază de la x/4 la 1 nomisma (teoretic), dar în realitate ajunge la 4 nomisma. Konstantin Porphyrogenitus spune că casele în care erau așezați arabii captivi au primit scutire (έξκουσσεύεσΒαι) de trei ani de la plata sinops și kapni-kon8. Indicații deosebit de importante cu privire la natura capniconului și sinonei sunt cuprinse în Pira, unde se spune că dacă biserica are în arendă terenuri datorate capniconului și sinonei, atunci chiriașul trebuie să plătească aceste taxe bisericii; dacă, totuși, terenul este închiriat gratuit (έλεύΰερος) de la plata acestor taxe, atunci chiriașul este obligat să plătească capniconul în toate cazurile, iar sinonului, se pare, numai dacă cultivă ζευγηλατεϊον, adică o moșie, un teren arabil etc., articolul 9

Astfel, se poate presupune că termenul kapnikon a început să desemneze acum nu o taxă suplimentară,

1 Teof. Cont., 51,5.

2 Jus., III, 323.

3 F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. JMNP, GCXXV (1883), p. 51.

4 MM., V, 83,23. A. Deci l despre în j e în - V. Moshi și, numirea. cit., 32,66.

5 V. Makushev. Despre propin în Serbia antică. ZhMNP, 1874, septembrie, p. 3.

G P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț, Yuriev, 1908, p. 21. A. Solov jeB – V. Moshin, iazv. cit., p. 451-152; A. An circa de es, BZ, XXVIII (1928), 316-317.

7 βλάχων καπνοί είκοσι - MM, V, 86.11 și στίχοι τρε'ις βλάχων - MM, V, 85.18. "

8 constantă. Porpli., Decerim., p. 645.

9 Pira, XVIII, 2. Editura Zacharie von-Lingsntal a notat deja că copia acestui paragraf este denaturată (.lus, I. p. 66, pct. 2).

care se percepea pentru nevoi speciale proporțional cu numărul vetrelor, dar impozitul principal perceput din gospodărie, din stiua, este o taxă, care ar trebui astfel adusă mai aproape de στοιχικόν τέλος1, οικιακόν τέλος1 2, οίκ ούμενον3.

O examinare a diverselor controverse cu privire la semnificația anumitor termeni în care s-ar putea încerca să se înțeleagă impozitul electoral roman și impozitul funciar arată că ideea că sistemul fiscal roman persistă la sfârșitul Bizanțului nu poate fi fundamentată cu suficientă persuasiune. Pentru a stabili natura îndatoririlor țărănești la sfârșitul Bizanțului, trebuie să renunțăm la interpretarea filologică a termenilor aflați în diverse, adesea obscure și nedeterminate ca conținut, scrisori imperiale, și să examinăm inventarele care fac posibilă stabilirea nu numai a denumirii. , dar și mărimea chiriei, precum și mărimea proprietății deținute de plătitorul de chirie.

Inventarele ne permit să ne facem o idee mai mult sau mai puțin completă despre natura acestei chirii. A aplatiza

1 Zogr., nr. 29.76, 53.14 și 18.

2 MM, V. 124.3J și 125.1.

3 Esph., p. xv.27; Zogr., nr 15.36 p 29.9. F. Dölger, fără un motiv suficient, a considerat capnicop un impozit perceput exclusiv pe marile proprietăți, ai cărui proprietari îl transferau pe umerii perucilor lor: întrucât acest impozit este numit în Tratatul de impozitare, susține F. Dölger, acesta a fost perceput. pe un țăran liber care a plătit canon [Beitrage f. Gesch. d. byz. Finanzverwaltung, S. 53. Cf. propriul său BZ, XXXIV (1934), 371 și urm. A. 2]. Dimpotrivă, potrivit lui G. Ostrogorsky, kappikonul este principalul impozit al țărănimii libere. [Doutsche Literaturzoitung, 1927, IL 4t. sp. 2020; al lui. Dio

landliche Steuergemeindo, S. 50. Cf. E. Stein. Viertcljahrschrift f. Soc.-u; Wirtschaftsgoschichto, XXI (1928), S. 159].

Raționamentul lui F. Dölger cu privire la natura cappicon-ului nu pare convingător, întrucât el pornește doar din faptul tăcerii despre capnicopa din Tratatul de impozitare. Cu toate acestea, imperfecțiunea documentelor bizantine este suficient de cunoscută pentru a nu da nicio forță dovezilor ex silontio. În plus, nu există niciun motiv să presupunem că îndatoririle țăranilor liberi bizantini și perucilor din secolele X-XI. erau fundamental diferite: dimpotrivă, știm că parikia deținută privată a apărut foarte des din transferul către un lltsu privat, mănăstire sau nobil a dreptului de a colecta taxe de stat. Această absență a unui decalaj fundamental între impozitele țăranilor liberi și perucilor se vede clar în crizovulul împăratului Alexei Comnenos din 1084, în care a transferat unui nobil dreptul de a colecta taxe în unele posesiuni ale Lavrei Sf. Atanasie. Înspăimântați de acest mopahp, s-au îndreptat către împărat cu o cerere, în care indicau că se temeau că de acum înainte nu vor mai fi considerați perucile acestui nobil. G. Vasilevski. Chrysovul Alexei Komnenos 1084 VizV, PT (1896), 121 și urm.

151

punând laolaltă datele diferitelor inventare, am întocmit o serie de tabele care arată mărimea medie a proprietății țărănești, pentru care în diferite sate ale aceleiași regiuni (de-a lungul râului Strymon) țăranii plătesc același impozit. La alcătuirea acestor tabele se ia în considerare proprietatea principală: imobile și boi, precum și numărul membrilor familiei.

Înainte de a analiza cu ajutorul Tabelului 3 întrebarea de mai sus despre natura chiriei, observăm că, desigur, datele din acest tabel sunt extrem de rare; ia in considerare doar

Tabelul 3

Raportul dintre mărimea proprietății și chiria țăranilor (prima jumătate a secolului al XIV-lea)

Numele satului	Land Vineyard Garden (în moduri)	
Proprietatea țăranilor care plăteau 4 perper		
Lipsocoria	44414.52	
Eunuc	3-8-42	
Mosia lui Vardan		21004* -53
Mamitson	1906-4.52	
Proprietatea țăranilor care plăteau 3 perper		
Lipsocoria	4-;>.-31	
Mosia lui Vardan		2755.5-4.54
Eunuc	2-6.5138	

Mamitson 1.5932-4.56
Volvon -1004-11

Proprietatea țăranilor care plăteau 2% perper

moșia lui Vardan.............

Eris 1320 ....

eunuc ....

Mamitson ....

Antigonia '.................

Volvon ....

2653.5-44
2 16.53-̄42
2 –2–41
1 551-44
1 –5–3,52
- 1002-51

Proprietatea țăranilor care plăteau 2 perper

Lipsocoria 2-3-21
Antigonia 2-4-41
Moșia copiilor Kipriyapov. 2-2-O1
Mamitson 1.5581.51.537
Mosia lui Vardan 1.5422.5-46
Eunuc 1.5-6-43

152

Continuarea tabelului. 3

Numele satului

Pământ

vârf de struguri

Grădină

(în moduri)

Proprietatea țăranilor care plăteau perpera

Moșia copiilor Kiprianovilor.

Nisii.....................

Conacul Vardan...........

Khandak...........................

Eris 1300 ....

eunuc ....

Antigopia ....

2 — h — 4,52'
1 702-43
1501,5—71
1 213-36
1 11.53.5—62
0,5 —2—42
— 506—21

Proprietatea țăranilor care plăteau 1 perper

Lipsocoria ....

Moșia copiilor Kiprianovilor. Khandak...........................

Conacul Vardan...........

Simeon.................................

Antigonie.................

Mamitson ....

Eris 1300 ....

eunuc ....

Nisii......................

Eris 1320 ....

2 -2,5
2 -0,3
1 272
1 01.5
1 13.5
1 . ■ ,— —
0,5 23,51
0,5 11
0,5 -2
- 31
■—■ 11

2

4

3

4

3

4

3

4

4

4

IO

8

3

1

1

7

7'

2

3

2:

Proprietatea țăranilor care plăteau J/2 perper

Handak 1191-3
Moșia copiilor Kiprianovilor. 1——2.5
Lipsocoria 0,5——■—2,5
Nisii -301-4
Mamitson —15——3
Eunucul ——3.5—2
Erisse 1300 g —■—2—3

(>

5-

2

1

7

1

1

circa 150 de ferme ţărăneşti; este firesc ca în cursul analizei să riscăm întotdeauna să întâlnim erori. Pentru a ne proteja cel puțin într-o oarecare măsură de erori, am încercat să luăm cifrele medii pentru fiecare arbore, astfel încât erorile

153.

cuprins inevitabil în fiecare inventar medieval, dizolvat în număr mediu.

Dar mediile tind să ascundă diferențele. De exemplu, în satul Antigonia, aceeași chirie de 2ı/ 2 perper era plătită de Dimitrie, fiul lui Gheorghe, care avea un zevgar, un măgar, 7 modi de vie x, și Ioan, fiul lui Leo Diadromit. , a carui intreaga proprietate consta in 21/2 din modile viei 1 2 Totodata, trebuie avut in vedere ca in familia lui Dimitrie sunt 5 persoane, iar familia lui Ioan este formata doar din el si sai. soție.

În plus, toate inventarele noastre se referă la aceeași regiune; nu ne permit să vedem diferențe locale care au existat cu siguranță; acest lucru este dovedit, fie și numai prin faptul că țăranii mănăstirii Menikii plăteau un venit colosal gospodăresc pentru 100 de modi și o vie - 9 căi.

Și totuși, chiar și pe materialul acestui tabel, putem observa că mărimea proprietății și, în consecință, profitul embrionar nu are o influență decisivă asupra chiriei: în satul Mamitson, țăranii care plăteau 2 perper, în medie, au mai multe proprietăți decât țăranii care plăteau 2x/2 perpera; la fel se poate observa şi în satul Eunuc. În satul Nisii, și mai ales în Khandak, țăranii care plăteau x/2, 1 și 1x/2 perper au aceeași proprietate și aceeași familie. Pe moșia copiilor Kipriyanov, cei care au plătit R/2 perper sunt puțin mai înstăriți decât cei care au plătit 2 perper.

Comparând poziția țăranilor din diferite sate, putem observa că țăranii din Eriss, care plătesc 1x/2 chirie pe fiecare, au de aproximativ două ori mai multă proprietate decât țăranii satului Eunuch, care plătesc aceeași chirie. Dacă aruncăm medii, atunci vom găsi în satul Khandak proprietarul unui zevgar, 25 de modi de pământ, un modi de vie (familie de 4 persoane), care plătește x/2 perper4, în timp ce în eunuc astfel de țărani plătesc 2x/ 2 persoane! Țăranii din satul Evnuch care plătesc 2 perper sunt mai bogați decât țăranii din Antigonia care plătesc 2x/2 perper, iar țăranii din Moșia Copiilor Kipriyanov care plătesc 1x/2 perper sunt mai bogați decât țăranii din Eunuch care plătesc 2x/2. Pentru proprietate aproximativ egală ei plătesc: în Khandak - 1 perper, în moșia Vardan - 11/2, Mamitsop - 2, Eunuch - 2x/2 etc.

1 Zogr., nr. 17. 40

2 Zogr., Nr. 17.45.

3 MM, V, 125,1.

4 Zogr., nr. 29.16.

Materialul din Tabelul 3., în ciuda caracterului incomplet al acestuia, ne permite să reconsiderăm problema obiectului impozitării în Bizanțul târziu. B. A. Panchenko, care credea că sistemul roman de impozitare a fost păstrat în Bizanț, a susținut că obiectul impozitării aici este terenul 1. La acest punct de vedere a aderat și V. Moshin, care credea că impozitul este în concordanță cu repartizarea și P. V. Bezobrazov. susținerea că impozitarea sa bazat pe proprietate și pe numărul membrilor familiei 3.

G. Ostrogorsky, care a studiat un material mai specific, a încercat să se rupă de aceste idei tradiționale; el a scris: „Ar fi în zadar să încercăm să găsim o măsură exactă și invariabilă prin care să fie evaluat cutare sau cutare obiect de impozitare la stabilirea impozitelor. Desigur, există o anumită corelație între proprietatea gospodăriilor țărănești individuale și plățile impuse acestora, dar structura este adesea destul de arbitrară. explicând aceste discrepanțe prin arbitrariul aspectului, el ajunge la finalul lucrării sale la următoarea concluzie: „Cotele de impozitare din toate cărțile de scriitori examinate s-au dovedit a fi în general similare și peste tot a existat aproximativ același raport între mărimea impozitului pe gospodărie a familiilor individuale de țărani și statutul lor de proprietate”5.

De fapt, așa cum arată Tabelul 3, la sfârșitul Bizanțului nu exista un singur obiect care să stă la baza impozitării. Nici pământul, nici numărul de boi, nici numărul membrilor familiei nu pot explica mărimea chiriei; s-ar putea crede că impozitarea se bazează pe

1 B. L. Pancenko. Proprietatea țărănească, p. 105.

2 V. Mo pii i. Δουλικόν ζευγάριον. Semina cium Kondakovianum, X (1938), p. 121.

3 lim. V. Bezobrazov. Actele lui Athos. Byzantine Review, 1 (1915). B. T. Gorya se învecinează și cu acest punct de vedere în, numit. cit., p. 43.

4 G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzanli-noslavica, IX (1948), p. 257. Apropo, observăm că deja P.V. se referă la operațiunea „împrejurărilor imperceptibile”, deși el, contrazicându-se, a căutat totuși să demonstreze existența unui raport funcțional între chirie. și întreaga economie.

5 G. Ostrogorsky, rev. cit., p. 286.

întreaga economie ţărănească în ansamblu, dar în acelaşi timp mărimea rentei nu este determinată doar de puterea reală a economiei. În plus, fluctuațiile chiriei sunt mai accentuate în rândul țăranilor săraci decât în rândul celor înstăriți.

În acest fapt al dispariției dependenței funcționale dintre mărimea proprietății și cuantumul chiriei (gospodăriei), reiese clar prăbușirea

sistemului fiscal roman (bizantin timpuriu). Respingerea principiilor romane de impozitare duce la faptul că o schimbare a naturii proprietății, de exemplu, transformarea terenului arabil în vie, nu afectează cuantumul chiriei. Un anume Kallinikos Skullat avea 3 modie de pământ lângă Smirna, pentru care plătea chirie în x/4 nomisme 1 2, sau 6 coci. Când copiii săi, după ce au transformat acest pământ în vie, au vândut 2/3 din el mănăstirii Lemvi, chiria pe care și-a asumat-o mănăstirea a fost de 4 cocci3, adică a rămas aceeași. Desigur, în alte cazuri ar putea fi altfel. În 1366 mănăstirea Sf. Panteleimon a primit un teren cu măsline. Totodată, în actul de dar se stipula că dacă monahii înființează acolo o vie, chiria pe care o plătesc preotului din Athos va trebui să se schimbe cu 4*.

Dreptul roman al perioadei imperiului impunea reglementarea nu numai a taxelor care veneau din aceasta sau acea posesie, ci si a pretului pamantului. Prin clasificarea terenurilor pe categorii, a stabilit prețuri fixe pe unitate de teren pentru fiecare clasă. Această fixare a unui preț fix pentru teren a creat în dreptul roman o revendicare laesio enorms, adică posibilitatea de urmărire penală în cazul achiziționării unui teren la jumătate din preț b. Această acțiune nu este o „măsură naivă a politicii sociale”, așa cum li se pare istoricilor dreptului roman, care studiază instituțiile din trecut, pe baza conceptului de originalitate a proprietății private 6: ea este legată de ansamblul sistem de proprietate asupra pământului, în care pământul - în teorie - a acționat ca asigurator de taxe.

Dar, pe măsură ce vechiul sistem de impozitare a decăzut, vechea idee despre prețul terenului s-a schimbat și ea. Acest

1 Este caracteristic, în acest sens, că principala datorie țărănească aflată în cărțile cadastrale poartă o denumire apropiată de cea „gospodărească” noastră: μενον, uneori doar τέλος. Însuși numele acestei îndatoriri arată că pământul și personalitatea țăranului, și versul sau curtea lui, economia lui în ansamblu, au fost luate ca bază pentru impozitarea acesteia.

2 MM, IV. 85.

8 MM, IV, 132.

4 Rusik, p. 112.

ŏ Cod. Just., IV, 44.2.

0 I. A. Pokrovsky. Istoria dreptului roman. 1913, p. 329

exprimată în primul rând în faptul că prețul plătit pentru teren a încetat, ca și chiria, să mai corespundă cu valoarea reală a imobilului. Fluctuația prețurilor terenurilor la sfârșitul Bizanțului a fost extrem de puternică P În acelaşi document, prețul strema horaphy variază de la 2g / 6 ducați la 9 ducați P Fluctuațiile prețurilor pentru struguri-igika au fost și mai mari: dacă uneori 1 strema costă mai puțin decât 3 perper1 2 3 , apoi în 1324 s-au vândut 2 tulpini de vie cu o sumă colosală de 135 perper4 5. Prețurile măslinelor variază

și ele: de multe ori măslinele se vând la perper pe pom, uneori de două ori și de trei ori mai ieftin, 6 și uneori la 2x/2 perper per copac 7.

G. Ostrogorsky, care a studiat în mod special problema prețurilor bizantine, inclusiv prețurile terenurilor, nu a acordat importanța cuvenită acestor fluctuații, deși a remarcat deja că prețurile indicate de documentele secolului al XIII-lea nu se încadrează în limitele stabilite de geodeți. tratatele 8, adică prețurile terenurilor variază mult mai mult decât era prevăzut în tratate.

Cu toate acestea, G. Ostrogorsky, într-un efort de a calcula prețurile medii pentru 1 modă dintr-o vie sau teren arabil, ocolește astfel problema fluctuațiilor prețurilor terenurilor. Desigur, după ce am primit cifre medii, lăsăm deoparte problema fluctuațiilor prețurilor terenurilor, considerăm aceste fluctuații ca ceva

1 Acest lucru a făcut 1Í nedumerit. V. Bezobrazov: „Trebuie să presupunem”, a scris el, „greșeli de tipărire în documente și, poate, greșeli de tipărire” (Acts of Athos. Byzantine Review, vol. I, 1915, p. 66).

2 Khil., nr. 109.18 și 31. P. V. Bezobrazov, în același loc, printr-o ochire, numește limita inferioară doar 2x/4, ceea ce însă nu schimbă fundamental natura cauzei. mier încă fluctuații ale bipului pe 1 etrier de la 1 perper (Zogr., No. 19.95) la x/2 perper (Zogr., No. 19.76) în zona Strymon în secolul al XIV-lea; de la x/3 la x/v perpera preţurile pentru 1 etrier fluctuează în regiunea Smirnei în secolul al XIII-lea: 1 modius horaphy stă acolo fie 1 perpera, fie x/10 perpera. În 1213, lângă Milet, se vindeau horafii: se plătea 1 perper pentru parcele de 1x/2, 2 și 8 modii (MM, VI, 159-164).

3 În actele mănăstirii Kutlumush (parte a secolului XIV) găsim cazuri de vânzare a 1 strsma dintr-o vie cu 22/3 perper (Kutl., No. 8. 24), 5 perper (Kutl., No. 7.9) . -10), 83/, perper (Kutl., nr. 8.18-19); în actele mănăstirii Hilandar - pentru 6-7 perpers (Hil., Nr. 93.13 și Nr. 107.11).

4 Hil., nr. 99.14 (toate cifrele în cuvinte). mier Încă 12 peri pentru 1 mod (Chil., nr. 22.34) și 5x/2 perpers pentru 1 mod (MM, IV, 132).

5 MM, IV, 116 și 135.

β MM, IV, 61 și 135.

7 MM, IV, 118. G. Ostrogorsky (Lohne und Preise in Byzanz, BZ, XXXII, 1932, S. 317) afirmă în mod arbitrar că acest document este „probabil corupt”.

8 G. Ostrogorsk și y, denumirea. cit., p. 314.

ceai, în timp ce de fapt aceste fluctuații s-au datorat unor cauze interne profunde.

Pentru a înțelege esența acestor fluctuații, este necesar să se clarifice relația dintre trei factori: valoarea terenului, prețul acestuia și chiria. Să remarcăm dinainte că în rezolvarea acestei probleme, problema așa-numitului epiteliu prezintă o mare dificultate. Cert este că adesea, la înstrăinarea terenului, cumpărătorul și-a asumat obligația de a plăti vânzătorului în fiecare an o anumită chirie, așa-numita επιτελεία x. Întrucât mănăstirile 1 2 trebuiau să plătească și epiteliul, înființarea lui nu ar trebui să fie asociată cu pierderea libertății personale. Desigur, epiteliul nu poate fi considerat pur și simplu un impozit de stat, așa cum au făcut-o V. G. Vasilevsky, B. A. Panchenko și mai târziu G. Vernadsky 3. Opinia lui F. Dölger, care a vrut să vadă în epiteliu un înlocuitor temporar al impozitului de stat, stabilit înainte de corectarea „versetului” inventarului, adică da, includerea unui nou proprietar în inventar, cu alte cuvinte, atâta timp cât funcționarii fiscali au continuat să încaseze un alt impozit de la vechiul proprietar4. În primul rând, trebuie avut în vedere că epiteliul a fost uneori înscris în inventarul 5 și, prin urmare, a fost considerat nu ca o colecție temporară, ci ca o colecție permanentă. Atunci când o perucă vinde pământ, poate fi inclusă în chart o condiție ca cumpărătorul să fie obligat să plătească epiteliul nu vânzătorului, ci stăpânului său: astfel, când Xen Lara a vândut peruca de măsline mănăstirii Lemvi, s-a convenit. ca manastirea sa plateasca epiteliul domnului Xspa Lega6. Acest lucru sugerează că peruca lui Xen Leth a plătit epiteliul stăpânului său, iar după vânzarea terenului, epiteliul a fost transferat cumpărătorului. În fine, caracterul privat al acestei plăți este subliniat și de faptul că și în același sat, condițiile de plată a epiteliului erau diferite: la Mantea, de exemplu, se plătea în 7 martie și în . 8 august.

Întrebarea relației dintre epithelium-rhyta și epithelium-tax 9 rămâne neclară.

1 MM, IV, 183,29 etc.Cf. επιτελεία αμπελιού - Khil., No. 92. 12 £ έπιτελεσμός - MM, VI. 6.27.

2 MM, VI, 175,19; MM, IV. 61 și altele.

3 G. Vernadsky. Note despre facturile de vânzare bizantine din secolul al XIII-lea. Colecție în cinstea lui V. Zlatarski, Sofia, 1925.

1 F. Dõlger. Beitragez. Gescli. d. byz. Finanzverwaltung, S. 55.

5 Hil., nr 92.129 și 133 etc.

6 MM, IV, 61,20. mier MM, IV, 135,6 și 137,29.

7 MM, IV, 134,12 și 135,31

8 MM, IV, 201,8.

9 Pentru ultima, a se vedea MM, IV, 86.

Cel mai probabil, în epiteliu ar trebui să vedem un rentug privat apărut ca urmare a subinfeodării, dar prin natura sa asociat cu o taxă. Dar, indiferent de modul în care s-ar rezolva problema rămasă controversată a epiteliului, actele Mănăstirii Lemvi ne oferă

posibilitatea de a compara mărimea prețului terenului, chiria terenului și valoarea reală a imobilului înstrăinat și rezultă că atât preţul pământului cât şi al epiteliului nu se datorau numai valorii reale a proprietăţii vândute.pământ.

Tabelul 4 arată, în primul rând, discrepanța puternică dintre dimensiunea epiteliului și prețul terenului, care ar fi, desigur.

Tabelul 4.

Raportul dintre flail, epiteliu și valoarea reală a imobilului

(după actele Mănăstirii Lemvi)

Epiteliu   Prețul terenului Tranzacție obiectDatePagini de.
MM, IV
(in perper)
2   4paspya1246237
172   70teren arabil1213119
17a   7027 măslin1213118
17z   4344 masline1274116
1   8teren arabil123278–79
1.724   măsline1232134-135"
1   67 masline1282130
1   518 măsline123161
1   57 măsline1279137
1   4 teren arabil1272127
1!2   20teren arabil1208183
Vg   1314 măslin 1281135
TI2   1014 măslin, teren arabil i1281122-123-
arbori diferiți1285137
donatie46 masline
Ve   112 modia grape-1283132
Nika

absolut de neconceput sub dominația principiului roman al impozitării, care impunea o corespondență strictă între valoarea imobilului și chiria din acesta. Mai mult, acest tabel mai arată că nu există o relație directă între valoarea reală a terenului și prețul plătit pentru acesta. Vedem că nu numai că chiria a fost neuniformă, așa cum am menționat deja mai sus, dar prețul terenului, se dovedește, este determinat inegal.

159e>

Această discrepanță între valoarea reală a imobilului și prețul plătit pentru acesta are rădăcini în faptul că actul de cumpărare și vânzare a terenului nu se limitează la această cumpărare și vânzare, ci, în același timp, contrapărțile intră în relații personale, iar aceste relaţii personale se manifestă sub formă de rentă (epiteliu, care, poate, includea parţial elemente ale impozitului de stat), şi sub forma stabilirii vasalajului. Stabilirea relațiilor personale în actul de vânzare apare clar în fața noastră în carta din 1422. Când călugării mănăstirii Athos Alipiysky au vândut pământul pentru construirea unui port Mănăstirii Ruse Panteleimon din Athos, au stipulat în proiectul de lege. de vânzare nu numai prețul, ci și obligația cumpărătorului de a

le proteja. „Trebuie”, scriau vânzătorii, „fiind oameni drepți și virtuoși, să ne iubești și să ne protejezi, după porunca lui Hristos, ca pe o parte slabă și neputincioasă” 1.

Într-o societate feudală, primirea prețului pământului și a rentei pământului trece de foarte multe ori pe plan secund înainte de stabilirea relațiilor personale, deoarece, așa cum subliniază K. Marx, „puterea feudalilor, ca toți suveranii în general, era determinată nu de mărimea chiriei lor, ci de numărul supușilor lor...”1 2. Cedarea pământului servește aici ca mijloc de stabilire a relațiilor personale, mijloc de subinfeodare sau de intrare în dependență precară. Prin urmare, transferul terenului devine adesea un act care nu duce de fapt la o schimbare a folosinței directe, ci creează o posesie precară.

În anul 1232, Alexei Tesait a donat Mănăstirii Lemvi mănăstirea Sf. Panteleimon, care a căzut în decădere. Mulți ani mai târziu, în anul 1280, Mihail Tesait predă Mănăstirii Lemvi Biserica Înaintemergătorul și odată cu aceasta toate „îmbunătățirile” pe care le făcuse în mănăstirea Sf. Panteleimon. Vedem că tesaiții au continuat să trăiască pe pământul lor și după donație; asupriți de „niște oameni răi”, au căutat patronajul mănăstirii și nu întâmplător Michael Tesait este numit în litera προσκαθχμενος, sătean, persoană dependentă 3. Aceeași mănăstire Lemvi a dobândit pământ de la un anume Kanava, dar această Kanava a continuat să rămână pe pământul său4.

Un caz ceva mai complicat de apariție a dependenței precare apare în istoria litigiului asupra pământului Gunaro-Pulov, care a avut loc în secolul al XIII-lea. Cineva Mihail Guparopul pro-

1 Rusik, p. 120.

2 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. I, p. 722.

8 MM, IV, 57-59 și 98.2.

4 MM, IV, 182.

a dat o voidata de pamant vestiarului Vlater, ruda lui indepartata; de la el pământul a trecut la mănăstirea Lemvi. Ulterior, Gunaropul a încercat din nou să dobândească acest pământ; procesul care s-a ivit s-a soluționat astfel: lui Gunaropul i s-a oferit să ia acest pământ dacă voia, dar cu condiția ca pentru el să fie îndeplinite atribuțiile parohiale.

Apariția unor posesiuni precare, poate, ne dezvăluie unul dintre actele Hilandar, care descrie cazul când un anume Constantin Laskar și-a transferat pământul la mănăstirea Sf. Panteleimon după 10 ani de ciocniri asupra ei cu Mănăstirea Hilandar1 2.

Cu toate acestea, uneori dependența precară era formalizată diferit: țăranul stipula în testamentul său ca copiii săi „fără contradicții” să poarte corveea în favoarea mănăstirii 3.

Întrucât transferul terenului are în vedere în primul rând stabilirea legăturilor personale, și nu primirea unui preț, adesea putem găsi în documente astfel de tranzacții în care vânzătorul face simultan o donație în același timp cu vânzarea. În 1320, Vasily Modin și-a transferat pământul la Mănăstirea Hilandar, în timp ce jumătate a fost donată (ώς προσένεξις), iar jumătate a fost vândută4 5. Din alt act, aflăm că s-au vândut 12 modi de pământ pentru o sumă nesemnificativă de 2 misma, și 4 modia - donate. Există și cazuri în care scrisoarea însăși notează că cumpărătorul plătește un preț incomplet, sacrificând excesul vânzătorului®. Este clar că în aceste cazuri prețul acționează doar ca un fel de anexă la tranzacție: esența sa a fost stabilirea legăturilor personale.

Chiar și o simplă donație este uneori însoțită de stabilirea de legături personale, exprimate, de exemplu, în limitarea drepturilor de a dispune de bunul donat. De exemplu, este interzisă înstrăinarea acestuia către un terț fără știrea donatorului, care trebuia să primească prețul terenului în cazul înstrăinării 7.

Din toate acestea rezultă că de îndată ce transferul terenului nu s-a încheiat cu plata prețului, atâta timp cât vânzătorul (donatorul) a păstrat anumite drepturi asupra imobilului înstrăinat, proprietatea asupra terenului care a făcut obiectul transfer (donație,

1 MM, IV, 85—rev.

2 Hil., nr. 155.21.

3 Vazel., nr. 144.14.

4 Hil., nr. 52 și 53.

5 MM, VI, 187,30. mier MM, IV, 133,2.

6 MM, IV, 408,33. mier ibid., 411.9 și 413.14.

7 Lavra, nr 14.28.

vânzări), împărțit în două. Această propoziție poate fi ușor confirmată de cel puțin următorul exemplu. Familia Lambon poseda o corafie moștenită. Lambonii puteau dispune liber de pământul lor, îl puteau dona și vinde, dar în același timp se știe că această corafie se afla în posesia unui anume Theodore Guglielmo, ale cărui peruci erau Lambons1. Împărțirea proprietății se vede clar în faptul confirmării, adică confirmarea tranzacției. După moartea donatorului sau a vânzătorului, moștenitorii acestuia, ca și cum ar renunța la drepturile lor asupra bunului care fusese de mult cedat, i-au prezentat noului proprietar o scrisoare de confirmare 1 2.

Întrucât înstrăinarea pământului putea duce la stabilirea de relații personale între antreprenori, dreptul bizantin actual a intrat în conflict puternic cu normele dreptului roman, care făcea o distincție clară între înstrăinare, emfiteu și arenda. Înstrăinarea (έκποίησις), conform dreptului roman, era actul final, după care nu i se impuneau

obligații cumpărătorului3. Închirierea (μίσθωσις, έκδοσις) era considerată ca un contract temporar4, de a cărui stabilire era legată plata chiriei5, și neapărat în bani,6. În fine, emphytheus a fost interpretat ca ceva între chirie și înstrăinare: a fost stabilit pentru totdeauna, dar a fost asociat cu plata chiriei7.

La sfârșitul Bizanțului, toți acești termeni au primit un înțeles și un sens diferit. Termenul emphyteusa nu se mai găsește deloc în documentele de afaceri; cuvântul înrudit έμφύτευμα denotă aici chiria unei case. Înstrăinarea, așa cum am văzut deja, a căpătat acum un alt sens; la fel, rentă în dreptul bizantin apare într-o altă formă decât în monumentele dreptului roman. Legea bizantină actuală cunoaște rentă (έκληψις)HB timpuri veșnice. Deci, la Latr-

1 MM, VI, 154-156.

2 Hil., nr. 6.24.

8 Sinopsis minor, E. 22. Balsamon îl numește μετάθεσις τής δεσποτείας—Migne PG, CXXXVII, col. 929.d.

4 Sinopsis minor, E. 22; Sărbătoarea XV, 17.

6 Sinopsis minor, M. 6.

6 Bazilica, XX. 1.2 scoala.

7 Sinopsis minor, E. 22. Bazilica, eV, 26. Uneori vorbim de emfiteu pentru o perioadă de 3 generații - Bazilica, V, 21; Pira, XV, 17.

8 MM, III, 50-55, unde ενοίκων corespunde acestui termen. mier de asemenea MM, III, 165,19. Οικήματα έμφυτεοτικά în Serra (MM, V, 124) B. A. Panchenko, rev. cit., p. 191 și A. Solovyov și V. Moshin sunt priviți în mod eronat ca emfitei. Acest termen se găsește și în sensul nespecial al „plantării”: τόπων έν έμφύτευσιν αμπελώνων - Kutl., No. 2.15.

Primikiriy John Karandin a închiriat un teren pe care au crescut măslini în mănăstire; a primit-o pe perpetuitate cu condiţia plăţii unei rente în ulei de măsline. Acordul indica că, dacă Karandin nu plătea chirie, ar trebui să fie expulzat din această posesie.

În același timp, în Bizanț se răspândește și chiria pe durata vieții. La transferul unor proprietăți în 1034, s-a constatat că o parte din această proprietate fusese deja închiriată călugărului Petru. Contractul prevede că Petru trebuie să-și păstreze pământul până la moartea sa. Athanasius Nikifor un anumit domeniu: dreptul de proprietate a fost transferat imediat, în timp ce Nikifor urma să primească posesia (χρησις) abia după moartea călugărului care cultiva acest câmp3; acest călugăr era, parcă, arendaș al pământului pe viață. În 1051, un anume Eustratie i-a dat nepotului său pământul pe toată durata vieții sale; după moartea nepotului său Eustratie, pământul urma să treacă la mănăstirea Înaintemergătorul4. După ce Theodore Karava a

donat podgorii Mănăstirii Hilandar, fiul său în 1322, prin înțelegere cu călugării, a închiriat unele dintre ele pe viață5.

Termenul de închiriere (εκληψις) la sfârșitul Bizanțului ar putea însemna și o astfel de înstrăinare a pământului în care nu se stabilește chiria. Astfel, Mihail Proeleussis a arendat (έξελάβου έκληπτορικώς) pământ de la părinții lui Dimitrie Filantromene; ulterior Dimitrie l-a eliberat pe chiriaș pentru totdeauna de la plata chiriei6.

Prin transferarea chiriașului, de fapt, a drepturilor de proprietate, legea bizantină permite subînchirierea terenului. În Pirus (XV.9) găsim o poveste despre modul în care mănăstirea Sf. Foci a predat unei anumite persoane (έξεδεδώκασι) un proastium pentru 29 de ani, iar cel care l-a primit a predat-o altuia.

Astfel, deși canonistul bizantin din secolul al XII-lea. Valsamon subliniază cu tărie că înstrăinarea și chiria sunt lucruri complet diferite7, vedem de fapt că, pe de o parte, înstrăinarea încetează să mai fie un act unic care se încheie cu plata unui preț, pe de altă parte, chiria poate fi acum stabilită. pentru totdeauna și chiar fără chirie. Chiria și înstrăinarea converg, pierzându-și fostul

1 MM, IV, 320 urm.

2 Rusik, p. 12.

3 Lavra, nr 55.9.

4 Esf., nr. 2.17.

5 παρ' δλην μου την ζωήν - Khil., nr 85.37.

6 Hil., nr. 21.52.

'Migne PG, GXXXVII, 929.D.

caracter; terenul arendat și cumpărat apare în fața noastră în egală măsură ca o exploatație feudală.

Vedem că în Bizanțul secolelor XIII-XIV. există o rente feudală tipică, care este determinată în cele din urmă de trei factori: rutina (tradiționalitatea) relațiilor economice, gradul de presiune a feudalilor asupra țăranilor și puterea rezistenței comunității țărănești. Așadar, mărimea rentei se stabilește, într-o anumită măsură, independent de profitul embrionar al economiei țărănești. Societatea medievală nu cunoaște egalizarea chiriei în piață.

Natura rentei feudale în condițiile relațiilor feudale este strâns legată de prețul pământului, care în societatea feudală, inclusiv în Bizanț, nu reprezenta capitalizarea dintr-un anumit procent, ci era stabilit independent de profit și rentă. Acest lucru se explică prin faptul că o tranzacție cu terenuri într-o societate feudală nu este un

simplu transfer de proprietate, ci duce la stabilirea unor relații personale între contrapărți - relații de dependență feudală și vasalaj.

Capitolul 7

DECELERAREA SATULUI FEUDAL

Vorbind despre trăsăturile producției, I. V. Stalin subliniază: „A treia trăsătură a producției este că apariția de noi forțe productive și relațiile de producție corespunzătoare acestora nu se produce separat de vechiul sistem, nu după dispariția vechiului sistem. , dar în adâncurile vechiului sistem .. ."1. Deja în adâncul societății feudale, noi relații sociale încep treptat și spontan să prindă contur, dezintegrand vechiul sistem feudal. Un rol uriaș în acest proces de descompunere a vechii ordini sociale l-a jucat răspândirea relațiilor marfă-bani asociate cu creșterea orașelor.

O analiză a materialului numismatic descoperit ca urmare a săpăturilor sistematice din Corint și alte orașe bizantine1 2 indică o reducere bruscă a monedei în secolele VII-IX. și, în consecință, despre dominația absolută în această perioadă a economiei naturale. Acest lucru este confirmat și de datele surselor narative: în Sinaxarul din Constantinopol, de exemplu, găsim o poveste despre un țăran paflagonian (secolul al IX-lea), care, venind o dată pe an la târg, nu numai că vindea, ci și schimbă. produsele pe care le aducea cu el3.

Agricultura nu fusese încă despărțită de meșteșuguri: țăranii înșiși produceau țesături grosiere de lână4 și alte articole de care aveau nevoie, iar locuitorii celor mai mari orașe (cum ar fi Solun și Niceea) se ocupau cu agricultură5.

1 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. 11, p. 559.

2 A. Bon. Le Péloponnese byzantin jusqu'en 1204, Paris, 1951, p. 53. Despre Chersonese - A. L. Yakobson. Cersonezul medieval, M.-L., 1950, p. 12.

8 Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, p. 721,30.

4 Migne PG, CXX, 45.B; Niset. Chon., p. 858,15.

5 Cameniates, de exc. Tes., p. 500 4-5, Migne PG, CVI, 951. A. Cf. de asemenea A. P. Rudakov, Cultura bizantină după hagiografia greacă. M., 1917, p. 108.

Singura excepție pare să fi fost Constantinopolul, acel „Pod de aur între Est și Vest”,1 care a continuat să joace rolul unui important centru comercial.

În secolele X - XII. există o binecunoscută ascensiune a comerţului bizantin. Numărul de monede puse în circulație este în continuă creștere. Apar orașe noi1 2. În orașele mici și chiar în stăpânirea

marilor proprietari de pământ, deja în acea vreme se făceau târguri, πανηγύρεις, unde comercianții locali (αύτόχθονες).

În special, comerțul cu pâine și produse agricole se dezvoltă. Viața lui Ilie Spileot povestește despre un anume Christopher din satul Sikron, care merge să cumpere pâine pe malul mării. Attaliata spune ca in orasul Redesto in secolul al XI-lea. au sosit un număr mare de căruţe cu pâine, care se vindeau aici b. Împăratul Constantin Monomakh în domnia monahală din 1045 a notat că monahii din Athos aduceau vin și alte produse din Constantinopol și din alte orașe pe corăbiile lor6. La sfârşitul secolului al XII-lea. Mihail Acominatus se plângea că atenienii nu aveau pământuri fertile și s-au îmbogățit doar din comerțul maritim7. La Salonic avea loc în fiecare an un târg grandios, a cărui descriere binecunoscută este păstrată într-un dialog din secolul al XII-lea. „T-marion”. La acest târg și-au adus marfa negustori din Italia și Egipt, din regiunea de nord a Mării Negre și din Spania. În timpul târgului de la Tesalonic se făceau comerţ cu animale: cai, tauri, oi, porci, câini8.

Nu ar trebui, totuși, să exagerăm dimensiunea comerțului bizantin în acest moment. Puținele date pe care le avem la dispoziție mărturisesc o anumită primitivitate în organizarea comerțului bizantin în secolul al XII-lea. Până la sfârșitul secolului al XII-lea. aici a existat legea de coastă, anulată doar de Andronic Comnenos și aruncată la țărm

1 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. IX, p. 441.

2 Nu putem fi de acord cu afirmația lui M.Ya.Syuzyumov, Problems of Iconoclasm, p. 60, că orașele bizantine „au luat o tradiție continuă din orașul elenistic”. mier al lui, Meșteșuguri și comerț la Constantinopol la început. al X-lea, VizV, IV (1951), p. 13.

8 Jus. III, 317,22.

4A ASS Septembrie, III, 883. B.

6 Attaleates, p. 201.20.

6 Ph. Meyer. Haupturkunden fd Gesch. d. Athoscloster. Lpz., 1894, S. 154,32.

7 F. I. Uspensky. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. ZHMNP. CCXXXV (1883), p. 47.

8 A. Ellissep. Analclen d. mittel-u. Literatura Neugriechischen, Bd. al IV-lea. 1, S. 48.3.

corăbiile au fost jefuite de localnici. Chiar și cei mai mari comercianți, a căror avere a provocat invidia funcționarilor fiscali, erau ei înșiși implicați direct în comerț, făcând călătorii lungi 1 2.

Se poate presupune că de la sfârșitul secolului al XII-lea. Comerțul bizantin crește și mai mult. În secolele XIII-XIV. Bizantinii desfășurau un comerț semnificativ cu pâine. Tratatul de la Nymphaeum

din 1261 a permis genovezilor să exporte liber pâine din întregul imperiu3. Unul dintre centrele comerțului cu cereale din Balcani în secolul al XIV-lea. Redesto a rămas, deși negustorii italieni pătrundeau tot mai mult în orașele bulgare4. Unul dintre cele mai mari centre ale comerțului bizantin târziu a fost Solun, al doilea oraș ca mărime după Constantinopol. Și la Constantinopol și la Tesalonic și în multe alte orașe ale imperiului erau acum colonii de negustori genovezi și venețieni.

Scrisorile de privilegiu către negustorii din Monemvasia 5 6 arată că negustorii greci desfășurau și comerțul maritim cu cereale și vite. Și-au vândut marfa la Constantinopol, în κάστρα și în timpul târgurilor®. Mănăstirea Hilandar avea o corabie și se bucura de dreptul de a aduce mâncare la mănăstire fără taxe din toată Salonic7. Navele Mănăstirii Vatopedi la mijlocul secolului al XIV-lea. a intrat în Constantinopol și în alte orașe (κάστρα)8. În porturile care aparțineau Mănăstirii Zograf se opreau corăbii încărcate cu cereale și alte produse 9. În apropierea mănăstirii Nea Moni se aflau depozite (άποθηκαι) pe malul mării, iar doi iobagi mănăstiresc (δουλευτοπάροικοι)10 11 care transportau corăbii maritime. pâine, pomeneşte Ioan Cantacuzenus11.

Pentru înțelegerea naturii comerțului balcanic cu cereale, mesajul negustorului florentin din secolul al XIV-lea este de mare importanță. Francesco Balducci Pegolotti, care se doare

1 Nicet. Chong, p. 423,11.

2 Nicet. Chon, p? 692,20.

3 E. 4. Skrjinskaia. genovezi la Constantinopol în secolul al XIV-lea VisV, I (1947), p. 225.

4 I. Sakazov. Bulgarische Wirtschaftsgeschichte, Grundriss d. slav. Filologie u. Kulturgeschichte, V (1929), S. 141.

5 Jus, III, 636, 33 etc.

6 Jus, III, 637,22.

7 Hil., nr. 5.48.

8 Vată., p. 26.3.

9 Zogr., nr 32.27.

10 mm, V, 11,18.

11 Cantac., III, 80.21.

ceaiul laudă pâinea bulgărească și recomandă cumpărarea e/o de la marii proprietari de pământ.Se pare că, în Bizanț, o mare moșie în secolul XIV. pâine produsă pentru vânzare.

Prezența comerțului intern este evidențiată de referirile constante la târguri în actele bizantine târzii. La Yanin, de exemplu, în fiecare an avea loc un târg, cu durata de 15 zile1 2. În posesiunile Mănăstirii Filotheev, târgul avea loc în fiecare an la 83 noiembrie. Târgurile anuale aveau loc în posesiunile Esfigmenov4 *, Zografsky?, Vatopedsky 6 și ale altor mănăstiri Athos. În mănăstirea Sf. George în Bulgaria (în Skople), țară în care condițiile socio-economice aparent diferă puțin de cele ale bizantinilor, exista o piață specială a vinului unde se permitea să fie vândut doar vin de mănăstire. Cel mai serios argument care demonstrează dezvoltarea comerțului în mediul rural bizantin este faptul că predomină în secolele XIII-XIV. chirie în numerar.

Totodată, putem vorbi despre existența meșteșugurilor și meșteșugarilor în satul bizantin. Câteva indicii în acest sens se găsesc în literatura hagiografică: aflăm, de exemplu, că unul dintre proaștii ai mănăstirii Trebizonde Sf. Foci plătea chiria cu fierul de călcat. Existența unui meșteșug de tâmplărie dezvoltat în sat sugerează deja amintita hrisovă a lui Constantin Monomakh din 1045, din care reiese că călugării Athos comercializau lemne pentru meșteșuguri (ξυλον έργάσιμον), scânduri, torțe și rășini9. Meșterii bisericești s-au stabilit în κάστρα10 11. În inventarele secolului XIV. sunt menționați artizani, precum țesătorii (ύφανταί)11, sau șveții, așa cum le numește practicantul slavon Hilandarian12.Ștefan Sahlikis cunoaște și croitori (ράπτες) care locuiesc în sat13. Ne întâlnim des la sate cu fierari (χάλκευς)14;

1 I. Sakâzov, op. cit., S. 103 f.

2MM , V, 85,27.

8 Phil., nr. 3.70. mier de asemenea Phil. nr. 4,79.

4 Esf., nr. 12.38.

6 Zogr., nr. 16.12.

6 Vată., p. 3. 8.

7 I. Sakâzov, op. cit., S. 106.

8 A. Papadopulo-Keramews, VizV, 1906, p. 140.10.

9 Ph. Meyer, op. cit., S. 157,28.

10 Jus., III, 447,7-8.

11 Zogr., nr 17.51.

12 F. I. Uspensky. Uchen. aplicația. Novoross. un-ta, XXXVIII (1883), p. 120.

18 S. Papadimitriou. Cronica East-phil. despre-va la Novoros. un-te, VI (1896), stk. 173.

14 Lavra, nr 9.18; F. I. Uspensky, denumirea. op., stk. 63; Zogr., nr. 53.12.

într-unul dintre satele mănăstirii Menikiysky locuia un fierar, care era obligat să plătească o chirie neobișnuit de mare pentru un țăran bizantin - mai mult de 14 nomi1. In Manastirea Philotheev \ in secolul XII. au existat un număr de meșteșugari: un țesător, un tonagar, un constructor de nave specializat și alții .

Câteva scrisori din secolele XIII - XIV. arată că moșia bizantină era strâns legată de piață, de oraș. În 1294, moșierul bizantin Gudelis a adus o contribuție bogată la Mănăstirea Lemvi. După cum se poate vedea din documente, pe lângă proprietățile funciare, el deținea magazine și spații de artizanat în Smirna și Nymphaeum. El a închiriat unele spații, primind o chirie mare pentru ei 4. În 1313, Cosmas Pancalos și-a donat proprietatea mănăstirii Pandokrator din Constantinopol: pe lângă terenul din zona orașului Serra, avea și case, trei ergastiri în acest oraș și două brutării (μαγκιπεία) . Una dintre aceste brutării a cumpărat-o, iar cealaltă a fost construită la comanda lui. În 1338 Theodora Kantakuzina a transferat unele proprietăți mănăstirii Kutlumush, care, pe lângă grădini, vii, pământ și animale, includea și spații artizanale de închiriat (εργαστήρια σιδηροκαύσια) și o brutărie6.

Dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor a dat naștere la creșterea diferențierii proprietății în mediul rural: așa cum spune K. Marx, producția însăși zguduie comunitatea7.

În istoriografia sovietică, s-a aflat deja că încă din secolul al VIII-lea. stratificarea a avut loc în rândul țărănimii bizantine, iar diferențele sociale din cadrul comunității, care aveau anumite nuanțe și gradații, au căpătat tendința de a se contura sub forma unor categorii sociale8.

1 MM, V, 124,33.

2 Lavra, Nr. 55. Cf. A. P. Rudakov, nume. cit., p. 195.

3 έξωεργαστήρια και σιδηροκαυσεία δύο και έσωεργαστήριον—Fil., nr. 3.29. mier A. Solov jes— V. Moshin, nume. cit., nr. 12.58.

< MM, IV. 286,5-7.

5 Kutl., nr. 8.

β Kutl., nr. 18.

7 K. Marx. Forme anterioare producţiei capitaliste. Jurnalul „Revoluţia Proletariană”, 1939, nr. 3, p. 160-161.

8 Ne referim la lucrarea lui E. E. Lipshits. Țărănimea bizantină și colonizarea slavă, colecția bizantină, M.-L., 1945, în care, pe baza „Legii Agricolelor”, se caracterizează aporii (oamenii săraci), nevoiți să concedă pământ vecinilor mai înstăriți; mortarele obligate la plata zecimii; mystias și sclavi.

În timp, descompunerea comunității bizantine devine mai accentuată și mai distinctă. Monumentele de mai târziu evidențiază astfel de categorii de țărani ca „săraci” (άκτημόνες)1, „neplătitori” (άτελεϊς)2 sau „pietoni” ÇîréCot)3: ei sunt comparați aici cu fermierii mai prosperi. Cărțile scriitorilor bizantini din secolul al XIV-lea ne arată deosebit de clar diferențierea țărănimii bizantine, pe care chiar și G. Ostrogorsky* a trebuit să o recunoască.

Pentru a ne face o idee despre gradul de stratificare a țărănimii bizantine în secolul al XIV-lea, am studiat mai multe inventare ale satelor situate în zona râului. Strymon, alegând acele sate a căror populație se ocupa în principal de agricultura arabilă și ale căror inventare indică dimensiunea alocațiilor țărănești, și anume, satele Khandak, Nisiy, Mamitsonu și parțial Gradets (cu excepția moșiei copiilor Kipriyanov, inventarul). din care nu indică mărimea alocaţiilor ţărăneşti). Au fost luate în considerare în total 108 ferme ţărăneşti. Rezultatele studiului acestui material pot fi prezentate sub forma unui tabel.

Tabelul 5

Stratificarea țărănimii în zona râului. Strymon în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Grupuri de țărani	Număr de gospodării Procent din numărul total de gospodării Dimensiunea medie a terenului (în modii) Total teren arabil (în modii) La fel ca procent din totalul
1. Fara teren arabil	1413.0
2. Avand pana la 24 de mod.	2220.414.63216.9
3.	»»49»2018.528.456712.3
4.	"" 74 "3330.556.6186840.5
5.	"" 99 "65.583.350010.9
6.	»» 100 luni-
div și altele....	1312.1104.5135929.4
Total 108	42,74615

1	F. I. Uspenski. Act de alocare a pământului mănăstirii Maicii Domnului (în Strumica). IRAI. vol. I, p. 26. C. Sa tli a s. Bibliotheca graeca, I, 213.1. G. Ta fe 1 - G. T h o m as, op. cit., II, 208.

2	L. Petit. IRAI, VI, 29.9.

3	F. I. Uspenski. geodezi bizantini. Lucrările celui de-al VI-lea Congres arheologic, vol. II, Odesa, (1888), p. 304.16.

4	G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzanti-noslavica, IX, 2 (1948), p. 262 etc.

170

După cum se poate observa din Tabelul 5, în aceste sate a existat o stratificare destul de semnificativă a țărănimii: este adevărat că mai mult de jumătate din gospodăriile țărănești pot fi clasificate ca medii (54,5%); au concentrat grosul pământului ţărănesc: 63,7%. Dar totuși vedem că cele mai sărace ferme țărănești, care reprezintă o treime din

numărul total al gospodăriilor țărănești, dețin doar 6,9% din suprafața însămânțată, în timp ce cele mai bogate ferme (12,1%) au concentrat în mâinile lor aproape 1/3 din suprafata totala inregistrata.

Datele de inventar ne permit să punem problema furnizării țărănimii cu animale (boi).

Tabelul 6

Aprovizionarea cu animale (boi) a țărănimii în zona râului. Streamop în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Grupuri de ţărani   Număr de capi pe gospodărie
Procent de gospodării
                            fara vite cu 1 boi cu 2 boi
1. Neavând teren arabil. . .   0.935.735.728.6
2. Avand pana la 24   de mod. . . .0.659.127.313.6
3. "" 49 "...1.040.025.035,0
4. "" 74 "...1,46,142,451,5
5. "" 99 "...1.216.750.033,3
6. „100 de moduri și
   peste . .   1,9—7,792,3

Tabelul 7

Asigurarea cu vii pentru țărani în zona râului. Strymon în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Grupuri de țărani   Dimensiunea medie a podgoriei (în modia)
Procentul gospodăriilor
           fara viecu vie
                mai puțin de 2 moduri aici 2, mai puțin de 4 moduri 4 moduri și mai mult
1. Fara teren arabil 1.435.735.714.314,3
2. Avand pana la 24 de mod.   1.141.036.313.69,1
3. "" 49 "2.05.035.045.015.0
4. "" 74 "3.13.021.239.436,4
5. "" 99 "1.433.350.016,7—
6. „100 luni-
div și multe altele. . . . 4,5—7.715.476.9

Tabelul 6 arată că țărănimea prosperă este mai bine asigurată cu vite de lucru decât săracii și medii: țăranii prosperi, de regulă, au o pereche de boi și, în același timp, nu există absolut nicio gospodărie prosperă fără boi. O imagine similară obținem atunci când analizăm problema furnizării țăranilor bizantini cu vii.

Tabelele de mai sus arată că țăranii, care aveau loturi mari de pământ, aveau atât un număr mai mare de animale de tracțiune, cât și o cantitate mai mare de pământ sub vii. Aceste fapte mărturisesc stratificarea semnificativă a țărănimii bizantine.

În același timp, trebuie menționat că stratificarea în diferite sate a procedat în ritmuri diferite: în satul Mamitson, de exemplu, a fost mai semnificativă decât în satele Khandak și Nisii.

Datele privind stratificarea țărănimii, obținute din inventarul acestor patru sate, sunt confirmate și de datele altor sate. Să dăm spre comparație datele pe care le obținem din analiza inventarelor satelor Evnukh și Lipsochory, a căror populație se ocupa în principal de viticultura. Tabelul se bazează pe date privind dimensiunea terenului de sub podgorie.

Tabelul 8

Stratificarea țărănimii conform inventarului satelor Evnukh și Lipsochory (regiunea Strimon, prima jumătate a secolului al XIV-lea)

Grupuri de țărani Număr de gospodăriiDimensiunea medie a podgoriei (în modie)Numărul mediu de animale pe gospodărie
boi bovine mici
1. Neavând strugure 2 1, 0,5
2. Având o vie până la 2 modi. . 101.80.80.91.5
3. Avand podgorie de la 272 la Zx/2 modii 63.02.11.01.5
4. Avand o vie de la 4 la 5x/2 modii 74,32,32,012.0
5. Având o podgorie de 6 sau mai multe moduri 88.03.54.027.0

Stratificarea în aceste sate se realizează nu mai puțin distinct decât în satele cu predominanța agriculturii. În copaci-172

nyah Lipsochory și Eunuch, jumătate din terenul de sub podgorie este concentrat în mâinile a 8 proprietari, care reprezintă mai puțin de un sfert din populația totală a acestor sate. Ei dețin, de asemenea, 42% din toate animalele de muncă (boi), 54% din bovine și 66% din animalele mici (ovine și porci). Unul dintre țăranii satului Eunuc avea 4 tauri, 6 capete de vite, 20 de porci, 120 de oi, o vie de 10 modi și o grădină mică, în timp ce în același sat locuiau țărani care dețineau doar o mică vie de 2 modi. .

Datele cu privire la stratificarea proprietății țărănimii bizantine, rezumate în tabelele noastre, sunt în cele din urmă confirmate de inventarul staselor țărănești din satul Afet, deja cunoscut nouă, unde alocațiile variază de la 46 la 160 de modi.

Satele care au făcut obiectul analizei anterioare sunt printre cele mai prospere sate bizantine (desigur, situația în care poate fi caracterizată pe baza inventarelor supraviețuitoare). Alături de astfel de sate, mai existau și unele sărace, precum, de exemplu, metohul Stomius al Mănăstirii Xenofon, unde doar câțiva țărani aveau câte un taur, iar marea majoritate a locuitorilor erau complet săraci. O imagine asemănătoare o găsim în unele sate ale mănăstirii Hilandar, descrise în practica slavă Hilandar, de exemplu, în satul Kumica, unde doar 7 oameni din 15 erau deținători de tauri (câte unul pentru fiecare), iar restul. dintre albine erau fie un măgar, fie o duzină de porci, fie o vie mică (1-2% modia).

Din păcate, faptul că viața economică în satele bizantine nu era uniformă nu face posibilă alegerea niciunui principiu de bază pentru

calculele pe toate materialele cunoscute - dimensiunea terenului arabil sau a viei. Trebuie să luăm ca bază de calcul numărul de tauri, deși este necesar să stipulăm imediat că, în realitate, numărul de tauri nu a determinat întotdeauna gradul de prosperitate al unei anumite gospodării țărănești.

Datele din tabelul 9 corespund cu datele din tabelul 5 în raport cu țărănimea săracă: ambele tabele arată că o treime din țăranii bizantini în secolul al XIV-lea. tratat pe săraci. În același timp, din Tabelul 9 se arată că un număr relativ mic de țărani aveau mai mult de doi boi.

1 În general, trebuie remarcat faptul că tabelele întocmite de noi sunt construite pe baza unui material relativ nesemnificativ legat de o regiune; este posibil ca în alte zone ale imperiului situaţia să fie diferită.

173

Tabelul 9

Gradul de asigurare a gospodăriilor țărănești cu vite de lucru (boi) (zona Strimon, prima jumătate a secolului al XIV-lea)

Grupuri de țărani	Număr de gospodăriiProcent din total
1. Neavând boi	8632.6
2. Având 1 bou	7829.6
3. „2 boi 9335.2	
4. „3 şi 4 boi. .72.6	
Total 264100,0	

Materialele inventarelor studiate de noi ne permit să tragem următoarele concluzii cu privire la stratificarea țărănimii bizantine în secolul al XIV-lea.

1. Grosul țărănimii bizantine - în regiunea fluviului. Strymon aparține grupului țărănimii mijlocii: conform datelor noastre, 64,8% dintre țărani aveau unul sau doi boi, 54,5% din gospodăriile țărănești pot fi clasificate ca medii în ceea ce privește asigurarea pământului.

2. Cu toate acestea, în satul bizantin de atunci exista deja o pătură însemnată de săraci, aparent ajungând la % din toți țăranii.

3. Alocarea unei economii ţărăneşti prospere este mult mai slabă; numărul de astfel de gospodării, pe care le-am putea clasifica drept prospere, este foarte mic.

Descrieri ale secolului al XIV-lea. permit nu numai stabilirea existenței inegalității proprietăților în mediul rural bizantin, dar în unele cazuri relevă însuși procesul de stratificare a țărănimii. Unele posibilități de studiere a acestui proces pot fi oferite, de exemplu, prin compararea datelor a două inventare supraviețuitoare ale satului Eriss: din 1300 și 1320.1 Aceste inventare nu indică dimensiunea pământului țărănesc, indicând doar numărul de vite, dimensiunea viei și chiria; iar această împrejurare face dificilă studierea situaţiei diverselor grupuri de ţărani pe baza unui singur principiu de clasificare a fermelor ţărăneşti. Analizând procesul de diferențiere a

proprietății, am împărțit țăranii din Erissa în 5 grupuri. În grupa A, am inclus țărani complet săraci care plăteau chirie de la % la % perper; la grupa B — cei care aveau podgorie mai mică de 2 modi şi plăteau

Zogr., № 15 și 17.

chirie de la 1/3 la 1 perper; la grupa B - cei care aveau 2-2x/2 modini ai viei si plateau 1 chirie pe pere; îi putem considera pe toţi aceşti ţărani cei mai săraci. Grupa G include proprietarii unui bou și 1-2 modi de vie (sau o vie mare fără taur), care plăteau chirie de la 1 la R/g perper; la grupa E - proprietarii unui taur si alte animale, care aveau 3-4 podgorii de modia si plateau chirie in R/g perper; aceşti ţărani pot fi consideraţi medii. În final, am repartizat grupei E proprietarii a 2 tauri și alte vite, care aveau 3-4 modie de vie și plăteau chirie mai mult de 2 perper; Aceștia sunt țărani bogați.

Grupuri de țărani: A B C D E F

10 ferme numărate

La sută.............

Numai aceste cifre arată că satul Yeriss oferă material relativ slab pentru analiza diferențierii proprietăților țărănimii, deoarece aici nu vom găsi o diferență atât de pronunțată ca în satul Mamitson sau Evnukh. În plus, numărul gospodăriilor din acest sat este relativ mic: aici pot fi numărate doar 10-12 ferme. Și totuși, diagrama, întocmită pe materialul inventarelor Erissa, atrage o creștere semnificativă a inegalității bogăției în acest sat de peste 20 de ani.

V. I. Lenin în lucrarea sa remarcabilă „Dezvoltarea capitalismului în Rusia” a arătat că diferențierea proprietății în mediul rural este agravată de relațiile de închiriere, deoarece țăranii bogați închiriază mai mult decât țăranii săraci.

1   Vezi V. I. Lenin. Soch., vol. 3, p. 57-59 etc.

Concluzia lui V. I. Lenin este confirmată și de materialul bizantin, deși trebuie remarcat că izvoarele bizantine care au ajuns până la noi conțin, din păcate, foarte puține informații referitoare la chiria țărănească. Închirierea inter-țărănească este menționată accidental într-un inventar detaliat al turmelor țărănești din Afet: descriind turma țăranului Georgy, actul numește printre celelalte pământuri ale sale corafia, „care a fost semănată de Frank Theodore.” Se pare că acest Frank. Theodore a închiriat corafia de la George. În satul Gradets, un inventar notează că un țăran bogat are o vie „la loc străin”1 2.

Dar dacă avem puține știri directe despre închiriere, atunci există o dovadă indirectă foarte importantă care demonstrează închirierea destul de răspândită în satul bizantin din secolul al XIV-lea. Inventarele se

referă adesea la țăranii care au o pereche de boi și în același timp sunt lipsiți de pământ; se pare că aceşti ţărani trebuiau să închirieze pământ.

Privind tabelele 6 și 7, putem observa un fenomen care este ciudat la prima vedere: țăranii care nu au pământ arabil sunt, în medie, mai prosperi decât țăranii cu o alocație nesemnificativă (până la 24 de modi): 30,8 °/o au o pereche de tauri si 15, 3°/0 - vie cu mai mult de 4 modi. Desigur, cifrele medii în acest caz nu fac decât să întunece imaginea, întrucât grupul țăranilor care nu au pământ arabil include și țăranii cei mai săraci. Este clar că printre țărani,

Tabelul 10

Stratificarea țărănimii, care nu are propriul teren arabil, în satul Gradets (fără moșia copiilor kiprianovilor) în anul 1300.

Grupuri de țărani Număr de gospodării Dimensiunea medie a podgoriei (în modii) Numărul mediu de animale
mare mic
1. Neavând boi 51 3
2. Având 1 bou 40,5——
3. Având 2 boi 33.345

cei care nu au pământ arabil trebuie să aștepte o stratificare extrem de semnificativă.

Tabelul 10 arată că printre țăranii care nu aveau pământ arabil existau un anumit număr de țărani înstăriți care dețineau o pereche de boi și alte proprietăți semnificative: se pare că acești țărani au închiriat pământ.

1 Hil., „N2 40. 154. Cf. Nr. 40.152 și 76.

2 Hilandar Practitioner, ed. F. I. Uspensky — Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV, Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, 1883, Stk. 15.

Țăranii nu numai că au închiriat pământ de la alți țărani, ci au închiriat pământ de la domnii feudali. O imagine deosebit de vie a închirierii pământului feudal de către țărani este desenată de poetul cretan din secolul al XV-lea. Ştefan Sahlikis, care spune că şi-a închiriat satul împreună cu morile şi a primit pentru el aşa-zisa „a treia cotă”1. Micul feudal Stefan Sahlikis încetează să-și exploateze în mod direct proprietățile și distribuie pământ țăranilor spre chirie: dezvoltarea relațiilor monetare schimbă întreaga structură a posesiunilor feudale bizantine târzii.

Tabelele întocmite de noi arată alocarea unui număr semnificativ de oameni săraci în satul bizantin din secolul al XIV-lea. Ar fi extrem de important să aflăm în ce măsură săracii din mediul rural bizantin au fost nevoiți să-și vândă munca, să se transforme în muncitori agricoli. La urma urmei, mulți țărani bizantini nu aveau nicio proprietate, în

afară de unul sau doi boi; astfel, de exemplu, sunt țăranii moșiei copiilor Kiprianov din satul Gradets.

Este posibil ca acești țărani să fi fost angajați pentru a lucra împreună cu boii. Se știe, de exemplu, că perucile unor sate ale Mănăstirii Zograf, împreună cu „zevgarii” lor, mergeau să lucreze în alte sate1 2. Țăranul tesalian Konstantin Katsidona și-a vândut via pentru a cumpăra un taur și a-și câștiga existența din cultivarea pământului altcuiva3.

Ofensiva turcilor a jucat un rol foarte important în ruina țăranilor bizantini. Potrivit lui Palamas, raidurile inamicilor de foarte multe ori au fost atât de lungi, încât multă vreme a fost imposibil să treci dincolo de zidurile orașului4. Nikifor Grigora pictează o imagine a unui zbor grăbit spre Salonic al populației din jur, care căuta salvarea din raidul turcesc din afara zidurilor orașului. Țăranii din Tesalonic s-au ascuns în oraș împreună cu turmele lor și, foarte curând, a existat o lipsă de provizii și furaje pentru animale. Raidul turcesc asupra Traciei a lipsit populația locală de efectivele lor, iar după acest raid pământul a rămas nelocuit, iar țăranii au fugit6. Actul Hilandar din 1356 vorbește despre distrugerea cauzată de „barbari” în domenii.

1 S. Papadimitriou. Stefan Sahlikis și poemul său ^Αφήγησις παράξενος, Cronica de Est Phil. despre-va la Novoross. un-te, VI (1896), stk. 155.

2 Zogr., nr. 26.51 și nr. 32.51.

3 MM, IV, 408. Cf. mai jos, p. 185.

4 Migne PG, CLI, col. 264.A.

5 Gregoras, II, 673.14.

6 Gregoras, II, 747.21.

mănăstire 1. Din actul din 1363, aflăm despre raidurile frecvente ale „Agarienilor” pe insula Thasos: au dus populația locală în captivitate, iar alții au murit în mănăstiri de captivitate ca urmare a ofensivei turcești. Mai ales vorbim adesea despre actele ofensive turcești vazonskie.

Pe lângă opresiunea non-economică a feudalilor și a colectorilor de taxe bizantini, pe lângă ofensiva turcă, procesul de ruinare a țărănimii din Bizanț a fost accelerat de un alt factor important - factor strâns legat de dezvoltarea circulației banilor în imperiul și prezența rentei monetare – cămătă. „... O arenă largă și particulară a cămătății”, spune K. Marx, „este funcția banilor ca mijloc de plată. Orice taxe bănești dedicate unei anumite perioade - chirie, impozite, taxe etc., sunt asociate cu necesitatea plăților în numerar „3.

Necesitatea plății la timp a chiriei în numerar l-a obligat pe țăranul bizantin să se adreseze cămătarului. Deja în viața lui Filaret cel

Milostiv4 și în poeziile poetului secolului al X-lea. Ioan Geometru5 găsim plângerile țăranilor despre povara datoriilor. Viața lui Eustratius de Agavr vorbește despre un om sărac care datorează 10 nomisme.

O varietate de surse, care, din păcate, sunt în mare parte retorice, raportează în detaliu despre dezvoltarea cămătăriei la sfârșitul Bizanțului.

Oratorii împotriva cămătăriei numesc cămătarii (τοκογλύφοι) fiare sălbatice. „Tu transformi un Soilennik în sclavie”, dă vina pe cămătarul Cabasilas. Îi face ecou Dimitri Kydonis, care povestește cum debitorul este apucat de gât și

1 Hil., nr. 145. 18-24.

2 Pandokr., nr. 4.14 și nr. 6.40.

3 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 613.

4 A. Vasiliev. IRAI, V, 66,24.

6 Migne PG, or. CVI, 957A.

• A. Papadopulos-Kerameus, IV, 378,3.

7 Manuscris: Paris, gr., 1213, f. 278-280. Cit. dupa O. T afrali. Thessalonique au XIVe siècle, Paris, 1913, p. 113.

8 σύ δέ ανδραποδίζεις τόν ομόφυλον - Migne PG, or. CL, col. 748.

• Manuscris: Paris, gr., 1192, f. 226-226v. Cit. nr 0. Taf rali, op. cit., p. 116, nr. 3.

barbă, târât afară din casă și bătut cu un băț în fața soției sale Ch

Dar dacă vestea retoriștilor care condamnă cămătăria se referă în primul rând la oraș, atunci pentru scopul nostru știrile seci și simple ale actelor care mărturisesc răspândirea cămătății în mediul rural au o importanță mai mare. Știm, de exemplu, că țăranii satului Vari în secolul al XIII-lea. datora manastirii Lemvi 55 de nomisme, pe care nu le puteau plati in nici un fel; călugării s-au adresat împăratului cu cererea de a încasa această datorie de la ţărani1 2. Mănăstirea Hilandar în secolul al XIV-lea. a dat bani pentru securitatea imobilului 3. Apropo, retoricii secolului al XIV-lea, de exemplu Cabasilas, povestesc și despre cămătăria preoților bizantini.

K. Marx subliniază că „... cămătarul, nemulțumit să stoarce plusvaloarea victimei sale, dobândește treptat titlul de proprietate asupra însăși condițiile muncii sale — pământ, casă etc. — și este mereu ocupat să încerce a expropria...”5. Acest proces a avut loc și în Bizanț: ni se dezvăluie în actele bizantine târzii. Un oarecare țăran trapezund și-a dat corafia mănăstirii Vazelon pentru a-și asigura o datorie de 100 de aspera. Când nu a reușit să plătească datoria,

mănăstirea a fost recunoscută drept proprietar al pământului6. Pe lângă așa-numita „ipotecă de mână”, întâlnim și credite ipotecare. Un anume Chrysoverg a împrumutat 1x/3 de argint neconstituit de la un mare proprietar; după moartea lui Chrysoverg, creditorul a căutat să recupereze datoria de la văduva sa, care, neavând nimic de plătit, a fost nevoită să dea măslinele soțului ei creditorului soțului ei 7.

Cantitatea mică de date pe care le avem la dispoziție cu privire la dezvoltarea cămătăriei în satul bizantin târziu arată că mănăstirile acționează foarte des ca cămătari: Lemvi, Hilandar, Vazelon. Dacă printre țăranii înstăriți au existat cămătari, în prezent este imposibil de spus cu certitudine.

Dezvoltarea cămătei, transformând ţăranii în „proprietari zdrobiţi de lipsă”,8 îi obligă să-şi vândă pământul, adică.

1 J. Fr. Bois son a de. Anecdota graeca nova. Paris, 1844, p. 258. Despre cămătărie în secolul al XIV-lea pentru datele oratorilor, vezi O. Tai rali, op. cit., p. 104 sqq.

2 MM, IV, 256. 7-8.

8 Hil., nr. 112.31.

4 Migne PG, or. GL, col. 741.d.

6 K. Marx. Capital. Gospolitizdat, 1949, vol. III, p. 609.

• Vazel., nr. 97-98. Grădina este menționată ca gaj într-un hrisov din 1400—MM, II, 344.31.

7 MM, IV, 114,21-26.

8 V. I. Lenin. Opere, vol. 3, p. 152.

contribuie la mobilizarea pământului în satul bizantin, unde apar cumpărători de pământ. Este foarte probabil ca un astfel de cămătar care a cumpărat pământ să fie Protovestiarius Gregory Eunuch, care în perioada octombrie 1212 - martie 1213. a cumpărat 5 loturi de teren în regiunea Milet, cu o suprafață totală de peste 65 de modi.Aceste loturi sunt de dimensiune țărănească. Un locuitor al satului Mantea, Teodor Gordata, se pare că se ocupa în mod special cu cumpărarea și vânzarea de pământ: de la un anume Kapila, a cumpărat 1 modius de pământ și l-a transferat la mănăstirea Lemvi1 2 *; i-a vândut o altă bucată de pământ lui Foke Kiramari.Inegalitatea în creștere a bogăției și mobilizarea pământului contribuie la ruperea legăturilor comunale sub toate formele lor. În primul rând, acea mare familie se destrămă, ale cărei rămășițe se mai văd încă în Bizanțul târziu. În satul Eriss, deja cunoscut de noi, în anul 1300 locuia un anume Constantin, fiul lui Dimitrie Pendikondari, care avea o gospodărie neîmpărțită cu cei doi frați ai săi. Aveau un bou, o vie mare și plăteau o chirie de 1/2 perper. Dar au trecut 20 de ani și Konstantin a murit; în acest timp, în familia sa au

avut loc schimbări majore: ea s-a împărțit în trei părți. Dar această împărțire nu era o împărțire egală: dacă văduva și fiul lui Constantin aveau o pereche de tauri, vite și o vie și plăteau chirie în 22/3 perper, dacă fratele său avea cam aceeași proprietate, atunci soarta fiicei sale. a fost mult mai tristă: a rămas văduvă fără toate bunurile și a plătit chirie în perpera de bumbac.

În procesul de diferențiere a proprietății, cei mai săraci membri ai comunității au fost nevoiți să părăsească satul; uneori îşi părăseau pământurile, vânzându-le: actul de vânzare din 1271 vorbeşte despre o familie de ţărani, care, aflându-se într-o asemenea sărăcie, încât nici măcar nu aveau hrană şi trăia de frică de foamete, îşi vindea via 4. Uneori ţăranii săraci sunt. forțați au fost pur și simplu să-și părăsească pământul „din cauza sărăciei”, așa cum se spune într-unul dintre actele codului vaselonian 5.

Această diferențiere de proprietate, agravând relațiile dintre țărani, a dus uneori la ciocniri ascuțite. Un fapt foarte interesant însă, referitor la secolul al XI-lea, transmite viața lui Lazăr din Galesia, unde vorbim despre o fată al cărei tată a dispărut în război, iar mama ei a murit; dupa moarte

1   MM, VI, 157-164.

2   MM, IV, 8,27.

8 MM, IV, 127,16.

4 MM, IV, 400,27d Comp. MM, IV, 412,26.

άποδημήσε εκ του γονικού αυτής διά τήν προσούσαν αυτής πτωχείαν - Vazel., nr. 39.13.

vecinii mamei, jefuind toate bunurile, au alungat fata si fratii ei din casa1.

În ciuda faptului că sursele conțin material extrem de rar cu privire la problema decăderii peisajului bizantin, putem totuși trage câteva concluzii. În primul rând, se atrage atenția asupra stratificării țărănimii - alocarea unui număr semnificativ (o treime - după calculele noastre) din cea mai săracă țărănime săracă. Acest proces a fost accelerat de opresiunea feudalilor si abuzurile colectorilor de taxe, gratie razboaielor constante care au avut loc in secolele XIII-XIV. pe teritoriul Imperiului Bizantin și, mai ales, ofensiva turcească și, în final, cămătăria. Numărul țăranilor bogați din mediul rural bizantin este relativ mic. Există anumite motive să credem că țăranii bogați au închiriat pământurile țăranilor mai săraci și pământurile micilor feudali, precum și că țăranii fără pământ au plecat la muncă în alte sate, dar nu putem judeca amploarea acestor fenomene. Sursele vorbesc rar despre ele. Cea mai mare parte a țărănimii bizantine la acea vreme (mai mult de jumătate), pe baza datelor surselor noastre, sunt țărani mijlocii. Desigur, suntem departe de a idealiza poziția țărănimii mijlocii. „Munca agricolă independentă”, spune V. I. Lenin, „cu excepția celui mai bun an și în condiții deosebit de favorabile acoperă

întreținerea unei astfel de țărănimii și, prin urmare, se află într-o poziție extrem de instabilă”1 2. Fiecare eșec de recoltă a împins mase semnificative de țărani. de acest tip în labe de cămătari, nevoiți să vândă pământ, transformați în oameni săraci. Dar, în același timp, nu trebuie să exagerăm în niciun fel gradul de stratificare a proprietății a țărănimii bizantine târzii, nu trebuie să uităm că satul bizantin din secolul al XIV-lea este încă un sat feudal, unde elemente de relații noi sunt doar la iveală. . „...Chiar și sub dominația economiei naturale”, a subliniat V. I. Lenin, „odată cu prima extindere a independenței țăranilor dependenți, apar deja începuturile descompunerii lor”3. Nu orice stratificare a țărănimii este deja rezultatul dezvoltării relațiilor capitaliste. În ciuda prezenței unei stratificări semnificative a proprietății, predominanța țărănimii mijlocii indică faptul că satul bizantin rămâne feudal.

1 AASS Novembris, III, 529D.

2 V. I. Lenin. Lucrări, vol. 3, p. 148.

3 Ibid., p. 143.

Concomitent cu extinderea comunității în satul bizantin din secolul al XIV-lea. are loc o schimbare în însăși natura moșiei: în structura economiei feudale bizantine apar fenomene care nu pot fi explicate decât prin influența noilor relații ale ordinii capitaliste în curs de dezvoltare. Un mic lord feudal precum Stefan Sakhli-kis își arenda pământul, se pare, unor țărani prosperi. În rest, o mare moșie se adaptează la noile relații: secolele XIII-XIV. caracterizată prin creșterea mărimii moșieri monahale; Actele mănăstirilor bizantine arată cum marii proprietari — mănăstiri bogate — își răspândesc tentaculele, subjugând atât mănăstirile mici, cât și posesiunile micilor domni feudali.

În același timp, moșiile monahale, după cum am văzut, au domenii de dimensiuni considerabile, cultivate parțial prin arendare de pământ, parțial cu pluguri de domeniu, parțial prin munca țăranilor de rând. Economia de domeniu produce pâine și vin, iar o anumită parte din aceste produse este aruncată pe piață. Fiecare mănăstire se străduiește să aibă un târg în domeniul ei, iar uneori chiar interzice altor instituții și persoane să-și vândă bunurile la acest târg; alți mari proprietari, precum John Cantacuzenus, încep o mare întreprindere de creștere a vitelor, o parte din produsele căreia, se pare, a fost vândută pe piață.

Dacă am remarcat corect creșterea salariilor de muncă și apariția unor noi tipuri de chirie în natură în secolul al XIV-lea, atunci aceste fenomene aruncă o lumină strălucitoare asupra formelor de adaptare a marilor proprietăți la apariția unei economii de mărfuri: Balcanii. feudalii, care vindeau cereale italienilor, au căutat să stoarce un produs excedentar de la producătorii direcți într-o dimensiune mai mare decât înainte, dar l-au stors prin metode pur feudale.

Aparent, economia feudală pe scară largă s-a dovedit a fi mai adaptată la noile condiții economice. Din păcate, lipsa de material nu ne

permite să vorbim mai clar despre acest Proces; ne putem imagina apariţia în mediul rural bizantin târziu a elementelor de noi relaţii sociale numai în termeni cei mai generali.

1 Vezi A.F. Vishnyakova despre asta. Organizarea economică a mănăstirii Lemviotissa. VizV, XXV (1927) și I. I. Sokolov. Materiale pe pământ și viața economică în Bizanț. Proceedings of the Academy of Sciences of URSS, ONU, 1931. Cf. mai sus, p. 70-72, 91.

Capitolul 8

MIȘCĂRI POPULARE LA MIJLOCUL SECOLULUI XIV

Ruinerea țărănimii a dat naștere la o agravare a contradicțiilor sociale în satul bizantin din secolul al XIV-lea. În același timp, se poate observa creșterea nemulțumirii în rândul populației urbane: artizani și mici comercianți. Scriitorii bizantini pictează o imagine a unei lupte de clasă extrem de tensionate în secolul al XIV-lea. Nicefor Grigore cu o anumită retorică, dar a descris în esență corect situația din imperiu când a scris: „Se putea vedea că întregul popor al romanilor din toate orașele și satele (κατά πάσαν πόλιν καί χώραν) s-a împărțit în două părți. ... la bogați și nobilimi și la săraci”1.

Această luptă de clasă încăpățânată care s-a desfășurat în Bizanț în secolul al XIV-lea, când mișcarea maselor plebee ale orașului a început să se contopească cu mișcarea țărănimii dependente, s-a reflectat într-un gen literar deosebit - în fabule, al căror conținut este uneori extrem de radical. În fabula „Sinaxarionul venerabilului măgar” oamenii își bat joc de călugări. Lupul povestește în această fabulă cum a jefuit și a ucis viței, apoi s-a pocăit:

Apoi m-am dus pe un deal, la o mănăstire pustie, Și îndată m-am schimbat și m-am pocăit de toate, Și mi-am vopsit spatele în negru și m-am făcut bătrân, Îmbrăcat cu shvma, am fost ca starețul în toate1 2.

Această fabulă conține o satiră foarte ascuțită asupra monahismului, depășind cu mult atacurile timide ale lui Gemistus Plethon asupra călugărilor, pe care îi condamnă numai pentru lenevie, numind trântori3.

1 G r ego r as, II, 613. 10-14.

2 Συναξάριον του τιμημένου γαδάρου, ed. W. Wagner. Carmina graeca medii aevi, Lpz. 1874, vers. 130 sq.

8 A. Elliss. Analectele d. Literatura greacă medie și modernă, IV (1860), 2, p. 52.3.

183

Atacurile și mai puternice asupra relațiilor sociale moderne sunt cuprinse într-o altă fabulă - „O poveste instructivă despre patru picioare”, care povestește despre două grupuri de animale: curate și prădătoare. Regele animalelor Leu a ordonat tuturor animalelor să spună despre ele însele, despre păcatele și meritele lor. Desigur, boul, căprioarele și alți oameni „curați” au început să vorbească despre

beneficiile pe care le aduc oamenilor, în timp ce lupul, leopardul și altele asemenea - despre jafurile și cruzimea lor. După ce a auzit toate acestea, Leo, însă, nu a luat o decizie corectă, ci a decis:

Lasă războiul să continue ca înainte

Și fie ca toți prădătorii să continue să distrugă pașnicul x.

Această decizie a stârnit indignarea animalelor pașnice, iar boul a declarat: „Acesta nu este rege și domnitor” 2; repezindu-se la Leu, el l-a ucis. A început bătălia, Măgarul a trâmbițat, iar animalele pașnice s-au mișcat împotriva prădătorilor, care nu au putut rezista atacului:

Lupul chiar a fugit în munți, Vulpea s-a ascuns în desiș, Și pisica sălbatică s-a urcat până în vârful copacului * * * 8.

Lupta ascuțită de clasă reflectată în aceste fabule este colorată cu trăsături noi deja caracteristice perioadei de început dezintegrare a relațiilor feudale.

Lupta de clasă din Bizanț a căpătat forme deosebit de acute în Macedonia și Tracia, unde, după cum știm, procesul de înrobire a țărănimii a avut loc mai intens decât în alte zone ale imperiului accesibile studiului nostru. În același timp, numărul țăranilor fără pământ din regiunea Solun era și el foarte mare. În plus, existau centre artizanale și comerciale atât de mari precum Salonic, Redisto, Adrianopol. Aceste orașe, în special Tesalonic, au fost centre constante de indignare. „Cine nu știe”, a scris Dimitri Kydonis, „că orașul nostru (Tesalonic. — A.K.) este un profesor al unor astfel de rele?” 4.

Cauza imediată a mișcării populare care a izbucnit în anii 40 ai secolului XIV. în zona Salonicului, a servit drept luptă între două facțiuni ale clasei feudale. Unul dintre ei se baza pe pretendentul „legitim” la tronul lui Ioan al V-lea Paleolog, celălalt era condus de un reprezentant al nobilimii feudale provinciale, cel mai bogat moșier.

1 Διήγησις παιδοφραστος των τετραπόδων ζώων—ed. W. Wagner, op.

cit., vers. 988 mp

a Ibid., vers. 1012.

8 Ibid., vers. 1072 mp

* Migne PG, CLIV, col. 1213.b.

iar proprietarul de vite1 John Kantakuzen. Proclamarea lui Ioan Cantacuzenus ca împărat și apariția în orașele tracice a ambasadorilor lui Cantacuzenus cu litere imperiale în 1341 au servit drept scânteie care a aprins lungul și încăpățânatul „război civil”.

În 1341, scrisorile lui Ioan Kantakuzen au fost anunțate la Adrianopol. Cercurile feudale (dinați) l-au întâmpinat pe noul împărat, protejat al

nobilimii feudale, dar populația meșteșugărească a orașului și săracii, pe care istoricii îi desemnează cu termenul oarecum vag și arhaic δήμος, au ieșit cu atacuri tăioase asupra lui Cantacuzenus. Deja în timpul zilei, când nobilimea trecea de la blasfemie la bătaie1 2, au avut loc ciocniri între ei și săraci, dar noaptea săracii au atacat casele nobilimii și au distrus multe dintre ele. Printre săracii din Adrianopol a luat naștere o conspirație, condusă de un anume Vranoe, un om care aparținea demosului și, potrivit lui Kantakuzenos, și-a asigurat o existență slabă cu munca mâinilor și cu pică. Această scurtă descriere ne permite să presupunem că Vranoe era un țăran fără pământ și fără tauri, care trebuia să-și câștige existența lucrând în grădinile și livezile marilor proprietari de pământ sau ale țăranilor mai bogați - era muncitor de fermă. Astfel, se poate presupune că deja la primul izbucnire al răscoalei, mișcarea urbană se contopește cu mișcarea țăranilor săraci: în fruntea răscoalei de la Adrianopol se află muncitorul agricol Vranoe. În cursul răscoalei de la Adrianopol a apărut o altă contradicție, care a existat atât la oraș, cât și la țară: contradicția dintre debitori și creditori. Astfel, Kantakuzin, căutând să discrediteze mișcarea populară a anilor 40, îndreptată în exterior împotriva lui, constată că după victoria demosului, mulți locuitori ai Adrianopolului au căutat să folosească această victorie în scopuri egoiste; de aceea, debitorii au început să-i acuze pe creditori de „cantacuzenism”, adică de aderenţă la Cantacuzenus şi anturajul său4. De altfel, trebuie să presupunem că lupta împotriva creditorilor cămătari a avut cauze mai profunde: am văzut deja că capitalul de cămătărie a jucat un rol important în economia bizantină la acea vreme, că a pătruns și în mediul rural. Prin urmare, este firesc ca mișcarea populară, îndreptată cu toată puterea împotriva dinaților, să se întoarcă și împotriva cămătarilor.

1 Gregoras, I, 623,15.

a C an ta c., II, 176.6. ч

3 o sapa de apropiata si aspra si alunecoasa din aceste porizome§ tona bion — ibicL, II, 176, 11.

4 Ibid., II, 177.4.

Răscoala de la Adrianopol a găsit un răspuns larg în orașele Tracia și Macedonia și s-a extins până la Rodopi. Peste tot saracii s-au opus dinatilor, i-au arestat pe sustinatorii lui Cantacuzenus si i-au trimis in lanturi la Constantinopol, unde se afla guvernul „legitim” al lui Ioan al V-lea Paleolog. Cu toate acestea, nicăieri esența socială a mișcării din 1341 nu s-a remarcat atât de clar ca la Adrianopol. Cu o vigoare reînnoită, mișcarea populară a izbucnit la începutul următoarei, în 1342. De data aceasta, centrul ei era cel mai mare dintre orașele macedoneo-tracice - Solun. Rebelii au câștigat, iar puterea din oraș a trecut în seama așa-zișilor zeloți, care au expulzat reprezentanți ai nobilimii - susținătorii lui Cantacuzenus1 2.

Răscoala zeloților (1342-1349) a fost deja subiect de studiu atât în știința istorică burgheză, cât și în cea sovietică. O. Tafrali, care a studiat un mare număr de izvoare inedite despre istoria Tesalonicului

în secolul al XIV-lea, nu a putut, însă, să înțeleagă motivele răscoalei zeloților. El invocă o varietate de împrejurări ca motiv al răscoalei: iată „starea economică tristă a populației”3, și un exemplu extern (răscoala de la Genova)4 și, în sfârșit, chiar „dragostea” Populația din Salonic pentru familia Paleologo, care nu i-a permis să se supună lui Cantacuzenus 5. O. Tafrali face o analiză extrem de primitivă a alinierii forțelor de clasă în cursul răscoalei, nedezvăluind în esență caracteristicile pe care le găsește în izvoare. : dinats, „mijloc”, sărac (demos). Prin urmare, el nu poate înțelege scopurile de clasă ale răscoalei: i se pare că zeloții se străduiau pentru un scop abstract — „binele orașului”6. El nu vede caracterul antifeudal al revoltei.

Istoricul grec G. Kordatos7 s-a apropiat mult de înțelegerea naturii răscoalei și a subliniat direct că zeloții au luat armele împotriva opresiunii feudale. Cu toate acestea, G. Kordatos nu a dezvăluit rădăcinile economice ale revoltei.

A. K. Berger8 a căutat să lege răscoala zeloților cu eco

1 Can ta p., II, 180.14.

2 Ibid. II, 233.22.

3 O. Taf g ali. Thessalonique au XIV-lea sec. Paris, 1913, p. 255.

4 Ibid., p. 256.

5 Ibid., p. 226.

6 Ibid., p. 261.

7 G. K. Κορδάτου. Κομμούνα τής Θεσσαλονίκης. Atena, 1928. Cf. de asemenea G. Browning. Comuna pe zelotitul din Tesalonic. Istoric Prs-Gled VI (1950) Yag 4-5 D. Angelov. Istoria despre Bizanț, partea a II-a, Sofia, 1948, p. 107-116.

* A. K. Berger. Revoluția democratică în Bizanț în secolul al XIV-lea. Arhiva lui Marx și Engels, V (1930).

istoria nomică a Bizanțului târziu, pe care el o considera o țară mai avansată chiar și în comparație cu Italia din această perioadă. Răscoala de la Salonic a fost, în opinia sa, o revoluție dusă la cercurile comerciale și meșteșugărești ale acestui oraș cel mai dezvoltat din Marea Mediterană. Ni se pare că A. K. Berger exagerează radicalismul răscoalei zeloților, încercând să o prezinte ca pe o revoluție a secolului al XIV-lea. Un alt lucru este și mai esențial: A. K. Berger nu consideră răscoala zeloților în legătură cu mișcarea agrară, nu vede, ca să spunem așa, „latura țărănească” a răscoalei zeloților.

Răscoala zeloţilor a făcut obiectul unui studiu special al lui B. T. Goryanov1, care, din punctul nostru de vedere, a legat pe bună dreptate răscoala zeloţilor de istoria relaţiilor agrare de la sfârşitul

Bizanţului, a subliniat că această răscoală a fost o manifestare. a luptei de clasă nu numai a săracilor urbani, ci și a țărănimii macedonene. Am văzut deja că țăranii au luat parte și la răscoala de la Adrianopol din 1341. Este firesc să ne așteptăm că participarea țărănimii a avut loc și la răscoala zeloților.

Istoria răscoalei zeloților și sistemul social pe care l-au înființat la Tesalonic ne sunt, din păcate, foarte puțin cunoscute. Deşi scriitorii bizantini din secolul al XIV-lea. acordați multă atenție revoltei zeloților, ei denaturează caracterul ei, caută să denigreze această mișcare. În plus, un număr semnificativ de monumente legate de istoria revoltei zeloților se găsesc în manuscrise publicate doar în extrase.

Deși lovitura de stat din 1342 a fost îndreptată în exterior împotriva lui Ioan Cantacuzen, în apărarea drepturilor moștenitorului „legitim” la tron, Ioan al V-lea Paleolog, de fapt Tesalonic s-a transformat într-o republică independentă.

Contemporanii au simțit clar că starea zeloților avea un caracter complet nou și fără precedent. „A fost creat”, a scris Nicephorus Gregory, „nu după modelul vreunui stat. Căci nu este aristocratic, ca cel pe care Licurg a creat-o pentru lacedemonieni; nici democratic, pe care Clisthenes l-a creat la Atena, înlocuind patru phyla cu zece... Nici nu este vreun tip reînnoit (εν τι καινότερον είδος), creat dintr-un amestec de două sau mai multe (vechi), cum era cazul locuitorilor din Cipru, sau după cum se spune, el a creat plebea în Roma antică, răzvrătindu-se împotriva consulilor. Tot nu era

1 B. T. Goryanov. Revolta zeloților din Bizanț (1342-1349). Izv. Academia de Științe a URSS, ser. ist.-fil., III (1946).

puterea experimentată a gloatei (οχλοκρατία ξένη τις), care nu s-a format din voința omului (αύτόματον)" \ În alt loc, Grigorie subliniază că zeloților nu le păsa de vechile obiceiuri locale (αυτονομία)1 2.

Administrația orașului aparținea unui număr de instituții democratice. Puterea supremă era în mâinile a doi arhonți. Primii arhonți au fost marii primikirios John Apokavk, fiul marelui duki Apokavk, cel mai mare dușman al lui Kantakuzin, și Michael Paleologos, conducătorul zeloților3; ultimii arhonti au fost Andrei Paleologus, care avea titlul de ispravnic (ό επί τραπέζης), și Protosevast Alexoi Metochites4*. Nu știm pentru cât timp au fost aleși arhonții: în orice caz, aceștia au rămas în funcție mai mult de un an, de când Ioan Apokavk și Mihail Paleologo au ocupat această funcție în 1342-1345, iar Andrei Paleologo între 1345 și 1349. De asemenea, nu se știe de către cine și în ce ordine au fost aleși arhonții.

Pe lângă arhonți, exista și un consiliu (βουλή), care putea fi convocat de fiecare dintre arhonți. Ioan Cantacuzenus a păstrat o descriere a uneia dintre ședințele consiliului, care a avut loc în 1345. Ioan Apokaukos îl convoacă pentru a discuta despre treburile comune (βουλεύεσ&αι των κοινών); el îl invită pe al doilea arhon (συνάρχων) să

ia parte la întâlnire și vine la consiliu însoțit de un număr mic dintre apropiații săi (ολίγους £χ<ον περί αύτόν)

Avem dreptul să ne asumăm și existența unei adunări populare. Este posibil, însă, să fi apărut abia la sfârșitul domniei zeloților la Salonic, deja după lovitura de stat din 1345. În orice caz, se știe, de exemplu, că Andrei Paleologo a ars în 1349 decrete imperiale în piața orașului (έπί μέσης της πόλεως)6 7 , adică înaintea adunării poporului. Cu toate acestea, adunarea populară nu a jucat un rol important: toate sursele noastre subliniază în unanimitate că puterea era în mâinile conducătorilor zeloților, pe care Nicefor Grigore îi numește demagogi. Potrivit lui, ei au cerut ascultare fără îndoială: „Acele decizii pe care le-au luat au fost legi și canoane pentru alții" \

1 Gregoras, II, 796.2. A. K. Berger, rev. cit., p. 455, atribuie în mod eronat această afirmaţie lui Palamas.

2 Gregoras, II, 674,9.

8 Cantac., II, 568,16 urm.

4 Ibid., III, 104.10.

δ Canta p., II, 570,4.

6 Ibid., III, 105.20.

7 Gregoras, II, 796.17.

Cantacuzenus relatează același lucru, afirmând că zeloții înșiși conduceau orașul.

În ciuda prezenței mai multor instituții democratice, puterea în Salonic a rămas în mâinile cercurilor proprietare, deoarece doar bogații puteau ocupa practic funcții. Nikolai Cabasilas, într-un discurs acuzator împotriva zeloților („Despre cei care îndrăznesc ilegal împotriva autorităților bisericești"), publicat până acum în extrase, indică faptul că zeloții percepeau un fel de datorie de la oricine își asuma orice funcție și era necesar să plătească chiar înainte de sfințire și după hirotonire 1 2.

Astfel, reformele politice ale zeloților au transferat puterea în oraș în vârful cercurilor comerciale și meșteșugărești, care aveau o putere semnificativă într-un centru atât de mare precum „al doilea ochi" al Imperiului Bizantin - Tesalonic3. Lor li s-au alăturat probabil mici domni feudali. Cercurile comerciale ale Tesalonicului aveau sprijin în regiunile de coastă în care locuiau marinarii (ναυτικόν)4. În același timp, la început, în oraș au rămas un număr mare de reprezentanți ai nobilimii, care l-au sprijinit pe Ioan al V-lea Paleolog. În fruntea acestei nobilimi se afla Ioan Apokavk, unul dintre arhonti. Dar John Apokavk, fiind un arhon, de fapt nu avea putere. Zeloții, conduși de un alt arhon, Mihai Paleologo, gestionau efectiv treburile orașului, lăsând în urmă lui Apokavkos, conform lui Cantacuzenos, doar numele gol al oficialului 5.

Răscoala zeloților din Tesalonic a găsit sprijin în alte orașe macedonene. Orașul de pe litoral Platamon și alte câteva orașe (πολίχναι) au admis să cadă în Tesaloniceni6. În cetatea Rentinei, populația locală a atacat garnizoana de 200 de oameni înființată de Cantacuzenus și a alungat-o. Succesul tesalonicenilor s-a datorat reformelor lor sociale și religioase. O idee mai mult sau mai puțin clară a politicii socio-economice a zeloților poate fi dată de discursul acuzator al lui Nicholas Cabasilas.

El povestește cum zeloții au confiscat proprietatea mănăstirilor, luând de la ei „câmpuri, case și pământ și,

1 Can tac., II, 568,21.

2 O. Tafrali, op. cit., p. 264, η. 1.

3 Cantac., III, 109.16.

4 Ibid. II, 575.8.

5 Ibid, II, 568,22.

* Ibid. II, 571.19.

7 Ibid., II, 277.3.

în primul rând, argintul, grâul, orzul, vinul și alte produse ale pământului, și în plus, țăranii și satele înșiși. Zeloții nu au folosit bogăția luată de la domnii feudali în scopuri personale, așa cum susține Cantacuzenus, care îi defăimează pe zeloți, afirmând că „din cei mai săraci și nerespectați au devenit bogați și celebri”1 2. Nicholas Cabasilas transmite cuvintele zeloților. ei înșiși, care, respingând acuzațiile adversarilor, au spus: „Nu ne-am mărit averea, nu ne-am împodobit casele”3. La ce foloseau proprietatea luată de la feudalii? Potrivit lui Nicholas Cabasilas, zeloții spuneau: „Ce greșim dacă reparăm acoperișul și reparăm locuința ruinată, dacă ne îngrijim câmpurile și pământul arabil și îi hrănim pe cei care luptă pentru libertatea lor”4. Ei au declarat: „Luăm pământul de la mănăstiri și hrănim pe cei săraci.”5

Aceste știri, deși retorice, ne permit totuși să stabilim că zeloții au confiscat o parte din pământurile mănăstirilor și ale feudalilor seculari. O vagă aluzie la aceasta este cuprinsă și în narațiunea lui Ioan Cantacuzenus, care îi acuză pe zeloți că „pângăresc districtul (διεπορθούν την χώραν), folosind nenorocirea comună în scopuri egoiste”6. În alt loc, el spune că zeloții au jefuit proprietatea nobilimii, iar feudalii înșiși au fost fie închiși, fie expulzați.7 Pe lângă pământuri, au fost confiscate bani, cereale etc.. Au fost folosite aceste pământuri și alte proprietăți confiscate. , măcar pentru înzestrarea țăranilor. Deosebit de importantă este indicația lui Cabasila că zeloții au luat țăranii de la mănăstiri. Acest mesaj nu poate fi interpretat decât în sensul că zeloții au realizat eliberarea (parțială?) a țăranilor mănăstirii. Nu întâmplător reforma agrară a zeloților provoacă o asemenea indignare a conducătorului forțelor feudale, Ioan Cantacuzenus, care, înfuriat, nu găsește alte cuvinte

care să transmită esența reformelor agrare ale zeloților, cu excepția unei scurt mesaj că au „pângărit districtul”.

Natura socială a reformelor zeloților este confirmată și de știrile altor scriitori din secolul al XIV-lea. Grigore Palama, în discursul său „Despre pacea generală”, rostit la Tesalonic la câteva zile după înăbușirea răscoalei zeloților,

1 O. Tafrali, op. cit., p. 263, nr. 2.

2 Canta p., II, 235.4.

8 O. Tafrali, op. cit., p. 268, nr. 1.

4 Ibid., p. 267, nr. 3.

6 Ibid., p. 266, nr. 1.

8 Cantac., II, 570.19.

7 Ibid., II, 569.17.

a descris această răscoală în următoarele cuvinte: „Cine este ăsta alergând prin oraș, distrugând case, jefuind proprietatea în case, căutând proprietarii cu mare furie și strigând la ei fără milă și inuman?”1. Retorica acestei fraze nu poate ascunde faptul că confiscarea proprietății nobilimii a fost cel mai important moment în revendicările rebelilor.

Micii feudali care s-au alăturat mișcării au căutat să profite de confiscarea proprietății bisericești în scopuri personale. O idee în acest sens este dată de o scrisoare de la mănăstirea Alipiysky datată 1348. În 1348, călugării acestei mănăstiri au adus o plângere împotriva arhontopoules din orașul Serra, care și-au însușit țăranii dependenți ai mănăstirii Alipiysky în această tulburătoare. timp. Ţăranii au fost înapoiaţi călugărilor1 2.

Mai departe, zeloții au efectuat o reformă a impozitelor, deși nu le-au desființat cu totul. Potrivit lui Kabasila, ei percepeau taxe (ε'ισφοραί), au cerut muncă forțată de la populație pentru a construi ziduri și le-au impus alte taxe.

Cerințele sociale ale zeloților au primit o expresie deosebită în programul lor religios. Se știe că mișcarea antifeudală din Evul Mediu avea de obicei caracter de erezii: „... atacuri generale asupra feudalismului”, scria F. Engels în Războiul țărănesc din Germania, „și mai presus de toate atacurile asupra bisericii, toate învățăturile revoluționare, sociale și politice trebuie să fi fost în același timp erezii teologice. Mișcarea eretică a fost răspândită în Bizanț în secolul al XIV-lea. Deja în anii 1920 și 1930 s-a răspândit în Tesalonic erezia iudaizatorilor, care au negat necesitatea închinării icoanelor. și un focar semnificativ de mișcări eretice. Viața Sf. Teodosie de Tarnovski, scris de patriarhul bulgar Eutimie, povestește despre mai mulți astfel de eretici care au venit în Bulgaria din

Bizanț. Autorul vieții se oprește în detaliu asupra ereziei lui Lazăr și Chiril Bosota. Acești eretici au respins icoanele, crucea, vasele sacre; ei se numeau săraci cu duhul și pretindeau că înclinația rea stăpânește pământul. Ereticii s-au opus căsătoriei și au îndemnat să nu înfrâneze pasiunile naturale. Autorul notelor de viață

1 B. T. Goryanov. Prima omilie a lui Grigore Palama ca sursă pentru istoria revoltei zeloților. VizV, I (1947), p. 265,20.

2 Kutl., nr. 21.

8 O. Tafrali, op. cit., p. 269, η. 4.

4 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. VIII, p. 128.

6 MM, I, 174 și urm.

că adepţii acestei erezii erau bine organizaţi: aveau proprii învăţători şi episcopi. Viața lui Teodosie vorbește și despre o altă erezie, al cărei fondator a fost un anume Teodosie, care s-a opus familiei. El a adunat un grup de femei și bărbați care rătăceau goi în locuri pustii, imitând, după cum spune Teodosie, sfinții apostoli. Este foarte probabil ca susţinătorii lui Teodosie să propovăduiască „comunismul primitiv”, comunitatea de proprietate x.

În secolul al XIV-lea. Pe Athos este răspândită și o altă mișcare îndreptată împotriva vechii biserici - idioritmul. Aparent, răspândirea idioritmului, ai cărui susţinători erau împotriva kinoviei, împotriva proprietății comune a călugărilor, a fost asociată cu pătrunderea în biserică a influenței orășenilor, a influenței proprietății private.

Aparent, între zeloți și Athos au existat unele legături, deși informațiile limitate pe care le găsim în surse nu fac posibilă dezvăluirea naturii acestor legături; știm doar că unul dintre cei mai radicali conducători ai zeloților, Andrei Paleologos, după înfrângerea răscoalei și negocierile nereușite cu sârbii, și-a găsit refugiu pe Athos 1 2; este greu de presupus că a fost primit de una din acele mănăstiri mari patrimoniale, a căror avere le-a confiscat în timpul răscoalei zeloților. Aparent, ereticii lui Athos l-au ascuns.

Câteva informații referitoare la politica religioasă a zeloților au fost păstrate de Ioan Cantacuzenus, care, desigur, nu a înțeles-o și nu a căutat să o înțeleagă. Potrivit lui Cantacuzenus, zeloţii nu faceau decât să bată joc de religia creştină: „Bând în taverne”, spune el, „au ridiculizat sacramentele creştine”3. De fapt, această batjocură a sacramentelor creștine nu a fost o glumă bețivă, așa cum sugerează Cantacuzenus. Acele confiscări ale proprietății bisericești, despre care am vorbit deja, ne fac să presupunem că zeloții au ieșit cu cererea unei „biserici ieftine”, care era o expresie a opoziției conducătorilor orașului împotriva clerului bogat. Desigur, cererea pentru o „biserică ieftină” a inclus și o simplificare a cultului în sine – de unde și opoziția zeloților față de vechiul cult cu serviciul său magnific și sacramentele de neînțeles.

Știrile despre Cantacuzenus sugerează că programul religios al zeloților includea anabaptistul

1 Vezi K. Radchenko despre aceasta. Mișcare religioasă și literară în Bulgaria în epoca anterioară cuceririi turcești. Kiev, 1898.

2 Cantac., III, 109.16.

3 Ibid., II, 571.6.

cerințe. El relatează că zeloții au construit cisterne mari pe străzi, în care traversau (άνεβάπτιζον) oameni aparținând demosului (όντας ¿κ τού δχμου). Cantacuzenus sustine insa ca cei care i-au fost sustinatori au fost rebotezati, iar al doilea botez trebuia sa-i curete de apropierea de Cantacuzenus \ Totusi, aceasta afirmatie este greu de crezut, deoarece el insusi spune putin mai jos ca doar cei care au refuzat. pentru a fi botezați a doua oară, erau bănuiți că simpatizează cu Cantacuzenus 1 2. Se pare că al doilea botez a fost una dintre cerințele dogmatice ale zeloților.

Rezumând studiul nostru asupra programului zeloților3, putem observa că acesta avea un caracter distinct antifeudal. Zeloții s-au opus unei stăpâniri monahale și laice pe scară largă, împotriva bisericii, care a sfințit sistemul feudal. Răscoala zeloților a transferat puterea în Salonic unor reprezentanți ai cercurilor de comerț și meșteșuguri de vârf, care s-au bazat pe o mișcare populară largă (urbană și rurală). Vedem că programul politic și social al zeloților reflecta revendicările țărănimii și ale claselor inferioare plebei ale orașului; mișcarea populară în secolul al XIV-lea. capătă un caracter mult mai organizat, devine mult mai amenințătoare pentru clasa feudală decât era înainte.

În lupta împotriva zeloților, Ioan Cantacuzenus s-a bazat pe sprijinul tesalienilor și subliniază că nobilii tesalieni (των πόλεων οί αριστοι) 4 * au fost susținătorii săi. Deși ne-au ajuns foarte puține date despre sistemul social al Tesaliei, putem presupune totuși că în această țară era răspândită cavalerismul mărunt, din care s-a format cavaleria tesalică, care a reușit să reziste cu încăpățânare trupelor regelui sârb Stefan Dușan. b. Nobilimea feudală a Tesaliei în secolul al XIV-lea. a obținut o independență aproape completă față de imperiu: carta ducelui de Tesalie, Mihail Gabrielopulus, îi numește pe conducătorii acestei zone „domni ereditari” (κληρονομοδιαδόχοι) c. Această independență a Tesaliei apare în povestea lui Cantacuzenus,

1 Cantac., II, 570.21.

2 Idem II, 571.4.

8 Pentru programul Zealot, vezi A.K. Borger, pazv. cit., p. 454-455; M. V. Levcenko. Istoria Bizanțului. M.-L., 1940, p. 249; B. T. Goryanov. Revolta zeloților din Bizanț (1342-1349), Izv. Academia de Științe a URSS, ser. ist.-fil., III (1946), p. 94-95.

4 Cantac., II, 311.16.

6 A. Solovyov. Arhonti tesalieni la sfârșitul secolului al XIV-lea. Byzan-tinoslavica, IV, 1932.

6 mm, V, 260,23. Pentru data acestei scrisori, vezi A. Solovyov, pazv. cit., p. 163.

care relatează că la el au venit ambasadori din Tesalia, care l-au proclamat împărat (καλοΰντες βασιλέα) și l-au rugat să-i conducă x.

Aparent, răspândirea mișcării țărănești-plebei prin orașele și satele Macedoniei a provocat neliniște în rândul nobilimii feudale din Tesalia, iar în fața unei formidabile mișcări populare s-a format o alianță a nobilimii.

Totuși, Ioan Cantacuzenus nu se aștepta să obțină victoria asupra zeloților doar cu sprijinul tesalienilor; i-a cucerit pe turcii şi sârbii de partea lui. În 1343, cu ajutorul tesalienilor și al unui detașament de mercenari turci condus de Omarbeg, i-a învins pe zeloți la Verria și a trecut la asediul Tesalonicului. Turcii au fost folosiți pentru a suprima mișcarea țărănească; au jefuit satele din jur, mulți oameni au fost luați în sclavie și vânduți în piețele de sclavi.

Deși asediul Tesalonicului s-a dovedit inutil, totuși eșecurile militare au adus discordie în rândurile Tesalonicului, a cărui mișcare, după cum am văzut, era eterogenă din punct de vedere social.

Aparent, nobilimea și vârful cercurilor comerciale, îngreunate de puterea zeloților, erau gata să încheie o înțelegere cu Kantakuzin; în orice caz, un anume Paleolog, nobil (έκ των αρίστων), și Gavala, care aparținea cercurilor „de mijloc”, comerțului (έκ των μέσων πολιτών), au căutat să încheie un armistițiu cu Cantacuzenus. Totuși, această primă performanță a nobilimii din Tesalonic împotriva zeloților s-a încheiat cu un eșec: Paleologul și Gavala au fost omorâți 1 2. Între timp, poziția lui Cantacuzenus a început să se întărească, în ciuda asediului nereușit al Salonicului, care a trebuit să fie ridicat în curând. Prin urmare, în 1345, nobilimea din Tesalonic a încercat din nou să intre în tratative cu Cantacuzenus. De data aceasta, lovitura de stat a nobilimii a fost pregătită de arhontul Tesalonicului Apokav-kom, care, după ce l-a ucis cu trădătoare pe liderul zeloților Mihail Paleologo, a trimis soli lui Manuel, fiul lui Ioan Kantakuzen, și ia promis că va opri rezistența pe următoarele condiții: Tesalonic urma să primească scutire de taxe (ατέλεια κοινή τη πόλει), iar nobilimea Thessalonic - ranguri și premii bănești (τιμάς και προσόδους) 3. Cu alte cuvinte, susținătorii lui Apokavk slonicas, independența mai mare a de care era interesată în primul rând elita orașului și, în plus, gradele și premiile bănești, care ar fi primit, desigur, domnii feudali din Salonic,

1 Cantac, II, 309.22,

2 Ibid II, 393.17.

3 Ibid., II, 574.13.

acum trecut la steronul lui Ioan Cantacuzenus. Motivul rupturii nobilimii cu rebelii a fost că programul agrar al zeloților s-a dovedit a fi prea radical pentru cei puternici, care s-au înțeles cu Kantakuzin,

În același timp, Ioan Apocaucus i-a arestat pe conducătorii zeloților^ și i-a trimis la Platamon și în alte orașe care se aflau sub autoritatea lui . în orice caz, aparent, ca urmare a rezistenţei maselor din Salonic, Apokavk a fost nevoit să fugă la acropole1 2. Îndeosebi decisiv împotriva lui Apokavk au fost marinarii, conduşi de Andrey Paleolog şi George Kokala. Toți zeloții au fost, după Filoteu, autorul Vieții Sf. Sag voi, tineri (νεανίσκοι), care se pare că aparțineau elitei urbane. Una dintre rudele lui Georgy Ko-kala a fost printre cele mai apropiate persoane de Apokavka 3. Andrey Paleologos, după cum știm deja, avea titlul de administrator.

Marinarii înarmați au atacat garnizoana mică a orașului, care număra 800 de oameni și era principalul sprijin al lui Apokavka. Bătălia încăpățânată a durat toată noaptea, până dimineața masele de oameni au sprijinit marinarii. Soldații din Apokavka, văzând inutilitatea luptei ulterioare, au început să treacă de partea zeloților; doar nobilimea feudala, arhontii, cei mai aspri adversari ai miscarii democratice, au continuat sa reziste. Dar nu s-a putut ajuta: aproximativ o sută de arhonți, în frunte cu Apokaukos, au fost capturați pe acropole și uciși 4. Doar câțiva dintre nobilii Tesalonic au putut scăpa de furia poporului fugind; din oraș sau ascunzându-se în biserici. Represalia împotriva nobilimii a căpătat un caracter atât de formidabil încât conducătorii zeloților, și mai ales Andrei Paleologus, au căutat să țină poporul de la răzbunare; putem judeca acest lucru pe baza faptului că Cantacuzenus îl laudă pe Andrei Paleologos pentru moderație, pentru dorința sa de a se abține de la jaf și crime \\

În timpul răscoalei din 1345, masele din Tesalonic s-au ocupat în cele din urmă de nobilimea feudală, grupată în jurul lui Ioan Apokavka. Toată puterea a trecut lui Andrei Paleologos și prietenilor săi.

În 1347, zeloții au făcut pace cu Kantakzin, dar orașul a rămas practic independent de guvernul imperial și a fost condus de arhonți. Poziţie

1 Cantac. II, 571.19.

2 Ibid. II, 571.22.

3 Ibid. II, 581.14.

4 Idem II, 580.3.

6 Ibid. II, 573,20.

tyS

orasul era extrem de greu: toata Macedonia era la acea vreme ocupata de trupele sarbe x. În același timp, Kantakuzen, care se înțelesese deja

cu guvernul lui Ioan al V-lea Paleologo, a căutat să submineze forțele zeloților din interior. În acest scop, în 1349, un oponent al zeloților, Grigorie Palama, a fost trimis în oraș ca arhiepiscop al Salonicului, dar arhontii nu l-au acceptat pe arhiepiscop: acesta a fost alungat din Tesalonic și a fugit la Lemnos, unde împăratul i-a acordat premiul. el pronia 1 2.

După o încercare nereușită de a-l numi pe Grigorie Palama arhiepiscop al Salonicului, Kantakuzin a încercat să se bazeze pe cercurile proprietare ale orașului, nemulțumit de influența pe care marinarii au folosit-o în Salonic. Dinații, care s-au întors după împăcarea zeloților cu Cantacuzenus în 1347, au câștigat din ce în ce mai multă influență în oraș.Unul dintre arhonți, Alexei Metochites, a devenit șeful tuturor acestor grupuri. Istoria înăbușirii răscoalei zeloților este descrisă de Cantacuzenus foarte vag. El spune doar că Andrei Paleologo, simțind că cetățenii (πολϊται) îi sunt ostili, s-a întors către locuitorii de pe coastă și le-a ordonat să ia armele 3. Însă, de data aceasta încercarea de ridicare a marinarilor a fost fără succes. Simțindu-și slăbiciunea, Andrei Paleologo a fugit din oraș și a plecat să caute sprijin de la regele sârb. Casa lui Andrei, iar după aceea locuințele marinarilor au fost distruse. În același timp, Kantakuzin remarcă ipocrit că nici o persoană nu a fost ucisă 4.

După masacrul celor mai radicali participanți/mișcări, s-a decis soarta revoltei. La invitația metohiților, a sosit în oraș Ioan Kantakuzin, care a ținut discursuri în adunarea poporului, încercând în toate modurile să denigreze zeloții. Conducătorii zeloților care au rămas încă în oraș au fost fie aruncați în închisoare, fie expulzați.

În ciuda insuficienței știrilor despre răscoala zeloților, putem observa că tocmai participarea la ea a maselor țărănești și plebeilor (marinarii) a propus un program îndrăzneț de reforme sociale care a conferit acestei mișcări un caracter radical. Au realizat confiscarea proprietăților feudalilor laici și spirituali, transferul proprietății lor către săraci. Cu toate acestea, participarea la revolta elitelor conducătoare ale orașului și a unei părți a feudalilor a subminat puterea rebelilor: elita urbană a căutat în principal să realizeze reforme politice și se temea de cerințele radicale ale țărănimii.

1 Cantac., II, 104.20.

* Ibid., III., 105.10.

3 Ibid., III., 109.4.

4 Ibid., IIL, 109.13.

iar plebeii; micii feudali au căutat să-şi însuşească proprietatea mănăstirilor. Pe parcursul câțiva ani de dominație zelotă în oraș, elita conducătoare a încercat de mai multe ori să trădeze revolta și compromisul cu nobilimea feudală, căutând doar autonomie plătitoare de impozite pentru oraș.

Analizând motivele înfrângerii Războiului Țărănesc din Germania, F. Engels a subliniat că „fragmentarea locală și provincială și incapacitatea de a se ridica din ea: întreaga mișcare a dus la moarte mai presus de interesele locale și provinciale”, că „nici orășenii”. , nici țăranii, nici plebeii s-au dovedit a fi capabili de acțiune unitară la nivel național. Fragmentarea maselor de oameni din Imperiul Bizantin feudal, fragmentarea regiunilor sale individuale și, în final, absența proletariatului și a burgheziei, care singure pot fi o forță națională capabilă să conducă lupta victorioasă a maselor țărănești. - toate acestea au servit drept motiv pentru înfrângerea mișcărilor populare de la mijlocul secolului al XIV-lea. Țărănimea feudală bizantină a fost împărțită în nenumărate grupuri, nu numai din cauza dominației agriculturii de subzistență și a izolării fiecărei comunități individuale, ci și datorită existenței aici a numeroase gradații în funcție de gradul de dependență, în funcție de caracteristicile fiscale și de proprietate. . Destul de des, un sat separat s-a despărțit în mai multe lumi independente, fiecare dintre acestea fiind dominată de un lord feudal special.

Pe scurt, mișcările populare din secolul al XIV-lea au fost învinși tocmai pentru că relațiile feudale încă dominau peisajul rural bizantin, unde elementele capitaliste abia începeau să se maturizeze.

Mișcările populare de la mijlocul secolului al XIV-lea. au fost generate de criza relațiilor feudale, dar ele, la rândul lor, au zguduit vechea ordine feudală; confiscarea proprietăților nobilimii, exterminarea fizică a unui număr de arhonți — toate acestea au dat o asemenea lovitură clasei feudali de care nu se mai putea recupera.

1 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. VIII, p. 196.

CONCLUZIE

Materialul factual pe care l-am examinat arată lipsa de temei a conceptelor savanților burghezi care au negat însăși existența relațiilor feudale în Imperiul Bizantin, care nu au înțeles natura rentei feudale, a instituțiilor feudale și a luptei de clasă. Acest material indică faptul că în Bizanțul secolelor XII-XIV. a existat un sistem feudal în care „baza relațiilor de producție este proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție și proprietatea incompletă a muncitorului de producție, iobagul, pe care domnul feudal nu-l mai poate ucide, dar pe care îl poate vinde, cumpăra. . Alături de proprietatea feudală, există proprietatea individuală a țăranului și meșterului pentru instrumentele de producție și pentru economia sa privată, bazată pe munca personală.

Analizând relațiile agrare din Bizanțul târziu, am pornit de la comunitate ca principală instituție a societății medievale. Comunitatea, și nu moșia, este cea care stă la baza relațiilor agrare bizantine. Acest lucru afectează însăși structura așezării rurale bizantine: satul bizantin, care poate fi un sat mare și unul mic și o fermă, apare în fața noastră ca celula principală a o6¿necTBá bizantin, în interiorul căreia sau lângă pe care o moșie crește; încă nu a avut timp să înghită satele. Moșia bizantină nu a reprezentat un complex integral care acoperă și subordonează un sat sau un număr de sate: moșia se află în interiorul satului, acoperă doar o parte a

teritoriului satului și se învecinează nu numai cu alte posesiuni feudale, ci și cu alocațiile țăranilor. , liber sau dependent.

Comunitatea bizantină are o serie de drepturi caracteristice: are, în primul rând, pământuri proprii, pământuri care sunt folosite

1 I. Stalin. Questions of Leninism, ed. IJ-c, p. 555-556. Nu.

sunt împărtășite de toți țăranii aparținând unei comunități date. Comunitatea acționează peste tot ca o celulă administrativă și judiciară, având funcționarii și judecătorii săi. Putem vorbi fără ezitare despre păstrarea mărcii comunității bizantino-slave în Bizanțul târziu.

Dar comunitatea bizantină stă în fața noastră ca o instituție a societății de clasă; nu mai este o organizație a colegilor de trib egali în toate privințele. Comunitatea bizantină era subordonată statului, care folosea comunitatea în propriile interese, impunând taxe țăranilor și obligându-i să îndeplinească îndatoririle ce le revin.

Satul bizantin târziu fusese de mult invadat de domnii feudali. În secolul X. Stăpânii feudali bizantini și-au însușit, nu atât cumpărând, cât și confiscând, pământurile țărănești, transformând satele libere în propriile lor proastii. Cu toate acestea, această ofensivă a feudalilor s-a lovit de rezistența țărănimii: comunitatea a dat o putere deosebită rezistenței țărănești, în care țăranii au primit, parcă, o organizare gata făcută pentru luptă. Țăranii au refuzat să îndeplinească îndatoririle pe care feudalii le-au impus, au aranjat otrăvirea noaptea, au dat foc clădirilor și au bătut călugării. Indignațiile separate s-au transformat în tulburări majore, cum ar fi, de exemplu, răscoala din 1262 în Bitinia sau mișcarea țărănească-plebei din Tracia și Macedonia din anii 40 ai secolului XIV.

Tulburările țărănești sub feudalism s-au împrăștiat: „țăranii nu se puteau uni, țăranii au fost apoi zdrobiți cu totul de întuneric...” asupra comunității și a creat nevoia domnului feudal de a lua în considerare relațiile tradiționale ale comunității rurale, dar și deoarece a slăbit statul feudal și clasa feudalilor: distrugerea proprietăților feudalilor în timpul răscoalei zeloților a fost atât de semnificativă, încât nobilimea bizantină nu și-a putut reveni niciodată din ea.

Cu toate acestea, în ciuda rezistenței țărănimii, feudalii bizantini din secolele X-XIII. dobândește treptat avantajul asupra comunității. În același timp, ofensiva feudalilor a avut mai mult succes în regiunile balcanice ale imperiului, cel puțin în Macedonia, unde până la începutul secolului al XIV-lea. aproape că nu a mai rămas ţărănime liberă. Relațiile sociale s-au dezvoltat oarecum diferit în temele din Asia Mică ale imperiului; în orice caz, în regiunea Smirnei şi Niceei, suntem încă la sfârşitul secolului al XIII-lea. găsi un anumit număr de țărani liberi. Cu acest yav-

1 V. I. Lenin. Lucrări, vol. 6, p. D8.

Este legată și de faptul că iobăgia în *regiunile* balcanice ale imperiului a fost oficializată mai devreme decât în M. Asia.

Ofensiva feudalilor duce la sechestrarea pământurilor țărănești, în primul rând pământurilor comunale. În același timp, feudalii își arogă drepturi comunale: dreptul de a renunța la pământurile țărănești și la o anumită cotă din moștenirea unui țăran fără copii (Aviotiki).

Țăranul se transformă într-o persoană dependentă; relaţiile sale cu domnul feudal sunt determinate nu numai de mărimea afacerii pe care stă ţăranul, ci şi de un întreg sistem de relaţii personale. Exploatarea țărănimii se realizează sub forma perceperii rentei feudale, determinată nu de mărimea proprietății imobiliare, ci de „capacitatea stomacului” domnului feudal și depinzând în mare măsură de arbitrariul feudal lord si pe traditia feudala.

În același timp, prețul pământului capătă un caracter feudal. Date din secolul al XIII-lea arata ca pretul imobilului a fost determinat nu numai de valoarea reala a acestuia - a fost determinat in mare masura si de raporturile personale care s-au stabilit intre parti in timpul actului de vanzare in sine. Astfel, tranzacția de vânzare a terenului s-a transformat într-un act de subinfeodare, întrucât relațiile dintre părți nu s-au oprit după încheierea tranzacției.

Țărănimea dependentă bizantină secolele XIII-XIV. a reprezentat un grup departe de a fi omogen, deoarece procesul de feudalizare a decurs în diferite părți ale imperiului și chiar în diferite sate într-un ritm inegal, iar gradul de rezistență țărănească în diferite condiții a fost diferit. Găsim aici țărani sub patronaj, țărani de rând, chinșevici, misți, eleuteri, curți și alte categorii ale țărănimii. Țăranii obișnuiți erau obligați să plătească chirie în numerar, care constituia cea mai mare parte a îndatoririlor lor, să efectueze o corvée relativ mică (până la 1 zi pe săptămână - conform actelor grecești din prima jumătate a secolului al XIV-lea) și să plătească taxe. . feudalii bizantini au căutat să mărească taxele țărănești, iar această creștere nu s-a datorat plății principale țărănești („gospodărie”), ci datorită taxelor suplimentare, introducerii unor noi tipuri de chirie în natură și, aparent, datorită unei creșteri. în corvee. În același timp, o parte din taxele naturale și corvées sunt comutate.

Țăranii de rând au performat în prima jumătate a secolului al XIV-lea. corvee neînsemnată, care în niciun caz nu putea acoperi nevoile domeniului în muncă*. Pentru a procesa un domeniu însemnat în moșiile monahale a fost necesar să se atragă eleuteri, misții și curți. În același timp, 200

o parte din terenul domeniului a fost închiriată în acel moment; chiria era aproape universală în natura rentei monetare feudale, iar chiriașii erau mai mult ca chinșevici (părtași) decât chiriașii efectivi.

Comunitatea bizantină în secolul al XIV-lea. nu era alcătuită din proprietari egali în proprietate: putem urmări o stratificare semnificativă a țărănimii bizantine. Conform datelor pe care le-am studiat, aproximativ 1/3 din țărani aparțineau săracilor, lipsiți aproape în totalitate de pământ și de animale; în același timp, se formase deja un grup de țărani înstăriți, care, se pare, închiriază

pământ de la sătenii lor și chiar de la proprietar. Adevărat, cea mai mare parte a populației satului poate fi clasificată ca țărănime mijlocie, iar satul își păstrează practic aspectul feudal. Totodată, în satul bizantin din secolul al XIV-lea. elemente de relații noi, capitaliste, încep să se maturizeze, deși dezvoltarea lor este încetinită de rezistența forțelor feudale. Dezvoltarea comerțului și a relațiilor monetare și, în special, a comerțului cu cereale atrage după sine o schimbare a structurii moșiei. Adevărat, puținele surse care au ajuns până la noi nu ne permit să facem o imagine suficient de clară a moșiei bizantine târzii, dar putem totuși presupune că o moșie mică în acest moment este destul de des închiriată complet, în timp ce marii proprietari de proprietăți caută, cu ajutorul mijloacelor feudale de constrângere, să mărească cantitatea de aspirat de la producătorii direcți ai surplusului de produs: tocmai acest scop urmărește creșterea rentei. Patrimoniu mare al secolului al XIV-lea. are un domeniu mare și își propune să producă mai multă pâine și vin pentru vânzare în piață.

Complexitatea relațiilor agrare bizantine în secolele XIII-XIV. constă în faptul că aici se păstrează supraviețuiri ale formelor arhaice de relații sociale, de exemplu, o familie numeroasă; procesul de feudalizare este încă incomplet - iobăgia nu a triumfat peste tot , iar feudalii bizantini încă au nevoie de imunitate, adică de o instituție inerentă într-o etapă timpurie a istoriei feudalismului. Dar, în același timp, comerțul și cămătăria, chiria monetară, mobilizarea pământului - toate acestea descompun vechea ordine medievală în mediul rural bizantin, ducând la stratificarea acesteia și la apariția unor elemente de relații noi, capitaliste.

Ruperea țărănimii și dezvoltarea în adâncul feudalismului a elementelor de noi relații economice intensifică lupta antifeudală și dau naștere la încercări de unire a țărănimii și a maselor plebei ale orașelor în lupta lor împotriva nobilimii feudale.

П pu poziția

IRONIE

În pronia, istoricii văd de obicei posesia condiționată, beneficiul, spre deosebire de patrimoniu, lena Ideea ironia ca moșie în istoriografia burgheză rusă a fost creată pe baza surselor sârbești. Pe baza lor, slavistul rus A. Maikov a sugerat pentru prima dată că „ironia reprezenta pământul de hrănire, o moșie atribuită la latitudinea autorității supreme personal unuia sau altuia, chiar fără dreptul de a-l folosi pe viață, astfel încât autoritatea supremă ar putea fie să o ia înapoi și să o dea altuia, fie să facă un schimb. V. Makushev, care a studiat un număr mare de acte ale arhivei venețiane și a strâns materiale extrem de valoroase pentru a caracteriza pronia în posesiunile dalmate ale Veneției în secolul al XV-lea, a dovedit că pronia în Dalmația în secolul al XV-lea. erau teritorii (sate, pământuri sau podgorii) pe care Marele Sfat Venețian le împărțea nobilimii, după obiceiurile albaneze (secundum consuetudinem Albanie), toată viața sub condiția plății unei anumite sume și a îndeplinirii serviciului militar cal. Pronies erau inalienabile și puteau fi confiscate în favoarea trezoreriei.

Concluziile lui V. Makushev, făcute pe baza izvoarelor venețiene din secolul al XV-lea, s-au extins ulterior la pronia bizantină. V. G. Vasilyevsky a vorbit cu multă prudență despre pronie, considerând că în împărțirea pământului monahal către cavalerii regali din pronia se poate vedea „adevărul germen al ordinului feudal”1 2. Această prevedere a fost supusă, într-o privință, unor critici corecte din partea lui F. I. Uspensky, care a dovedit pe materialul practicii Hilandar că pronia s-a dezvoltat „nu pe baza bisericii, ci a dreptului de proprietate comunală liberă a pământului.

1B. Makushev. Despre ironie în Serbia antică. ZhMNP, 1874, septembrie.

2 V. G. Vasilievsky. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin. WMNP, CCI! (1879), p. 415.

Denia. Dăruirea pământului în ironie a fost un mijloc de exploatare a pământurilor comunale.Ch. F. I. Uspensky a subliniat corect că acordarea unei părți a satului în ironie a sfâșiat, a zdrobit comunitatea.

Cu toate acestea, în opinia lui F. I. Uspensky despre ironia bizantină, au existat deficiențe semnificative. Una dintre ele a fost că în construcțiile sale s-a bazat pe actele venețiene din secolul al XV-lea. F. I. Uspensky credea că „documentele venețiene rămân cel mai important și de încredere material [subliniat de noi. — A.K.] punând întrebarea semnificației istorice a ironiei” 1 2. Bazându-se pe ele, F. I. Uspensky a atras ironia ca pe o posesie condiționată a pământului (moșie), reclamată ca recompensă pentru serviciul militar 3.

Slabele știri bizantine despre ironia lui f. I. Uspensky acordă o importanţă secundară, afirmând răspicat că este imposibil „să ghicim (!) semnificaţia politică a ironiei bizantine pe baza actelor monahale” 4 *.

F. I. Uspensky, care cunoștea bine actele bizantine publicate până atunci, nu a putut să nu constate că în actele bizantine din secolul al XIV-lea. ironia nu are deloc acel caracter specific convențional care distinge ironia sârbo-dalmata. F. I. Uspensky notează că ironiile bizantine din secolul al XIV-lea. ar putea fi alienabil, ar putea fi moștenit. Dar această observație dă naștere unei noi dificultăți: ea contrazice datele actelor venețiene, care, după F. I. Uspensky, ar trebui luate ca bază pentru studiul ironiei bizantine. Într-un efort de a lega conceptul de pronia-moșie și pronia-patrimoniu, F.I.Uspensky a sugerat că pronia-moșie în cursul dezvoltării istorice se transformă în pronia-patrimoniu6. Adevărat, această ipoteză ridică imediat îndoieli: la urma urmei, știrile despre pronia-patrimoniu (sec. XIV) preced cronologic știrile despre pronia-moșie (sec. XV).

1 F. I. Uspenski. Materiale pentru istoria proprietății pământului în secolul al XIV-lea. Uchen. aplicația. Universitatea Novorossiysk, XXXVIII (1883), p. 23. Cf. al lui, Despre istoria proprietății țărănești în Bizanț. JMNP, CCXXXV (1883), p. 360.

2 F. I. Uspenski. Valoarea proniei bizantine și sud-slave. sat. articole despre studii slave, comp. şi ed. studenții lui V. I. Lamansky la aniversarea a 25 de ani de activitate științifică. SPb., 1883, p. 14.

3 Ibid., p. 1, 22, 29, 30. Cf. al lui. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. JMNP, CCXXXV (1883), p. 353.

4 F. I. Uspenski. Semnificația bizantinei și slavei de sud

ironie, p. 13.

6 Ibid., p. 28.

2oa

Mai departe, F. I. Uspensky procedează la analiza știrilor despre prony din izvoarele bizantine din secolele XI-XII. și încearcă să arate că pronia bizantină din acea vreme, ca și pronia dalmată din secolul al XV-lea, era o posesie condiționată, o moșie. F. I. Uspensky citează puține astfel de știri. Acestea sunt: mesajul lui Attaliata despre distribuirea ironiilor sub Mihai VII Doukas, Anna Komnena despre distribuirea proniilor „pe uscat și pe mare” și, în sfârșit, o scrisoare acordată familiei Skordil în Creta (1184). Să aruncăm o privire la aceste anunțuri.

Attaliata relatează că Nicephorus, care a fost logotet sub Michael Doukas, „a împărțit ranguri și pronii după bunul plac”. Există și mai puține motive pentru a vedea o moșie în pronia raportată de Anna Komnena1 2: desigur, „pronia de pe mare” nu ar putea în niciun caz să desemneze nici moșii, nici moșii.

Mai complicată este problema hrisovului din 1184, în care F. I. Uspensky vede un indiciu al opoziţiei dintre pronia şi pământurile ereditare — patrimonii. Să aruncăm o privire asupra textului acestei scrisori.

Carta din 1184 conține o poruncă „de a aduce pe toată lumea în stăpânirea γονική έπαρχία și a pământului dat lui de către împărații διά προνοιαστικης δωρεάς” ya și prony 4 care dovedește de către el opinia, natura condiționată a ironiei posesiei. Totuși, o asemenea interpretare a acestui pasaj din scrisoarea din 1184 nu ni se pare suficient de fundamentată. Termenul έπαρχία are sensul de „province” 5 6. (F.I. Uspensky sugerează că în scrisoarea din 1184 acest termen a fost folosit în sensul neobișnuit de „patrimoniu”, dar nu confirmă această presupunere cu niciun text al surselor, oriunde termenul επαρχία însemna cu adevărat „patrimoniu”.) Sensul direct al expresiei γονική έπαρχία este „provincie ancestrală”, adică poziție ereditară pentru administrarea provinciei. O astfel de ereditate în administrarea provinciilor s-a conturat într-adevăr treptat în Bizanț. În secolul X. denumirea funcției

1 și îi cinstiți și îi asigurați pe cei pe care i-ați dorit prin narcisism — A 11 a 1 eia te s,

p. 200. _ \

2 heinos gar scutit de la dispozitia terenului hai Falattas – L 11-na Comnena II, 348.

8 s-au odihnit și s-au odihnit pe fiecare dintre ei în provincia și pământul lor părintesc și printr-o donație providențială. . . didomenen – MM, III, 235,7.

4 F.I. Uspenski. Значение бызантийской и южнославянской

pronii, p. 4.

6 Attaleiates, p. 51,5? Gregoras, I, 883,15; Cantar.. I, 54,15.

Strategul Anatolika a fost de fapt moștenit în familia Fok C. Sgur 3. Astfel, nu avem de ce să respingem sensul direct al acestui termen și să-i dăm un alt sens, neconfirmat de surse.

Nu putem fi de acord cu F. I. Uspensky în interpretarea pe care a propus-o expresiei „pământul dat de διά προνοιαστικής δωρεάς”, care, în opinia sa, denotă pătrundere. Întrucât cuvântul πρόνοια se găsește constant în acte în sensul de „grijire”, avem dreptul să înțelegem expresia „pământ dat lui διά προνοιαστικης δωρεάς” ca „pământ acordat cu grijă”. Într-un act al secolului al XI-lea. o expresie asemănătoare: προνοι^ παραδέδωκε 4, se găsește în sensul: „predat cu grijă”, și în niciun caz „acordat proniei”.

Astfel, deja o analiză a textului scrisorii din 1184 arată că această sursă poate fi interpretată altfel decât a făcut-o F. I. Uspensky. Această presupunere este confirmată de o altă versiune a acestei carte, publicată încă din 1846 de Bernard (Vernardis). Locul în litigiu se citește în el astfel: „Țara paternă antică (πατρικόν έδαφος), acordat fiecăruia dintre ei διά προνοητικής δωρεάς”5. Această variantă nu conține nicio opoziție între „țara tatălui” și pronia: vorbim de pământ patern, acordat cu grijă, adică pământ care a fost acordat strămoșilor Skordili. Termenul de ironie apare clar în această versiune a hărții din 1184 în celălalt înțeles al său, nespecial.

Interpretarea scrisorii din 1184 dată aici este confirmată și în traducerea sa italiană veche, publicată pentru prima dată în 1907, adică după publicarea articolului de F. I. Uspensky. În această traducere citim despre „provincia paternă” (eparhia paternă) și despre pământul care a fost acordat cu grijă (per providentia) Skordyles de către împărați 6.

Verificând și revizuind puținele date despre pronia din secolele XI-XII culese de F.I.Uspensky, este dificil de a fi de acord cu concluzia necondiționată că

1Theophanes Gontinuatus, p. 459,16 și 462,6.

2 Cronica Moreei, ed. I. Schmitt, Londra, 1904, vers. 1465.

8 Его печать издана G. Schlumberger, Sigillographie de ГЕтриге Byzantin, Paris, 1884, p. 698 mp

4 Lavra, № 47,56.

6 să împartă tuturor vechiul teritoriu strămoșesc prin dăruirea providențială a puternicilor și evlavioșilor domni și împărați de la început până în zilele noastre - Cit. nu E. Gerland. Histoire de la noblesse Cretoise du moyen age. Paris, 1907, p. 91. B.

6 E. Gerland, op. cit., p. 91. C.

dintre acestea, însuși cercetătorul, care scrie: „Obținem dovezi destul de convingătoare că epoca lui Manuel ar trebui considerată o perioadă complet încheiată de construire a relațiilor funciare bazate pe pronia”1. Există și mai puține motive pentru a afirma acea pronia din secolele XI-XII. a fost o moșie condiționată, o moșie. Și, în sfârșit, în știrile dezbaterii timpurii, nu vedem nicio dovadă a naturii militare a acestei instituții.

F. I. Uspensky a subliniat corect că pătrunderea proniarului în sat duce la distrugerea comunității, dar încercarea sa de a trasa o istorie a dezvoltării dezbaterii a fost eșuată. Motivele pentru aceasta sunt înrădăcinate în eșecul metodologic general al lui F. I. Uspensky ca istoric burghez.

F. Engels, criticându-l pe istoricul german Maurer și observând prezența contradicțiilor în el, scria: „Aceste contradicții provin de la Maurer: 1) din obiceiul de a cita dovezi și exemple din toate epocile una lângă alta și intercalate; 2) din rămășițele gândirii juridice, care interferează cu ea ori de câte ori este vorba de înțelegerea dezvoltării...”1 2.

Aceste trăsături, caracteristice întregii științe istorice burgheze în ansamblu, sunt, de asemenea, caracteristice în mare măsură lui F. I. Uspensky, care, în primul rând, a descris relațiile sociale bizantine în secolul al XI-lea. pe baza analizei actelor veneto-dalmate din secolul XV. și, în al doilea rând, a considerat dezvoltarea proniei numai din punctul de vedere al relației dintre pronia și stat. F. I. Uspensky nu a legat problema dezvoltării proniei cu problema schimbării rentei feudale și a relației proniei cu țărănimea dependentă feudal. Prin urmare, conținutul principal al proniei, forma de însuşire a surplusului de produs al producătorilor direcţi de către domnii feudali, a căzut firesc din câmpul său vizual.

Părerile lui F. I. Uspensky asupra dezbaterii au fost deja criticate în știința istorică burgheză. Istoricul rus N. Skabalanovich a susținut că proniile timpurii erau doar „moșii compensate”, iar legătura cu ironiile obligației de a efectua serviciul militar apare în vremuri ulterioare 3. P. Mutafchiev a respins, de asemenea, teoria naturii exclusiv militare a pronia.

1 F. I. Uspenski. Valoarea proniei bizantine și sud-slave. Pagină 7.

2 K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XXIV, p. 599.

3 N. Skabalanovici. Statul și Biserica Bizanțului în secolul XI, Sankt Petersburg, 1884, p. 264-265.

4 II. Mutafciev. Soldații debarcă și soldați în Bizanț, Spis. în bulgară. Acad, de Științe, XXVII (1923).

Conceptul de pătrundere a lui F. I. Uspensky este, de asemenea, supus „criticii” în știința modernă vest-europeană, dar această critică este de o natură foarte particulară: aceasta este o critică „din dreapta”, ignorând punctele pozitive care, după cum am văzut, sunt încă cuprinse în teoria lui F. I. Uspensky și reținând doar aspectele slabe, eronate și vicioase ale conceptului său. Istoricii burghezi contemporani ajung să nege caracterul feudal al proniei. Deci, F. Dölger crede că proniarul era doar beneficiarul rentei pământului; ignoră astfel faptul distrugerii comunității țărănești de către proniarius, fapt corect remarcat de F. I. Uspensky și care constituie un aspect foarte semnificativ al dezvoltării proniei tocmai ca instituție feudală. Istoricul român N. Iorga, care consideră pronia pur și simplu subvenții de stat, lipsește complet instituția proniei de orice conținut de clasă.

Majoritatea istoricilor burghezi, deși respinge în teoria lui F. I. Uspensky „nucleul său rațional” — elemente ale caracteristicilor sociale ale proniei — acceptă interpretarea pur juridică a acestei instituții și a istoriei ei și continuă să considere ironia ca pe o proprietate, care, ca Imperiul Bizantin slăbește, se transformă într-un feud.1 2. În special raportul7 sau acest lucru apare în lucrările lui G. Ostrogorsky3, care apără ideea naturii militare a proniei: respingerea viziunii lui P. Mutafchiev, G. Ostrogorsky este gata să admită doar că în secolul al XI-lea. dezbaterea nu a fost o exploatare militară, în timp ce sub Comneni există o „militarizare a sistemului ironiilor”. Subliniind caracterul condiționat al proniei, el o identifică cu fieful vest-european. Dacă vorbește despre „renda feudală”, atunci în spiritul lui F. Dölger o echivalează cu „venitul” în general, ridicând astfel problema proniei doar în ceea ce privește relația dintre statul bizantin și un mare proprietar de pământ și fără a lua în considerare istoria proniei în legătură cu istoria renta feudală.

1 F. Dõlger. Beitrage zur Geschichte der byz. Finanzverwaltung. Mnch., 1927, S. 65. Cf. al lui. Die Frage des Grundeigentums în Byzanz. Buletinul Internului. Comitetul Istoricului. Științe, V (1933), S. 14. N. lorga. Histoire de la vie byzantine, v. III, București, 1935, p. 121.

2 A. Vasi lie v. Cu privire la problema feudalismului bizantin. Byzantion, VIII (1933), p. 590. A. Solov]ev - V. Moshin. Comandă de hrișcă cpiic-kih vladara. Beograd, 1936, p. 486.

8g. Ostrogorski. Condițiile agrare în Imperiul Bizantin. Cambridge Economie History, I (1942), j>p. 215-216; al lui. Cărți de scris

bizantin. Byzantinoslavica, IX (1948), nr.2, p. 286; al lui. Le sustème de la pronoia à Byzance et en Serbie medievali, Actes du Vie Congrès Intern, d'études byzantines, t. I, Paris, 1950.

Teoria că o moșie-pronia bizantină se transformă într-un patrimoniu-pronia continuă să fie susținută în literatura istorică sovietică. B. T. Goryanov, evaluând semnificația lucrărilor lui F. I. Uspensky, a recunoscut interpretarea corectă a termenului de pronia propus de F. I. Uspensky, subliniind că „acordarea proniei a fost cauzată în mare măsură de interesele militare ale guvernului central”1. B. T. Goryanov a scris că G. Ostrogorsky „este foarte aproape de adevăr când, studiind instituția proniei, el confirmă că linia de dezvoltare a fost către transformarea posesiunii condiționate și temporare a proniei în proprietate ereditară și nelimitată” 1 2 *.

B. T. Goryanov nu critică construcția pur legală a lui G. Ostrogorsky pentru că el însuși consideră că „principalul în dezvoltarea proprietății funciare feudale în perioada bizantină târzie a fost transformarea finală a posesiunilor revendicate pe baza proniei, din condițional, temporară, limitată, în cel mai bun caz, la durata de viață a acordat, la moșii ereditare, cu desființarea completă a oricăror restricții privind moștenirea, donația, vânzarea și orice alte tipuri de înstrăinare ”8. Dezvoltarea teoriei lui F. I. Uspensky despre transformarea proniei în proprietate deplină, B. T. Goryanov a susținut că în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Proniari se transforma in conducatori independenti 4*.

Având în vedere stadiul problemei proniei în literatura istorică evidențiată mai sus, am considerat necesar să urmărim evoluția reală a proniei, abordând studiul acestei probleme dintr-o poziție complet diferită de cea care se face de obicei: o înțelegere cu adevărat științifică a proniei poate nu poate fi realizată decât dacă această instituție nu este considerată nicidecum în sens pur juridic, ci în primul rând în legătură cu schimbarea formelor de percepere a rentei feudale în secolele X-XIV.

Termenul pronia (πρόνοια) ar putea desemna diverse concepte. Este uneori folosit pentru a se referi la control.

1 B. T. Goryanov. F. I. Uspensky și importanța sa în studiile bizantine. VizV (1947), p. 60.

2 B. T. G o r i a n o v. G. A. Ostrogorsky și lucrările sale despre istoria Bizanțului. Întrebări de istorie, 1945, nr. 3-4, p. 141.

8 B. T. Goryanov. Principalele probleme ale feudalismului bizantin târziu. Academia de Științe a URSS, Dep. ist. și phil. Fișă de invitație și rezumate ale rapoartelor ședinței Filialei din 27-28 noiembrie 1947, p. 12.

4 B. T. Goryanov. Revolta zeloților din Bizanț. Izv. Academia de Științe a URSS,

Sor. ist. i fil., III (1946), nr. 1, p. 92.

o biserică sau mănăstire, cu o notă care pune accent pe managementul laic, economic – spre deosebire de θεραπεία, grija spirituală; de aceea, hrisovul monahal al lui Grigorie Bakuriani vorbește despre stareț, „creind pronia”1 2.

Dar, mai ales, acest termen este folosit pentru a desemna puterea unei persoane laice asupra unei instituții bisericești.

Împăratul Isaac Comnenos, potrivit Skylitsa, și-a asumat obligația de a nu preda „sfintele comori” vreunuia dintre apropiații săi, ci de a le subordona pe toate patriarhului3. Carta monahală a Irinei (1118) vorbește despre persoane care sunt trimise să „creeze pătrunderea” în posesiunile mănăstirii4: ispravnicul trebuia să le aleagă nu prin rudenie și cunoștință, ci dintre oameni vrednici și experimentați.

Ironia în acest sens reprezintă o instituţie extrem de asemănătoare cu binecunoscuta, graţie cercetărilor lui F. I. Uspensky5, caristeria. Într-adevăr, putem observa că unele documente din secolul XI. identifica proniarii si charistikarii6.

Esența sistemului caristic conform actelor din secolele XI - XII. consta in faptul ca proprietarul manastirii a cedat aceasta manastire in folosinta uneia sau alteia persoane private; proprietarul trebuia să obțină beneficii economice din mânăstire, așa cum se subliniază clar într-una dintre scrisorile lui Mihail Psellos. „Dacă fac pentru mănăstire”, scria Psellos în martie 1078, „tot ce este necesar: cumpăr tauri, plantez o vie, schimb cursul râurilor, aranjez irigarea, pun în mișcare atât pământul, cât și marea, voi primiți 100 de medimni de grâu, de două ori mai mult orz și câte măsline doriți. În 1071, Mitropolitul Cizic s-a plâns că în eparhia sa multe mănăstiri au fost predate caristarilor, care au obținut venituri considerabile din acestea. Extrem de aproape

1 F. И. Uspenski. Opinii și hotărâri ale consiliilor locale din Constantinopol. ИРАИ, V, стр. 23.11.

2 Bakur., 51.30, Cp. MM, VI, 91,8.

3 S k y 1 i tzes, p., 641.11. ~

4 trimisă la cea a moșiilor mănăstirii – MM, V, 355,23. Cp. hramul mănăstirii Karea – MM, IV, 315.17.

δΦ. I. Uspenski. Opinii și rezoluții ale consiliilor locale din Constantinopol în secolele XI și XII. despre repartizarea proprietății bisericești. IRAI, vol. V; al său, Typicusul mănăstirii Sf. Mamanta la Constantinopol. Cronica ist.-fil. despre-va la Novorossiysk un-cele, I (1892).

6 F. I. Uspenski. Opinii și hotărâri..., p. 19.13 și 20.4. mier MM, VI, 84,30.

7 Traducere de M. Ya. Syuzyumov. Probleme de iconoclasm în Bizanț. Uchen. aplicația. Institutul Pedagogic Sverdlovsk, IV (1948), p. 90.

8 F.I. Uspensky. Opinii și hotărâri..., p. 16.13.

14 a. P. Fiecare 209

Conținutul cartei era așa-numitul drept ktitor, adică dreptul unei persoane laice la instituția bisericească întemeiată de acesta. Mihail Attaliata în hrisovul din 1077 vorbește despre dreptul ktitorului (eforului) de a primi 1 2/3 din venitul în ospiciul pe care l-a întemeiat la Redestoch; În același timp, Michael Attaliata numește puterea ktitorului „eforie, proprietate și ironie”2.

O mănăstire ar putea acționa și ca atare caristică; Astfel, din hrisovul lui Alexei Comnenos din 1083, aflăm că Mănăstirea Xenofon a folosit ironia în raport cu celelalte două mănăstiri și a extras din această pronie 200 de pene de venit. Deja în secolul al IX-lea. termenul de pronia este folosit pentru a desemna puterea celor din afară sau a mănăstirilor asupra unei instituții spirituale. Vasile Macedoneanul, după cum aflăm din diploma fiului său Leon al VI-lea, „a hotărât, la cererea lui Ioan Kolov, să dea sigilii pentru protecția tuturor celor care lucrează pe acest munte (Athos. - A.K.) în diferite locuințe ale lui Dumnezeu. bărbați și, în plus [despre] pentru ca mănăstirea recent construită de acest Ioan să folosească această ironie și să aibă districtul Erissa și nimic mai mult”4. Cu toate acestea, odată cu urcarea lui Leon al VI-lea, călugării mănăstirii lui Ioan Kolovu au obținut un hrisov, „în care, schimbând ilegal natura sigiliei, au scris — ceea ce nu ar fi trebuit să se facă — o hristă și, după ce au indicat hotarele, au pus mâna pe aproape tot Athosul ca proprietate”5. Au început să-i asuprească pe bătrânii athoniți ca și cum ar fi propriile lor peruci. În timpul domniei lui Roman Lekapin, mănăstirea Galakrin folosea ironia în raport cu o altă instituție bisericească 7.

1 C. Sat are. Bibliotheca graeca. I, 25.29.

2 din eforat și proprietate și prevedere — там же, стр. 15.14. W. Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates. Jena, 1894, S. 54 f., различал три типа светской власти над монастырем: ктиторское право, ефо светской власти над монастырем: ктиторское право, ефо светской рихито-рих.

8 Ksen., 1.221. Aici se folosește termenul economie, care este sinonim cu pronii.

4 șilingi la cererea lui Ioan Alesul Kolobos, labein

El i-a justificat pe toți protejându-i în același mod, învățând pe zei în diferite tabere și pentru acesta și același Ioan, care au fost creați numai de această providență, ei cuceresc și posedă parohia lui 3Erissus și numai — Porphyri (Uspensky). Istoria Afonei. T. III, cap. eu, p. 297,1. Переиздано у K. Lac. Primele zile ale monahismului pe Muntele Athos. BINE. 1909, p. 84. E. Выражение пронояс аполавеин, имет иронию, см. еще MM, V, 171,7. Порфирий, назв. соч., стр. 43, traduce

greșit: „o astfel de îngrijire a fost asigurată și mănăstirea a zidit din nou de către acel Ioan”.

6 sq.ft., str. соч., стр. 297,10.

• ώς υπό ιδίαν παροικίαν — там же, стр. 297,24.

7 Synaxarium of the Eclesiastes of Constantinopol, ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, p. 937,16.

În secolul al XI-lea. Patriarhii duc o luptă încăpățânată împotriva sistemului de distribuire a mănăstirilor către charistikari—proniarii, plângându-se că charistikari duce la ruinarea mănăstirilor. Cu toate acestea, sistemul caristicilor a persistat până în secolul al XIV-lea. În 1317, mitropolitul Attaliei a adus o plângere că în mitropolia sa anumiți clerici și persoane seculare au subjugat mănăstirile, că trec prin moștenire aceste mănăstiri și le duceau adesea în dezordine deplină1 2.

Uneori, în actele bizantine termenul proniar este folosit pentru a desemna un colector de taxe. În scrisoarea sa către o mănăstire din 1080, împăratul Nicefor, acordând o serie de scutiri de taxe, eliberează mănăstirea de „invazia” diverșilor funcționari, printre care și proniarii3. În alte scrisori găsim și o formulă de eliberare de stratigs, de guvernatori de oraș și de proniari4. Corăbiile Mănăstirii Patmos nu erau supuse impozitării de către „cei care aveau o dezbatere”5. „Ducii, recensătorii, controlorii și stratioții, care au ironie”, citim într-un act, „ar trebui să respecte acest decret”6.

Totodată, este posibil ca proniarii să fi perceput taxe în favoarea lor. Anna Comnena, după cum știm deja, vorbește despre acordarea „prony pe mare” (άπό θαλάττας πρόνοιαι), care, cel mai probabil, reprezenta dreptul de a percepe taxe de la nave.

În secolul al XIII-lea. un anume Kaligopul avea pătrundere pe râu. Hermon a încasat şi o taxă pentru pescuitul pe acest râu7. Ar putea exista și pătrundere pe piețe8.

Termenul προνοητής a căpătat uneori un sens mai larg, desemnând guvernatori și guvernatori în general. Viața lui Paul de Latre secolul X. vorbeşte despre protospafarius Mihai, care a primit aderarea moşiilor imperiale9. Mai departe,

1 F. I. Uspenski. Opinii și hotărâri ale Consiliilor Locale din Constantinopol, IRAI, V, 16.13. 19.5. Vezi N. Skabalanovich, rev. cit., p. 442. F. I. Uspensky subliniază mai ales această latură a cartei. Tipic pentru mănăstirea Sf. Mamanta la Constantinopol, Cronica ist.-fil. despre-va la Novorossiysk un-cele, Bizanț. otd. I, 1892, p. 77-78.

2 MM, I, 77,1.

8 M. Goudas. Βυζαντινά έγγραφα, ^Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, III, 123, nr.2.55.

4 L. Petit. Le monastere de Notre-Dame de Pitié. IRAI, vol. VI, p. 26.23. mier Lavra, 46,13; Bakur., 11.5.

5 MM, VI, 166,10.

6 MM, VI, 196,12. mier ibid., p. 178.33. Vezi şi Jus, III, 316.9.

„MM, IV, 239.

8 A. Dmitrievski. Τυπικά, vol. I, Kiev, 1895, p. 697.27.

8 Analecta Bollandiana, XI (1892), p. 138,18.

14*

ironie înseamnă în secolele IX-XI. managementul temei P Cunoscuți sunt proniarii lui Samos1 2, Bulgaria3, Atena4 și Lacedaemon5.

Într-un sens ciudat, el folosește termenul „pronia” de către Skilitsa, care spune că Constantin Likhud a primit pronia de Manganov sub împăratul Constantin Monomakh. F. I. Uspensky nu a considerat posibilă folosirea acestei știri despre Skylitsa pentru a dovedi existența unei moșii pronia la mijlocul secolului al XI-lea, în timp ce I. Skabalanovich și G. Ostrogorsky văd prima mențiune despre pronia în această poveste a lui Skylitsa. Cu toate acestea, dificultatea interpretării acestui pasaj din Skylitzes constă în faptul că cronicarul povestește despre numirea lui Likhud „păzitorul trecerii Manganilor și documentelor”6. Mai departe, aflăm că după ce Isaac Comnenos a venit la putere, împăratul însuși a vrut să dețină documente și Likhud, după ce a adus ceea ce era necesar, le-a dat împăratului7.

În această poveste a lui Skylitsy, două puncte rămân de neînțeles. În primul rând, nu este clar, dacă continuăm să interpretăm această pronie ca moștenire, ce acte sunt în discuție. Mai departe, nu este clar cum ar fi putut fi înființată o pronia pe Mangany, căci Mangany este una dintre cele mai mari mănăstiri-palate din Constantinopol, care a fost achiziționată de împăratul Vasile I de la Patriarhul Ignatie8. Conform decretului împăratului Vasile I, produsele agricole trebuiau să curgă la Mangana, care mergeau la amenajarea recepțiilor imperiale9.

În plus, se știe că Constantin Monomakh a reconstruit Mănăstirea Mangana (Biserica Sf.

1 Despre ph. Continuare, p. 6.14, Tratat „Despre trucurile militare”, ed. B. Gaza cu Leo Diaconus, Bonn. 1828, p. 186,13; cp. ibid., p. 191,22. Analecta Bollandiana, XI, p. 64.1.

2MM , VI, 39,19. „Stratigus și Proniar din Samos” — ibid., p. 34,7.

3g. Schlumberger, op. cit., p. 240 mp Printre ei se numără și Ioan Triakoptaphilus, care este numit într-o altă presă pretor al Bulgariei (ibid., p. 241). G. Schlumberger, op. cit., pp. 241, 575, vrea să vadă în termenul προνοητής — un titre extraordinaire, înlocuit cu termenul pretor după cucerirea finală a Bulgariei. N. În ă nes cu u, La

signification des titres de Πραίτωρ et de Προνοητής, Miscellanea G. Mercati, III (1946), credea în mod eronat că proniarul nu putea fi decât administratorul domeniilor imperiale.

4 Mihai Antipapa, secolul al X-lea -G. Schlumberger, op. cit., p. 170.

6 A. Papad ori los-Ker amens, BZ, XIV, 1905, S. 564.

6 της των Μαγγάνων προνοίας καί των δικαιωμάτων φύλαξ - S cu y 1 i t-zes, p. 645,1.

7 Scylitzes, p. 645.

8 J. B. B și r y. Sistemul administrativ imperial în secolul al IX-lea. Londra, 1911, p. 101.

9 Theoph Cont., p. 337,1.

10 Cedr., Il, 608.13, loelis, p. 63.12.

Likhud iubita sa mănăstire (în care a murit mai târziu).

Cu toate acestea, ambele dificultăți vor fi imediat clarificate dacă acceptăm că Skylitsa, vorbind despre pătrunderea Manganilor, nu înseamnă altceva decât conducerea unuia dintre numeroasele departamente ale aparatului birocratic de stat, așa-zisul secret al Mangans. Curatorii Manganilor sunt menţionaţi constant în acte1 2, în listele funcţionarilor3, în inscripţii pe sigilii4 şi în cronici5. Deci, pe un sigiliu al secolului al XII-lea. ostiar și hebdomadar Teodor este numit protonotar al bisericii Sf. George (adică Manganov) și un proniar (προνοητής) 6. Acest proniar Manganov a fost în același timp un protonotar, adică, ca și Likhud, se ocupa de documente.

Astfel, pe baza materialului pe care l-am citat, suntem convinși că termenul πρόνοια este complex și denotă diverse instituții. Ceea ce aveau în comun toate aceste instituții era dreptul de a extrage venituri, exercitat sub diferite forme: proniarul primea dreptul de a extrage venituri de la mănăstire, din colectarea taxelor etc.

Înainte de a trece la analiza ultimului sens al acestui termen, trebuie făcută o remarcă preliminară. În același sens ca pronia, așa cum a subliniat corect F. I. Uspensky, se folosește și un alt termen - οικονομία7; ceea ce se numește ironie într-un document este denumit economie în altul.

Acești termeni sunt folosiți destul de des pentru a se referi la un concept oarecum vag - „dominare”. Lângă Smirna se afla un cavaler sir-Gari, care în acte apare ca stăpân al unor ţărani locali9. În valea Strymon, o economie asemănătoare a cavaleriei lui sir-Peter Martin10, economia cavaleriei lui sir-Manuel.

1 M. G o d e o i.” Βυζαντινά χρυσόβουλλα και πιττάκια, Εκκλησιαστική Αλήθεια, IV, 505, col. 2.19.

2 MM, VI, 48,12; Lavra, nr 36.84.

3 Philothei Kletorologium, ed. J. B. In ury, op. cit., p. 137.30, VDVene-6 e vie. Die byzantinische Ranglisten nach dem Kletorologion Philothei. Byzantinischneugriechische Jahrbücher, V (1926-1927), S. 128.

4 G. Schlumberger, op. cit., p. 151.

6 Teof. Continuare, p. 397,5.

6 G. Schlumberger, op. cit., p. 151.

7 F. I. Uspensky. Sensul proniei bizantine, p. 21. Cf * P. Mutafchiev, numirea. cit., p. 38. B. A. Panchenko, Proprietatea țărănească în Bizanț, IRAI IX, p. 194, traduce greșit οικονομία prin „complex patrimonial”.

8 Hil., nr. 46.6 și nr. 47.6.

• MM, IV, 39-42, 81.

10 Xen., nr. 3.52.

Mesopotamit1. Dar unele acte fac posibilă clarificarea sensului acestor termeni, determinarea naturii puterii proniarului. Actele spun că o astfel de persoană are „o economie de patruzeci pe condei în satul Khudina”1 2, și chiar mai des: „o economie a numărului (ποσότητος) de atâtea per-pen” 3.

Aceste fapte arată că în unele cazuri conținutul termenilor dezbaterii-economie a fost asociat cu o anumită sumă de bani. Însuși cuvântul „cantitate”, ποσότης, capătă un sens aparte și este folosit în locul termenilor pronia și economie4.

Dar acest „număr”, „suma” de pronie nu este nicidecum prețul posesiei; se stie ca posotis 300 perper se vinde cu 3000 perper.

Definiția conceptului ποσότης o întâlnim în monument - secolul X. - Tratat de impozitare. Împăratul, se spune acolo, acordă cutare sau cutare templu, la cererea călugărilor săi, ποσότης din canonul de stat al unor sate care nu sunt subordonate acestui templu. Această definiție este confirmată și de monumentele ulterioare. Când, în 1272, Mihai Paleologo l-a numit pe fiul său Andronic drept co-conducător, el a emis un decret care a determinat sfera puterii co-conducătoare. Împăratul i-a permis să răsplătească soldații distinși cu un plus la economiile lor de până la 24 sau 36 de persoane - acordarea unor mari economii era privilegiul împăratului însuși7. Mai mult, Mihail subliniază că fondurile pentru granturi nu ar trebui să fie extrase din impozite, ci, „pe cât posibil, din posesiuni ilegale (economii. - A. / S.) sau din terenuri libere descoperite de recensători” 8.

Un fel de ilustrare a deciziei lui Mihail Paleologo este oferită de carta lui Ioan al V-lea din 1342. Din această carte aflăm că stratioții

care locuiau în Serra primeau anumite venituri, pe care le numesc „posotis of economie” (οfοικονομίας ποσότητος): unii a primit 10, alții 12 perper. Dar lor

1 Hil., nr. 132.6.

2 Hil., nr. 126.11.

8 Zogr., Nr. 27.30; Ksep., nr. 6.3; Zogr., nr. 15.2; MM, V, 117,25.

4 Khil., nr. 45.7, nr. 101.11; Zogr., nr. 22.3; Phil., nr. 8.22; Jus, III, p. 620.

În același sens, John Kantakuzin folosește și acest termen: vorbește despre un anumit „număr” (număr) de pronii: din te per rege atribuit fiecărei providențe, există un număr asemănător și acestuia cel învins este acum. dobândit - Gai tac., II, 63.14.

6 Zogr., №22.3—10.

• Tract., p. 117,38.

7 A. Heisenberg. Aus der Geschichte u. Literatura derPalaiologen- zeit. Sitzber. d. Bayer. Akad. d. Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., 1920, H. 10, S. 40,78.

8 Ibid., p. 40,87.

drepturile de a primi aceste venituri nu au fost formalizate legal anterior; de aceea i-au cerut împăratului să emită o hrisovă pentru ca posesiunile lor să se transforme în posesiuni prin hrisov (διά χρυσοβούλλου) latura 1 2. Astfel, conținutul proniei - economie - posotis a constat (în orice caz, teoretic) în culegerea unei anumită sumă de bani din rândul impozitelor de către proniar în favoarea lui. Din aceasta devine clar de ce țăranii satului Malahi în secolul al XIII-lea. au plătit arendă fie la visterie, fie acelor persoane care au primit pătrunderea acestui sat.

Instituția acordării unei anumite chirii unei persoane private sau unei mănăstiri nu își are originea în secolele XIII-XIV. Este bine cunoscut deja din actele din secolele XI-XII. Împăratul Mihail Monomakh (1056-1057) a acordat călugărilor Mănăstirii Vatopedi un σολέριον de 50 perpers4. Mănăstirea Chios din Nea Moni a primit la sfârșitul secolului al XI-lea. dreptul la un premiu anual de 72 perpers 5 6. Uneori, o astfel de solemnizare consta în livrări de cereale ®, iar uneori chiar este posibil să se urmărească transformarea unei solemnii de cereale într-una bănească7.

Solemniunea se plătea din taxele anumitor zone. Nicephorus Foka (963-969) a acordat Lavra Sf. solemniunea lui Athanasius în 244 perper, care provenea din taxele percepute pe insula Lemnos8. Se știe că dioikete din Ciclade în secolul al XI-lea. a platit o solemnie de 16 perperes9. În anul 1160 Mănăstirea Maicii Domnului a primit dreptul la o subvenție anuală de 30 perpers din suma impozitelor temelor sale10.

Solemniunea este binecunoscută în Tratatul de impozitare. Dacă solemniunea plătea de obicei un dioiket (rangul fiscal

1 Kutl., № 20.1–3.

2 kathexushi, men tuti. și sunt menționate, în cantități mari, netulburate peste tot - Kutl., № 20.14.

3 MM., VI. 211,6.

4 M. Goudas, op. cit., № 3.5.

6 MM., V, 1,8; 8.18? 9.3. При етом монастырь был нанесен в кадастра секрета вестарха Евстафия, где "стояли именесен в кадастра секрета вестарха Евстафия, где "стояли именесен, простона простора p. 1.12.

6 Solemniunea grâului – Ph. Meyer. Die Haupturkunden für die Geschichte der Athoskloster. Lpz., 1895, S. 117,10; A. Дмитриевский, назв. soch., 717,5.

cp. A ttalei a tes, p. 51,5; Nicetas Choniates, p. 272,10; Pachymeres, I, 97,22.

7MM , VI, 117,25.

8 Ph. Meyer, op. cit., S. 114,33.

9MM , VI, 22,7.

10 L. Petit. Le monastere de Notre-Dame de Pitié, p. 31.14.

porecla) din veniturile temei, apoi unul dintre tipurile de solemnire, așa-numita λογΐσιμον σολέμνιον, era strâns de mănăstire direct de la țărani1.

Astfel, termenul „pronia” avea inițial diverse semnificații, niciunul dintre acestea nu includea conceptul de proprietate funciară. Dimpotrivă, pronia se opune constant proprietății funciare. „Tratatul de impozitare” indică faptul că λογίσιμον σολέμνιον trebuie plătit de țăranii din satele nesubordonate1 2. Diploma lui Leon al VI-lea, deja cunoscută nouă, contrastează pronia și posesiunea reală. Această opoziție a proprietății funciare și pronia se manifestă și în supraviețuirea până în secolul al XIII-lea. interzicerea proniarilor de a cumpăra pământurile țăranilor dependenti de ei: țăranii, care se aflau sub ironie, nu ar fi trebuit să-și vândă haturile proniarilor, pentru ca acest pământ să nu iasă din subordinea statului3.

Toate aceste fapte arată că pronia în secolele IX - XII. dar reprezenta proprietatea legală asupra terenului. Pronia ia naștere ca premiu către o persoană privată a unei anumite chirii din suma impozitelor de stat ale instituției bisericești dintr-un anumit sat. Totuși, am văzut că și în acest moment proniarii transformă de fapt pronia în proprietate, afluenții în peruci. În secolele XIII - XIV. Dreptul bizantin ajunge să

recunoască pe proniar, beneficiarul impozitelor, drept proprietar al pământului. În hotărârea procesului țăranilor din satul Maleahi cu mănăstirea Ioan Teologul, se precizează expres că pământul nu aparține țăranilor, care

1 Trakt., p. 118.1.

2 Trakt., p. 117. 40.

A. Vishnyakova, Maestru organizație privată a mănăstirii Lemviotissa, VizV, XXV, 1927, 40 , traduce în mod eronat acest loc: „Plătitorii de taxe nu pot vinde (ce? – A. L.) fără acordul proniarilor, care le au (gen neutru! – A. K.) ca plătitori constanti subordonați statului.” De ce ar trebui tradus πρός τούς έχοντας „fără consimțământ”? Însăși referirea la consimțământul proniarului este complet nepotrivită aici: actul tratează anularea vânzării pământului de către țărani către proniarul satului lor Vari. Desigur, proniarul a „consimțit” la această vânzare, dar mănăstirea a reușit să o declare invalidă pe baza regulii că acest pământ ar trebui să fie întotdeauna sub stăpânirea statului. Vezi traducerea absolut corectă a lui F. I. U s-Pensky, Traces of scribe books in Byzantium. JMNP, CCXXXJ, 1884, p. 314. În fine, ύπδ τήν χεΐρα τελειν nu înseamnă „a plăti”, ci „a fi subordonat”. G. Ostrogorsky, op. cit., 185, dă sensul opus acestui document, afirmând că dezbaterea a fost considerată ca fiind terenuri supuse fiscusului.

ry plăti chirie, dar celui care o primește1. Parikia, dependența țărănească, însoțește acum constant penetrarea1 2. Pariki în unele cazuri nu putea înstrăina pământ fără permisiunea proniarului3. Proniari a pus mâna pe pământurile evadate de peruci4. Proniarii puteau construi o moara pe terenul ce le-a fost acordat5, puteau face imbunatatiri si plantari pe acest teren6. În fine, proniarul primește elemente de jurisdicție: ar putea convoca o instanță a „conducătorilor proniei sale”7.

Pronia a luat forma în secolele XIII - XIV. ca o mosie feudala. Ideea de pronia ca ποσότης a rămas la acea vreme doar o relicvă terminologică.

Această terminologie veche, învechită, începe să cedeze loc uneia noi, care corespunde cu adevărat relațiilor din viața reală. Kantakuzin vorbește despre diverse premii pentru soldații bizantini. Unul dintre ei a primit o creștere a salariului (μισθός), în timp ce altora li sa dat „pletra pământului [căștigând] zece monede de aur”8 fiecare. Terenul de aici, așa cum se întâmplă de obicei la acordarea proniilor, este evaluat în bani, dar însăși formularea subliniază deja că în această prevedere, chiria, ποσότης, iese în prim-plan, dar adevărata proprietate asupra „pletrei pământului. " Documentul întocmit în ianuarie 1333 ne introduce în ironia lui Mihail Monomakh, care este caracterizată în sursă ca pototis de 50 de pers; numărarea tuturor articolelor dă, într-adevăr, 50]72 de persoane de venit. Cu toate acestea, aceste venituri sunt alcătuite din elemente precum plata gospodăriei țăranilor din satele Khandak și Nisii, chiria lor pentru pământ în 575 modi, plata pentru folosirea pământului eșuat, taxe

suplimentare: zevgaratikiy, aerikon etc. 9 Astfel, țăranii din Khandak și Nisii trebuiau să suporte în favoarea proniarului îndatoririle obișnuite, cu excepția corvée.

Astfel, pronia se transformă dintr-un drept de a primi o anumită cotă din impozitele statului într-o obligație feudală de pământ, într-un instrument de stoarcere a rentei feudale. Cu toate acestea, păstrat chiar și în secolul al XIV-lea. vechi, arhaic

1 MM, VI, 213,28.

2 Zogr., nr. 53,3; Phil., nr. 10.126; MM, IV, 37,10; 199,23.

mier άνθρωποι τής προνοίας MM, V, 66.3.

8 Perucile lui Amnop cer confirmare maestrului - Esf. Nr. 4 (Pe pronia lui Ampona - Khil., Nr. 66.10, 77.4).

4 MM, IV, 71,6.

6 Economiile lui Petr Dukopul au fost predate ieromonahului Matvey, care a construit acolo o moară - Zogr., Nr. 34.24.

6 Khil., nr. 45,18; Kutl., nr. 20.8.

7 MM, IV, 81,20.

8 γης έκάστω πλέθρα χρυσίων δέκα—Cantac., I, 164.23.

9 Zogr., nr. 29.

Terminologia ne permite să restabilim sensul anterior al acestui termen.

Și statutul juridic al proniei secolele XI - XII. nu a fost în realitate felul în care F. I. Uspensky a pictat-o. Ni se pare mai aproape de adevăr părerea lui N. Skabalanovich, care credea că pătrunderea în perioada în care a studiat nu era de natură exclusiv militară. Și într-o perioadă ulterioară, pronia nu a reprezentat nici o recompensă exclusivă pentru serviciul militar personal. Desigur, știm că războinicii puteau, și adesea au primit, economii de pronia. Acest lucru este dovedit în primul rând de prostagma deja numită a împăratului Mihai Paleologo. Kantakuzen povestește despre acordarea de arhonți și arhonto-piscine cu economii cu acordarea de chrysovuls ale orașului acestora.Știm deja că stratioții din orașul Serra au primit posotis.

Dar ar fi complet greșit să credem că numai războinicii primeau pronia în acel moment. Alături de războinici (cavaleri), persoane care nu au îndeplinit serviciul militar se dovedesc a fi deținători de proni: femei, clerici și instituții bisericești, funcționari.

La mijlocul secolului al XIV-lea. văduva unui anume Alexei Sultan Paleologos a primit 100 perpers3. Kantakuzenos relatează în „Istoria”

sa despre promisiunea lui Apokavkas de a o recompensa cu ironie pe sora Asen și copiii ei (προνοίας άξιώσειν). Fiica unui anume Roman era proprietara economiei5. Egumenul mănăstirii Hilandar avea *economie în satul Khudina6. Adesea în actele secolului al XIV-lea. vorbim despre economia uneia sau alteia mănăstiri. La sfârşitul secolului al XIII-lea. s-a întocmit un inventar al proniilor monahale și bisericești, precum și al proniilor nobililor și stratioților8 în tema Tesalonicului. Proniile au fost la mănăstirea Trebizond Sumela9. Arhiepiscopul Grigorie Palama al Tesalonicului, izgonit din Tesalonic de zeloți, a fugit la Lemnos, după care a primit de la împăratul pronia (προνοίας ήξιούτο)10. Cursele cu pahimera

1 Cantac., I, 236.7.

2 MM, V, 81,17.

3 Vatop., p. 20.14.

4 Cantac., II, 278,5.

6 Hil., nr. 126.11.

6 Xen., nr. 1.221.

7 Zogr., nr. 15.1, Jaa 27.30.

8 Zogr., nr. 53.3.

9 προνοιαστικά δίκαια - MM, V, 279,5.

10 Cantac., III, 105.12.

vorbește despre acordarea proniei mănăstirilor, bisericilor și gărzilor de corp regale. A primit pronia și membrii sinclitului 1 2.

Pronia nu era inalienabilă: am menționat deja pototisul 300 perper, care se vindea cu 3000 perper. Hegumenul Gervasius, proprietarul unei economii de 40 de persoane, putea să-l înstrăineze oricui dorea3. Văduva lui Alexei Sultan Paleologos avea dreptul să-și dea pototisul drept zestre, să-l vândă, să-l schimbe, să-l doneze templului4*. Mănăstirea Menikii a primit un cadou de 100 de pere de la o persoană fizică. Procesul de mobilizare a proniilor a avut loc încă din secolul al XIII-lea. atât de intens încât până la urcarea lui Andronic al II-lea (1282-1328), unii stratioți și-au mărit atât de mult dimensiunea proniei, încât au încetat chiar să meargă la serviciul militar, mituindu-și superiorii, în timp ce alții, pierzându-și economiile, erau în sărăcie extremă6. Pronia nu a fost o posesie pe viață; a fost moștenit. Statul bizantin a recunoscut dreptul proniarilor de a transmite trecutul moștenitorilor lor. Stratioți din orașul Serra în secolul al XIV-lea. aveau dreptul să-și transmită pototis-ul prin moștenire9, dar erau obligați, ca și moștenitorii lor, să îndeplinească un anumit serviciu (την όφειλομένην αύτών δουλείαν) 10 11.

Ideea naturii condiționate a proniei se bazează în mare parte pe opoziția proniei și așa-numita γονικόν, în care F. I. Uspensky a vrut să vadă un patrimoniu. Dar termenul γονικόν este complex și ambiguu și ar fi grăbit să îl traducem prin „patrimoniu”. Acest termen este folosit în primul rând ca titulus acquirendi: denotă pământul dobândit de la părinți1J, prin analogie cu pământul dobândit de la socrul12, de la mama13, de la frate14. gopikop

1 Pachymeres, I, 390,3.

2 Attaleiates, r. 122,14; Pachymeres, I, 97,16.

8 Hil., nr. 126.18.

4 Vatop., p. 21.2 B. A. Panchenko, pazi, op., p.

rit chiar despre „patrimoniul sultanului Palsolog”.

6 MM, V, 133,8.

® Ras h y mer es, II, 258,13. G. Ost r ogor cer, op. cit., p. 186, neagă în mod arbitrar existența dreptului proniarilor de a înstrăina pământ.

7 παραπέμπειν ταύτην... προς τούς έξόσφύος γνησίους παΐδας και κληρονόμους αύτοΰ —Khil ., Nr. 132.13; Phil., nr. 7.16, nr. 8.28; MM, V, 90,5 și 109,3.

8 Pachymeres, I, p. 92,9.

9 Kutl., nr. 20.11.

10 Kutl., nr. 20.18.

11 γονική κληρονομιά - MM, VI, 125.12.

12 πεν&ερική γη—Khil., nr.40.118; MM, VI, 157,5 și 161,7.

18 μητρική γή - Khil., nr.155,19; Vazel., nr. 34.5

14 αδελφικόν χωράφιον - MM, IV, 157,25.

se opune pământului cumpărat \ de aceea îl întâlnim și pe gonikon printre țăranii dependenți ai satului Mamitson1 2.

În acte, gonikonul s-a opus terenului dobândit; când un anume Vrana a oferit măsline mănăstirii Lemvi, pe care le-a cumpărat de la o femeie pentru R/z litri de argint, a arătat că în cazul unui proces împotriva lor, mănăstirea trebuie să returneze aceste măsline și să primească suma plătită de Vrana in 11/3 litri; dar cine inițiază o acțiune pentru măslinele care au aparținut gonikonului din Vrana și dăruite de acesta mănăstirii, să fie supus pur și simplu la o amendă.

Acest termen are un alt sens în Actele Trapezoidale, unde nu se opune terenului dobândit4 și poate fi aplicat terenului primit de la un soț5. Uneori aici chiar și ideea unui anumit tip de teren este asociată cu acest termen: „Grădini, case, copaci și gonikon” - enumeră un act6.

Termenul de gonikon a fost aplicat și asupra terenurilor bisericești 7> și în acest caz, desigur, nu putea însemna pământ primit de la părinți. El a desemnat și acele pământuri bisericești „care au fost primite de la ktitor8. Dar mai ales des acest termen este folosit atunci când se descrie donația imperială9. În povestea despre intrarea împăratului Mihai Paleolog în Constantinopol, Pachymer spune că împăratul a acordat nobilimii pământului pentru eforturile și bunăvoința lor; Pachymer numește acest pământ γονικευθεί'σα10 11, care ar trebui tradus, după cum sugerează contextul, „acordat”, „alocat”. O astfel de acordare imperială de pământ ca γονικόν este adesea asociată cu eliberarea de tot felul de vinovăție cu teip.

-A . Deci l o -ujeB - V. Moshin, pazv. op. nr. 18.69. mier Jus, 111, 298,9.

2 Khil., nr. 92. Perucile lui sir-Gari au γονικά—MM, IV, 37.23. Remarc, de altfel, că prezența perucilor γονικόν a servit lui B. A. Panchenko, care a văzut în acest termen „proprietate clan”, principalul argument pentru demonstrarea existenței proprietății private în Bizanț. B. A. Panchenko nu putea să depășească interpretarea filologică a acestui termen și să înțeleagă esența fenomenelor.

3 MM, IV, 114—115.

4 Vazel., № 25, № 52.12, № 77.6, № 100.11. Cp. puterea de cumpărare

heia —MM, V, 278,6

6 Vazel., № 8.8.

6 Vazel., № 143.54.

7 MM, V, 277,24; MM, VI, 228,33; Ksen., № 10,86; MM, V, 123,4.

8 de filiație posesivă — Fil.. № 6.34.

9 de mai sus a donat... regele... filiația mea—MM, IV, 267. pământ... ca filiație prin -9·eius și decret de prosternare — Зогр., № 28.58. Cp. Пан-докр., № 3.15 și № 5.13; Хил., № 96.15.

10 Pachymeres, I, 164.

11 ca părinte și fără sclavie — Зогр., № 29.5; Хил., № 96.6.

În același timp, avem știri directe că termenul gonikon a fost aplicat terenurilor care aveau o proprietate condiționată și limitată pentru serviciu. Hrisovul al împăratului Ioan Paleologul la mănăstirea Sf. Pavel din 1405 povestește despre premiul lui Radoslav și fiilor săi, „subordonați regatului roman și slujitori”, două sate - Avramita și

Neohori - ca gonikoni. În timpul vieții sale, Radoslav a dat jumătate din posesiunile sale mănăstirii Sf. Paul; a doua jumătate a mănăstirii, din ordinul împăratului, urma să primească după moartea fiului său Radoslav1. Aici gonikonul este o posesie acordată pentru serviciu pe o perioadă de două generații, o posesie, al cărei drept de dispoziție îi rămâne împăratului.

Oricât de dificilă ar fi interpretarea termenului de gonikon, putem vedea totuși că conceptul de patrimoniu, adică un drept necondiționat, deplin de proprietate asupra pământului, nu coincide cu un gonikon, prin urmare, opoziția unui gonikon. iar pronii ns încă nu ne permite să considerăm proniia drept proprietate funciară condiționată .

Mai mult, trebuie menționat că proprietatea feudală condiționată nu dispare în Bizanț în secolul al XIV-lea. Existența sa este atestată de știrile referitoare la secolul al XV-lea. Așa este tocmai amintitul crisovul al împăratului Ioan Paleologo din 1405. Așa este carta din 1450, conform căreia o serie de pământuri și drepturi sunt transferate fiilor lui George Gemistus Plethon cu condiția ca moștenirea lor să aibă loc exclusiv prin linia masculină (έξ αρενογονίας)1 2. Proprietatea feudală condiționată tipică a pământului a existat în fostele teritorii bizantine în secolele XV-XVII.3

În concluzie, trebuie menționat că termenul πρόνοια a fost folosit într-un sens aparte în Occident. Într-un act din sudul Italiei din secolul al XII-lea. îl întâlnim în sensul de „premiu”4 *. Același înțeles i-a fost atașat de autorul Cronicii Morse6. Aici, acest termen a fost transferat de la atribuire la obiectul atribuirii, la proprietate funciară în forma ei pe care Morea o cunoștea, la proprietate condițională feudală, deoarece Cronica Morea a fost creată în condiții diferite de cele ale Imperiului Bizantin, în condiții de exemplaritate.

1 A. Fiecare. Două acte bizantine târzii. VizB, И (1949), p. 314–315.

2 MM, III, 227,5.

8 P. Zerlentos. Scrisori ale ducilor franci din Marea Egee. BZ, XIII, 1904, S. 139.

4 sinele sigur este întotdeauna oferit și recompensat —F. Trinchera.

Syllabus graecarum membranarum. Napoli, 1865, № 106.

6 prevederi sau binefacere către poeți — The Chronicle of Morea, London, 1904, vers. 4573.

sistem de lenjerie. În Cronica Morea, pronia apare ca sinonim pentru fief, în greacă: φίε1. Din ea aflăm că Guillaume Champlite a lăsat arhonilor greci pronii lor1 2; găsim în ea o regulă conform căreia proprietarul proniei trebuie să îndeplinească serviciul militar acolo unde domnul îl instruiește.și pronia4 și le-a stăpânit el însuși timp

de trei ani. Le-a restituit clerului abia atunci când acesta din urmă a promis că va continua să facă serviciul militar pentru ei.

Deci, în Morea, pronia însemna posesie condiționată pentru serviciul militar, fief, pentru că aici nu exista altă formă de proprietate asupra pământului.

Rezumând, se poate vedea asta

1) ideea proniei bizantine ca proprietate condiționată a terenului dat ca recompensă pentru serviciul militar a apărut pe baza monumentelor sârbe și venețiene din secolul al XV-lea;

2) în izvoarele bizantine din secolele XI-XII. nu găsim nicio dovadă care să susțină opinia conform căreia pronia ar fi o proprietate funciară condiționată;

3) în secolul al XIV-lea. Proniarii bizantini au dreptul de a dispune de bunurile lor;

4) proprietatea condiționată a pământului nu dispare pe teritoriul bizantin în secolele XIV-XV.

Toate acestea arată că ideea lui F. I. Uspensky despre evoluția proniei nu corespunde realității: sursele nu dau motive pentru a afirma că pronia este transformată din proprietatea condiționată („mosie”) în proprietate deplină („patrimoniu”).

Construcţiile artificiale pe această problemă ale bizantiniştilor burghezi moderni, care neagă caracterul feudal al proniei, sunt profund viciate, distorsionând realitatea istorică. Evoluţia efectivă a proniei este următoarea: în secolele IX-XII. (și poate chiar mai devreme) Statul bizantin a realizat un sistem de distribuire a impozitelor de stat în mâinile private; împarte peruci domnilor feudali laici și bisericești, le permite să-și stabilească patronajul asupra anumitor sate și, în final, le transferă drepturile la anumite venituri: de la mănăstire, de la mare.

1 Cronica lui Morea, vers. 1939—1940.

2 Там же, стк. 1644 si sll.

8 care este folosul și voința stăpânului prevăzător.— Там же, stk. 1999.

4 Там же, стк. 2648 și sll.

ling, din piețe și uneori pur și simplu dreptul la o anumită cotă din impozitele de stat dintr-un anumit sat sau temă. Toate aceste drepturi sunt unite prin conceptul de „pronia”, care include atât caristikia, cât și solemniunea. Dar deja în acest moment, în procesul de feudalizare, are loc o schimbare treptată a drepturilor proniarului: de la dreptul la o anumită cotă din impozite, proniarul se transformă, adesea ca urmare a violenței directe, în dreptul la ţăranii înşişi şi

pământul lor, într-un instrument de însuşire a rentei feudale, într-o moşie feudală. Pronia din secolul al XIII-lea este o adevărată moșie feudală, al cărei proprietar - domnul feudal - are toate mijloacele pentru a pune în aplicare constrângerea non-economică - până la judecata persoanelor dependente de el; vechea coajă terminologică, vechea idee a proniei ca o anumită cotă din impozite, se păstrează încă în acest moment, dar nu mai corespunde realității.

INDICATUL

Indexul conține cei mai importanți termeni, nume proprii și nume geografice. Indexul nu include termeni și nume care se găsesc peste tot în carte (cum ar fi Bizanț, țărani, feudali, un sat, călugări, o mănăstire), numele de țărani și feudali, menționate o singură dată, denumirile uzuale ale gradelor. , monede și ciumă. Indexul a fost întocmit de R. A. Ivyanskaya.

227

228

231

LISTA DE ABREVIERI

Bakur. – L. Petit. Typicon de Gregoire Pacourianos. VizV, XI (1904). Aplicație.

Vazelle. - F. Uspensky - V. Beneşevici. Actele vaseloniene. L., 1927.

Vatop. – W. Regel. Χρυσόβουλλα και γράμματα τής έν τώ άγίω δρει 'Ἄθω μονής του Βατοπεδίου. SPb., 1896.

VizV - timpul bizantin.

ZHMNP - Jurnalul Ministerului Educaţiei Publice.

Zogr. - W. Regel, E. Kurtz, V. Kogayev. Actes de Zogra-pliou, VizV, XIII (1907). Aplicație.

IRAI - Actele Institutului Arheologic Rus din Constantinopol.

Cosm. – L. Petit. Typicon de monastère de la Kosmosotira pres d'Aenos (1152). IRAI, XIII (1908).

Xen. – L. Petit. Actes de Xénophon. VisV, X (1903). Aplicație. Kutl. – P. Lemerle. Actes de Kutlumus. Paris, 1946.

Lavra -G. Rouillard-P. Collomb. Actes de Lavra, I, Paris, 1937.

Pandokr. - L. Petit. Actes de Pantocrator. VisV, X (1903). Aplicație.

Rusik - Acte ale Rusului pe St. Mănăstirea Athos Sf. Marele Mucenic Panteleimon. Kiev, 1873.

Tract. - Tratat de fiscalitate, ed. F. Dõlger. Beitrăge zur Ge-schichte der byzantinischen Finanzverwaltung, Münch. 1927.

Phil. – W. Regel, E. Kurtz, B. Korablev. Actes de Philothée, VizV, XX (1913). Aplicație.

Deal. – L. Petit. Actes de Chilandar. I, VizV, XVII (1911). Aplicație.

Esf. – L. Petit, W. Regel. Actes d'Espigmenou, VizV, XII (1906). Aplicație.

A ASS - Acta Sanctorum Bollandiana.

Buchón - JAC Buch o n. Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée, II, (1843).

Byz - Byzantion.

BZ - Byzantinische Zeitschrift.

Jus -KEZachariae von Lingenthaï.JusGraeco-Romanum.

MignePG - JP Migne. Patrologiae cursus completus. Seria graeca.

MM - F. Miklosic h - J. Mü 11 e r. Acta et diplomata graeca medii aevi.

Dacă nu se specifică altfel, autorii bizantini sunt citați din Corpus Scriptorum His-toriae Byzantinae, Bonnae.

INDEX DE REFERINȚĂ

LUCRĂRI ALE CLASICILOR MARXISM-LENINISMULUI

Marx. Dezbatere despre săpat versus furtul de lemn. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. I,

Marx şi F. Engels. ideologia germană. Lucrări, vol. IV. Marx. „Sărăcia filosofiei”. Răspuns la Filosofia sărăciei a domnului Proudhon. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. V.

Marx şi F. Engels. Manifestul Comunist. Sochipepia, vol. V.

Marx. Politica tradițională a Rusiei. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. IX.

Marx. Forme anterioare producţiei capitaliste. „Revoluția Proletară”, 1939, nr. 3.

Marx. Spre o critică a economiei politice. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. XII.

Marx. Capital, t.t. I-III. Gospolitizdat, 1949.

Marx şi F. Engels. Litere alese. Gospolitizdat, 1947. Engels. Războiul țărănesc în Germania. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. VIII.

Engels. Anti-Dühring. Revoluție în știință adusă de domnul Eugene Dühring. K. Marx şi F. Engels. Lucrări, vol. XIV.

Engels. Marca. K. Marx iF. Engels. Lucrări, vol. XV. Engels. Originea familiei, a proprietății private și a statului. K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea 1. I. Lenin. Ce sunt „prietenii poporului” și cum luptă aceștia împotriva social-democraților? Lucrări, vol. 1.

I. Lenin. Lenin. Leni şi. Lenin. Lenin. Lenin.

Stalin. Cuvânt de încheiere (la al 7-lea plen lărgit al ECCI). Lucrări, vol. 9.

I. V. Stalin. Convorbire cu scriitorul german Emil Ludwig. Lucrări, vol. 13.

I. Stalin. Marxismul și întrebările de lingvistică. Gospolitizdat, 1951. I. Stalip. Despre materialismul dialectic și istoric. Questions of Leninism, ed. al 11-lea.

LA.

K.K.

La.

La.

La.

La.

a. a.

F.

f.

f. f.

V.

Și. Și.

V. V.

V. V. Și.

V. Și. V. Și. Și. V.

La ce moștenire renunțăm? Lucrări, v. 2. Dezvoltarea capitalismului în Rusia. Lucrări, vol. 3.

Pentru săracii din mediul rural. Lucrări., vol. 6.

Dezbatere agrară în Duma a III-a. Opere, vol. 15. Karl Marx. Lucrări, vol. 21.

Despre stat. Lucrări, vol. 29.

surse

A. Fapte

1. Ediții generale

F. Mi kl o si cu h -J. Müller. Acta et diplomata graeca medii aevi. Vindobonae, 1870-1890, voli. 1V-VI.

K. E. Zachariae von LingenthaL Jus Graeco-Romanum. Lpz., 1857, voi. III.

C. Sathas. Bîbliotheca graeca medii aevi. Venezia-Paris, 1872-1894, Vol. I-VIL

G. L. L. Tafel - G. M. Thomas. Urkunden zur alteren Ilandels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig. Viena, 1856-1857, Tll. I-III.

J. AG B uch despre n. Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Moree. Vol. II, Paris, 1843.

A. ConoBjes - V. Moshi și. Hrișca este gustul conducătorilor sârbi. Beograd, 1936.

2. Actele lui Athos

T. Florinsky. Acte ale lui Athos și fotografii din ele în colecțiile lui P. I. Sevastyanov. SPb., 1880.

Ph. Meyer. Die Ilaupturkunden fur die Geschichte der Athoskloster. Lpz., 1894.

cauciucuri B.Mo. Akti din arhiva Svetogorsk. Spomenik Srpske Akade-mi]'e, KhSI, 1939.

F. Dõlger. Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. Münch., 1948.
Actele Rusului la Sf. Mănăstirea Athos Sf. mare martir și vindecător

Panteleimon. Kiev, 1873.

Alexandru Lavrski. Ἀθωΐτις στοά', VizV, V, 1898; VI, 1899; IX, 1902.

W. Regel. Χρυσόβουλλα καί γράμματα τής έν τω άγίω δρει 'Ἄθω μονής τού Βατοπεδίου. SPb., 1896.

L. Petit. Actes de Pantocrator. VizV, X, 1903. Supliment.

L. Petit. Actes de Xenophon. ВизВ, X, 1903. Приложение.

L. Petit —W. Regel. Actes d'Ésphigménou. ВизВ, XII, 1906. Приложение.

W. Regel, E. Kurtz, B. K sau ab lew. Actes de Zographou, VizB, XIII, 1907. Anexă.

L. Petit. Actes de Chilandar. ВизВ, XVII, 1911. Приложение.

W. Regel, E. Kurtz, B. Korablew. Actes de Philothée. ВизВ, XX, 1913. Приложение.

M. Goudas. Documente bizantine ale mănăstirii Athos din Vatopedi, Societatea Epeteris de Studii Bizantine, III, 1926.

Chr. K te n as. Χρυσόβουλλοι λόγοι τής έν*' ινών Σπουδών, IV, 1927.

G. Rouillard - P. Collomb. Actes de Lavra, vol. I, Paris 1937.

P. Le me r le. Actes de Kutlumus, Paris, 1945-1946.

F. Dõlger. Sechs byzantinische Praktika des 14. Jahrhunderts fur das Athoskloster Jberon. Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. NF 28, München, 1949.

3. Alte acte

F. Uspensky - V. Beneşevici. Actele vaseloniene. L., 1927.

F. Uspenski. Actul de alocare a pământului mănăstirii Maicii Domnului (în Strumica).IRAI, 1, 1896.

238

L. Petit. Le monastere de Notre-Dame de Pitié. IRAN, VI, 1900.

N. A. Albine. Σέρβικά και βυζαντινά γράμματα Μετεώρων. Βυζαντίς, II, 1911-1912.

4, Statute monahale

A. Dmitrievski. Descrierea manuscriselor liturgice păstrate în bibliotecile Orientului ortodox, vol. I. Τυπικά. Kiev, 1895.

F. I. Uspenski. Tipic pentru mănăstirea Sf. Mamanta la Constantinopol. Cronica lui Philol istoric. societate la Iovoross. un-te, II, 1892. Bizant. otd., nr. 1.

I. G. T r despre și c la și y. Imperatorie Michaelis Palaeologi de vita sua opusculum necnon regulae quam ipse monasterio S. Demetrii praescripsit fragmentum. SPb., 1885.

L. Petit. Typicon de Gregoire Pacourianos. VizV, XI, 1904.

lu. Petit. Typicon de monastère de la Kosmosotira pres d'Aenos. IRAI, XIII, 1908.

B. Tratate

F. I. Uspenski. geodezi bizantini. Lucrările celui de-al VI-lea Congres arheologic, vol. II, Odesa, 1888.

Geoponica, sive Cassiani Bassi scholastici de re rustica eclogae, ree. IL Beckh, Lpz. 1895.

Tratat de fiscalitate, ed. F. Dõlger. Beitrage zur Geschiclite der byzantinischen Finanzverwaltung. Munch., 1927.

B. Surse narative

Georgii Ras h y mer i s. De Michaele et Andronico Palaeologis libri 13. Bonn., 1835, voli. 1-2.

Nicephori Gregorac. Historia Byzantina, Bonn., 1829-30, 1855, voi. 1-3.

Joannis Cantac u zeni eximperatoris, Historiarum libri 4, Bonn., 1828-32, voli. 1-3.

J. Schmitt. Cronica lui Morca. Londra, 1904.

CERCETARE ISTORICĂ

A. K. Berger. Revoluția democratică în Bizanț în secolul al XIV-lea. Arhiva lui Marx și Engels, vol. V, 1930.

A. F. V i ha și I k o v a. Organizarea economică a mănăstirii Lemvio-tissa. VizV, XXV, 1927.

A. F. Vishnyakova și A. P. Fiecare. Materiale noi despre istoria agrară a Bizanțului în secolele XIII-XIV. VizV, IV, 1951.

B. T. G o r i a n o v. G. A. Ostrogorsky și lucrările sale despre istoria Bizanțului. Întrebări de istorie, 1945, nr. 3-4.

B. T. Goryanov. Revolta zeloților din Bizanț (1342-1349). Actele Academiei de Științe a URSS, ser. istorie și filozofie, III, 1946.

B. T. Goryanov. Prima omilie a lui Grigore Palama ca sursă pentru istoria revoltei zeloților. VizV, I, 1947.

B. T. Goryanov. F. I. Uspensky și importanța sa în studiile bizantine. VizV, 1, 1947.

B. T. Goryanov. Țărănimea bizantină sub Palaiologi, VizV, III, 1950.

A.P. Bravo. Aşezare rurală bizantină. VizV, II, 1949.

A.P. K azh d ap. Două acte bizantine târzii din colecția lui P. I. Sevastyanov. VizV, II, 1949.

A.P. Fiecare. Forme locale de carte bizantine târzii,

VizV, III, 1950.

M. V. Levcenko. Istoria Bizanțului. M.-L., 1940.

I. I. Sokolov. Conducători majori și mărunți în Tesalia în epoca Paleologului. VizV, XXIV, 1923-26.

I. I. Sokolov. Materiale asupra vieții funciare-economice a Bizanțului. Știri ale Academiei de Științe a URSS, ONU, 1931.

3. V. Udaltsova. În problema opunerii lucrărilor academicianului F. I. Uspensky. Întrebări de istorie, 1949, nr. 6.

K. N. Uspenski. Excuție – imunitate în Imperiul Bizantin. VizV, XXIII, 1923.

E. Cernousov. Din nou despre istoria economică a Bizanțului. Proceedings of the Association of the Institute of Science Research in the North. Caucaz, XLIII, 1928.

D. I. A zarev și h. Istoria dreptului bizantin. T. I, partea 1-2, Yaroslavl, 1876-77.

P. V. Bezobrazov. Materiale pentru istoria Imperiului Bizantin. Hrisoave monahale inedite, ZhMNP, 1887, Nr. 11.

P. V. Bezobrazov. țăranii. Supliment la cartea lui G.F. Gsrtsberg, Istoria Bizanțului, M., 1896.

P. V. Bezobrazov. Cartea scribului Patmos. VizV, VII, 1900.

P. V. Bezobrazov. Despre Actele Mănăstirii Zograf. VizV, XVII, 1910.

P. V. Bezobrazov. Voila voia. VizV, XVIII, 1911-13.

P. V. Bezobrazov. •'Αερικόν, în Sat. „N. I. Kareev - studenți și camarazi", Sankt Petersburg, 1914,

P. V. Bezobrazov. documente athonitice. Revista Bizantină, 1, 1915.

B. G. V a s i l e v s k i y. Materiale pentru istoria internă a Bizanțului-

starea cerului. Domnitori, mănăstiri și vameși în secolele al XI-lea și al XII-lea. ZhMNP, 1879, nr. 4.

V. G. Vasilevski. Materiale pentru istoria internă a statului bizantin (Revizuire a documentelor referitoare la proprietatea pământului monahală). ZhMNP, 1880, nr. 7-8.

B. M a k u sh e v. Despre pronia în Serbia antică. ZhMNP, 1874, nr. 9.

I. M. (Ieromonahul Mihai). Cu privire la semnificația termenului ζευγάριον. VizV, IXl., 1903.

B. A. Pancenko. Proprietatea țărănească în Bizanț. IRAI, IX, 1904.

C. Papadimitriou. Stefan Sahlikis și poemul său Ἀφήγησις πα-

ράξενος. Cronica Ist.-filol. despre-va la Novoross. un-te, VI, 1896. Bizant. otd., 3.

A. P. R ud ako v. Eseuri despre cultura bizantină după hagiografia greacă. M., 1917.

N. A. Skabalanovici. Statul și biserica bizantine în secolul al XI-lea. SPb., 1884.

P. L. S o k o l o v. Dreptul proprietății bisericești în Imperiul Greco-Roman. Novgorod, 1896"

F. I. Uspenski. Despre istoria proprietății țărănești a pământului în Bizanț. ZhMNP, 1883, nr. 1-2.

F. I. Uspenski. Valoarea proniei bizantine și sud-slave. sat. articole despre studiile slave, compilate și publicate de studenții lui V. I. Lamansky, Sankt Petersburg, 1883.

F.I. Un oarecare succes. Materiale pentru istoria proprietății funciare în secolul XIV. Zap. Universitatea Novorossiysk, XXXVIII, 1883.

240

F, I. Uspenski. Urme de cărți de scriitori în Bizanț, ZhMNP, 1884, nr.1-2; 1885, nr. 7.

F. I. Uspenski. Opinii și rezoluții ale consiliilor locale din Constantinopol în secolele XI-XII. privind repartizarea proprietății bisericești (charistikaria). IRAN, V, 1900.

F. I. Uspenski. Evoluția socială și feudalizarea în Bizanț. Annaly, I, 1922.

F. I. Uspenski. Forțele centrifuge și centripete în istoria Bizanțului. Izv. UN URSS ONU, 1931.

F. I. Uspenski. Istoria Imperiului Bizantin. T. III, 1948.

P. A. Yakovenko. Despre istoria imunității în Bizanț. Iuriev, 1908. P. A. Yakovenko. Studii în domeniul literelor bizantine.

Scrisorile noii mănăstiri din Chios, Yuryev, 1917.

D. Angelov. Feudalismul în Bizanț. Pregled istoric, III, 1946-1947, cp. 2.

D. Angelov. Aducerea naționalității și a relațiilor de temniță în Macedonia (Despotatul Epirului) prez parvata chetvart în secolul al XIII-lea. Izvestiya na Kamarata na narodnata kultura, Sofia, 1948.

D. Angelov. Istoria Bizanțului, partea a 2-a. Sofia, 1948.

A. Andreades. Deux livres recents sur les finances byzantines. BZ, XXVIII, 1928.

N. Albinele. ςΥπηρκε jus primae noctis παρά Βυζαντίοιςχ. BZ, XXI, 1912.

G. Browning. Komupata pas zilotite in Sol u ni. Prs-gled istoric, VI, 1950, nr.4-5.

P. Cu h ar anis. Proprietățile monahale și statul în Imperiul Bizantin. Dumbarton-Oaks Papers, 1948, nr. 4.

N. Constantinescu. La comminante de village byzantine, Académie Roumaine. Bulletin de la section historique, XIII, 1927.

J. Danstrup. Proprietatea de stat și feudală în Bizanț. Classica et Mediaevalia, Vili, 1946.

F. Dõlger. Beitrage zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwal-
tung. Munch., 1927.

F. Dolger. Cronologic și prosopografic la istoria secolului XIII.
Secolul, BZ, XXVII, 1927.

F. Dolger. άερικόν. BZ, XXX, 1930.

F. Dolger. Problema proprietății pământului în Bizanț. Buletinul
Comitetului Internațional de Științe Istorice, V, 1933.

F. Dõlger, Despre abdicarea lui Nicolaos Muzalon, BZ, XXXV, 1935.

F. Dolger. Documentele Johannes-Prodromosklosters la Serrai, rapoarte
de sesiune d. Bayer. Acad. d. Științe, Phil.-hist. Dept., 1935 H 9

F. Dolger. Despre proiectarea textului documentelor Lavra. BZ, XXXIX,
1939.

A. Heisenberg. Din istoria și literatura din perioada paleologiei,

rapoarte de întâlnire d. Bayer. Acad. d. Științe, Phil.-hist. Kl. 1920,
H. 10.

P. Lemerle. Un chrysobulle d'Andronic II Paleologuc pour le monastère
de Karakalla. Bulletin de Correspondence Hellénique, 60, 1938.

P. Lemerle. Philippes et Macedoine Orientale. Paris, 1945.

B. M o w și h. Δουλικόν ζευγάριον. Cu privire la problema slujirii
în Bizanț, Se-

minari w Kondakovianum, X, 1938.

V. Mosh in. Practici zografice. Culegere în diagramă pa prof. P. Pikov,
Sofia, 1940.

P. Mutafchiev. Soldații pământului și războinicii din Bizanț prez
secolele XIII-XIV. Abatere pentru Academia Bulgrskat pe Naukita, XXVII,
1923 (Clasa de istorie și filologie).

II. Mutafciev. Proniyata în Bizanț și atitudinea față de și tom
serviciul militar. Știri despre istorie. Prietenia, 1924, nr. 6.

G. Ostrogorsky. Carta fiscală bizantină. sat. in onoarea

H.IO. _ Kondakov (Recueil N. Kondakov), Praga, 1926.

G. Ostrogorsky. Cărți de scris bizantin. Byzantinoslavica, IX, 1948,
Nr. 2.

G. Ostrogorsky, Die landliche Steuergemeinde des byzantinischen Rei-
ches im X. Jhdt. Vierteljahrschrift für Social- u.
Wirtschaftsgeschichte, 20, 1927.

G. Ostrogorsky. Geschichtedes byzantinischen Staates. Munch., 1940.

G. Ostrogorsky. Condițiile agrare în Imperiul Bizantin. Cambridge Economie Ilistory, voi. I, 1942.

G. Ostrogorsky. Sistemul pronoiei în Bizanț și Serbia medievală. Actele Vie Congrès International d'Etudes Byzantines,

t. I, 1950.

G. Roui Hard. L'épibolè au temps d'Alexis I Comnenus. Byz., X, 1935.

G. Rouillard. Recensământul terenurilor sub primii paleologi. Prin z., XII, 1937.

G. Rouillard. Actele Lavrei pe vremea Paleologilor. Lucrările celui de-al V-lea Congres intern, di Studi bizantini, I, 1939.

A. Soloviev. Arhonții tesalieni la sfârșitul secolului al XIV-lea. Byzantinoslavica, VI, 1932.

E. Stein. Investigații asupra constituției bizantine târzii. Istoria economică. Viena, 1923.

E. Stein. Vom Altertum im Mittelalter, Vierteljahrschrift für Social –

u. Istorie economică, 21, 1928.

0. Taf rali. Thessalonique au XlVe siècle. Paris, 1913.

/V. Vasiliev. Despre problema feudalismului bizantin, Byz., VIII, 1933.

G. Vernadsky. Note despre comunitatea țărănească din Bizanț. Note științifice ale consiliului de învățământ rus, vol. I, partea 2, Praga, 1924.

G. Vernadsky. Note despre facturile de vânzare bizantine din secolul al XIII-lea. sat. în cinstea prof. V. N. Zlatarsky, Sofia, 1925.

L. xanalatos. Beitrage zur Wirtschafts- und Socialgeschichte Makc-doniens. Munch., 1937.

¿KE Zacharia von Lingenthal. Geschichte des griechisch - Romischen Rechts, Beri., 1892.

CUPRINS

Publicat din ordin al Consiliului de redacție și edituri al Academiei de Științe a URSS

*

Editor editura N. A. Borovskaya Editor tehnic T. A. Zemlyakova Corector A. V. Klyucharev

*

RISO AN URSS Nr 4906. T-01356. Editura Nr. 3349 Tip. ordinul nr 1574. Semn. la aragaz 21/II 1952

Format boom. 60x92-1c. Pech. l. 151/44- 1 incl. Bum. l. 7,62 Uch.-publ. 16 5 Tiraj 3000

al 2-lea tip. Editura Academiei de Științe a URSS. Moscova, PIubinsky per., 10

I'emnal dupa Preyaskura-iu 1352 si rub.